

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

พุทธศิลป์กรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา
ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

BUDDHIST ART THERAPY: CREATE LANNA BUDDHIST ART PATTERNS
INTO SAM KHA TEMPLE COMMUNITY HUA SUEA SUB DISTRICT,
MAE THA DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พุทธศิลป์กรรมบำบัด: บูรณาการศาสตร์และศิลป์สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน
Buddhist Art Therapy Project Set: Integrating Science and Art into
a New Way of Life in the Community

โดย

ดร. สุชัย สิริวิกุล

รศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง

รศ.ดร.ปรุทมม์ บุญศรีตัน

ดร.กตัญญู เรือนตุ่น

ดร.ประสิทธิ์ เพ็ชรแสนงาม

ดร.ภาวิณี ภาพันธ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766050

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

พุทธศิลป์กรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์ล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา
ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

BUDDHIST ART THERAPY: CREATE LANNA BUDDHIST ART PATTERNS
INTO SAM KHA TEMPLE COMMUNITY HUA SUEA SUB DISTRICT,
MAE THA DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

โดย

ดร. สุชัย สิริวิกุล

รศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง

รศ.ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน

ดร.กตัญญู เรือนตุ่น

ดร.ประสิทธิ์ เพ็ชรแสนงาม

ดร.ภาวิณี ภาพันธ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766050

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Sub-Project 1

Buddhist art therapy: Create Lanna Buddhist art Patterns into Sam Kha Temple Community Hua Suea Sub district, Mae Tha District, Lampang Province

BY

Dr.Suchai Siriraveekul

Assoc. Prof .Dr .Thepprawin Chanreang

Assoc. Prof. Dr. Parud Boonsriton

Dr. Katanyou Ruentoon

Dr. Prasit petsanngam

Dr. Pawinee Paphun

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

B.E.2566

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766050

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	พุทธศิลป์กรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาสู่ชุมชน วัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
ผู้วิจัย:	ดร. สุชัย สิริวิกุล รศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง รศ.ดร.ปรุทมม์ บุญศรีตัน ดร.กตัญญู เรือนตุ่น ดร.ประสิทธิ์ เพ็ชรแสนงาม ดร.ภาวิณี ภาพันธ์
หน่วยงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง พุทธศิลป์กรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาสู่ชุมชน วัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนา ๒. เพื่อศึกษาคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และ ๓. เพื่อบูรณาการลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยภาคสนามกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า

๑. ลวดลายที่นำมาประดับตกแต่ง มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากช่างหลวงส่วนกลาง ลายในกลุ่มนี้ ได้แก่ ลวดลายที่เป็นลายกนกต่าง ๆ ส่วนลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เด่นชัดบ่งบอกถึงศิลปกรรมล้านนาโดยแท้ คือ เป็นลวดลายลวดลายกึ่งธรรมชาติ กึ่งประดิษฐ์ ซึ่งเป็นวิธีการของจิตรกรรมไทยแบบประเพณีผสมผสานกับแบบไทยใหญ่หรือพม่าคือลวดลายดอกบัวแบบพันยักษ์

๒. ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนายังเกี่ยวข้องในด้านสำนักทางประวัติศาสตร์ของชุมชน มีความเหมาะสมและสอดคล้องและเป็นที่ยอมรับในทุกๆด้านของทั้งสมาชิก ผลงานลวดลายทางพุทธศิลป์กรรมล้านนาที่นำไปใช้สู่ชุมชนบ้านสามขา จะเกิดประสิทธิผลสูงสุดในการใช้เป็นหลักการบำบัดบรรเทาทุกข์แก่สมาชิกชุมชน

๓. วิธีบูรณาการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาเพื่อให้ส่งผลในด้านการบำบัด ในการสร้างเสริมความสุขตามหลักพละ ๕ โดยปัจจัยที่สำคัญคือด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา, ภูมิศาสตร์ที่ตั้ง,สังคมประเพณี, ชาติพันธุ์ และเทคโนโลยี

Research Title: Buddhist art therapy: Create Lanna Buddhist art Patterns into Sam Kha Temple Community Hua Suea Sub district, Mae Tha District, Lampang Province

Researcher: Dr.Suchai Siriraveekul
 Assoc. Prof. Dr. Thepprawin Chanreang
 Assoc. Prof. Dr. Parud Boonsriton
 Dr. Katanyou Ruentoon
 Dr. Prasit Petsanngam
 Dr. Pawinee Paphun

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Fiscal year: 2566 / 2023

Research Scholarship Sponsor: Thailand Science Research and Innovation Fund

Abstract

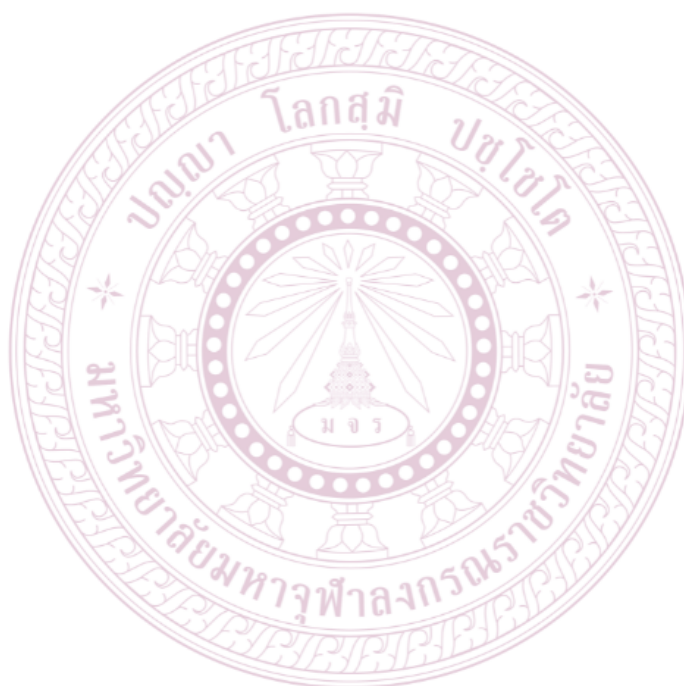
The research on "Buddhist art therapy: Create Lanna Buddhist art Patterns into Sam Kha Temple Community Hua Suea Sub district, Mae Tha District, Lampang Province" has three objectives: 1. To analyze the components of Lanna Buddhist art patterns. 2. To study the beliefs and culture of the Ban Samkha community, Tambon Huasai, Amphoe Mae Ta, Lampang Province and 3. To integrate Lanna Buddhist art patterns with community therapy. The research methodology employed a mixed-methods approach, combining documentary research, qualitative research, field research, and participatory action research. The research showed that:

1. There are two types of patterns used for decoration: Patterns influenced by the central court artists, including various types of floral patterns and Patterns that are unique to Lanna art, characterized by semi-natural and semi-artificial designs. These patterns are a combination of traditional Thai painting and Tai Yai or Burmese painting, such as the lotus flower pattern with giant teeth.

2. Lanna Buddhist art patterns are related to the community's historical consciousness. They are appropriate, consistent, and accepted by all members of the community. The application of Lanna Buddhist art patterns in the Ban Samkha community can be highly effective in using the principles of therapy to alleviate suffering among community members.

3. The integration and creation of Lanna Buddhist art patterns for therapeutic purposes to promote happiness based on the Five Strengths are

influenced by the following factors: Buddhist beliefs, Geography, Social traditions, Ethnicity and Technology.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๖ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ คณะผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่าน ให้คำชี้แนะที่มีคุณค่าในการดำเนินการวิจัยจนกระทั่งสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนผู้บริหารของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่การวิจัย ให้การสัมภาษณ์และร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัยเล่มนี้ให้มีความสมบูรณ์

นอกจากนี้ ขอขอบคุณครอบครัวและผู้มีอุปการะคุณทุกท่านอื่นๆ ที่มีได้เอื้อนนาม ที่ให้ความร่วมมือ ให้กำลังใจ และให้ความช่วยเหลือสนับสนุนผู้วิจัยด้วยดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ หากมีข้อผิดพลาดหรือขาดตกบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย และคณะผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้ จะมีประโยชน์บ้างไม่มากก็น้อยต่อการพัฒนาของมหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้สนใจที่จะศึกษาวิจัยต่อไป

ดร.สุชัย สิริวิภูล และคณะ

๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ซ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๑๐
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๑๐
๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	๑๑
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๑๓
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๑๔
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๗
๒.๑ แนวคิดทางพระพุทธศาสนา.....	๑๗
๒.๒ แนวคิดสร้างสรรค์พุทธศิลป์.....	๑๙
๒.๓ แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ศิลปกรรมล้านนา.....	๒๗
๒.๔ แนวคิดด้านคติความเชื่อ.....	๔๐
๒.๕ แนวคิดศิลปะบำบัด (Art Therapy).....	๔๒
๒.๖ แนวคิดการวิเคราะห์ลวดลาย.....	๔๕
๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะร่วมสมัย (Contemporary art).....	๔๘
๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับบริบทของสังคมชุมชน.....	๕๑
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๗๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๖
๓.๒ พื้นที่วิจัย/กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants).....	๗๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๘๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษารวบรวม.....	๘๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๔
๓.๖ การสรุปผลการวิจัย.....	๘๖
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๘๗

๔.๑ วิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา.....	๘๗
๔.๒ วิเคราะห์คติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชน	
บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	๘๖
๔.๓ บูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน.....	๑๐๘
๔.๔ สรุปท้ายบท.....	๑๓๔
๔.๕ องค์ความรู้ใหม่.....	๑๓๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๖๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๖๖
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๖๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๗๗
บรรณานุกรม.....	๑๘๓
ภาคผนวก.....	๑๙๔
ภาคผนวก ก. เครื่องมือวิจัย.....	๑๙๕
ภาคผนวก ข. หนังสือเชิญ.....	๒๐๑
ภาคผนวก ค. ภาพกิจกรรมลงพื้นที่.....	๒๐๘
ภาคผนวก ง. ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๒๑๗
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๒๐

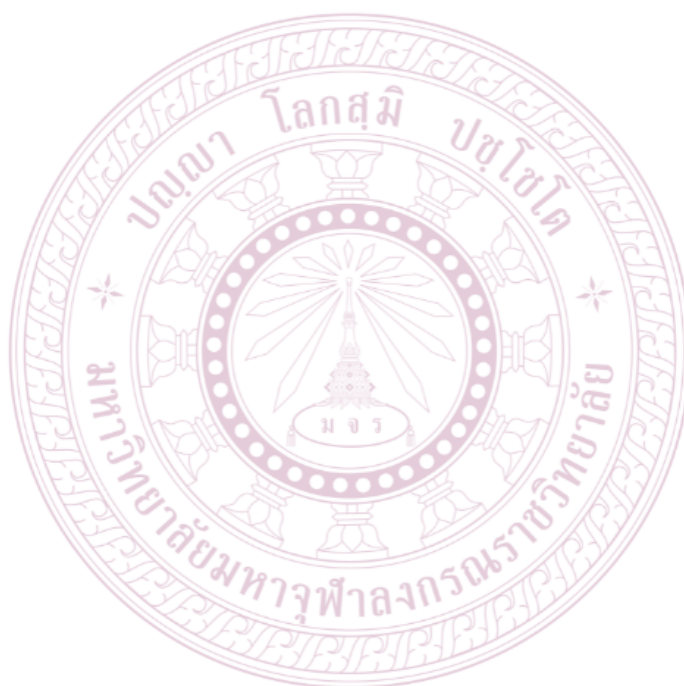

สารบัญตาราง

ตาราง

หน้า

ตารางที่ ๑ ตารางการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย.....๘๓

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพที่ ๑ พระพุทธสิหิงค์ ปัจจุบันประดิษฐาน ณ.พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร.....	๓๓
ภาพที่ ๒ พระพุทธสิหิงค์ พระประจำเมืองเชียงใหม่ประดิษฐานที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ เมืองเชียงใหม่.....	๓๓
ภาพที่ ๓ พระวิหารมหาโพธิ์วัดเจ็ดยอดเมืองเชียงใหม่.....	๓๕
ภาพที่ ๔ ประติมากรรมปูนปั้นตกแต่งผนังด้านนอกของวิหารมหาโพธิ์วัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่.....	๓๖
ภาพที่ ๕ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโมงค์ วัดอุโมงค์ เขียงค้อยสุเทพ เมืองเชียงใหม่ พันธุ์พฤกษา และสัตว์ต่างๆ.....	๓๗
ภาพที่ ๖ พระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง.....	๔๑
ภาพที่ ๗ อนุสาวรีย์ของ “ตื๋ปปาละ”.....	๔๓
ภาพที่ ๘ ประเพณีเลี้ยงผีต้นน้ำ.....	๑๐๐
ภาพที่ ๙ ประเพณีการทานหัวหิงไฟพระเจ้า.....	๑๐๑
ภาพที่ ๑๐ การสัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช.....	๑๐๒
ภาพที่ ๑๑ พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา.....	๑๑๐
ภาพที่ ๑๒ พุทธสถาปัตยกรรมต้นแบบของวิหารน้ำแต้มในวัดพระธาตุลำปางหลวง.....	๑๑๑
ภาพที่ ๑๓ พระประธานวัดสามขา ก่อนการบูรณะเปรียบเทียบกับภาพพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก.....	๑๑๓
ภาพที่ ๑๔ ทีมงานวิจัยลงพื้นที่ร่วมการประชุมปรึกษาชนทนากลุ่ม.....	๑๑๕
ภาพที่ ๑๕ การทำงานบูรณะผิวองค์พระประธานที่ชำรุดและสร้างเสริมให้มีพุทธลักษณะ แบบพระเจ้าเก้าตื้อ.....	๑๑๕
ภาพที่ ๑๖ ออกแบบงานบัวโลหะเพื่อกำหนดรูปแบบและขนาดที่เหมาะสม ในการสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลปกรรม.....	๑๒๓
ภาพที่ ๑๗ ออกแบบงานสร้างต้นแบบบัวโลหะรองรับฐานพระประธานพระพุทธรูปวัดสามขา.....	๑๒๔
ภาพที่ ๑๘ การทดลองติดตั้งชิ้นงานลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบบัวพันยักษ์.....	๑๒๕
ภาพที่ ๑๙ การติดตั้งชิ้นงานลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบบัวพันยักษ์.....	๑๒๖
ภาพที่ ๒๐ การติดตั้งชิ้นงานบัวรองรับฐานทั้งหมดรอบฐานองค์พระพุทธรูปประธาน วัดสามขา.....	๑๒๗
ภาพที่ ๒๑ การติดตั้งชิ้นงานบัวรองรับฐานและเกสรทั้งหมดรอบฐานองค์พระพุทธรูป และแท่นฐานชุกชีของพระประธานวัดสามขา.....	๑๒๘
ภาพที่ ๒๒ องค์พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา ภายหลังการบูรณะ.....	๑๒๙
ภาพที่ ๒๓ พิธีการเตรียมการบวงสรวงเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์.....	๑๒๙

ภาพที่ ๒๔ การประกอบพิธีสวดมนต์เพื่อสวดเบิกพระเนตรหรือการพุทธาภิเษก.....	๑๓๐
ภาพที่ ๒๕ การปิดผ้าคลุมพระพักตร์ของพระพุทธรูปในช่วงก่อนการทำพิธีพุทธาภิเษก.....	๑๓๑
ภาพที่ ๒๖ การจุดเทียนชัยมงคลเพื่อการเริ่มทำพิธีการสวดมนต์เบิกพระเนตร.....	๑๓๑
ภาพที่ ๒๗ พระภิกษุสวดมนต์เบิกพระเนตร.....	๑๓๒
ภาพที่ ๒๘ พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมในการทำพิธีกรรมการพุทธาภิเษก.....	๑๓๒
ภาพที่ ๒๙ การเปิดผ้าคลุมพระพักตร์ของพระพุทธรูป.....	๑๓๓
ภาพที่ ๓๐ การสนทนากลุ่ม.....	๑๓๓
ภาพที่ ๓๑ การปลดบูชาชั้นครูช่าง (ปลดชั้นตั้ง).....	๑๓๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภูมิภาคล้านนามีหลักฐานปรากฏว่า ได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามาครั้งใหญ่ถึง ๓ ช่วงเวลาที่สำคัญในอดีต มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่าพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่า ๑,๓๐๐ ปี ส่งผลให้แผ่นดินล้านนาเป็นพุทธอาณาจักร โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางอารยธรรมของชนบทรณนิยมประเพณีของสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคนี้ ความเชื่อและศรัทธาทางพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดศาสตร์ที่สำคัญอันเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานของภูมิภาคนี้คือความเป็น “พุทธศิลปกรรมล้านนา” นับตั้งแต่ยุคทวารวดีซึ่งตั้งอยู่ตั้งแต่ก่อนอาณาจักรล้านนาทำให้เกิดอิทธิพลทางศิลปะของพระพุทธศาสนาแบบมหายาน จากละโว้ (สมัยพระนางจามเทวี ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓)^๑ และงานพุทธศิลปกรรมได้ถูก พัฒนาขึ้นมาจากพุทธศิลปกรรมสกุลช่างเชียงแสน^๒ ที่ปฐมกษัตริย์คือพญามังรายซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนาสืบสกุลมาจากอาณาจักรเชียงแสน (พ.ศ. ๑๖๐๐-๒๐๘๙) ทำให้ได้รับอิทธิพลทางพุทธศิลปกรรมแบบหินยานของอาณาจักรพุกาม (สมัยพระเจ้าอโนรุธมหาราช พ.ศ. ๑๖๐๐) และในช่วงต่อมาพระพุทธศาสนาหินยานแบบลังกาวงศ์ได้ส่งอิทธิพลผ่านทางอาณาจักรสุโขทัย (สมัยพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ. ๑๘๐๐)^๓ ซึ่งอิทธิพลทางพุทธศิลปกรรมดังกล่าวส่งผลให้เกิดความเป็นเอกภาพและความรุ่งเรืองทางพระพุทธศิลปกรรมที่เป็นช่วงยุคทองสูงสุดของล้านนาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ยุครุ่งเรือง (ยุคทอง) ของอาณาจักรล้านนา (พ.ศ. ๑๙๑๔-๒๐๖๘ ตั้งแต่พระสุมนะเถระมาเมืองเชียงใหม่ จนถึงพญาแก้วทิวศตรวรมะระยะเวลาประมาณ ๑๐๕ ปี)^๔ และแบบอย่างของงานพุทธศิลปกรรมนี้ส่งผ่านให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงอยู่ในภูมิภาคนี้มาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน และเป็นความภาคภูมิใจของกลุ่มชาติพันธุ์นี้มาโดยตลอด

^๑ สุรพล ดำริห์กุล, รศ.ดร., ประวัติศาสตร์และศิลปะทวารวดี, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓-๒๘.

^๒ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (เชียงใหม่: โครงการข้อเสนอแนะด้านการศึกษา : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๙), หน้า ๒๕.

^๓ เฉลิมวุฒิ เตชะคำมี, ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองของล้านนาและสุโขทัย ข้อคิดใหม่และข้อสังเกตบางประการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๓-๔.

^๔ พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, ดร., ฮอมพญา ๓๐ ปีจักร.วิทยาเขตเชียงใหม่ (พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาอดีตสู่ปัจจุบัน), (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

ความงดงามและทรงคุณค่าของพุทธศิลปกรรมล้านนาที่ได้รับการยอมรับในทางวิชาการ มีพัฒนาการขึ้นมาโดยมีปัจจัยที่นักวิชาการ เช่น ดร. ฮันส์ เพ็นธ์ ได้กำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของยุคทองของล้านนา ตามสภาพเหตุการณ์ในยุคนั้น และให้คำนิยามที่ครอบคลุมมิติต่างๆ ของสังคมล้านนา คือ (๑) มีกองทัพปกป้องอาณาจักรที่เข้มแข็ง (๒) มีความเข้มแข็งของสถาบันทางศาสนา ซึ่งหมายถึง พระพุทธศาสนามีพระภิกษุที่มีความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย (๓) มีกฎหมายและกฎระเบียบที่เป็นธรรม (อุดมรัฐ) หมายถึงสภาพสังคมมีความสงบสุข (๔) มีช่างฝีมือที่มีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมที่มีคุณค่าอย่างสูง เช่น การสร้างศาสนาสถาน หรือประติมากรรมต่าง ๆ (๕) มีความมั่นคงทางด้านเกษตรกรรมรวมถึงการมีความก้าวหน้าและพัฒนาการ รวมถึงการชลประทานที่มีประสิทธิภาพ (๖) มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ การค้าขาย และความสามารถในการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ^๕

คุณค่าของพุทธศิลป์ล้านนาที่มีความงดงามและลงตัวทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม, ประติมากรรม และด้านอื่น ๆ นอกจากจะสร้างความงดงามทรงคุณค่าให้กับอาณาจักรล้านนา ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ผลงานต่างทางพุทธศิลป์ขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่ง โดยปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมที่งดงามของล้านนากระจายอยู่ทั่วอาณาบริเวณทั้งในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นราชธานีเดิมของอาณาจักรล้านนาและจังหวัดต่าง ๆ ของภาคเหนือตอนบนและยังได้รับการอนุรักษ์สืบทอดมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบันด้วยความภาคภูมิใจอย่างยิ่ง

ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้หลักการใช้งานพุทธศิลปกรรมในการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา^๖ โดยจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่ส่งเสริมให้พุทธศิลปกรรมล้านนามีความเจริญรุ่งเรือง งดงามและทรงคุณค่านี้ยังทำให้เกิดผลกระทบที่สำคัญในด้านอื่น ๆ ที่สำคัญคือ ความเชื่อความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาทำให้หลักพระธรรมคำสอนต่าง ๆ จะเป็นวิถีทางหลักในการใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในอาณาจักรล้านนามาโดยตลอด เพราะหลักธรรมคำสอนเหล่านี้ที่ถูกแสดงออกโดยตรงในหลักธรรมและพุทธปรัชญาที่ส่งผ่านการใช้งานพุทธศิลปกรรมทางศาสนวัตถุต่าง ๆ มีเป้าประสงค์เพื่อบรรเทาความทุกข์อันเกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคลและสังคมชุมชน

พื้นที่เป้าหมายของงานวิจัยนี้คือชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีประวัติการก่อตั้งชุมชน เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๗๒ ที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๓๐ กิโลเมตร ปัจจุบันมีบ้านจำนวน ๑๖๗ หลังคาเรือน รวม ๒๒๒ ครอบครัวยุค แบ่งเป็นเพศชายจำนวน ๓๒๘ คน เพศหญิงจำนวน ๓๓๐ คน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สภาพทางกายภาพทั่วไปเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในที่ราบระหว่างเชิงเขา สภาพโดยทั่วไปเป็นสังคมแบบชนบทดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรกรรมพื้นบ้านพึ่งพาตนเอง โดยมีลักษณะเป็นสังคมแบบจารีต การตั้งบ้านเรือนรวมกันแบบกลุ่มเครือญาติทำให้เกิดความรักใคร่กลม

^๕ พิลิฐุ์ โคตรสุโพธิ์, ดร., *ฮอมพญา ๓๐ ปี มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่* อ่างแล้ว เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน ๑๓๒-๑๓๓.

^๖ *อง.จตุกก. (ไทย) ๒๒/๓๐๘/๔๐๙.*

เกลียวและมีความเอื้อเฟื้อและสามัคคีกันในการดำรงชีวิต มีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และมีการดำรงชีวิตแบบวิถีชาวพุทธมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนและเป็นแหล่งรวมจิตใจ ๑ แห่งคือวัดสามขา สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ.๒๕๐๓ ชุมชนบ้านสามขาปัจจุบันเริ่มพัฒนาเข้าสู่สังคมแบบสมัยใหม่

ปีพ.ศ. ๒๕๔๗ ได้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติแผ่นดินไหวครั้งที่ ๑ และปีพ.ศ.๒๕๕๖ ทำให้วัดของชุมชนบ้านสามขาวิหารแตกร้างและทรุดตัวลง ชาวบ้านจึงไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ก็เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ครั้งที่ ๒ ส่งผลให้วิหารหลังเดิม ซึ่งเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบเก่ามีปัญหาแตกร้างทั้งหลังไม่สามารถประกอบศาสนกิจต่าง ๆ ได้ตามปกติ ชาวบ้านได้ประชุมหารือมีมติให้สร้างวิหารขึ้นมาใหม่ทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสร่วมมือกันในการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารวิหารขึ้นมาใหม่ ในปี พ.ศ.๒๕๖๐ ได้ทำการรื้อถอนวิหารหลังเดิมที่แตกร้างออก และเริ่มก่อสร้างวิหารหลังใหม่แบบพุทธศิลปกรรมล้านนาที่เป็นศิลปกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมชุมชน โดยใช้วัสดุประเภทไม้สักและไม้เนื้อแข็งทั่วไป ในเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งนี้ ปรากฏว่าองค์พระพุทธรูปพระประธาน มีลักษณะเป็นงานปูนปั้นแบบพุทธศิลปกรรมแบบล้านนาสิ่ง ๓ ไม่ได้รับผลกระทบมากนักจากแผ่นดินไหว จึงมีดำริจะรักษาพระพุทธรูปไว้ด้วยการยกย้ายองค์พระพุทธรูปแล้วก่อสร้างอาคารวิหารด้วยเทคนิคสมัยใหม่เพื่อความมั่นคงแข็งแรง เมื่อก่อสร้างขึ้นฐานแล้วเสร็จก็มีการอัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานบนแท่นฐานใหม่ที่มีความมั่นคงแข็งแรง แต่เนื่องจากลักษณะขององค์พระพุทธรูปตอนประดิษฐานในวิหารเดิมนั้นองค์พระได้ก่อติดกับผนังด้านหลังของวิหาร เมื่อรื้อถอนองค์พระแล้วทำให้ผิวองค์พระด้านหลังมีลักษณะไม่สมบูรณ์คณะศรัทธาและชุมชนทั้งหมดมีความเห็นร่วมกันว่าควรบูรณปฏิสังขรณ์ทำพื้นผิวองค์พระให้สวยงามและปิดทองคำเปลวทั้งหมดเพื่อให้มีความสมบูรณ์สวยงามตามพุทธลักษณะที่จะทำให้เกิดความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนรวมทั้งให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชน เป็นเครื่องกราบไหว้บูชาแทนองค์พระบรมศาสดา เพื่อคุ้มครองบ้านเมืองให้ปลอดภัยจาก เพื่อขอพรให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่บ้านเมือง เพื่อข่มหรือสะกดป้องกันอาถรรพณ์หรือสิ่งชั่วร้าย เช่น อนุษยภุตผีปีศาจที่เบียดเบียนบ้านเมือง เพื่อให้เกิดอานิสงส์เป็นความสุข ความเจริญด้วยโชคลาภ ยศศักดิ์ และอายุยืนยาวปราศจากภัยอันตรายทั้งหลายแก่ตนเองทั้งชาตินี้และชาติหน้า

การเกิดผลกระทบอย่างมากต่อคนในสังคมจากการแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ ทำให้การเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนาเพื่อกลับไปอยู่ในพื้นที่ปลอดภัยและอาศัยอยู่ในแหล่งภูมิลำเนาเดิมเพื่อการดำเนินชีวิตในด้านทุนทางสังคมแบบเดิม การที่สภาพสังคมจารีตล้านนาแบบชนบทของชุมชนวัดสามขามีสภาพที่เหมาะสมเพราะเป็นสังคมแบบวิถีพุทธที่พึ่งพาตนเองได้ด้วยการทำเกษตรกรรมและยังมีความสามัคคีและดำรงชีวิตด้วยระบบเครือญาติ ประกอบกับมีการบูรณปฏิสังขรณ์พุทธศาสนสถานของชุมชนครั้งใหญ่ด้วยความเชื่อความศรัทธาตามหลักทางพระพุทธศาสนา สามารถนำแนวทางการนำพุทธศิลปกรรมมาเป็นปัจจัยหลักเพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อการบูรณะพุทธสถานครั้งนี้ ให้สำเร็จประโยชน์ทั้งในส่วนของสถาบันพุทธศาสนาซึ่งจะสามารถดำรงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยถาวรวัตถุ และยังส่งผลต่อการบำบัดจิตใจของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติด้านโรคภัยจึงนับเป็นแนวทางที่สามารถประสานการทำงานได้อย่างลงตัวที่จะ ก่อเกิดประโยชน์ต่อสังคมและเป็นแบบอย่างที่จะนำไปเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของคนในสังคมทั่วไปตลอดจนเป็นแบบอย่างให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ได้อีกด้วย

หายนะภัยต่างเป็นไปตามกฎแห่งความเป็นไปของสังคมนมนุษย์ที่ระบุไว้ในพระไตรปิฎก คือ “ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นดำรงอยู่และแปรผันไป นอกจากทุกข์ ไม่มีสิ่งอื่นเกิดขึ้น นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรดับไป”^๗ ปรากฏการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชนในทุกระดับทั้งด้านดี และด้านที่เป็นปัญหาล้วนได้รับการนำหลักการทางพุทธวิธีมาใช้เป็นหลักการสำคัญทั้งด้านการให้ คำอธิบายและใช้เป็นการหลักบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่คนในสังคมมาอย่างเป็นระบบและหยั่งรากลึกสู่ ความเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิตมาโดยตลอดอย่างไม่เสื่อมคลาย เพราะหลักการทาง พระพุทธศาสนามีลักษณะอันเป็นคุณสมบัติที่ประเสริฐ ๔ ประการ อันส่งผลอย่างเป็นรูปธรรมโดยตรง ต่อผู้ปฏิบัติคือ

๑. เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าอันเป็นที่พึ่งของโลกอย่างแท้จริงตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง
๒. สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง และเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้วจะสามารถบรรลุถึงที่สุดของ ความสุขได้อย่างแท้จริง

๓. ไม่เป็นอันตรายิกธรรม คือไม่สูญสลายหรือขึ้นอยู่กับกาลเวลา บริสุทธิ บริบูรณ์อย่างถึงพร้อมและทนทานต่อการตรวจสอบได้ตลอดเวลา

๔. เป็นบรมธรรมอันเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงและมีเป้าหมายอย่างชัดเจน^๘

พุทธศิลปกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ทางความคิดผ่านสื่อสัญลักษณ์ของผู้ที่ศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า^๙ มีพุทธคำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยตรงระบุถึงสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาอันกุลบุตรผู้มีศรัทธา ควรไปเพื่อระลึกถึงพระพุทธองค์ คือ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ^{๑๐} ทำให้เกิดการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมขึ้นมาก่อให้เกิดคุณประโยชน์อย่างมากมายในการดำรงพระพุทธศาสนา ซึ่งนับเป็นบทบาทที่ยิ่งที่สุดคล้องกับหลักองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการในการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา คือ (๑) ศาสนธรรม (๒) ศาสนบุคคล (๓) ศาสนพิธี (๔) ศาสนวัตถุ หมายถึง ศาสนสถานสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ตามหลักทางศาสนา^{๑๑}

พุทธศิลปกรรมยังเป็นที่ส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา โดยตรงทั้งเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะ การประพฤติปฏิบัติตนให้มีแนวทางที่ทำงานตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา นอกจากจะได้เผยแพร่แนวคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วยผลงานศิลปกรรมแล้วยังเป็นการน้อมนำให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ด้วยศรัทธาและความเชื่อเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระพุทธองค์ได้สร้างสรรค์งาน “พุทธศิลป์” ขึ้นซึ่งนอกจากจะได้

^๗ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๑/๒๒๘.

^๘ พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดรรณ ภิรมโม), *ทฤษฎีรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พะเยา: หจก.โรงพิมพ์เจริญอักษร, ๒๕๕๐), หน้า ๗๘.

^๙ ชันปะ ปันเงิน, *จกกวาทพิณ : ต้นแบบทางความคิดพุทธลักษณะล้านนา*, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒) (อัคราณา).

^{๑๐} อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๘/๑๘๐.

^{๑๑} เพิ่มศักดิ์ วรรณยุกต์กูร, *วิถีธรรมวิถีไทย*, (กรุงเทพมหานคร: อาร์ทลิย์ เพรส, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗-๓๘.

เผยแพร่แนวคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วยผลงานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วและยังเป็นการน้อมนำให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมและผู้ที่ได้รับชมได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพุทธศาสนายิ่งขึ้น^{๑๒} งานพุทธศิลปกรรมในล้านนาที่ได้รับการสืบทอดมาจากกลุ่มช่างฝีมือแสดงถึงหลักความสัมพันธ์ทางการเมือง สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม ที่มีอิทธิพลต่อกันอย่างมีนัยยะสำคัญ ในการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของล้านนาด้วยพลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชนจึงสะท้อนถึงความศรัทธาที่เกิดขึ้นตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านสามัญชนทั่วไป^{๑๓} สิ่งต่างๆ เหล่านี้สะท้อนศักยภาพในการนำพุทธศิลปกรรมของล้านนามาเป็นพุทธวิธีในการบำบัดสังคมชุมชนบ้านสามขาได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงมีความสำคัญและเหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นปัจจุบันขณะอย่างยิ่ง จึงมีเป้าหมายอย่างชัดเจนด้วยการนำศาสตร์ของงานพุทธศิลปกรรมล้านนาบูรณาการเข้าสู่พื้นที่เป้าหมายแบบมีส่วนร่วมของสังคมชุมชน ในการสร้างสรรค์บูรณปฏิสังขรณ์วัดของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการใช้งานพุทธศิลปกรรมในการบำบัดต่อทุกระดับของสังคมชุมชน ที่ได้รับผลกระทบจากสภาพปัญหาต่างๆ อย่างเป็นวงกว้างทั้งด้านจิตใจและทางกายภาพอื่นๆ คือด้านเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิต โดยนำต้นทุนและพื้นฐานคติความเชื่อทางสังคม วัฒนธรรมของงานพุทธศิลปกรรมล้านนามาเป็นหลักการสำคัญในการบำบัดปัญหาหมายถึง การใช้งานพุทธศิลปกรรมในการสร้างเสริมความสุข (Hapleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เพื่อสร้างสรรค์พัฒนาสังคมในทุกมิติอย่างทรงประสิทธิภาพอันยั่งยืน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา
๒. เพื่อศึกษาคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
๓. เพื่อบูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑. ลวดลายของงานพุทธศิลปกรรมล้านนา ในพื้นที่เป้าหมายการวิจัย ทั้งด้านประวัติศาสตร์ชุมชน งานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่ปรากฏในชุมชน หลักการแนวคิดและการนำลวดลายต่าง ๆ ในด้านความเชื่อความศรัทธา ที่มีความสัมพันธ์กับสังคมชุมชนอย่างไร

^{๑๒} ภาณุวัฒน์ เนียมบาง, “ศึกษาเรื่องการศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษา : วัดร่องขุน ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย”, สารนิพนธ์ศาสนศึกษามหาบัณฑิต, (วิทยาลัย ศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๓} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (เชียงใหม่: โครงการขอสันเทศล้านนาการศึกษา : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๙), หน้า ๒๕.

๒. งานพุทธศิลป์มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการบำบัดคือการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ ในสังคมของวัดสามขา อย่างไร

๓. แนวทางบูรณาการ สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาเชิงบำบัด สู่ชุมชน เป้าหมาย แบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา/ประเด็นการวิจัย มุ่งศึกษาในมิติต่างๆ คือ บริบททางสังคม ชุมชน สภาพปัญหาและผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ ความสัมพันธ์ของสังคม ชุมชนต่อสถาบันพระพุทธศาสนาและแนวทางการส่งเสริมการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมแบบมีส่วนร่วมเชิงบำบัด

๑) ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนา กับบริบทของสังคมชุมชน ผลกระทบอันเกิดจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ ต่อคนในชุมชน

๒) การศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ที่เกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์กรรมเพื่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ให้ผลในเชิงบำบัดแก่คนในชุมชน

๓) การสร้างสรรค์บูรณาการลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาเป็นแนวทางในการบำบัดเชิงสร้างเสริมความสุข ตามหลักพละ ๕ แก่ปัจเจกบุคคล ชุมชน องค์กรพื้นที่เป้าหมาย และเป็นแบบอย่างให้สังคมชุมชนอื่นๆ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาในพื้นที่ของประเทศไทยคือชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และพื้นที่วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง และการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่อื่น ๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์กรรมล้านนา โดยเป็นการศึกษาแบบเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์กรรมเชิงบำบัด

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๗ ราย แบ่งเป็นกลุ่ม ดังนี้

ก. กลุ่มพระสงฆ์

๑) พระครูสิริรัตนกิจ (ชั้นแก้ว สิริมงคล นธ.เอก, พธ.บ.) รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะ เจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒) พระเทพปริยัติ (สะอาด ชันติโก ป.ธ.๗) เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองเชียงใหม่ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

๓) พระครูโสภณศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.เชียงราย ผู้มีส่วนร่วมในการสร้างพุทธศิลป์กรรมแบบล้านนาในเขตพื้นที่การวิจัย (พระพุทธรูปหมายเมือง วัดฟ้าเวียงอินทร์ อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่)

ข. กลุ่มผู้นำชุมชน และคณะกรรมการ

๑) นายบุญเรือน เพ้าคำ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒) ผอ. เทพฤทธิ์ อินทราประสิทธิ์ คณะกรรมการด้านจัดหาทุนและจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๓) ผอ. สันทัศน์ จันทรจ่อม คณะกรรมการด้านจัดหาทุนและประสานงานจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๔) ผอ. สมสิน จันทรจ่อม คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านวิศวกรรมงานสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๕) ครูสถิตย์ ยะโส คณะกรรมการด้านจัดหาทุนและจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๖) ผชบ. ส้างเวียน ยะโส คณะกรรมการด้านจัดหาวัสดุและจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๗) ผชบ. บุญธรรม วงศ์ขำกัน คณะกรรมการด้านจัดหาวัสดุและจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๘) ผชบ. พนม ใจใส คณะกรรมการด้านจัดหาทุนและจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ค. นักวิชาการด้านพุทธศิลปกรรมล้านนา

๑) ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สุรพล ดำริห์กุล นักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๒) ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช นักวิชาการด้านพุทธศิลป์ล้านนาและอาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ง. ช่างฝีมือ

๑) อาจารย์ กนก วิศกุล ศิลปินผู้สร้างงานดุนโลหะ และสร้างผลงานประติมากรรมทางพุทธศิลป์ล้านนา ในเขตพื้นที่การวิจัย (การสร้างพระพุทธรูปล้านนาต่อ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย)

๒) นาย นริศ วงศ์จิรา ช่างก่อสร้างพุทธวิหารวัดสามขา คณะกรรมการวัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๓) นายวรวัฒน์ เขียวดีบ ศิลปินผู้สร้างผลงานประติมากรรมทางพุทธศิลป์ล้านนา ในเขตพื้นที่การวิจัย การสร้างพระพุทธรูป และเจดีย์ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่

๔) นายชัยยุทธ ประยูรศร สถาปนิกผู้ออกแบบร่วมงานสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ล้านนาในเขตพื้นที่การวิจัย (การสร้างพระพุทธรูป และเจดีย์ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่)

จ. กลุ่มประชาชน

๑) แม่ชี ดร.รัชดา อมาตยกุล เป็นผู้บริจาคเพื่อสร้างศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่งานวิจัย การสร้างพระพุทธรูป และเจดีย์ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ เมืองเชียงตุง ประเทศเมียนมา)

๒) สมาชิก อบต. พัลลภ อุทธิยะ สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๓) นาย ศักดิ์ชัย แก้วแปง สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ผู้ศรัทธาหลักในการบริจาคทรัพย์ เพื่อการบูรณะพระพุทธรูปพระประธาน วัดสามขา

๔) นาย ทา จันทรจ่อม สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๕) นาย สนิท วงศ์ปัญญา สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๖) นาย สมยศ วรรณสูงส์ สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๗) นาย บุญส่ง บุญเจริญ สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๘) นาย ทองสุข บุคำ สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๙) นาย ณรงค์ วงศ์ปัญญา สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๑๐) นาย พ่อปิ่น ไชยป้อม สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา

การวิจัยนี้ มีระยะเวลาการศึกษาวิจัย ดังนี้ ตั้งแต่ ตุลาคม ๒๕๖๕ – สิงหาคม ๒๕๖๖ (และได้ขอขยายเวลาดำเนินการเพิ่ม อีก ๖ เดือน ตั้งแต่ ๑ ตุลาคม ถึง – มีนาคม ๖๗)

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

- ๑) แนวคิดทางพระพุทธศาสนา
- ๒) แนวคิดสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมล้านนา
- ๓) แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ศิลปกรรมล้านนา
- ๔) แนวคิดด้านคติ ความเชื่อ
- ๕) แนวคิดศิลปะบำบัด (Art Therapy)
- ๖) แนวคิดการวิเคราะห์ลวดลาย
- ๗) แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art)
- ๘) แนวคิดเกี่ยวกับบริบทของสังคมชุมชน

๑.๕ คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ลวดลายพุทธศิลป์ หมายถึง ศิลปะสร้างสรรค์ขึ้นมาโดยมีความเกี่ยวข้องข้องในทางพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ในการประดับตกแต่ง แสดงหลักธรรมและสะท้อนความเชื่อความศรัทธาในศาสนาและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์หลายประการ เช่น เป็นเครื่องแสดงรากฐานของ

ความเป็นชาติพันธุ์ที่เป็นเอกลักษณ์ มีประโยชน์ในการใช้สอยในการสร้างเสริมระบอบความงามทางวัฒนธรรมประเพณีของสังคม สร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาการสร้างสรรค์

ศิลปกรรมล้านนา หมายถึง ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนา ที่ตั้งอยู่เขตภาคเหนือตอนบน งานศิลปกรรมล้านนาได้ถูกนำไปใช้ประดับตกแต่งในงานศิลปะประเภทต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับศาสนวัตถุในทางพระพุทธศาสนา รวมถึงในงานทัศนศิลป์ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และงานศิลปะประยุกต์ เช่น ออกแบบผลิตภัณฑ์ ออกแบบตกแต่ง ออกแบบนิเทศศิลป์ และออกแบบพานิชศิลป์

พุทธศิลปกรรมบำบัด หมายถึง การใช้งานพุทธศิลปกรรมในการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา^{๑๔}

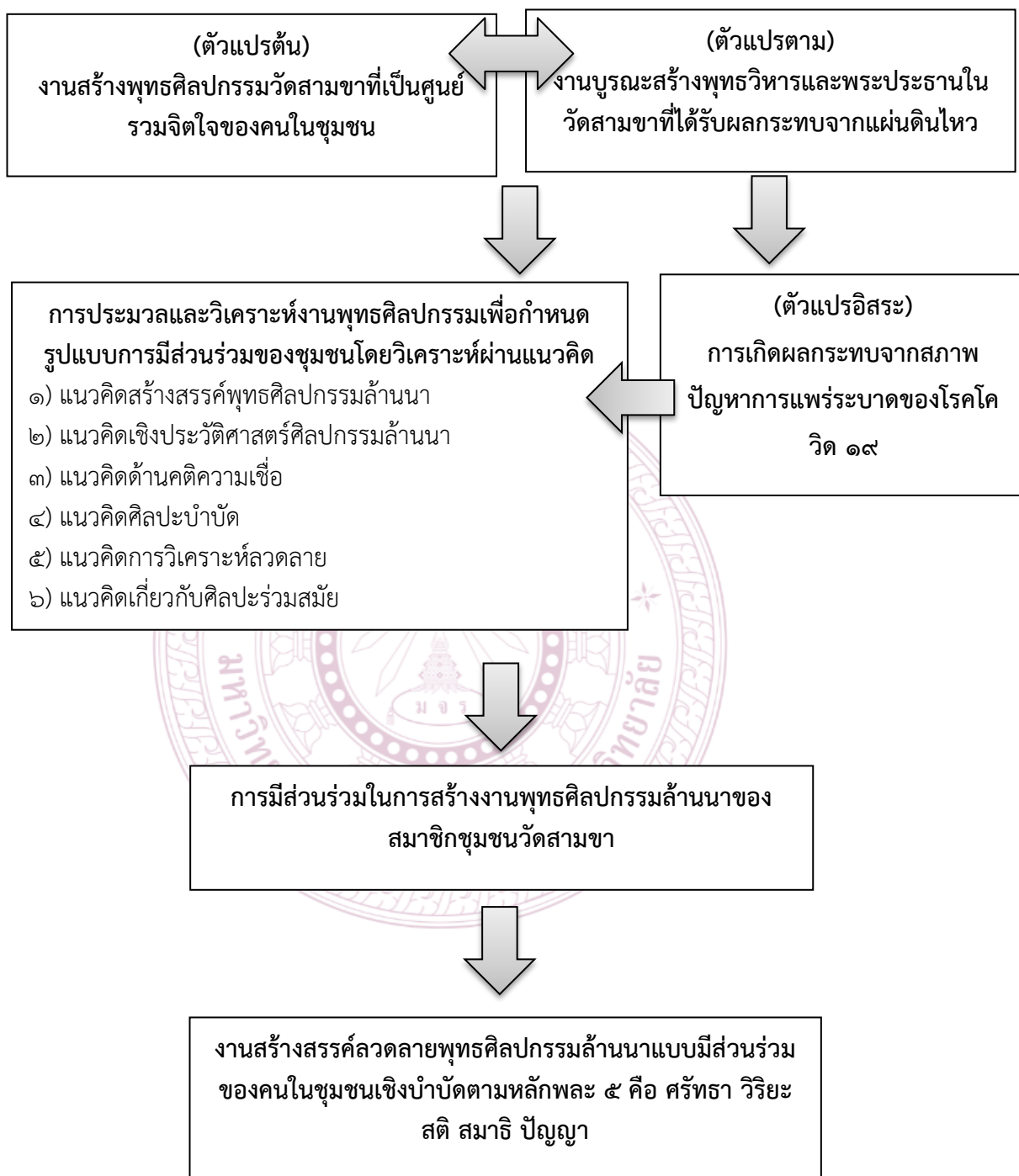
ชุมชนวัดสามขา หมายถึง ชุมชนที่เป็นพื้นที่เป้าหมายในการทำวิจัย โดยมีที่ตั้งอยู่ที่บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ภายในชุมชนมีวัดสามขาเป็นวัดประจำหมู่บ้าน และเป็นพื้นที่เก็บข้อมูลงานวิจัยในด้านสมาชิกชุมชน ศาสนวัตถุและงานพุทธศิลปกรรมภายในวัดตามวัตถุประสงค์ในการทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้

๑.๖ กรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัย

การวิจัยนี้ มีกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัยเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ประการ สามารถแสดงกรอบแนวคิดการวิจัยในรูปแบบการเขียนเป็นแผนภูมิ ดังนี้

^{๑๔} วจ.จตุกก.(ไทย) ๒๒/๓๐๘/๔๐๙.

แผนภูมิการศึกษาวิจัย :

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย

๑) ได้วิเคราะห์ปัจจัยและองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อสังคมชุมชน รวมถึงตัวบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ ในชุมชนเป้าหมายการวิจัย ทั้งด้านสาธารณสุข และพัฒนาสังคมชุมชน

๒) ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ ถึงหลักการสำคัญทางความเชื่อและศรัทธาของสถาบันพระพุทธศาสนาตลอดจนการมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมในการใช้เป็นหลักการบำบัดสังคมชุมชน

๓) ได้รูปแบบการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมที่สอดคล้องกับการนำมาใช้ เป็นงานเพื่อประดับอาคารทางพระพุทธศาสนาของชุมชนเป้าหมาย และได้พัฒนาและบำบัดจิตใจของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙

๔) ได้ผลข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์และเชิงลบผ่านงานพุทธศิลปกรรมที่ส่งผลทางสังคมและวัฒนธรรม และเป็นแบบอย่างให้นำไปใช้ในการเป็นแนวทางแก่ชุมชนอื่น ๆ

๕) ได้สร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมที่เป็นชิ้นงานจริงเพื่อใช้ในการตกแต่งอาคารทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัย

๖) ได้แนวทางเพื่อสร้างสรรค์พัฒนาฝีมือแรงงานและส่งเสริมไปสู่การสร้างงานและพัฒนางานพุทธศิลปกรรมในรูปแบบอื่น ๆ ต่อไป

๗) ได้รูปแบบของการบำบัดอีกแนวทางหนึ่งที่ใช้เป็นหลักการบรรเทาผลกระทบที่เกิดจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ ที่สามารถนำไปสู่การเผยแพร่และการใช้ในระดับต่าง ๆ ในสังคมไทย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ ใช้แนวคิดทฤษฎีทางพระพุทธศาสนา แนวคิดสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรม ล้านนา แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะล้านนา แนวคิดด้านคติ ความเชื่อ แนวคิดศิลปะบำบัด (art therapy) แนวคิดการวิเคราะห์ลวดลาย แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะร่วมสมัย (Contemporary art) และแนวคิดเกี่ยวกับบริบทของสังคมชุมชน เป็นแนวทางที่สำคัญในการวิจัย ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทางพุทธศาสนา

พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงเป็นพระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐเป็นอันมาก ยากที่จะจักพรรณนาให้สิ้นสุดได้พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้บรมธรรมด้วย “พระปัญญาธิคุณอันยิ่ง” และน้อมนำหลักธรรมเหล่านั้นมาปฏิบัติด้วย “พระบริสุทธิคุณอันยิ่ง” แล้วทรงประกาศ “พุทธธรรมท่ามกลางธรรมทั้งปวง” ด้วย “พระมหากรุณาธิคุณอันยิ่ง” อันเป็นธรรมที่งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง และงดงามในที่สุดแห่งธรรมนั้น ที่นำไปเพื่อประโยชน์สุข และการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิงของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งพระธรรมอันประเสริฐเหล่านี้ ล้วนเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาแล้ว ๒๖๐๐ ปีแล้ว มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นศาสดา ซึ่งพระพุทธรองค์ได้ตรัสรู้โดยพระองค์เอง มีหลักคำสอนไว้ที่สำคัญคือ “พระไตรปิฎก” ได้ระบุถึงคุณค่าอันสูงสุดของพระพุทธศาสนามีคุณสมบัติอันประเสริฐ ถึง ๔ ประการคือ

๑. เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าอันเป็นที่พึ่งของโลกอย่างแท้จริงตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง
๒. สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง และเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้วจะสามารถบรรลุถึงที่สุดของความสุขได้อย่างแท้จริง
๓. ไม่เป็นอันตรายิกธรรม คือไม่สูญสลายหรือขึ้นอยู่กับกาลเวลา บริสุทธิ บริบูรณ์อย่างถึงพร้อมและทนทานต่อการตรวจสอบได้ตลอดเวลา

๔. เป็นบรมธรรมอันเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงและมีเป้าหมายอย่างชัดเจน^{๑๕}

หลักธรรมอันประเสริฐที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเหล่านี้เพื่ออนุเคราะห์และโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายของโลกเพื่อให้เข้าถึงความสุขอันแท้จริง เป็นอริยสัจจะที่ไม่มีสิ่งใดจะเสมอเหมือนได้ ดังพุทธดำรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนิพพานปฏิบัติที่ตนได้ปฏิบัติแล้ว อันเป็นปฏิบัติ ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน นิพพานปฏิบัติคือธรรมอันเป็นเลิศนั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แหละ คือ

^{๑๕} พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรพต ธีรธมฺโม), ทฤษฎีรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พะเยา: โรงพิมพ์เจริญอักษร, ๒๕๕๐), หน้า ๗๘.

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) ^{๑๖}

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (๓.อัมพวันสูตร) เรื่องพราหมณ์ไปขอพรสาติ กล่าวถึงหลักพุทธธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วย พระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็น สารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทเจ้า^{๑๗} เป็นพระผู้มีพระภาค^{๑๘} พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ด้วย พระองค์เองแล้วทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้ เป็นความดีอย่างแท้จริง^{๑๙}

เมื่อพระพุทธรูปทรงประกาศหลักธรรมและพระพุทธศาสนาแล้ว ทรงดำรงพุทธกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสงเคราะห์แก่สรรพสัตว์ และเมื่อมีผู้มาขอบวชในพระพุทธศาสนามากขึ้น พระพุทธรูปก็มีพุทธดำรัส ให้เหล่าสาวกของพระองค์ นำหลักธรรมไปประกาศและเผยแผ่ให้มากยิ่งขึ้น “จรถ ภิกขเว จาริกิ พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ” แปลว่า “เธอทั้งหลาย จงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๘}

๒) พระไตรปิฎก ในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (๑. นิทานสังยุต) ระบุถึงหลักปฏิจจสมุปบาท” คือ ปัจจยาการ หมายถึงอาการแห่งธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น ธรรมอันเกี่ยวเนื่อง ธรรมอันเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน ดังนี้

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปฏิจจสมุปบาท^๑ เป็นอย่างไร คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) จึงมีความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท^{๑๙}

^{๑๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๑.

^{๑๗} ที.ส. (ไทย) ๙/๒๕๕/๘๗-๘๘.

^{๑๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๑-๒

มีพุทธบริษัท เป็นชุมชนของผู้นับถือศาสนาและศึกษาปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระศาสนา และเพื่อสืบทอดพระธรรมแห่งพุทธศาสนาโดยเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่าทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ กล่าวคือ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาสอนเรื่องกรรมและผลแห่งการกระทำของตน มิได้มาจากการอ้อนวอนขอจากพระเป็นเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกร่างกาย คือ ให้พึ่งตนเอง มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงในโลกด้วยวิธีการสร้าง "ปัญญา" ในการอยู่กับความทุกข์อย่างรู้เท่าทันตามความเป็นจริงวัตถุประสงค์สูงสุดของศาสนา คือ รวบรวมเป็นหมวดหมู่ด้วยการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก จนมีการรวบรวมขึ้นเป็นพระไตรปิฎกครั้งแรกหลังพุทธกาล ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาตลอดของ *นิกายเถรวาท* ที่ยึดหลักไม่ยอมเปลี่ยนแปลงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แต่ในการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่สอง ได้เกิดแนวคิดที่เห็นต่างออกไป ว่าธรรมวินัยสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามเวลาและสถานการณ์เพื่อความอยู่รอดของพุทธศาสนา แนวคิดดังกล่าวจึงได้เริ่มก่อตัวและแยกนิกายเถรวาทและมหายาน ทั้งสองนิกายได้แตกนิกายย่อยไปอีกและเผยแพร่ออกไปทั่วดินแดนเอเชียและใกล้เคียง

๒.๒ แนวคิดสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรม

มนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์จะมีวัฒนธรรม คือ แบบแห่งการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันไป มนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์ได้สร้างสรรค์ขึ้นเป็นวัฒนธรรมของตนเอง แล้วถ่ายทอดสืบทอดกันมา สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์และถ่ายทอด ได้แสดงออกจากความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ และจากมโนภาพที่ได้จากความจริง หรือจินตนาการคิดฝันขึ้นมาเอง โดยใช้ภาษาของศิลปะ ดังนั้น ศิลปะ จึงมีความหมายลึกซึ้ง จำเป็นจะต้องเข้าใจอย่างกว้างขวางทั้งด้านศิลปะ และคำว่า “พุทธศิลปกรรม” ร่วมกัน

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของศิลปะไว้ว่า หมายถึง “ฝีมือ, ฝีมือทางการช่าง, การทำให้จิตรพิสดาร เช่น เขาทำดอกไม้ประดิษฐ์ประดอยอย่างมีศิลปะผู้หญิงสมัยนี้มีศิลปะในการแต่งตัว รูปสลักหินเป็นรูปศิลป์ การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ด้วยสื่อต่างๆ อย่างเสียง เส้น สี ผิว รูปทรง เป็นต้น เช่น ศิลปะการดนตรี ศิลปะการวาดภาพ ศิลปะการละคร วิจิตรศิลป์”^{๒๐}

“ศิลปะ” หมายถึง ศาสตร์อันเป็นวิชาความรู้ต่าง ๆ ที่มนุษย์ศึกษา และสามารถหาเลี้ยงชีพได้ มีความหมายกว้างขวางกว่าคำว่าศิลปะในปัจจุบันมาก คือ นอกจากจะครอบคลุมทั้งความรู้ที่ต้องใช้ฝีมือในการประดิษฐ์ประดอยแล้ว ยังหมายรวมถึงความรู้อื่นในการฝึกหัดเพื่อประกอบการเลี้ยงชีพ ก็เรียกเป็นศิลป์เหมือนกัน เช่น การเป็นแพทย์ ก็ต้องมีใบประกอบโรคศิลป์ การฝึกช้าง ฝึกม้า ก็ต้องเรียนรู้ศิลปะการบังคับควบคุม เช่น “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ศิลปศาสตร์เป็นอันมากเหล่านี้ คือ พลช้าง พลม้า พลรถ พลธนู พนักงานเชยธง พนักงานจัดกระบวนทัพ พนักงานจัดส่งเสบียง พวกอุคคราชบุตร พลอาสา ขุนพล พลกล้า พลสวมเกราะหนัง พวกบุตรทาส ช่างทำขนม ช่างกลบ

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อักษรเจริญทัศน์.จำกัด, ๒๕๔๒, นามมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๐๑.

พนักงานเครื่องสรง พวกพ่อครัว ช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างหูก ช่างจักสาน ช่างหม้อ นักคำนวณ พวกนับคะแนน (นักการบัญชี) หรือศิลปศาสตร์เป็นอันมาก”^{๒๑}

ศิลปกรรมเกิดขึ้นจากการใช้ความรู้ ฝีมือสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าทางศิลป์ และคุณค่าทางอารมณ์ของมนุษย์ซึ่งแต่ละที่ แต่ละท้องถิ่นก็จะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่สภาพสิ่งแวดล้อม และความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญ แต่ละท้องถิ่นก็มีศิลปกรรมที่โดดเด่นไม่เหมือนกัน แต่ในปัจจุบันสังคมไทยเจริญรุ่งเรืองเพราะการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศในย่านเดียวกัน และในประเทศแถบตะวันตก ทำให้ศิลปกรรมในประเทศเกิดการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมและศิลปะ ผสมผสานกัน ทำให้เกิดการประยุกต์ศิลปกรรมประเภทต่างๆ มากมาย จนไม่สามารถแยกได้ว่าเป็นศิลปกรรมของชนชาติใด จะเห็นได้จากล้านนาไทยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง มีศิลปกรรม ประเพณี วัฒนธรรมที่หลากหลาย สามารถพบเห็นได้จากสถานที่ต่าง ๆ เช่น วัด โรงเรียน ที่อยู่อาศัย เป็นต้น ล้วนเกิดจากการรับเอาวัฒนธรรมจากท้องถิ่นอื่น เข้ามาผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมล้านนา^{๒๒}

การสร้างสรรคของพุทธศิลปกรรม ประเทศไทยมีงานศิลปะที่งดงามอยู่หลายประเภท แต่ละประเภทบ่งบอกถึงเอกลักษณ์เฉพาะ ความคิดสร้างสรรค์ และการผสมผสานร่วมกับศิลปะชาติอื่นได้อย่างลงตัว สิ่งเหล่านี้มิได้เกิดเพียงชั่วคันทหามีการสั่งสม สืบสานและสร้างเสริมกันมานับพันปี โดยผู้รังสรรค์งานได้รับคำยกย่องและเรียกขานว่า “ช่าง” หรือ “ช่างฝีมือ”

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้อธิบายความหมายของช่างฝีมือ (Artisan) คือ ผู้ผลิตศิลปกรรมที่งามนำคุณค่าใช้สอยเป็นอสังการ เป็นเครื่องประดับชีวิตของเราให้กินดีอยู่ดี นอกจากนั้นท่านยังกล่าวไว้ด้วยว่า ผลิตรกรรม หรือสิ่งที่ทำเป็นอาชีพของช่างฝีมือนี้ เรียกว่า ศิลปะ อันเป็นผลเกิดจากฝีมือ ความสามารถ และรู้ค่าของช่างฝีมือผู้ปั้นเฉพาะตัวเป็นคนๆ ไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ผลิตรกรรมหรือสิ่งที่ทำขึ้นไม่ใช่เป็นของที่ทำด้วยเครื่องจักร^{๒๓}

ปัจจุบัน มีผู้แบ่งประเภทของช่างไทยไว้หลากหลาย เช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวถึงช่างว่ามี ๓ ประเภท ได้แก่

๑. ช่างหลวง เป็นข้าราชการ ในอดีตทุกกรมกองจะมีช่างไว้ ถ้าความดีความชอบก็ได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง เช่น จากหัวหมื่นเป็นขุน หลวง พระ และพระยา ตามลำดับได้ แต่ทว่าผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นเป็นของราชการ ช่างหลวงจึงมีใคร่ลงชื่อหรือประกาศตนแต่อย่างใด

๒. ช่างพระภิกษุ หรือพระสงฆ์ผู้มีฝีมือเชิงช่าง สร้างสรรค์งานศิลปะเพื่อจรรโลงพระศาสนา พระสงฆ์ที่มีฝีมือเชิงช่าง ด้วยอาจเป็นช่างมาก่อนอุปสมบท หรือศึกษาจากในวัด จึงเป็นช่างศิลปะทั้งสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และประณีตศิลป์ภายในวัด

๓. ช่างเชลยศักดิ์ คือ ราษฎรทั่วไปที่มีฝีมือเชิงช่าง และอาศัยความรู้นี้หาเลี้ยงชีพ

^{๒๑} ที.ส. (ไทย) ๙/๙๓/๔๘.

^{๒๒} คณะทำงานฝ่ายรวบรวมประวัติและพัฒนาการของศาสนาในเชียงใหม่, มรดกศาสนาในเชียงใหม่ ภาค ๕ ประวัติและพัฒนาการของศาสนาในเชียงใหม่, (เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๔.

^{๒๓} งานช่างศิลป์ไทย, จิตรกรรมไทย หุ่นและหัวโขน สลักหนังใหญ่และหนังตะลุง เครื่องไม้จำหลักหล่อโลหะไทย บุคคลโลหะไทย, (กรุงเทพมหานคร: แสงแดดเพื่อนเด็ก จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑ – ๑๖.

ศาสตราจารย์วิบูลย์ ลิ้มเจริญ ได้เพิ่มช่างไทยอีกหนึ่งประเภท คือ ช่างพื้นบ้านพื้นเมือง ช่างท้องถิ่นมีฝีมือและความชำนาญช่างในถิ่นที่อยู่อาศัย รู้จักการใช้วัสดุที่หาได้ในละแวกนั้นมาสร้างงานศิลปะ เพื่อความสะดวกสบายรองรับปัจจัยสี่ได้

จากประเภทของช่างไทยข้างต้น มีช่างอีกประเภทหนึ่งที่คนไทยคุ้นเคยและได้ยินเสมอ คือ “ช่างสิบหมู่” ซึ่งเป็นชื่อเรียกกลุ่มช่างที่เป็นส่วนหนึ่งของช่างหลวง ดังที่สมเด็จพระ ยานริศรานาวัดติวงศ์ ทรงมีพระอักษรเรื่องช่างสิบหมู่ไว้ดังนี้

ตามปรกติการปกครองสมัยเมืองสมัยโบราณย่อมจัดเป็นจตุสดมภ์ คือ กระทรวง เวียง วัง คลัง นา กระทรวงใดมีกิจจะต้องทำสิ่งซึ่งประกอบด้วยฝีมือช่าง ก็ต้องหาช่างชนิดที่ต้องการใช้มา รวบรวมตั้งไว้เป็นกรมช่างในกระทรวงนั้นเพื่อใช้ จึงได้มีกรมช่างมากมายกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่างๆ หลายกระทรวงด้วยกัน ตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวตรัสไว้ดังจะยกตัวอย่างให้เห็น เช่น กระทรวงวัง มีกรมทหารในเป็นกรมรักษาพระองค์ แต่มีกรมช่างทหารในขึ้นอยู่ในกรมทหารใน นั้นอีกชั้นหนึ่ง เจ้ากรมเป็นที่หลวงประดิษฐนิเวศน์เห็นได้ตามชื่อว่า มีหน้าที่ปลูกสร้างเรือนหลวงใน พระราชนิเวศน์ คงมีขึ้นด้วยเหตุที่เจ้ากรมหรือปลัดกรมคนใดคนหนึ่งในการทหารใน เป็นผู้เข้าใจใน การปลูกสร้าง จึงตรัสใช้ ผู้รับสั่งนั้นก็ต้องเสาะหาช่างมาเป็นลูกมือ งานมากขึ้น ช่างมากขึ้น ก็ตั้งเป็น กรมทหารใน ยังกรมมหาดเล็กก็มีกรมช่างมหาดเล็กเป็นกรมขึ้นอยู่อีกเหมือนกันมีช่างเขียน ช่างปั้น และอื่นๆ อีกคล้ายกับกรมช่างสิบหมู่ นั้นก็เพราะพระเจ้าแผ่นดินต้องพระราชประสงค์จะทำอะไรเล่น เป็นส่วนพระองค์ จึงรวบรวมช่างต่างๆ มาเป็นมหาดเล็ก เอาไว้ในกรมมหาดเล็กมากเข้าก็ตั้งเป็นกรม ขึ้น อันนี้ฉันใด กรมช่างสิบหมู่ก็ฉันนั้น ช่างสิบหมู่เป็นแต่ชื่อกรมที่รวบรวมช่างไว้มีสิบหมู่ด้วยกัน ไม่ใช่ ช่างในบ้านในเมืองมีแต่สิบอย่างเท่านั้น พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ผู้ซึ่งได้ควบคุมช่าง สิบหมู่เมื่อรัชกาลที่ ๕ ได้แต่งโคลงบอกชื่อหมู่ช่าง ซึ่งท่านได้ควบคุมไว้ มีดังนี้

“เขียน กระดาษ แกะ หุ่น

ปั้น ปูน รัก บุธา

กลึง หล่อ ไม้สูง

สลัก ช่างไม้”

จำนวนหมู่ช่างในโคลงนี้ นับได้ ๑๓ หมู่ เกินกว่าชื่อไปสามหมู่ คิดว่าจะเดิมเข้าที่หลังเมื่อ กล่าวถึงช่างแล้วจะเห็นได้ว่าช่างไทยแต่ละประเภทมีงานศิลป์ให้รังสรรค์มากมาย ที่สำคัญจะไม่กล่าว ไม่ได้ คือ งานจิตรกรรม งานหุ่นและหัวโขน งานสลักหนังใหญ่และหนังตะลุง งานเครื่องไม้จำหลัก งานหล่อโลหะ และบุคนโลหะ” ซึ่งทั้งหมดเป็นศิลปะในรูปแบบโสตทัศนศึกษาหมายความว่า สามารถสัมผัส หรือซาบซึ้งได้ด้วยการได้ยินกับหูและเห็นกับตา ทั้งนี้ ศิลปะดังกล่าวเกิดจากช่างฝีมือแขนงต่าง

ด้วยความที่ล้านนาเป็นศูนย์กลางทางการปกครอง และเศรษฐกิจช่างทั้งหลายก็มาอยู่ใน นครแห่งนี้มากมายจนเกิดเป็นชุมชนและวัดขึ้น เช่น วัดช่างแต้ม วัดช่างเคี่ยน (กลึง) ช่างฆ้อง ช่างหล่อ เป็นต้น

ทั้งนี้ ช่างฝีมือ หรือช่างศิลป์ ไม่ได้มีความน่าสนใจเพียงแค่ความสามารถเชิงช่าง หรือความงดงามของศิลปะเท่านั้น หากแต่ว่าอยู่ที่ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะจนเรียกได้ว่า “อัตลักษณ์” ของช่าง ของศิลปะด้วย สิ่งนี้เองที่ช่วยส่งเสริมให้งานช่างศิลป์ยืนยงอยู่ไม่ขาดสาย^{๒๔}

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี กล่าวไว้ว่า “ชีวิตสั้น ศิลปะยืนยาว” งานช่างศิลป์ไทยก็ได้แสดงให้เห็นประจักษ์แล้ว จากนั้นจึงขึ้นอยู่กับเราและเยาวชนทั้งหลายที่ต้องสืบทอดการสร้างสรรค์งานอันมีค่าให้ “อยู่ชั่วกัลปาวสาน” ต่อไป

สำหรับล้านนาไทยมีเสียงใหม่เป็นราชธานีคือที่ประทับของพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจการปกครองพระราชอาณาจักร และเป็นศูนย์กลางความศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาและความงดงามแห่งศิลปกรรม งานช่างภายในวัดตามหัวเมืองเจริญรุ่งเรืองมากบ้างน้อยบ้าง มักขึ้นกับว่าเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับศูนย์กลางมากเพียงใด หากเกี่ยวข้องกับใกล้ชิด งานช่างศิลปกรรมภายในวัดก็ย่อมเจริญ มีการพัฒนาการมากกว่าหัวเมืองห่างไกล กระนั้นก็ได้หมายความว่างานช่างของวัดในหัวเมืองห่างไกลจะด้อยค่าหรือไร้ความหมาย หากแต่มีความเป็น แบบอย่างเฉพาะตัวอยู่ด้วย การประเมินคุณค่าต้องขึ้นกับพื้นฐานจำเพาะของที่สร้างงานช่างเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม เส้นกั้นระหว่างล้านนา กับหัวเมืองอื่นๆ ปัจจุบันไม่ห่างไกล อีกต่อไปแล้ว บรรดาศิลปินเดินทางไปได้ทั่วถึงทุกที่ทุกวัด จนน่ากังวโลว่า ความเป็นพื้นถิ่นจะเลือนหายไป รวดเร็วจนบันทึกศึกษาได้ไม่ทันการณ์

ทั้งนี้ การจำแนกประเภทของผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปกรรม อาจจะจำแนกออกตามคุณลักษณะของผลงานที่สำคัญ เช่นงาน สถาปัตยกรรม หมายถึง สิ่งปลูกสร้างที่มีหน้าที่รองรับการใช้สอยต่างๆ ของมนุษย์ สำหรับสถาปัตยกรรมทางศาสนานั้นอาจกล่าวได้ว่ามีแม่แบบของศิลปวัฒนธรรมบางประการนั้นได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดียทั้งทางตรงและทางอ้อม ในการนี้ หากศึกษาศิลปสถาปัตยกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนานั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาศิลปสถาปัตยกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาของอินเดียควบคู่ไปด้วย จึงจะเข้าใจกระแสของศิลปกรรมต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างศิลปกรรมในประเทศไทย

ประเทศอินเดียในครั้งพุทธกาลประชานับถือพระพุทธศาสนาอันประกอบไปด้วย “ไตรสรณคมน์” หามิวัตถุอื่นหรือสิ่งอื่นใดเป็นที่บูชานับถือในศาสนาไม^{๒๕} จวบจนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เหล่าพุทธศาสนิกชนต่างยึดเอาสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง คือ ที่ประสูติ ตรัสรู้ ที่ทรงแสดงปฐมเทศนา และที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นที่ระลึกนึกถึงพระคุณของพระพุทธองค์ และต่อมาได้กำหนดเจดีย์ทั้ง ๔ ประเภทเป็นวัตถุสำคัญเอาไว้ให้เคารพสักการบูชาในพระพุทธศาสนา^{๒๖}

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗

^{๒๕} อ้างแล้ว, ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, ตำนานพุทธเจดีย์, หน้า

๒๐

^{๒๖} อ้างแล้ว, อภัย นาคคง, ความรู้เบื้องต้นวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, หน้า ๕๑

สถาปัตยกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ทางเอกลักษณ์ และทางวัฒนธรรมทั้งงดงามที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่ไม่มีใครเหมือนมีความลงตัวที่เหมาะสมและมีเอกลักษณ์อันล้ำค่าสมควรที่ท้องถิ่นควรอนุรักษ์รักษาไว้ให้เป็นสมบัติของแผ่นดินนั้น ๆ สืบต่อไป

๑) ประเภทเจดีย์

การก่อสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนา มีกล่าวถึงไว้ในคัมภีร์ทางศาสนา เช่น มหาปริณิพพานสูตรและมีลิตทปัญหา ทั้งนี้ เกรียงไกร เกิดศิริ มีข้อคิดเห็นว่า คำว่า “เจดีย์” ซึ่งเป็นคำที่ใช้แพร่หลายกันในประเทศไทยในความหมายว่า “สิ่งก่อสร้างเครื่องก่อที่มียอดแหลมพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าที่ทำหน้าที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรือสิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนา และสร้างเป็นประธานของวัดต่าง ๆ ” อย่างไรก็ดี เมื่อกลับมาพิจารณารากศัพท์เดิมของคำว่า “เจดีย์” ซึ่งเป็นคำในภาษาบาลีว่า “เจติยะ” หรือในภาษาสันสกฤตว่า “ไจติยะ” ซึ่งมีความหมายถึง “สิ่งอันควรเคารพบูชา” เป็นความหมายที่กว้างขวาง มิได้เพียงหมายถึงสถาปัตยกรรม เครื่องก่อที่ใช้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรือสิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนาอย่างเดียว ในความเป็นจริงแล้วนั้นควรจะเรียกสถาปัตยกรรมดังกล่าวกันว่า “สถูป” เพราะฉะนั้น คำว่า “เจดีย์” ที่ใช้กันแพร่หลายอยู่ในบริบทของประเทศไทยนั้น จึงมีความหมายที่ไม่ตรงกับความหมายดั้งเดิมนัก^{๒๗}

ในที่นี้ ได้จำแนกประเภทของเจดีย์ออกเป็น ๔ ประการ คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์^{๒๘} ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

๑. ธาตุเจดีย์ คือ พระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. บริโภคเจดีย์ คือ พระสถูป หรือสถานที่ ที่เป็นสังฆเวณีสถาน ๔ แห่ง หรือที่ทรงแสดงปาฏิหาริย์ ๔ แห่งบรรจุของใช้ และวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์
๓. ธรรมเจดีย์ คือ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เช่น พระธรรมคัมภีร์พระไตรปิฎก
๔. อุเทสิกเจดีย์ คือ สิ่งอื่นๆ ที่สร้างขึ้นโดยปรารถนาจะให้ระลึกถึงพระพุทธองค์ เช่น พระพิมพ์ พระพุทธรูป พระสถูป รอยพระพุทธบาท

๒) มูลเหตุของธาตุเจดีย์

การเกิดขึ้นของเจดีย์ในพระพุทธศาสนานั้น พบว่าเมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ทรงประจวบโอกาสจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ ดงไม้สาละวัน แขวงเมืองกุสินารา พระอานนท์ พุทธอุปัฏฐากทูลถามถึงการที่พุทธสาวกจะควรปฏิบัติต่อพระพุทธสรีระอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสว่าให้พระภิกษุทั้งหลายมุ่งหมายดับทุกข์ดับกิเลสอันเป็นประโยชน์ต่อตนเถิด อย่าเป็นกังวลด้วยการบูชาสรีระของพระตถาคตเลย พวกภิกษุทั้งหลายและฆราวาสทั้งหลายเขาคงทำฌาปนกิจแล้วสร้างสถูปบรรจุสารีริกธาตุเหมือนอย่าง

^{๒๗} เกรียงไกร เกิดศิริ, “พระมหาธาตุหลักกรุงศรีอยุธยา: ที่มา ความหมาย และความยกย่องของประวัติศาสตร์ว่าด้วยการสถาปนา”, วารสารหน้าจั่ว วารสารวิชาการประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ ๒๙, ๒๕๕๘.

^{๒๘} อ้างแล้ว, ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, *ตำนานพุทธเจดีย์*, หน้า ๒๐.

พระเจ้าจักรพรรดิก่อนมาดังนี้^{๒๙} ความนี้ทำให้ทราบว่าเป็นเจดีย์ หรือพระธาตุนั้นเกิดขึ้นก่อนกาล
ปรินิพพานแล้ว และจะสร้างไว้ในทางแยกเพื่อให้ผู้สัญจรเห็นได้โดยง่าย

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนากล่าวต่อไปว่า เมื่อถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเสร็จเรียบร้อยแล้ว บรรดาเหล่ากษัตริย์มัลละ จะอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุใส่ลงในหีบทองเพื่อสักการที่
นครกุสินารา ความทราบไปยังบรรดากษัตริย์แคว้นต่าง ๆ จึงส่งทูตเพื่อขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไป
สักการะ แต่กษัตริย์มัลละทรงปฏิเสธ กษัตริย์แคว้นต่าง ๆ จึงได้ยกกองทัพหมายเพื่อมาพิชิต โทณ
พราหมณ์ได้เข้ามาไกล่เกลี่ยโดยเสนอให้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน ทั้งนี้ โทณพราหมณ์
ได้หีบพระทักษิณาทฐธาตุ คือ พระเขี้ยวแก้วด้านบนข้างขวาแล้วซ่อนไว้ในมวยผมของตนหมายจะ
นำไปบูชา ทว่าพระเขี้ยวแก้วองค์ดังกล่าว นั้น พระอินทร์ได้อัญเชิญขึ้นไปประดิษฐานยังพระเจดีย์จุฬาม
ณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เสียโดยที่โทณพราหมณ์ไม่รู้ตัว โทณพราหมณ์ดำเนินการดักดวงพระบรม
สารีริกธาตุด้วยหนานทอง ถวายยังกษัตริย์ทั้ง ๘ พระนคร ได้พระบรมสารีริกธาตุพระนครละ ๒
ทะนานเท่ากัน รวมเป็นพระบรมสารีริกธาตุได้ ๑๖ ทะนาน เพื่อให้กษัตริย์แต่ละเมืองนำไป
ประดิษฐานยังพระสถูปที่เมืองของตนเพื่อสักการบูชา ดังนี้

๑. กษัตริย์ลิจฉวี ทรงสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่เมืองเวสาลี
๒. กษัตริย์ศากยะ ทรงสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่เมือง
กบิลพัสดุ์
๓. กษัตริย์ถูลิยะ ทรงสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่เมืองอัลลกะป
ปะ
๔. กษัตริย์โกลิยะ ทรงสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่เมืองราม
คาม
๕. มหาพราหมณ์ ทรงสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่เมืองเวณฐ
ทีปกะ
๖. กษัตริย์มัลละแห่งเมืองปาวา ทรงสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่
เมืองปาวา
๗. พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่เมืองรา
ชคฤห์
๘. มัลลกษัตริย์แห่งกุสินารา ทรงสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่
เมืองกุสินารา

ทั้งนี้ สถูปที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุทั้ง ๘ องค์ในเมือง ๘ เมืองจึงถือได้ว่าเป็นพระ
สถูปเจดีย์ ๘ องค์แรกในพุทธศาสนาที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพุทธองค์ มีชื่อเรียกในมหา
ปรินิพพานสูตรเป็นภาษาบาลีว่า “อัฐฐสรีรสถูป” อย่างไรก็ตามในธรรมเนียมการสร้างสถูปเพื่อบรรจุอัฐ
ธาตุนั้นก็เป็นธรรมเนียมเก่าแก่ที่มีมาแต่เดิมเนื่องจากมีหลักฐานที่แสดงว่าอย่างน้อย ๖ เดือน ก่อนที่

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น พระสารีบุตรผู้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาของพระองค์ได้ปรินิพพาน และโปรดให้ก่อสร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้ ณ ประตูประเวศวัน เมืองสาวัตถี และอัฐิอีกส่วนหนึ่งให้นำไปบรรจุยังสถูปที่สร้างไว้ที่นาลันทาอันเป็นมาตุภูมิของพระสารีบุตรด้วย

อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่พระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพานไปนั้น ธรรมเนียมการบูชาพระธาตุนั้นคงไม่ได้เป็นที่ยอมรับกันในหมู่สงฆ์ ดังปรากฏหลักฐานกล่าวถึงในคัมภีร์มิลินทปัญหาว่า ในราวพุทธศตวรรษที่ ๕ มีพระสงฆ์กลุ่มฝ่ายมหาสังฆิกะได้หันไปกราบไหว้บูชาสถูป จนทำให้เกิดความขัดแย้งกันว่าพระสงฆ์นั้นควรปฏิบัติตนอย่างไร^{๓๐} แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดและธรรมเนียมในการสักการบูชาพระธาตุเจดีย์ก็ได้รับการปฏิบัติอย่างแพร่หลายไปในที่สุด โดยเฉพาะหลังจากเหตุการณ์ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงให้รวบรวมพระบรมสารีริกธาตุจากอัฐฐสรีรูป เพื่อนำมาแจกจ่ายไปยังแคว้นต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้พระราชอำนาจของพระองค์ยังทำให้ธรรมเนียมในการบูชาพระธาตุเจดีย์ยิ่งแพร่หลายไปอย่างกว้างขวางด้วยโดยเฉพาะที่เกาะลังกาซึ่งพระมหินเถระผู้เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราชทำหน้าที่พระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ดังนั้น พระสถูปซึ่งมักเรียกว่า “เจดีย์” นั้น จึงมีประเพณีสร้างเพื่อบรรจุอัฐิธาตุมาแต่ก่อนพุทธกาล ไม่เฉพาะพระจักรพรรดิเท่านั้น แต่สำหรับบุคคลอื่น ๆ ก็มีดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้าโปรดให้สร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุให้พระพาหิยพุทธสาวกที่มรณภาพเพราะถูกโคชน สถูปในชั้นเดิมเป็นแต่พูนดินขึ้นเป็นโคลงเขื่อนรอบกันดินพังประดับป้อมฉัตรตามหลักกู่ปารหุบุคคล ๔^{๓๑} เมื่อนิยมนับถือพระธาตุเจดีย์จะตกแต่งพระสถูปให้งดงามวิจิตรขึ้นเป็นทรงโอคว่ำทำฐานทักษิณ มีบัลลังก์อยู่บนหลังสถูปแล้วต่อฉัตรเป็นยอด สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นเมื่อพระพุทธศาสนารุ่งเรือง นับตั้งแต่สมัยพระอโศกมหาราชนำลักษณะรูปแบบและแนวคิดตลอดจนคติความเชื่อของสถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพของสถานที่ดังกล่าวได้ถูกนำไปก่อสร้างเป็น “มหาสถูปสาณูจี”^{๓๒} แห่งรัฐมัธยมประเทศของอินเดีย

๓) มูลเหตุแห่งบริโภคนเจดีย์

เมื่อพระพุทธองค์ทรงประจวบโอกาสเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน พระอานนทเถระเจ้า ได้ทูลปรารภว่า เหล่าภิกษุจะพากันว่าเหวเพราะมิได้เฝ้าเห็นพระองค์อีกต่อไป พระองค์จึงทรงอนุญาตที่สังเวชนียสถาน ๔ แห่งสำหรับพุทธสาวกจะได้เห็นพระองค์ด้วยการไปปลงธรรมสังเวชได้ในที่ทั้ง ๔ นั้น คือ ๑. สถานที่ทรงประสูติ ๒. สถานที่ทรงตรัสรู้ ๓. สถานที่ทรงแสดงปฐมเทศนา ๔. สถานที่ทรงปรินิพพาน

^{๓๐} มิลินทปัญหา, ปรรณเมณฑกปัญหา ตติยวรรค พุทธบูชาอนุญาดา อนุญาดปัญหา คำรบที่ ๕ (ถามเรื่องทรงอนุญาตพุทธบูชา) ใน พระไตรปิฎก ฉบับธรรมทาน, (พุมธานี: บริษัทโอเชียน มีเดีย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘๓-๒๘๔. อ้างถึงใน ธนธร กิตติกันต, มหาธาตุ, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑.

^{๓๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ผลิตภัณ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔-๓๐.

สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้ จึงเป็นบริโศกเจดีย์โดยพระบรมพุทธานุญาต นอกจากนี้พระ
สถูปที่บรรจุพระอังคารเถาถ่านที่เมืองปิณฑลวัน และพระสถูปที่บรรจุพระนันทวงพระธาตุที่เมืองกุสิ
นารา ก็จัดเป็นบริโศกเจดีย์ด้วยเช่นกัน

ภายหลังได้มีการสร้างบริโศกเจดีย์เพิ่มอีก ๓ สถานที่ทรงแสดงปาฏิหาริย์ คือ

๑. สถานที่พระพุทธรูปเจ้าทรงเสด็จลงจากดาวดึงส์สวรรค์ ณ เมืองสังกัสสะ

๒. สถานที่พระพุทธรูปเจ้าทรงทำยมกปาฏิหาริย์ ณ เมืองสาวัตถี

๓. สถานที่พระพุทธรูปเจ้าทรงทรมานพญาวานร ณ เมืองเวสาลี

อีกทั้งยังมีบริโศกเจดีย์อีก ๑๐ แห่งที่บรรจุเครื่อง พุทธบริขารของพระพุทธรูปเจ้าอีก ๑๐

แห่ง คือ

๑. กายพันธักกับบาตร อยู่ ณ เมืองปาณสึบุตร

๒. ผ้าอุทกสาฎก อยู่ ณ เมืองปัญจาลรัฐ

๓. ผ้าจัมชันธ อยู่ ณ เมืองโกศลรัฐ

๔. ไม้สัพระหนต์ อยู่ ณ เมืองมิลลา

๕. ผ้ากรองน้ำ อยู่ ณ เมืองวิเทหราช

๖. มีดกับกล่องเข็ม อยู่ ณ เมืองอินทปัตถ์

๗. รองพระบาตรและถลกพระบาตร อยู่ ณ บ้านอุสสิพราหมณคาม

๘. เครื่องลาด อยู่ ณ เมืองมกุฏนคร

๙. ผ้าไตรจีวร อยู่ ณ เมืองภัทราฐ

๑๐. นิสิตินสันถัต อยู่ ณ เมืองกุรุ

๔) มูลเหตุแห่งธรรมเจดีย์

ผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาบางพวกอยู่ห่างไกลเจดีย์ที่มีอยู่ในครั้งนั้น ใครจะมีเจดีย์สถาน
บูชาบ้าง จึงมีผู้รู้พระบรมพุทธานุญาตให้เขียนพระธรรมลงเป็นตัวอักษรประดิษฐานไว้เป็นที่บูชา
โดยอ้างพระพุทธรูป ซึ่งตรัสว่าพระธรรมจะแทนพระองค์นั้น จึงเกิดมีประเพณีสร้างธรรมเจดีย์
ขึ้น มักเลือกเอาพระธรรมที่เป็นหัวใจพุทธศาสนาเช่น คาถา พระอริยสัจ มาจารึกเป็นธรรมเจดีย์ว่า

“เย ธมมา เหตุปภวา เตสึ เหตุ ตถาคโต (อาห)

เตสญจ โย นิโรธจ เอว วาที มหาสมโณ”

“ธรรมเหล่าใด เกิดแต่เหตุ มีเหตุเป็นแดนเกิด ตถาคตเจ้าทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น
เมื่อสิ้นเหตุเหล่านั้นจึงดับทุกขได้ พระมหาสมณทรงมีปกติตรัสอย่างนี้”^{๓๓}

ครั้นต่อมา ถึงสมัยเมื่อเขียนพระธรรมวินัยลงเป็นตัวอักษรแล้ว ก็นับถือคัมภีร์พระไตรปิฎก
ว่าเป็นพระธรรมเจดีย์ด้วย

๕) มูลเหตุแห่งอุเทสิกเจดีย์

^{๓๓} กรมศิลปากร, “จารึกคาถา เย ธมมา ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์,”
<<https://www.finearts.go.th/promotion/view/15316>>, ๔ ตุลาคม ๒๕๖๖.

อุเทสิกเจดีย์เป็นของสร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า ไม่กำหนดว่าต้องทำเป็นอย่างไร ในเบื้องต้นนั้น อุเทสิกเจดีย์ที่นิยมทำกันในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธบัลลังก์ เนื่องมาจากเป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อมต่อไปยังเหตุการณ์การตรัสรู้ของพระพุทธองค์จากพระบรมโพธิสัตว์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากนี้ ยังมีประเพณีอันมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลที่พุทธสาวกยอมจำตออาสนะไว้รับเสด็จพระองค์ในเวลาเมื่อไปโปรดสัตว์ ณ ที่นั้นๆ เรียกกันว่า “อาสนบูชา” เป็นอุเทสิกเจดีย์ มีขึ้นก่อนอย่างอื่น นอกจากนี้ พระเจดีย์ พระสถูป พระปราสาทที่ไม่ได้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุนั้นก็ถือเป็นอุเทสิกเจดีย์ รวมไปถึงพระพุทธรูป รอยพระพุทธรูป ฯลฯ ก็จัดเป็นอุเทสิกเจดีย์ด้วยเช่นกัน^{๓๔}

๒.๓ แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์พุทธศิลปกรรมล้านนา

งานพุทธศิลปกรรมที่มีมาก่อนอาณาจักรล้านนาที่สร้างขึ้นในภูมิภาคนี้ แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมของชาวไทยวนและผู้คนซึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนล้านนามาก่อน ต่อมาคนล้านนาจึงมีพัฒนาการสร้างงานขึ้นมาในรูปแบบต่างๆ พร้อมกับการตั้งราชอาณาจักรล้านนา ในปีพุทธศักราช ๑๘๓๙ พญามังรายทรงปราบปรามแคว้นหริภุญไชยและสถาปนาเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีพระองค์ทรงรับเอาวัฒนธรรมความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจากแคว้นหริภุญไชยเข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่เพราะพระองค์ต้องการให้เชียงใหม่มีความเจริญรุ่งเรืองด้านศาสนาและเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาแทนแคว้นหริภุญไชย จึงเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดล้านนาเกิดการสร้างงานศิลปกรรมเป็นพุทธสถานต่างๆ อันมีทั้งงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมและหัตถกรรม เพื่อแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธ ศาสนาของพุทธศาสนิกชนของชาวล้านนา^{๓๕}

ต่อมา ในสมัยพญาเกือนาได้มีการนำเอาพระพุทธศาสนาและพุทธศิลป์แบบสุโขทัยเข้ามาสู่ในล้านนา โดยมีการสร้างงานพุทธศิลป์ด้านสถาปัตยกรรมในช่วงเวลานี้เป็นจำนวนมาก ทำให้อิทธิพลทางสถาปัตยกรรมแบบสุโขทัยเข้ามามีบทบาทต่อรูปแบบงานสถาปัตยกรรมเชียงใหม่ ในด้านการวาง

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๖. ระบุถึงพระธาตุเจดีย์ทั้ง ๔ ประการในทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑. ธาตุเจดีย์ ได้แก่ พระสถูปหรือพระเจดีย์ที่ใช้ในการบรรจุพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า เช่นพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น

๒. บริโภคเจดีย์ ได้แก่ พระเจดีย์ที่ใช้บรรจุเครื่องเครื่องใช้ไม้สอย อัฐบริขารหรือสถานที่อันเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น บาตร จีวร ธรรมาสัน กุฏิ หรือต้นพระศรีมหาโพธิ์สถานที่ประทับตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

๓. ธรรมเจดีย์ ได้แก่ พระธรรมคำสอนที่จารึกลงบนวัตถุต่างๆ เช่น พระไตรปิฎก เป็นต้น

๔. อุเทสิกเจดีย์ ได้แก่ สิ่งที่สร้างหรือสมมุติขึ้นเพื่อบูชาหรือระลึกถึงพระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธรูป พระพุทธรูป พระธรรมจักร เป็นต้น

^{๓๕} สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่, (๙ ก.พ.๕๗), “เอกสารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่,” <<http://www.nationalmuseums.finearts.go.th>>, ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

ผัง รูปแบบอาคาร วัด อุโบสถ และเจดีย์ และส่งผลให้สกุลช่างเชียงใหม่สังเคราะห์รูปแบบของสุโขทัยมาเป็นรูปแบบของสกุลช่างศิลปะเชียงใหม่^{๓๖}

ดังนั้น กล่าวโดยสรุปได้ว่า ลักษณะการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของวัดต่าง ๆ ในล้านนานั้นจะมีรูปแบบต่าง ๆ กันเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากหลายชุมชน อีกทั้งได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์จากเจ้าขุนมูลนายต่าง ๆ ในสมัยนั้นตั้งแต่ยศศักดิ์ระดับของขุนนาง เช่น ขุนนางระดับนายพัน ขุนนางระดับนายหมื่น และระดับชุมชนที่เป็นกลุ่มสกุลช่างฝีมือ ดังที่กล่าวมาข้างต้น

แนวคิดสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมล้านนาในประวัติศาสตร์ ลักษณะของพุทธศิลปกรรมล้านนามีแบบอย่างที่เป็นศิลปะเด่นชัดและมีคุณค่าทางศิลปะสูงมาก เช่น งานประติมากรรมอันมีพระพุทธรูปสุโขทัยและพระพุทธรูปเชียงใหม่ งานสถาปัตยกรรมอันมีลักษณะแบบแผนและโครงสร้างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งต่างออกไปอย่างสิ้นเชิงกับงานสถาปัตยกรรมในภาคกลาง (สน สีมাত্রัง, ๒๕๒๒)

๒.๓.๑ พุทธสถาปัตยกรรมในศิลปะล้านนา

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นในเนื้อหาที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในดินแดนล้านนามีมาอย่างเก่าแก่ยาวนาน ทั้งนี้ ก่อนที่พญามังรายจะสถาปนาเมืองเชียงใหม่อย่างเป็นทางการขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๓๙ ก็มีอาณาจักรหริภุญไชยรุ่งเรืองขึ้นมาอยู่ก่อนหน้าแล้ว^{๓๗} ทั้งนี้ ปรากฏการก่อสร้างสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาจำนวนมากในพื้นที่เมืองลำพูนซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางการปกครองและศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น เจดีย์ กู่กุด ซึ่งมีลักษณะเป็นเจดีย์ที่มีผังสี่เหลี่ยมในลักษณะของปราสาทซ้อนชั้น ทั้งนี้มีข้อสันนิษฐานว่าเจดีย์แบบกู่กุดนี้อาจเป็นการสร้างสรรค์ของช่างโบราณที่พยายามจะออกแบบสร้างสรรค์พระเจดีย์ที่มีความหมายถึงวิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยา หากแต่ช่างพื้นเมืองนั้นคงได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์จากพระพิมพ์ที่สร้างกันแพร่หลายที่เป็นรูปพระพุทธรูปประทับนั่ง เบื้องหลังเป็นรูปเรือนยอดของวิหารมหาโพธิ์จึงนำรูปของเรือนยอดดังกล่าวมาเป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์เจดีย์แบบกู่กุด นอกจากนี้ยังมี รัตนเจดีย์เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยม ซึ่งลักษณะของเจดีย์ทั้งสององค์นี้ก่อขึ้นมีความหมายเชื่อมโยงไปถึงเจดีย์ทรงปราสาท^{๓๘} คือมีขุมจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปนั่นเอง

นอกจากนี้ ในเมืองลำพูนยังพบหลักฐานเจดีย์ทรงปราสาท ๕ ยอดอีก คือ เจดีย์วัดเชียงยืน (หรือ เรียกว่า เชียงยัน) อยู่ในวัดพระธาตุหริภุญไชย (อำเภอเมืองลำพูน) และเจดีย์ทรงลอมฟาง

^{๓๖} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาลจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

^{๓๗} สุรพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

^{๓๘} ปราสาท หมายถึง เป็นทรงสี่เหลี่ยมตั้งซ้อนกันลดขนาดเป็นลำดับขึ้นไป ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีเจดีย์ประดับทิศทั้งสี่ และด้านทั้งสี่ของแต่ละชั้น มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในขุมจระนำและยอดแหลมที่หักหายคงเป็นกรวยเหลี่ยม

หรือเจดีย์กู่ช้างซึ่งเจดีย์นี้ลำพูนได้รับรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพม่าสมัยพุกาม และในเขตป่าซางก็มีวัดหนองคู่ เจดีย์นี้ได้ใช้เทคนิคการก่อโดยใช้เสารับน้ำหนักส่วนยอดกลางอันเป็นรูปแบบและเทคนิคที่นิยมอยู่ในสถาปัตยกรรมแบบพม่าสมัยพุกาม

จากหลักฐานทางสถาปัตยกรรมสมัยทวารวดีหรือชวพรหมไชยดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับรูปแบบทรงปราสาทอันเป็นหลักฐานที่หลงเหลือมาในปัจจุบันเพราะสถาปัตยกรรมเจดีย์ในสมัยนี้ได้ใช้วัสดุที่เป็นอิฐหรือศิลาแลงซึ่งเป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมแบบทวารวดีและศิลปะพม่าแบบพุกาม ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของงานช่างพื้นถิ่นในช่วงก่อนการตั้งอาณาจักรล้านนาและรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมัยนี้จะส่งอิทธิพลหรือเป็นต้นแบบให้กับสถาปัตยกรรมล้านนาที่จะพัฒนาขึ้นในยุคต่อไปอีกด้วย

ทั้งนี้ การสร้าง “เจดีย์” ในล้านนานิยมซึ่งนิยมเรียกว่า “กู่” แต่หากบรรจุพระบรมสารีริกธาตุลงไปจะเรียกว่า “พระธาตุ” สิ่งก่อสร้างประเภทนี้เป็นศูนย์กลางของวัด มี ๕ รูปแบบ คือ

ก) เจดีย์แบบทรงกลม (ทรงระฆัง) เช่น เจดีย์วัดกิตติ ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เจดีย์อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคที่รุ่งเรืองที่สุดของศิลปะล้านนา (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง อยู่ข้างโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ลักษณะเด่นของเจดีย์วัดกิตติ คือมีฐานกลมซ้อนกัน ๓ ชั้นอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมยอดเกี๊ยว และยอดของเจดีย์จะหุ้มด้วยทองจังโก

ข) แบบเจดีย์ทรงปราสาท เช่น เจดีย์วัดป่าตาล ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่สร้างขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๑ ลักษณะเด่นของเจดีย์ทรงปราสาท คือ ตอนกลางมีฐานเป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยม เรียกว่า “เรือนธาตุ” มีชั้น จระนำ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และในส่วนยอดนิยมสร้างมี ๕ ยอด แต่หลังพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นิยมมียอดเดียว

ค) เจดีย์ช้างล้อม ได้แก่ วัดเชียงมั่น วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ วัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน บางวัดช้างล้อมเหลือเป็นบางส่วน เหลือเป็นบางส่วน เช่นวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดช้างค้ำ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ หรือทางหายไปหมด เช่นวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

ง) เจดีย์ปล่อง เป็นเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรเพื่อนบ้าน ได้แก่เจดีย์ปล่อง วัดพวกหงส์ วัดร้างเปิง วัดเชียงโถมที่น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระเจดีย์แบบละของจีน เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองแบบอยุธยาที่วัดหมื่นตูม เชียงใหม่ เจดีย์แบบยอดดอกบัวตูมของสุโขทัยที่วัดแสนเส้า (ร้าง) ใกล้กับวัดธาตุคำ เชียงใหม่ และเจดีย์แบบพม่าหรือมอญที่สร้างขึ้นในยุคพ่อค้าไม้ชาวพม่าโดยตั้งหลักฐานครอบครัวในล้านนา เช่น เจดีย์วัดบุพพาราม วัดมหาวัน วัดแสนฝางในเชียงใหม่ วัดศรีจอมเรืองพะเยา และวัดต่างๆ ในจังหวัดลำพูน ลำปาง แพร่ และจังหวัดน่าน เป็นต้น

จ) เจดีย์เหลี่ยม ซึ่งได้รับอิทธิพลเจดีย์เหลี่ยมแบบทวารวดี เช่น เจดีย์วัดเจดีย์เหลี่ยม อำเภอสารภี ที่เลียนแบบเจดีย์เหลี่ยมวัดจามเทวี จังหวัดลำพูน ปัจจุบันนี้ที่สร้างแบบนี้ก็คือ เจดีย์เหลี่ยมวัดละโว้ อำเภอหางดงและเจดีย์เหลี่ยม วัดสันติธรรม จังหวัดลำพูน

สำหรับสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่รวมเป็นสถาปัตยกรรมล้านนาอีกเช่นกัน คือ วิหาร อุโบสถ หอไตร บ้านเรือน ลักษณะการสร้างจะมีโครงหลังคาประกอบด้วยด้วยเครื่องไม้ ซึ่งอาจจะมุงด้วยแป้น

เกล็ด^{๓๙} หรือมุงด้วยกระเบื้องดินเผา ทั้งนี้ ในปัจจุบันจึงมีการชำรุดเสียหายและไม่หลงเหลือร่องรอยหลักฐานให้ศึกษาอีกต่อไป^{๔๐}

สถาปัตยกรรมก่อนล้านนาและสมัยปัจจุบัน^{๔๑} แบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภท เจดีย์ และ ประเภทอาคาร เช่น อุโบสถ วิหาร และหอพระไตรปิฎก โดยที่ชาวล้านนาเรียกว่าหอธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การสร้างอาคารไม้ในศิลปะล้านนาเป็นศาสตร์ที่ถ่ายทอดความรู้กันมายาวนาน ถึงกับมี “คัมภีร์แบ่งวิหาร^{๔๒}” หรือ “คัมภีร์สร้างวิหาร” ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่อธิบายการตั้งเสาไม้ การประกอบข้อแป และองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของอาคารไว้อย่างเป็นระบบ

ลักษณะของอาคารไม้ในล้านนาจะมีการเปิดให้เห็นโครงสร้างของข้อและคานตามแบบ “ม้าต่างไหม” หลังคาเป็นทรงจั่วมีการซ้อนชั้นของหลังคาด้านหน้าสามชั้น ด้านหลังสองชั้นสัมพันธ์กับการยกเก็จของผัง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาหรือแป้นเกล็ด สำหรับการสร้างวิหารช่างมักมีการสร้างส่วนประกอบทั้งหมดของโครงสร้างด้านล่างก่อน หลังจากนั้นจึงยกขึ้นประกอบพร้อมกันและยังมีการปิดทองฉลุลายบนพื้นและทาด้วยชาดสีแดงเพื่อสื่อถึงความเป็นทิพย์สถานะในสวรรค์

ลักษณะเด่นทางด้านโครงสร้างและรูปรูปร่างหลังคาทรงล้านนาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่สำคัญของวิหารล้านนาที่และมีการถ่ายทอดและพัฒนาการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน นักวิชาการจึงสันนิษฐานกันว่ารูปทรงดังกล่าวอาจมีเหตุผลในข้อจำกัดในเรื่อง การใช้วัสดุ เศรษฐกิจและการขาดช่างฝีมือ อีกประการหนึ่งคือวิหารล้านนามีขนาดใหญ่การใช้ใช้โครงสร้างหลังคาที่ทำด้วยไม้ทั้งหมดจึงเป็นไปได้ จึงจำเป็นต้องจัดหาวัสดุอื่นที่มีความยาวพอเหมาะกับขนาดของอาคารมาทดแทน อีกประการหนึ่ง คือ การลดชั้นและซ้อนชั้นของหลังคาเป็นวิธีการแก้ไขปัญหารูปทรงวิหารที่ใหญ่ทะอะทะ ดังนั้นรูปทรงหลังคาที่มีการซ้อนชั้นจึงทำให้อาคารดูเบาลง สำหรับองค์ประกอบของหลังคาและสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้สร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในแง่ของการตกแต่งและเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างโดยมีความเชื่อที่สำคัญแฝงอยู่ ในเรื่องของคติจักรวาล พุทธภูมิ และนิพพาน รวมถึงคติเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และกิเลสตัณหา

ต่อมา ในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ได้มีการปรับรูปแบบใหม่เกิดขึ้นในล้านนาอีกคือการนำเครื่องถ้วยเขียนสีจากจีนมาประดับบนปูนปั้น เช่น ในวิหารวัดปราสาท จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องถ้วยชุดนี้เป็นของเจ้านายล้านนา ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพมหานครซึ่งในขณะนั้นกรุงเทพฯกำลังนิยมสั่งให้ช่างจีนเขียนลายบนเครื่องถ้วยแต่เนื่องจากช่างจีนไม่คุ้นเคยกับศิลปะไทยรูปเทวดาไทยจากที่พอมเพริยวงจึงกลายเป็นตื้นน้อยอ้วนกลม แต่โครงสร้างหลังคาเครื่องไม้ของวิหารล้านนาเครื่องบนตลอดจนลวดลายในงานศิลปกรรมส่วนใหญ่ที่ยังคงใกล้เคียงกับสภาพดั้งเดิมของรูปแบบล้านนา

^{๓๙} แป้นเกล็ด หมายถึง แผ่นไม้แทนกระเบื้อง

^{๔๐} สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ : ทรัพยากรไชย - ล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙-๒๑.

^{๔๑} สุรัชย์ จงจิตงาม, ล้านนา, (นันทบุรี : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔-๑๗.

^{๔๒} แปลว่า “การสร้าง”

ต่อมา ในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ แบบแผนของเจดีย์แบบภาคกลางได้เริ่มเข้ามาปะปนกับเจดีย์ล้านนามากขึ้น จนกระทั่งกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ อิทธิพลของศิลปะแบบพม่าได้เข้ามาสู่ดินแดนล้านนาพร้อมกับพ่อค้าไม้ชาวพม่าและได้เข้ามาสร้างวัดและปฏิสังขรณ์ศาสนสถานซึ่งทำให้ศิลปะแบบพม่าเข้ามาปะปนอยู่บนพุทธสถานล้านนามากขึ้น โดยเฉพาะเจดีย์แบบพม่าหลายแห่ง เช่น เจดีย์เหลี่ยมในวัดเจดีย์เหลี่ยม จังหวัดเชียงใหม่ เจดีย์วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม จังหวัดลำปาง เจดีย์วัดสวนดอก เจดีย์วัดหม้อค่าตวง พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุช่อแฮ ในจังหวัดแพร่^{๔๓} เป็นต้น

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงงานศิลปกรรมในล้านนาด้วย เช่น การประดับหน้าบันซึ่งเดิมมักเป็นรูปตามคติแบบจารีต เช่น นารายณ์ทรงครุฑ ก็ได้เปลี่ยนแปลงมานิยมนำรูปพานรัฐธรรมนูญมาประดับแทน บางแห่งก็ยังคงรูปนารายณ์ทรงครุฑไว้เช่นเดิม แต่ได้ลดความสำคัญลงด้วยการให้ทำหน้าที่เทินพานรัฐธรรมนูญให้อยู่สูงสุดแทน เช่น หน้าบันโบสถ์วัดกวีรัตน์ จังหวัดแพร่ สาเหตุที่หันมานิยมประดับรูปพานรัฐธรรมนูญก็เพื่อเสริมส่งอุดมการณ์ของรับที่เชิดชูการปกครองแบบใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญ

สรุปว่า แบบแผนสถาปัตยกรรมหรือรูปที่สร้างขึ้นในพื้นที่เมืองลำพูน ได้แก่ เจดีย์กู่กุด ซึ่งเป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมและรัตนเจดีย์เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยมในวัดวัดจามเทวีและรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมัยนี้จะส่งอิทธิพลหรือเป็นต้นแบบให้กับสถาปัตยกรรมล้านนาที่จะพัฒนาขึ้นในยุคต่อมาด้วย เมื่อพม่าได้เข้ามาสู่ล้านนาในบทบาทพ่อค้าไม้จึงทำให้รูปแบบของศิลปะพม่าและงานศิลปกรรมประดับตกแต่งได้เข้ามาสู่บ้านเมืองต่าง ๆ ในล้านนา ทำให้ชาวล้านนานิยมเอารูปแบบพม่ามาใช้ปะปนในพุทธสถานล้านนามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะงานประติมากรรมรูปนารายณ์และสิ่งอื่นในศิลปะแบบพม่าที่ประดับรอบพุทธสถานเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในล้านนา การประดับหน้าบันซึ่งเดิมมักเป็นรูปตามคติแบบจารีต จากนั้นนารายณ์ทรงครุฑก็ได้เปลี่ยนแปลงมานิยมนำรูปพานรัฐธรรมนูญมาประดับแทนตามอุดมการณ์ของรับที่เชิดชูการปกครองแบบใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญ

๒.๓.๒ พุทธประติมากรรมในศิลปะล้านนา

ความหมายของประติมากรรมนั้น ผู้เชี่ยวชาญด้านประติมากรรมได้ให้ความหมายของ คำว่า “ประติมากรรม” ดังต่อไปนี้ “สิ่งหนึ่งในการกระทำของมนุษย์มีลักษณะกินเนื้อที่ในอากาศเป็นรูปทรงต่างๆ มีทั้งที่ต้องการเรื่องของปริมาตรและไม่ต้องการ” หรือ “ประติมากรรมเป็นทัศนศิลป์แขนงหนึ่ง เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์รูปทรงที่มองเห็น มีลักษณะเป็นสามมิติ มีความกว้าง ความยาว และความหนา หรือความสูง” หรือ “ประติมากรรม คือ การปั้นซึ่งเป็นกรรมวิธีก่อขึ้น เพิ่มขึ้นและการแกะสลักอันเป็นกรรมวิธีของการลด สกัด ตัด หรือเลือนออกให้เป็นรูปทรงในลักษณะสามมิติ” หรือ “ประติมากรรม หมายถึง ศิลปะที่มีรูปทรงเป็นสามมิติ งานศิลปะแขนงนี้อาจรวมทั้งงานบางประเภทที่ใช้วัสดุต่าง ๆ จัดลักษณะรูปทรงแบบสามมิติด้วย”

^{๔๓} สุรพล ดำริห์กุล, แผ่นดินล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๕.

จากนิยามความหมายที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ในที่นี้ สรุปได้ว่า ประติมากรรม หมายถึง “ศิลปกรรมที่เกิดขึ้นด้วยการปั้น การแกะสลัก การหล่อหรือวิธีการอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดความงดงาม ศิลปะที่มี ๓ มิติ คือ มีความกว้าง ยาว และลึกหรือหนา”

ทั้งนี้ ผลงานสร้างสรรค์ประติมากรรมนั้นอาจทำขึ้นด้วยจากวัสดุหลายชนิด เช่น หิน ไม้ ดินเหนียว ปูน อิฐ และโลหะ เป็นต้นหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ประติมากรรม คือ งานศิลปะที่สร้างขึ้นมาเป็นรูปเป็นลวดลาย สามารถมองเห็นได้ และกินระหว่างเนื้อที่ในอากาศ หรือกล่าวโดยสรุป ประติมากรรมก็คืองานศิลปกรรมที่สร้างขึ้น โดยวิธีการปั้น การแกะสลัก การหล่อหรือด้วยวิธีการอื่นใดก็ตาม เป็นรูปที่มองเห็นได้ มีปริมาตร ส่วนรูปแบบของประติมากรรมนั้น อาจจะมีรูปร่างของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งอื่นๆ หรือเป็นลวดลายสัญลักษณ์ซึ่งอาจจะทำขึ้นเหมือนกับรูปตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ หรืออาจจะเป็นรูปแบบใหม่ที่ผู้สร้างคิดประดิษฐ์ขึ้นเพื่อผลงานทางศิลปะ ความงาม และความนึกคิดต่าง ๆ ที่ผู้สร้างต้องการจะให้เกิดประติมากรรมนั้น^{๔๔}

ทั้งนี้ สำหรับผลงานประติมากรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ “พระพุทธรูป” หรือเรียกอีกอย่างว่า “พระพุทธรูปปฏิมา” ทั้งนี้ พระพุทธรูปอันเป็นเอกลักษณ์ที่ถูกรังสรรค์ขึ้นในล้านนา และมีพุทธศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์นั้น ทั้งนี้ในสถานภาพการรับรู้ในสังคมทั่วไปเรียกว่าเป็น “พระพุทธรูปแบบเชียงใหม่” หรือ “พระพุทธรูปปฏิมาสมัยเชียงใหม่” ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๒๑ และปรากฏแพร่หลายอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคเหนือของไทย แหล่งสำคัญอยู่ที่เมืองเชียงใหม่สถานที่นำมาสร้างงานประติมากรรมที่ทั้งปูนปั้นและโลหะต่าง ๆ ที่มีค่าจนถึงทองคำบริสุทธิ์ประติมากรรมเชียงใหม่แบ่งได้เป็น ๒ ยุค คือ เชียงแสนยุคแรก มีทั้งการสร้างพระพุทธรูปและภาพพระโพธิสัตว์หรือเทวดาเพื่อประดับยังศาสนสถาน

พระพุทธรูปโดยส่วนรวมมีพุทธลักษณะคล้ายพระพุทธรูปอินเดียสมัยราชวงศ์ปาละ มีพระวรกายอวบอ้วนพระพักตร์กลมคล้ายผลมะตูม พระขนงโก่ง พระนาสิกโค้งงุ้ม พระโอษฐ์แคบเล็ก พระหनुเป็นปมพระรัศมีเหนือเกตุมาลาเป็นต่อมกลม ไม่นิยมทำไรพระศก เส้นพระศกขมวดเกศาใหญ่พระอุระนูน ชายสังฆาฏิสั้น ตรงปลายมีลักษณะเป็นชายธงม้วนเข้าหากัน เรียกว่า เขี้ยวตะขาบส่วนใหญ่นั่งขัดสมาธิเพชรปางมารวิชัยฐานที่รององค์ พระทำเป็นกลีบบัวประดับ มี ทั้งบัวคว่ำบัวหงาย และทำเป็นฐานเป็นเชิงไม่มีบัวรองรับ ส่วนงานปั้นพระโพธิสัตว์ประดับเจดีย์วัดกู่เต้าและภาพเทวดาประดับหอไตรวัดพระสิงห์ เชียงใหม่ มีสัดส่วนของร่างกาย สะโพกสะอ้งไบหน้ายาวรูปไข่ทรงเครื่องอาภรณ์เช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ในศิลปะแบบปาละเสนะของอินเดียหรือแบบศรีวิชัย

เชียงใหม่ยุคหลัง มีการสร้างพระพุทธรูปที่มีแบบของลัทธิลังกาวงศ์จากสุโขทัยเข้ามาปะปนรูปลักษณะโดยส่วนรวมสะโพกสะอ้งขึ้น ไม่อวบอ้วนบึกบึน พระพักตร์ยาวเป็นรูปไข่มากขึ้นพระรัศมีทำเป็นรูปเปลว พระศกทำเป็นเส้นละเอียดและมีไรพระศกเป็นเส้นบาง ๆ ชายสังฆาฏิ ยาวลงมาจรดพระนาภี พระพุทธรูปโดยส่วนรวมนั่งขัดสมาธิราบ พระพุทธรูปที่นับว่าสวยที่สุดและถือเป็น

^{๔๔} พระครูอนุกฤษฎ์บุรานันท์ (บุญชื่น จิตฺตมโฆ), “การศึกษากระบวนการอนุรักษ์พุทธประติมากรรม หินทราย : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์เวียงพายาว วัดลี,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

แบบอย่างของพระพุทธรูปที่นับว่าสวยที่สุดถือเป็นแบบอย่างของพระพุทธรูปที่นับว่าสวยที่สุดพระพุทธรูปในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพฯพระพุทธรูปเชียงแสนนี้มักหล่อด้วยโลหะทองคำ และสำริด

ภาพที่ ๑ : พระพุทธรูปปางสมาธิ ปัจจุบันประดิษฐาน ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

ภาพที่ ๒ : พระพุทธรูปปางสมาธิ พระประจำเมืองเชียงใหม่ประดิษฐานที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ เมืองเชียงใหม่

ศิลปะล้านนาแสดงออกด้วยการปั้น แกะสลัก หล่อ และการจัดองค์ประกอบความงามอื่นลงบนสื่อต่างๆ เช่น ไม้ หิน โลหะ สัมฤทธิ์ เพื่อให้เกิดรูปทรง ๓ มิติ มีความลึกหรือหนาสามารถสื่อถึงสิ่งต่างๆ สภาพสังคม วัฒนธรรม รวมถึงจิตใจของมนุษย์โดยชิ้นงาน ผ่านการสร้างของประติมากร ประติมากรรมเป็นแขนงหนึ่งของทัศนศิลป์ผู้ทำงานประติมากรรม มักเรียกว่า ประติมากร

ประติมากรรมก่อนล้านนาและล้านนาเป็นศิลปะประดับตกแต่งศาสนสถานที่ได้รับความนิยมในดินแดนล้านนา งานศิลปกรรมเหล่านี้จะเป็นรูปปั้นลอยตัว อาทิ พระพุทธรูป เทวตา นาค ประดับราวบันได สิ่งประดับหน้าวัดและวิหาร เป็นต้น

งานประติมากรรมในอาณาจักรล้านนาที่พบกันมากที่สุด คือ ประติมากรรมที่เรียกกันว่า “ประติมากรรมสมัยเชียงแสน” ซึ่งสร้างขึ้นในช่วงเวลาที่ล้านนารุ่งเรืองอย่างสูง โดยนักโบราณคดีสันนิษฐานว่าคงเกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๒๑ พระพุทธรูปเหล่านี้จะมีปรากฏมากอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคเหนือของไทย อาทิ เมืองเชียงแสนวัดคู่ที่นำมาสร้างงานประติมากรรมในสมัยนั้นจะมีทั้งปูนปั้นและโลหะต่าง ๆ ที่มีค่าจนถึงทองคำบริสุทธิ์ จากการศึกษางานประติมากรรมเชียงแสนทำให้ผู้วิจัยทราบว่างานประติมากรรมเชียงแสนได้แบ่งออกเป็น ๒ ยุค ^{๔๕} ดังนี้

ก. เชียงแสนยุคแรก

เชียงแสนยุคแรกมีทั้งการสร้างพระพุทธรูปและภาพพระโพธิสัตว์หรือเทวตาประดับบนพุทธสถาน พระพุทธรูปโดยรวมจะมีพุทธลักษณะคล้ายพระพุทธรูปอินเดียสมัยราชวงศ์ปาละ มีพระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลมคล้ายผลมะตูม พระขนงโก่ง พระนาสิกโค้งงุ้ม พระโอษฐ์แคบเล็ก พระหนุเป็นปม พระรัศมีเหนือเกตุมาลาเป็นต่อมกลม ไม่นิยมทำไรพระศก เส้นพระศกขมวดเกศาใหญ่ พระอุระนูน ชายสังฆาฏิสั้น ตรงปลายมีลักษณะเป็นชายธงม้วนเข้าหากันเรียกว่า เขี้ยวตะขาบ ส่วนใหญ่นั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัยฐานที่รององค์พระทำเป็นกลีบบัวประดับ มีทั้งบัวคว่ำและบัวหงาย และทำเป็นฐานเชียงไม่มีบัวรองรับ ส่วนงานปั้นพระโพธิสัตว์ประดับเจดีย์วัดคู่ได้แก่ และภาพเทวตาประดับหอไตรวัดพระสิงห์เชียงใหม่ มีสัดส่วนของร่างกาย สะโพตสองใบหน้ายาวรูปไข่ ทรงเครื่องอาภรณ์เช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ในศิลปะแบบปาละเสนอของอินเดียหรือ แบบศรีวิชัย

ข. เชียงแสนยุคหลัง

เชียงแสนยุคหลังมีการสร้างพระพุทธรูปที่มีแบบของลัทธิลังกาวงศ์จากสุโขทัยเข้ามาปะปน รูปลักษณะโดยรวมสะโพตสองขึ้น ไม่อวบอ้วนบึกบึน พระพักตร์ยาวเป็นรูปไข่มากขึ้น พระรัศมีทำเป็นรูปเปลว พระศกทำเป็นเส้นละเอียดและมีไรพระศกเป็นเส้นบางๆ ชายสังฆาฏิยาวลงมาจรดพระนาภี พระพุทธรูปโดยส่วนรวมนั่งขัดสมาธิราบ นับว่าเป็นพระพุทธรูปที่สวยงามที่สุดและถือเป็นแบบอย่างของพระพุทธรูปยุคนี้ คือ พระพุทธรูปสิงห์ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

^{๔๕} สวงน โชติรัตน์, ไทยวนคนเมือง, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๑๕๓.

พระพุทธรูปเชียงแสนจะหล่อด้วยโลหะทองคำและสำริด พุทธรูปทุกองค์มีรูปแบบของมหาปुरुสลักษณะอันเป็นลักษณะมหาบุรุษในรูปร่างของพระพุทธเจ้าไว้เสมอ คือ ผิวกายมีสีดุจทองคำ และพระเกศาเป็นสีดำ ลักษณะเด่นของพระพุทธรูป คือ พระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์ค่อนข้างกลม เม็ดพระศกโต ชายสังฆาฏิสั้น เช่น พระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ประดิษฐานไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญชัย จังหวัดลำพูน

นอกจากนั้น ยังมีการสร้างสรรค์ประติมากรรมติดที่ตกแต่งอาคารศาสนสถานอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อสร้างความหมายในเชิงสัญลักษณ์แก่อาคารเหล่านั้น ประติมากรรมติดที่ควรกล่าวถึง เช่น ประติมากรรมรูปเทวดาตกแต่งอาคารวิหารมหาโพธิ์ วัดมหาโพธาราม หรือที่เรียกกันแพร่หลายว่า “วัดเจ็ดยอด” ทั้งนี้เพื่อแสดงสื่อความหมายถึง เทวดาที่มาชุมนุมอนุโมทนาแสดงความยินดีในการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า วิหารมหาโพธิ์แห่งนี้ พระเจ้าติโลกราชได้โปรดเกล้าให้หมื่นด้ามพร้าคตช่างคู่พระทัยไปถ่ายแบบวิหารมหาโพธิ์จากพุทธคยามาก่อสร้าง เรื่องนี้ได้รับการสนับสนุนจากผลการศึกษาเรื่อง “สัตตมหาสถานศิลปกรรมอินเดียและเอเชียอาคเนย์ การจัดวางพื้นที่ และงานศิลปเสาดัดผนัง ทรงแปดเหลี่ยมรูปแฉกกัน ซึ่งเป็นศิลปะแบบปาละ ซึ่งพบมากเป็นเสาเจดีย์จำลอง ประดับรอบพุทธคยา แต่ไม่ปรากฏในศิลปะพุกาม เสาทรงแปดเหลี่ยมจึงเป็นงานศิลปะที่สนับสนุนการเดินทางไปดูงานของหมื่นด้ามพร้าคต ณ พุทธคยา ประเทศอินเดีย^{๔๖}

ภาพที่ ๓ พระวิหารมหาโพธิ์วัดเจ็ดยอดเมืองเชียงใหม่

^{๔๖} เชษฐ ติงสัญชลี, สัตตมหาสถาน: พุทธประวัติตอนเสวยวิมุตตสุข กับศิลปกรรมอินเดียและเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒๔-๓๒๕

ภาพที่ ๔ ประติมากรรมปูนปั้นตกแต่งผนังด้านนอกของวิหารมหาโพธิ์วัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่

แม้ในยุคที่ล้านนาเสียเมืองให้แก่พระเจ้าบุเรงนองแห่งพม่า ศิลปะพม่าก็ยังไม่มียกย่องต่อล้านนาอย่างชัดเจน จะเห็นได้จากพระประธานในวิหารวัดชัยพระเกียรติใกล้กับวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ สร้างขึ้นเมื่อพุทธศักราชที่ ๒๑๐๘ โดย “สังรามเจ้าบ้าน” ซึ่งท่านเป็นข้าหลวงเชียงใหม่ที่พม่าส่งมาปกครองก็ยังคงเป็นพระพุทธรูปแบบล้านนาอยู่เหมือนเดิม^{๔๗} แต่ในยุคหลังงานประติมากรรมจะแสดงความรู้สึกที่อิสระรุนแรง โดยงานประติมากรรมจะปั้นเป็นรูปยักษ์ อยู่ที่วัดพระธาตุจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

๒.๓.๓ พุทธจิตรกรรมในศิลปะล้านนา

จิตรกรรมเป็นงานศิลปะที่ แสดงออกด้วยการวาด ระบายสี และการจัดองค์ประกอบความงามอื่น เพื่อให้เกิดภาพ ๒ มิติ ไม่มีความลึกหรือนูนหนา จิตรกรรมเป็นแขนงหนึ่งของทัศนศิลป์ ผู้ทำงานจิตรกรรม มักเรียกว่า จิตรกร

จิตรกรรมล้านนามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน ในยุคนั้นมีการจำแนกชนเผ่าไทออกเป็นสองสาย คือ สายไทใหญ่อยู่ในเขตลุ่มน้ำสาละวินซึ่งต่อมาอพยพเข้าสู่ดินแดนพม่าและแคว้นอัสสัมของอินเดีย ชนเหล่านี้เป็นกลุ่มไทอาหม ไทคำตี้ และไทพ่าเก ส่วนอีกสายหนึ่งลงมาจากลุ่มแม่น้ำโขงในแถบญวนนานลงมาถึงเมืองเชียงรุ่งในสิบสองปันนาเมืองเชียงตุงในพม่า และเมืองเชียงแสน วัฒนธรรมการแต่งกายของชนเผ่าไทในยุคนั้นสตรีนิยมนุ่งซิ่นและซิ่นก็มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์

^{๔๗} เหมือนเดิม หมายถึง พระพุทธรูปและเทวดาต่างๆ มีสุนทรียภาพที่ให้ความรู้สึกสงบนิ่ง ชрім ขลัง

ของแต่ละชาติพันธุ์ ต่อมาเมื่อมีการอพยพผู้คนลงมาอยู่ที่เมืองน่านก็นำวัฒนธรรมการแต่งกายลงมาด้วย จะเห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดภูมินทร์และวัดหนองบัวมีการแต่งกายเหมือนไทลื้อ

ในดินแดนล้านนามีจิตรกรรมฝาผนังหลายแห่ง จิตรกรรมที่เก่าแก่ที่สุดของล้านนาคือจิตรกรรมที่ฝาห้องใต้เจดีย์วัดอุโมงค์ เชียงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอดีตของพระพุทธเจ้าเกี่ยวข้องกับศิลปะสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น งานจิตรกรรมนี้วาดด้วยสีฝุ่นเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งเรียงกัน ซึ่งนักโบราณคดีสันนิษฐานว่าคงจะวาดถวายเป็นพุทธบูชา ทั้งนี้จิตรกรรมฝาผนังวัดอุโมงค์เข้าใจว่าไม่ได้มุ่งหมายให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าชมเพราะอยู่ในห้องที่ปิดตาย คาดกันว่ามียุราวัตรศตวรรษที่ ๒๑ หรือราว ๕๐๐ ปีมาแล้ว นักโบราณคดี นักวิชาการและชาวล้านนา เชื่อกันว่า จิตรกรรมนี้อยู่คู่รุ่งเรืองในล้านนาในสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๘๓๙ - ๒๑๐๑)

ภาพลวดลายที่ปรากฏให้เห็นในวัดอุโมงค์เป็นจิตรกรรมลายหงส์จีน นกยูง นกกระสา นกแก้ว ดอกโบตั๋น ลายเมฆลายบัว ลายประจายาม และเถาลายกระหนกซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับอาณาจักรเพื่อนบ้าน คือ จีนในสมัยต้นราชวงศ์หมิง สมัยราชวงศ์หยวน และพม่า ภาพเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางศิลปะของอาณาจักรล้านนาในยุคที่รุ่งเรือง

ปัจจุบัน จิตรกรรมบนฝาผนังในวัดอุโมงค์มีสภาพลบเลือนไปมาก กรมศิลปากรและโครงการย้อนรอยอดีตจิตรกรรมวัดอุโมงค์ จึงต้องร่วมมือการอนุรักษ์บูรณะซ่อมแซม โดยใช้เทคนิคคัดลอกลายเส้นและคัดลอกเป็นภาพสีด้วยมือและคอมพิวเตอร์ควบคู่กัน ทำให้ยังสามารถเห็นภาพจิตรกรรมฝาผนังอันเก่าแก่ของศิลปะล้านนา ที่มีอายุกว่า ๕๐๐ ปี ได้ชัดเจนมากขึ้นกว่าเดิม

ภาพที่ ๕ ตัวอย่างภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโมงค์ วัดอุโมงค์ เชียงดอยสุเทพ เมืองเชียงใหม่

ภาพจิตรกรรมเขียนเป็นรูปพันธุ์พฤกษา และสัตว์ต่างๆ เช่น นก เป็นต้น ปัจจุบันอยู่ในสภาพชำรุดและเลือนลางมาก ทั้งนี้จิตรกรรมฝาผนังล้านนา แบ่งผลงานออกได้เป็น ๓ ระยะ คือ^{๔๘}

ระยะที่ ๑ ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ – ๒๑ เป็นจิตรกรรมยุคแรก พบที่วัดอุโมงค์ สวนพุทธธรรม จังหวัดเชียงใหม่ เพียงแห่งเดียว โดยแยกออกเป็นยุค ดังนี้

ยุคที่ ๑ พบภาพจิตรกรรมที่วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง สมัยพระเมืองแก้ว และพบจิตรกรรมภาพพระบรมจากกรุเจดีย์วัดเจดีย์สูง (ร้าง) ที่อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ภาพเขียนเหล่านี้อยู่ในสมัยราชวงศ์มังรายปกครองอาณาจักรล้านนา

ยุคที่ ๒ เป็นยุคที่เจ้าปกครองตกเป็นเมืองประเทศราชของรัตนโกสินทร์จิตรกรรมที่ปรากฏ คือจิตรกรรม เรื่อง สังข์ทองและสุวรรณหงส์ ที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

ยุคที่ ๓ เป็นจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ วัดหนองบัว จังหวัดน่าน วัดบวกครกหลวง จังหวัดเชียงใหม่ วัดบ้านก่อ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เป็นวัดที่สร้างขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในตอนนั้นมีการปฏิวัติประเทศจากระบอบราชาธิปไตยมาเป็นประชาธิปไตย

ระยะที่ ๒ ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔ พบที่วัดบ้านก่อ ตำบลวังทรายคำ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ลักษณะภาพจิตรกรรมฝาผนังของทั้ง ๒ ระยะนี้ล้วนได้รับอิทธิพลจากศิลปะจากพม่า สำหรับเรื่องราวจิตรกรรมที่นำมาเขียนเป็นภาพทั้งภายในและบนผนังวิหารส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวของพุทธประวัติชาดกและชาดกนอกนิบาตหรือนิทานพื้นบ้านอิงชาดก ซึ่งมีรูปแต้มสี่แผ่นเรื่อง “หงส์หิน” ในวิหารมีรูปแต้มเรื่อง “พรมจักร” “พระเวสสันดร” “พระเตมียะ” “พระมาลัยโปรดโลก” และ “พระพุทธประวัติ” และภาพผู้หญิงคลอเคลียในวันฉัตรและวิถีชีวิตของคนในล้านนา

ระยะที่ ๓ ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นผลงานในยุคปลายลักษณะโดยทั่วไปของจิตรกรรมอยู่ในแบบกึ่งคลาสสิกถึงพื้นบ้าน มีความนิยมรูปแบบภาพเล่าเรื่องเป็นหลัก เรื่องราวที่เขียนเป็นคตินิยมเฉพาะของชาวล้านนา โครงสัที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นสีแดงและสีน้ำเงิน นิยมเขียนขึ้นภายในวิหาร โดยการใช้สีจากแร่ธาตุธรรมชาติและสีจากพืช ทำให้เกิดเป็นสีเฉพาะตัว และพบอีกว่า ในพื้นที่ล้านนามีความหลากหลายของกลุ่มช่างมาก คือ จิตรกรรมส่วนใหญ่มีทั้งฝีมือช่างไทใหญ่ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่า ช่างท้องถิ่นที่สร้างงานแบบประณีตบรรจง ช่างพื้นบ้านที่แสดงออกอย่างอิสระและช่างท้องถิ่นที่รับอิทธิพลจากกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

นอกจากจิตรกรรมบนฝาผนังแล้วยังมีการเขียนจิตรกรรมบนผืนผ้าที่เรียกว่า “พระบุญ”^{๔๙} อีกด้วย เช่น ผ้าพระบุญปางสนุก ผ้าพระบุญวัดนาคตหลวง จังหวัดลำปาง ที่เขียนเรื่องเวสสันดรชาดกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๒ โดยสงฆ์นาม “ครูเจ้าสีไว” เป็นประธานในการสร้างพระบุญ^{๕๐}

^{๔๘} ภาณุพงษ์ เลาหลิม, จิตรกรรมฝาผนังล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

^{๔๙} พระบุญ หมายถึง ภาพวาดบนผืนผ้า ที่ปรากฏในวัฒนธรรมของศาสนาพุทธนิกายมหายานและหินยาน โดยเขียนเกี่ยวกับเรื่องราวของพระพุทธเจ้า โดยทั่วไปแล้วในวัฒนธรรมของชาวล้านนาจะพบได้อยู่ ๒ รูปแบบ คือ แบบแรกจะเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้า และเรื่องราวที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือตอนพระเวสสันดรชาดก ชาวล้านนามักจะนำออกมาบูชาในช่วงพิธีกรรม เทศกาลเทศน์มหาชาติของคืนวันเพ็ญเดือนสิบสอง

จึงกล่าวได้ว่า จิตรกรรมฝาผนังในสมัยล้านนาที่ปรากฏในศาสนสถานต่าง ๆ ถือว่า เป็นหลักฐานสำคัญในอดีตของชาติที่จารึกไว้เป็นภาพเขียน^{๕๐} ที่สร้างขึ้นมาเพื่อนำไปประดับในที่สูง คือ พื้นเพดานปราสาท ฝาผนังพระอุโบสถ วิหารหรือศาสนสถานให้เกิดความวิจิตรงดงาม ก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส และมีจิตน้อมไปในทางบุญกุศล^{๕๑}

ดังนั้น ภาพเขียนสีหรือจิตรกรรมฝาผนังจึงมีผู้ศรัทธาเขียนไว้เป็นพุทธบูชา ตามผนังโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญตลอดจน คูหาในถ้ำ ภายในพระปรางค์และพระสถูปเจดีย์ ซึ่งส่วนใหญ่จะเขียนไว้เป็นรูปพระพุทธเจ้าและเรื่องราวที่มีอยู่ในพุทธประวัติ วัตถุประสงคที่สำคัญก็คือ การประดับตกแต่งอาคารและเพื่อน้อมนำชักจูงให้ผู้ดูผู้เข้าชมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าภาพจิตรกรรมบนฝาผนังเป็นวิธีการหนึ่งในการประกาศพระศาสนาด้วยจิตรกรรมอีกด้วย

นอกจากนี้ งานจิตรกรรมยังให้ประโยชน์และคุณค่าในการศึกษาทางวิชาการต่าง ๆ เพราะช่างศิลป์ในสมัยโบราณจะเขียนจากแรงดลบันดาลใจ ใช้จินตนาการและสภาพแวดล้อมของสังคมในสมัยนั้นๆ มาประกอบทำให้ได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ ชีวิตความเป็นอยู่ จารีตประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ของชาติ เรื่องราวในพระพุทธศาสนา วรรณกรรมการแพทย์แผนโบราณอีกด้วย

ปัจจุบันล้านนานอกจากจะได้รับอิทธิพลและแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังของช่างสิบหมู่ล้านนามาแต่เดิมแล้ว ช่างกลุ่มนี้ยังได้นำความรู้งานสร้างจากรูปแบบภาคกลาง มารวมกับรูปแบบล้านนารวมถึงภาพพระพุทธรูปอีกด้วย เช่น ภาพในสมุดข่อย และสมุดภาพไตรภูมิ จนกระทั่งนำไปสู่การต่อยอดในการศึกษาในระดับปริญญาในภาควิชาศิลปะไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร

นัยสำคัญ คือ การเปิดหลักสูตรพุทธศิลปกรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่^{๕๒} โดยอาศัยครุภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอาจารย์สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียง มีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ร่วมกันร่างหลักสูตรขึ้นมา ด้วยมุ่งหวังให้องค์ความรู้ด้านงานพุทธศิลป์กลับคืนมาสู่กระบวนการเรียนรู้ของพระสงฆ์ เพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีความรู้เชิงช่าง จบแล้วสร้างงานศิลป์ เพื่อสื่อถึงความดี ความงาม ความศรัทธาต่อพุทธศาสนา โดยหยิบยกหลักธรรมคำสอน เรื่อง สมมติสังขจะอันหมายถึงความจริงที่โลกสมมติขึ้นเป็นการยอมรับตกลงร่วมกันมาเป็นแนวเรื่องในการสร้างสรรค์

หรือวันยี่เป็งของชาวล้านนา แบบที่สองจะเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าในอริยาบถแบบต่างๆ เช่น ปางลีลา และปางแสดงธรรม เป็นต้น

^{๕๐} สุรชัย จงจิตงาม, *ล้านนา*, (กรุงเทพมหานคร : มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗.

^{๕๑} ธนิต อยู่โพธิ์, *สามหลวงเงินมีชื่อจาริกไปอินเดีย*, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิลพร, ๒๕๑๒), (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายจำรูญ ชื่นรุ่งโรจน์ ณ เมรุวัดธาตุทอง วันจันทร์ที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๑๒)

^{๕๒} ผุสดี ทิพทัส, *หลักเบื้องต้นในการจัดองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๔๐.

^{๕๓} คำสั่งอนุมัติการเปิดหลักสูตรพุทธศิลปกรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เอกสารวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ ที่ อว ๘๐๒๔/๐๒๑๗ วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๔ เรื่อง ขออนุมัติแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจความพร้อมการเปิดหลักสูตรใหม่

ผลงานด้านต่างๆ ขณะเดียวกันก็สามารถใช้ความรู้นั้นทำนุบำรุงงานศิลป์ที่ทรงคุณค่าในวัดของตน แม้พระพุทธศาสนาจะสอนเรื่องการเวียนว่ายในภพ ภูมิ วัฏฏะสงสาร แต่มหาวิทยาลัยก็มีความหวังว่า ในอนาคต จะมีช่างพุทธศิลป์ที่ผู้มีจิตและฝีมืออันประณีต ละเอียดย้อน สร้างผลงานออกมาเป็น ประณีตศิลป์งดงาม สะท้อนชีวิต ความจริง ความดี ความงาม และวิถีชีวิตของสังคมพระพุทธศาสนา ในท้องถิ่นล้านนาให้มั่นคงสืบไป

๒.๔ แนวคิดด้านคติความเชื่อ

ด้วยบุรพกษัตริย์ล้านนาในราชวงศ์มังรายทุกพระองค์ เป็นพุทธมามกะที่ทรงอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนา จึงทรงชวนขวายนหาพระสงฆ์ที่ทรงพระไตรปิฎกมาประดิษฐานพระพุทธศาสนา และพัฒนาส่งเสริมรวมทั้งปฏิรูปการพระศาสนาให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบัน เดียวที่ให้ความรู้แก่พลเมืองในยุคนั้น วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นแหล่งความรู้ เกือบทุกแขนงที่คนทุกกลุ่มในสังคมสามารถเข้าถึง ในยุคทองของพระพุทธศาสนา คือตั้งแต่รัชกาล พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๘๙๘) ถึงสิ้นรัชกาลพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๖๘) การทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนาในช่วงยุครุ่งเรือง สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือการสร้างสรรค์ พุทธศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าดังปรากฏหลักฐานสำคัญอันเป็นผลงานที่ยังหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ยุคทองของพุทธศิลป์ล้านนาเริ่มขึ้นในรัชสมัยของ “พญากือนา (พ.ศ. ๑๘๙๘- ๑๙๒๙)” กษัตริย์ลำดับที่ ๖ แห่งราชวงศ์มังราย เป็นพระราชโอรสในพระเจ้าผายู กษัตริย์พระองค์ ก่อน เมื่อพระราชบิดาสืบพระชนม์เหล่าเสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็อภิเษก “ท้าวกือนา ขึ้นเป็น พญากือนา” (กษัตริย์ลำดับที่ ๖ ในราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๘๙๘-๑๙๒๙) ครองราชย์ ๓๐ ปี พระโอรส ในพญาผายู)^{๕๔} ทรงปกครองอาณาจักรล้านนาด้วยหลักศัทธิราชธรรม

พุทธศาสนิกชนมีความศรัทธาต่อองค์พระพุทธรูปเปรียบเสมือนพระพุทธรูปนั้นเป็นพระ บรมศาสดาที่ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ จากประเพณีเกี่ยวกับการสมโภชพระพุทธรูปองค์ใหม่ ซึ่งจะมีพิธี การบวชเหมือนเป็นบวชพระภิกษุใหม่ อีกทั้งยังจะต้องมีการบรรจุหัวใจ เหมือนกับการนำเอาจิต วิญญาณให้มาสถิตย์องค์พระพุทธรูปนั้นๆ เพื่อให้มีความรู้สึกนึกคิดและพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์เพิ่ม มากขึ้น ตลอดจนมีพิธีการเบิกพระเนตร^{๕๕} การสร้างพระพุทธรูปเป็นการสร้างบุญกุศลประการสำคัญ มี ความเชื่อว่ามีอานิสงส์ ทำให้ลดบาปเคราะห์สิ่งดีงามต่างๆ ให้สมปรารถนาได้หลายประการ^{๕๖} การศึกษา คติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปสามารถศึกษาได้จากจารึกที่ฐานพระพุทธรูป โดยสรุปจารึกที่ฐาน พระพุทธรูปได้แสดงคติความเชื่อไว้ ๓ ประการใหญ่ๆ คือ ๑) เพื่อสืบอายุพระศาสนาให้ครบ ๕,๐๐๐

^{๕๔} สุรัสวดี อ่องสกุล, ศ.เกรียงศักดิ์, กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่, (เชียงใหม่:วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

^{๕๕} ปฐม หงษ์สุวรรณ, ตำนานพระพุทธรูปล้านนา:พลังปัญญาทางความเชื่อและความ สัมพันธ์กับ ท้องถิ่น, (เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๖๕.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

ปี ๒) เพื่อให้ได้เกิดและได้ฟังธรรมในยุคราชอารีย์ และ ๓) เพื่อให้หายป่วยจากโรคหรือสร้างขึ้นให้เป็นพระพุทธรูป^{๕๗}

การสร้างพระพุทธรูปเพื่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้ครบ ๕,๐๐๐ ปี จากจารึกบนฐานพระเจ้าไม้ล้านนา เป็นพื้นที่จารึกข้อความ วันเดือนปีที่สร้างชื่อเจ้าภาพศรัทธาหรือนามผู้สร้าง วัตถุประสงค์ที่สร้าง เจตนาในการสร้าง คำอธิฐานของผู้สร้าง และจารึกภาษาบาลี ที่จะมีการเรียงลำดับเนื้อหาคล้ายกันดังนี้ "จุลศักราชได้ ๑๒๙๒ ตัว ปีสกศงา (ปีม้า ในคตล้านนา) เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ พร่ำว่าได้เมงวัน ๒ ยามกองงาย ปณมุลสัทธา หมายมีน้อยสมเปนเกล้าพร้อมลูกเฒ่าชุน ได้สร้างพุทธรูปพิมพ์สาธูปเจ้าองค์ ๑ เพื่อว่าจักทานไว้ศาสนา ๕,๐๐๐ พระวัสสาแล ขอให้อายุสุข ๓ ประการ อันมีนิพพานเปนยอดแต่เทือะ นิพพานัง ปรมัง สุขัง" เป็นต้น

จากจารึกที่ฐานพระพุทธรูปแบบต่างๆ พบว่ากลุ่มผู้มีจิตศรัทธาในการสร้างมีทั้งเจ้านาย ขุนนาง พระสงฆ์ และชาวบ้าน มีเจตนาเพื่อสร้างไว้สร้างบุญบารมีและสืบอายุพระพุทธศาสนาให้อยู่ได้ครบ ๕,๐๐๐ ปี โดยความปรารถนาของตนเพื่อให้เข้าถึงนิพพาน หรือต้องการให้มีสติปัญญา รวมทั้งการอุทิศบุญกุศลจากการสร้างพระพุทธรูปนี้แก่บรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว ยังมีการสร้างเป็นพระพุทธรูปคำชะตาชีวิตให้ตนเองบ้างก็สร้างไว้ให้เป็นที่บูชาแก่เทวดาและบุคคล บ้างก็ปรารถนาให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนการสร้างพระพุทธรูปเพื่อแก้บน ซึ่งความปรารถนาทั้งหมดนั้นได้สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่คนล้านนาเชื่อถือ คติที่น่าสนใจ ได้แก่ คติพระพุทธศาสนา ๕,๐๐๐ ปี คติการบูชา คติการอุทิศบุญกุศล และคติพระพุทธรูปประจำชะตา^{๕๘}

ในภูมิภาคล้านนามีการสร้างสรรคงานพุทธศิลปกรรมที่มีอยู่อย่างมากมายและปรากฏเป็นรากฐานความเป็นอารยธรรมทางภูมิปัญญาและนับว่าเป็นงานที่แสดงถึงยุครุ่งเรืองทางพุทธศิลปกรรมของชาติไทยที่ได้รับการยอมรับจากทางวิชาการรวมทั้งยังทรงคุณค่าอยู่ในปัจจุบัน เช่นการสร้างงานพุทธประติมากรรม “**พระพุทธรูปมหาณัฏฐนปฐมากร (พระแก้วมรกต)**” ที่เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาติไทยในปัจจุบันก็มีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับการถูกสร้างสรรคขึ้นมาด้วยผลงานของเทพ ซึ่งมีตำนานเกี่ยวกับ “**ภูเขาวะปุลบรรพต**” ระบุถึงตำนานการสร้างพระแก้วมรกตมูลเหตุที่สำคัญของการดำริสร้างพระแก้วมรกตคือ ครั้งหลังพุทธกาลในสมัยพระธรรมรักขิต ประทับอยู่ที่ อโศการาม มีความคิดจะดำรงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองต่อไปในภายภาคหน้า จึงคิดจะสร้างพระพุทธรูปจำลองของพระพุทธเจ้า ดำริว่าหากสร้างองค์พระด้วย ทองคำก็ดี เงินก็ดี ต่อไปภายหน้าคนบาปหยาบหนามีมาก คงจะยุบทำลายองค์พระพุทธรูปนั้นเสีย จึงคิดจะสร้างพระพุทธรูปด้วยแก้วมณี ความทราบถึงพระสีกะเทวราช (พระอินทร์) ทรงสั่งให้ พระวิสสุกรรมเทพบุตรไปเอา “**แก้วมณีโชติ ที่เขาวินูล หรือเวปุลบรรพต**” เพื่อจักแกะสลักเป็นพระพุทธรูป พระวิสสุกรรมเทพบุตรทูลว่าพวกกุมภภินท์ที่รักษาแก้วมณีโชติ คงไม่สามารถมอบให้ได้ เนื่องจาก “**แก้วมณีโชตินั้นเป็นเครื่อง**

^{๕๗} ยันส์ เพนธ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙), หน้า ๓๔.

^{๕๘} ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, พุทธศิลป์ล้านนา: ศรัทธา ศิลปะ และปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (ลำพูน: โรงพิมพ์ฉัตรพลการพิมพ์, ๒๕๖๕), หน้า ๓๘-๓๙.

บริโภควัสดุของพระเจ้าจักรพรรดิ” เท่านั้นผู้ใดมีอำนาจไปได้ จึงไปนำ “แก้วอมรุต หรือแก้วอมรโกฏี” มาเป็นแก้วเพื่อแกะสลัก พระพุทธรูปมหาเมธีรัตนปฏิมากร หรือพระแก้วมรกต ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน.^{๕๙} จากพุทธตำนานนี้จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของทั้งพุทธศิลปกรรมล้านนาที่ทรงคุณค่ารวมทั้งเวทตำนานของ พระวิชณกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างสรรค์งานในทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่ง

ในอาณาจักรล้านนามีคติ ความเชื่อในเรื่องการสร้างสรรคสิ่งก่อสร้างและการทำศาสนวัตถุต่างๆที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากศาสนาพุทธผสมผสานกับพราหมณ์ นอกเหนือจากการสร้างพระพุทธรูปมาแล้ว ยังมีการสร้างรูปปั้นหรือลายสลักเทวตาประดับตามศาสนสถานต่างๆในวัดสำคัญทั่วเมืองเชียงใหม่ที่เป็นราชธานี รวมทั้งที่อื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานปั้นปูนเทวตาโดยรอบเจดีย์วัดเจ็ดยอดมหาโพธาราม หรืองานปั้นเทวตาประดับหอไตรวัดพระสิงห์ เมืองเชียงใหม่ นับเป็นงานพุทธศิลปกรรมชั้นครูช่างทั้งงดงามและทรงคุณค่า นอกจากนี้ยังปรากฏรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง ที่สร้างตามคติความเชื่อ เรื่องที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นจักรวรรดิ คือ ความเป็นจักรพรรดิราช ทั้งทางโลกและทางธรรม ประกอบด้วยตรีกาย คือ ธรรมกาย สัมโภคกาย และนิรมลกาย คือ ผู้พ้นจากกิเลสทั้งปวงพระสรีระของพระองค์ การดำรงพระชนม์อยู่ คตินิยมนี้มีความสอดคล้องกับการใช้เป็นเครื่องทรงของเทพซึ่งเป็นคติเดียวกันกับพระมหากษัตริย์ ทำให้เกิดการถวายเครื่องทรงกษัตริย์เพื่อประดับ ตกแต่งพระพุทธรูปเพื่อเป็นพุทธรูป^{๖๐}

๒.๕ แนวคิดศิลปะบำบัด (Art Therapy)

๒.๕.๑ ความหมายของศิลปะบำบัด (Art Therapy)

ศิลปะบำบัด (art therapy) คือ การบำบัดรักษาทางจิตเวชรูปแบบหนึ่ง ที่ประยุกต์ใช้กิจกรรมทางศิลปะเพื่อค้นหาข้อบกพร่อง และเลือกใช้กิจกรรมทางศิลปะที่เหมาะสมช่วยในการบำบัดรักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพให้ดีขึ้น

ศิลปะบำบัด คือ การใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือหลักในการเยียวยารักษาอาการเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ มุ่งเน้นให้ผู้รับการบำบัดแสดงออกผ่านสื่อศิลปะอย่างสร้างสรรค์ นำความรู้ด้านจิตวิทยาเข้ามาผสมผสาน ทุกแนวทางช่วยให้ผู้รับการบำบัดได้สำรวจภายในจิตใจของตนเอง เปิดเผยตัวตนและสื่อสารผ่านงานศิลปะอย่างเป็นอิสระ กระบวนการบำบัดช่วยให้เกิดความเครียด ความเศร้า หรือความเจ็บปวดบรรเทาลง เกิดความเข้าใจในอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง และเกิดการเติบโตทางความคิด ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาภายในตนเอง

^{๕๙} ทิว วิชัยทัคคะ, สมโภช ๖๐๐ ปี พระธาตุเจดีย์หลวง, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๘.

^{๖๐} พระนิติพัฒน์ อุสุจาโร (บวรโรจน์ศิริ), “คตินิยม รูปแบบ และนวัตกรรมการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง,” วิทยานิพนธ์ดุษฎีนิพนธ์, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

ศิลปะบำบัดมีเป้าหมายเพื่อการบำบัด รักษาและฟื้นฟูอาการเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ มุ่งหวังให้ผู้รับการบำบัดเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง เปิดโอกาสและให้อิสระกับผู้รับการบำบัดได้สร้างสรรค์ผลงาน โดยไม่ได้คำนึงถึงความสวยงามหรือหลักเกณฑ์องค์ประกอบทางศิลปะแต่อย่างใด หากแต่มุ่งเน้นไปยังการสำรวจอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด การเข้าใจ จากแนวคิดที่ว่า ศิลปะคือ หนทางแห่งการปลดปล่อย อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ตามความต้องการของแต่ละคน เด็กก็เช่นกัน พวกเขาต้องการ สิทธิ เสรีภาพ ที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของเขาอย่างมีความสุข พวกเขาต้องการโอกาสที่จะพัฒนา ศักยภาพของตัวเองในด้าน การเรียน การเล่น และการแสดงออกต่าง ๆ

ศิลปะบำบัด เป็นรูปแบบหนึ่งของการแพทย์เสริมและทางเลือก (complementary and alternative medicine) ที่เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม นำมาเสริมในการดูแลสุขภาพแนวทางหลักให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกันเป็นทีมระหว่างนักศิลปะบำบัดกับแพทย์ที่ดูแลรักษาผู้ป่วย ไม่ใช่รูปแบบการบำบัดรักษาที่สามารถแยกเป็นอิสระได้ ต้องทำไปควบคู่กัน ยืนยันเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำจิตบำบัด (psychotherapy) ที่ใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือสำคัญ เพื่อช่วยเหลือบุคคลที่มีปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ ประกอบด้วยรูปแบบกิจกรรมทางศิลปะที่มีความหลากหลาย ซึ่งครอบคลุมถึง ทัศนศิลป์ (visual arts) ได้แก่ การวาด, ระบายสี, การปั้น, การแกะสลัก, ดนตรี (music) การแสดง (drama) วรรณกรรม (literature) ศิลปะบำบัดในแนวทางมนุษยปรัชญา (Anthroposophical Art Therapy)

มนุษยปรัชญา (Anthroposophy) และการแพทย์มนุษยปรัชญา (Anthroposophic Medicine) โดย ดร.รูดอล์ฟ สไตเนอร์ (Dr.Rudolf Steiner) และ ดร.อีธา เวกมานน์ (Dr.Ita Wegman) เป็นศาสตร์ที่มีมายาวนานตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๙๒๑ ได้รับความนิยมแพร่หลายในทวีปยุโรป และผู้ที่นำการระบายสีมาใช้ในการบำบัด (Artistic therapeutic works) โดยสัมพันธ์กับความรู้ด้านการแพทย์มนุษยปรัชญา คือ ดร.มากาเรธ เฮาสซ์กา (Dr.Margarethe Hauschka) และจิตกร ลีแอน โคลัวร์ เดอร์บัวร์ (Liane Collot D'Herbois) อาจกล่าวได้ว่า แนวทางของการแพทย์มนุษยปรัชญามีลักษณะใกล้เคียงกับการแพทย์เชิงบูรณาการ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์แผนจีนที่มีการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพแบบองค์รวมเช่นกัน

๒.๕.๒ ศิลปะบำบัดกับการฟื้นฟูสุขภาพแบบองค์รวม

ศิลปะบำบัดในแนวทางมนุษยปรัชญาให้ความสำคัญกับ “กระบวนการ” ที่เกิดขึ้นระหว่างการบำบัด บทฝึกหัดการระบายสี วาดภาพ วาดลายเส้น และปั้นดินด้วยกระบวนการที่มีความงดงาม ปราณีตและความสงบ จะสร้างสุนทรียภาพให้เกิดขึ้นในตัวของผู้รับการบำบัด จุดประสงค์เพื่อนำพาผู้รับการบำบัดไปสู่ความสมดุลทางร่างกายและจิตใจ ส่งเสริมและฟื้นฟูทั้งด้านร่างกาย พลั้งชีวิต อารมณ์ความรู้สึก และบุคลิกภาพของผู้รับการบำบัดอย่างเป็นองค์รวม จนถึงยกระดับคุณค่าทางจิตวิญญาณโดยผ่านกระบวนการทำงานด้านศิลปะ

ศิลปะบำบัดแนวจิตวิเคราะห์ (Art Psychotherapy) ถูกพัฒนามาจากการบำบัดแนวจิตวิเคราะห์ (Psychotherapy) มีการผสมผสานกันระหว่างจิตวิทยาและศิลปะแขนงต่าง ๆ (Logic and Creativity) โดยช่วยในเรื่องการแสดงความรู้สึกและการสื่อสาร ทั้งยังเป็นพื้นที่ให้ผู้รับการบำบัดได้

สำรวจจิตใจสำนึก ประสบการณ์ในอดีตเพื่อตระหนักถึงความคิด อารมณ์ ความรู้สึกข้างใน เช่น ความเครียด ความสับสน ความคับข้องใจ และสื่อสารออกมาเป็นรูปธรรมมากขึ้นรวมถึงคอยช่วยส่งเสริมให้ผู้รับการบำบัดเกิดความเชื่อมั่นและรู้จักคุณค่าในตนเอง และสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเต็มศิลปะบำบัดมีรูปแบบแตกต่างกันไปในผู้รับการบำบัดแต่ละคนที่มีสภาพปัญหาแตกต่างกัน

การเลือกใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และรูปแบบที่หลากหลายเหล่านี้ เพื่อเป็นทางเลือกที่จะระบายความรู้สึกนึกคิด ความเข้าใจตนเอง และจัดการกับความทุกข์ได้ตามความเหมาะสมของผู้เข้ารับการบำบัดแต่ละคน

สื่อที่มีโครงสร้าง (structure media) เช่น ดินสอ สีไม้ สีเทียน ใช้สำหรับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้บำบัดกับผู้รับการบำบัด ใช้แทนการสื่อสารด้วยถ้อยคำ

สื่อที่ยืดหยุ่นได้ (loose media) เช่น สีน้ำ ดินน้ำมัน ใช้ลดความตึงเครียด ผ่อนคลายอารมณ์ และระบายความรู้สึกนึกคิดออกมาอย่างอิสระ

ขั้นตอนหลักในการทำศิลปะบำบัดมีการแบ่งอยู่หลายแบบ สามารถประมวลสรุป และเทียบเคียงกับขั้นตอนการทำจิตบำบัด แบ่งออกเป็นขั้นตอนหลัก “๔ E” ดังนี้

๑) Established rapport (สร้างสัมพันธภาพ) เป็นขั้นแรกของการบำบัด สร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้บำบัดกับผู้รับการบำบัด ซึ่งรวมถึงการประเมินสภาพปัญหา และวางแผนการบำบัดรักษาด้วย

๒) Exploration (ค้นหาปัญหา) เป็นขั้นของการสำรวจ ค้นหา วิเคราะห์ปัญหา ความขัดแย้งภายในส่วนลึกของจิตใจ

๓) Experiencing (ทบทวนประสบการณ์) เป็นขั้นการบำบัด โดยดึงประสบการณ์แห่งปัญหาขึ้นมาจัดเรียง ปรับเปลี่ยน แก้ไขใหม่ ในมุมมองและสถานะใหม่

๔) Empowerment (เสริมสร้างพลังใจ) เป็นขั้นสุดท้ายของการบำบัด โดยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง และให้โอกาสแห่งการเปลี่ยนแปลง^{๖๑}

เทคนิคสำคัญที่นำมาใช้ในกระบวนการทางศิลปะบำบัด คือ การสนับสนุน เสริมสร้างกำลังใจ (supportive) และการตีความหมายที่ซ่อนเร้นภายในจิตใจ (interpretation)

การสนับสนุน เสริมสร้างกำลังใจ ทำได้โดยให้ความสนใจ ให้กำลังใจ และการชมเชยเมื่อทำได้สำเร็จ หรือมีความพยายามเพิ่มขึ้น ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่สงบ ปลอดภัย และทำที่เป็นมิตร

การตีความหมายที่ซ่อนเร้นภายในจิตใจ ทำได้โดยการตีความสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เห็น สีที่ใช้ ภาพที่วาด เพื่อให้เกิดความเข้าใจในตัวเองมากยิ่งขึ้น

นักศิลปะบำบัดจะทำงานร่วมกับจิตแพทย์ และนักจิตวิทยาเป็นทีมงานเดียวกัน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวผู้รับการบำบัด ซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถเล่าถึงความคับข้องใจของตน หรืออาจไม่รู้ตัวว่ามีปัญหาเกิดขึ้น โดยเฉพาะในเด็ก

^{๖๑} Art Therapy, “ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด,”

<https://www.happyhomeclinic.com/alt02-arttherapy_artandscience.htm>, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๖.

เมื่อสิ้นสุดการบำบัดแล้ว จะอย่างไรกับผลงานทางศิลปะที่เกิดขึ้นระหว่างการบำบัด ซึ่งผู้ที่ตอบคำถามนี้ได้ดีที่สุดคือผู้ที่รับการบำบัดนั่นเอง

๒.๖ แนวคิดการวิเคราะห์ลวดลาย

ทิพย์สุตา ปทุมานนท์ กล่าวถึง การจัดองค์ประกอบในงานสองมิติ ที่มีลักษณะความสัมพันธ์ของวัตถุได้ ๕ ประเภท ได้แก่ ความสัมพันธ์แบบดึงดูด (tension) สัมผัส (contact) ซ้อนทับ (overlapping) สอดสาน (interlacing) เกี่ยวเนื่อง (interlocking) และแทงทะลุ (interpenetration)^{๖๒}

ทั้งนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ) หรือรู้จักในนามพุทธทาสภิกขุได้ให้ความเห็นว่า งานศิลปะในโลกกำลังก้าวหน้า: นิยมศิลปะ ส่งเสริมศิลปะ เพื่อผืนกันถึงเรื่องศิลปะ แต่ดูเหมือนมีผลอะไรบางอย่างที่เกิดมาจากความก้าวหน้าทางศิลปะ ศิลปะก้าวหน้า แต่ศิลปะจะไม่มีประโยชน์เลย หากไม่เป็นไปเพื่อให้เกิดสันติภาพ ไม่รับใช้พระศาสนา เป็นศิลปะที่รับใช้กิเลส ที่ร้ายกาจอีกสิ่งหนึ่ง ก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่า เสรีภาพ ที่เป็นอันตรายก็คือการแสดงอะไรได้ตามชอบใจ แล้วก็เขียนเรื่องลามกอนาจารย้อมนัยเสียๆ ให้เสียไปโดยไม่รู้สึกตัว ทำให้เด็กมีจิตใจเสื่อมเสียทางศีลธรรมโดยไม่รู้สึกรู้ส ทำให้เด็ก ๆ กลายเป็นปีศาจในร่างมนุษย์มากขึ้น ๆ เหลือที่จะป้องกัน เหลือที่จะแก้ไข นี่แหละคือรากฐานอันแท้จริงของการเสื่อมทางศีลธรรม^{๖๓}

พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า ศิลปะที่สุดยอดนั้นคือความงามที่กลมกลืนจิตใจให้สงบ นิ่ง และเย็น เข้าถึงภาวะที่โปร่งเบาและสัมผัสกับมิติอันลึกซึ้งภายใน รองลงมาก็คือศิลปะที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ เพื่อส่งเสริมคุณธรรมความดี เช่น ชาดกหรือนิทานตามจิตรกรรมฝาผนัง แต่คุณค่าของศิลปะมิได้มีเพียงเท่านั้น หากยังสามารถนำพาให้ผู้คนซาบซึ้งถึงสัจธรรมของชีวิตด้วย^{๖๔}

ศิลปกรรม คือ สิ่งที่เป็นศิลปะ สิ่งทีผลิตรสร้างขึ้นเป็นศิลปะ กล่าวคือ ศิลปกรรมแต่ละชิ้นมีองค์ประกอบ ๒ ส่วน ส่วนแรกได้แก่ สุนทรียธาตุอันเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ส่วนที่สองได้แก่ ศิลปินในโลกที่เป็นไปได้ของตน สุนทรียธาตุที่ได้พิจารณามาแล้วจะไม่อาจมีคุณค่าแก่นมนุษย์ได้ ถ้าหากไม่มีศิลปินคนใดนำมาใส่ในวัตถุ เพื่อสร้างสรรค์เป็นศิลปกรรมขึ้นมา และจะมีคุณค่ากว้างออกไปก็ต่อเมื่อมีผู้ชมที่เข้าถึงสุนทรียธาตุ^{๖๕}

ศิลปกรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากชีวิตจิตใจ ความรู้ ความสามารถและความชำนาญของตน แล้วถ่ายทอดความเข้าใจอันลึกซึ้งเหล่านั้นออกมาเป็นผลงาน ที่มีความงดงามและ

^{๖๒} ทิพย์สุตา ปทุมานนท์, การจัดองค์ประกอบและที่ว่างในงานออกแบบพื้นฐาน (Composition & space.), (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙.

^{๖๓} พุทธทาสภิกขุ, “อาทินวะของศิลปะ : ส่วนเสีย ข้อเสีย โทษ หรือความเลวร้ายของศิลปะ,” <http://www.buddhadasa.org/html/articles/1_bdb/aestetic2-2.html>, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๖๔} พระไพศาล วิสาโล, “ศิลปะกับพุทธศาสนา,” <<http://www.visalo.org/article/PosttoDay255308.html>>, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^{๖๕} กิรติ บุญเจือ, ปรัชญาศิลปะ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๓๓.

ทรงคุณค่าแก่มหาชน^{๖๖} ในขณะเดียวกันนั้นหม่อมหลวงตั้ย ชุมสาย ให้ความเห็นว่า ศิลปกรรม คือการ
แสดงออกซึ่งความประณีตในหัวใจของมนุษย์ โดยใช้เครื่องมือหรือสื่อในการแสดงออก ๕ ทาง คือ

ถ้าเอาสีมาระบายเป็นรูปวาด ก็เรียกว่า จิตรกรรม

ถ้าเอาหินมาแกะ, เอาดินมาปั้น เอาโลหะมาหล่อ ก็เรียกว่า ประติมากรรม

เอาอักษรมาร้อยกรองเป็นเรื่องให้อ่าน ก็เรียก วรรณกรรม

เอาเสียงมาจัดให้ประสานเป็นบทเพลง ก็เรียก คีตกกรรม

และถ้าเป็นการก่อสร้างอาคารสถานที่ต่าง ๆ ก็เรียก สถาปัตยกรรม^{๖๗}

การออกแบบตกแต่งและลวดลายเชิงศิลปะสามารถแยกประเภทได้อีก ๔ ชนิด ได้แก่

๑. การออกแบบตกแต่งประเภทธรรมเนียม เป็นการออกแบบตกแต่งซึ่งชอบแสดงสิ่ง
ต่าง ๆ ทั่วไปในธรรมชาติ และลอกเลียนแบบธรรมชาติด้วยความสนใจและและเปี่ยมด้วยความศรัทธา
ในเสน่ห์ที่ปราศจากการเสแสร้งไม่ว่าสิ่งนั้นจะเล็ดดูน่าเกลียด น่ากลัว น่ารัก น่าขบขัน หรือสวยงาม
เพียงใดก็ตาม

๒. การออกแบบตกแต่งประเภทสัญลักษณ์ เป็นการออกแบบตกแต่ง ซึ่งนิยมในรูปแบบ
ศิลปะที่คนในชุมชนหรือคนในชาติเห็นพ้องต้องกันว่าดีงาม

๓. การออกแบบตกแต่งประเภทนามธรรม เป็นการออกแบบตกแต่งซึ่งไม่แสดงให้เห็นถึง
สิ่งต่าง ๆ ตามที่ปรากฏจริง ไม่นำเสนอสิ่งที่ดูรู้ว่าเป็นอะไร และไม่แสดงลักษณะวัตถุวิสัยหรือสิ่งต่าง ๆ
ที่มองเห็น

๔. การออกแบบตกแต่งประเภทเรขาคณิต เป็นการออกแบบตกแต่งซึ่งแสดงด้วยรูป
เรขาคณิต เช่น เส้นตรง วงกลม สี่เหลี่ยม เนื่องมาจากความคิดที่ว่ารูปเรขาคณิตนั้นเป็นรูปแบบ
สมบูรณ์มีความเป็นอมตะ มีความเป็นสากล ไม่มีวันล้าสมัย

แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อวิพากษ์แนวคิด เห็นถึงความเชื่อมโยงและมีมิติต่างของ
ศิลปะรวมถึงพัฒนาการและอิทธิพลทางศิลปะที่มีต่อกัน โกวิท อนุชชัย ระบุว่าในการสร้างสรรค์
ศิลปกรรมไทยครั้งอดีตสาระสำคัญไม่ได้อยู่ที่ความพยายามจะให้มีศิลปวัตถุเกิดขึ้น ครั้งอดีตนายช่าง
ประติมากรรมนั้นแท้จริงคือวิปัสสิกร หรือผู้เจริญภาวนาในการสร้างจิตสำนึกแห่งปัจเจกอันเป็นตัวแทน
แห่งยุคสมัยในการสร้างสรรค์เนรมิตศิลปกรรมจึงปรากฏเป็นมรดกล้ำค่า^{๖๘}

แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะร่วมสมัย (Contemporary art) หมายถึง ศิลปะ ณ ปัจจุบัน เริ่มต้น
ขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ ๒๐ หรือช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๑ ศิลปินร่วมสมัยมักทำงานที่ได้รับอิทธิพล
กว้างขวางจากความเป็นโลกาภิวัตน์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการพัฒนาอย่างก้าวไกลใน

^{๖๖} วาสนา บุญสม, ศิลปะและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายแสง, ๒๕๔๑),
หน้า ๑.

^{๖๗} หม่อมหลวงตั้ย ชุมสาย, วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช
จำกัด, ๒๕๑๖), หน้า ๑.

^{๖๘} โกวิท อนุชชัย (เขมานันท์), อันเนื่องกับทางไทย, (กรุงเทพมหานคร: ปกเกล้าการพิมพ์, ๒๕๓๘),
หน้า ๔-๕.

ด้านเทคโนโลยี งานศิลปะร่วมสมัยเป็นการรวมตัวกันอยากหลากหลายของทั้งวัสดุ วิธีการ แนวความคิด และหัวข้อที่ทำให้เกิดการท้าทายต่อขอบเขตของงานศิลปะรูปแบบเดิมที่เป็นที่นิยม ในช่วงศตวรรษที่ ๒๐ ด้วยความที่ศิลปะร่วมสมัยนั้นมีความหลากหลายเป็นอันมาก เราสามารถ จำแนกศิลปะร่วมสมัยได้โดยดูจากความยืดหยุ่นของรูปแบบ โครงสร้างหลักการ แนวความคิด และการแบ่งออกเป็นลัทธิต่างๆ^{๖๙}

กลุ่มที่ ๑ (Early Modern Art) เนื้อหาของศิลปะสมัยใหม่กลุ่มแรกนี้ มักจะแสดงภาพ ชีวิตปกติประจำวันของคนธรรมดา ชนชั้นกลางและกรรมกรในยุคร่วมสมัยของขณะนั้น ศิลปะ ตอบสนองชนชั้นเหล่านี้มากขึ้น แทนที่ผู้อุปถัมภ์ยุคเก่าแบบก่อนสมัยใหม่

กลุ่มที่ ๒ (High Modern Art) เนื้อหาของศิลปะสมัยใหม่กลุ่มนี้ คือ การแสดงความงาม ทางศิลปะแบบทัศนศิลป์

กลุ่มที่ ๓ (Anti Art) เนื้อหาหรือจุดมุ่งหมายของศิลปะสมัยใหม่กลุ่มนี้คือ การเป็นกบฏต่อ สังคม วัฒนธรรม กระแสหลักต่อต้านศิลปะกระแสหลักและสถาบันศิลปะ ศิลปะร่วมสมัยเป็นส่วน หนึ่งของบทสนทนาทางวัฒนธรรมที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบทของชายที่กว้างขึ้น ได้แก่ อัตลักษณ์ เฉพาะตัวและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ครอบครัว สังคม รวมไปถึงประเทศชาติ^{๗๐}

ชินกาลมาลีปกรณ์ระบุถึงรูปแบบของพระบรมธาตุหริภุญไชย ที่ปรากฏในปัจจุบันที่สร้าง ขึ้นด้วยพุทธศิลปกรรมแบบล้านนาคือแบบประเพณีนิยม (เรียกว่า แบบพื้นเมืองเชียงใหม่ ซึ่ง แบบแผนดังกล่าวต่อมาเรียกว่าแบบพื้นเมืองล้านนา) โดยในยุคของพระเจ้าติโลกราช ได้มีการ บูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. ๑๙๙๐ โดยพระมหาสามิเณจักร โดยสร้างขึ้นบนฐานย่อมุมไม้ ๒๘ (หรือแบบย่อเก็จ ให้กรอบพระธาตุองเดิมกว้างโดยรอบประมาณ ๑๐ คอก) ขึ้นบนฐานย่อมุมจะ สร้างเป็นเชิงทรงกลมซ้อน ๓ ชั้น และสร้างฐานปัทม์รับองค์ระฆังอีก ๓ ชั้น เพื่อรับองค์ระฆัง ฐาน ฐาน องค์ระฆังและองค์ระฆังสร้างแบบทรงกลม บนองค์ระฆังเป็นบัลลังก์แบบย่อมุมไม้ ๑๒ และเป็นคอ สอง หรือคอกน้ำเป็นทรงกลมซ้อนกันหลายชั้น เพื่อรับปล้องไฉน และปลียอด ส่วนยอดเป็นเม็ดน้ำค้าง และฉัตรทรงกระบอกแบบล้านนา องค์พระบรมธาตุทั้งหมด บูรณะด้วยทองจังโก หรือ จังโกฏี ดุน ลวดลาย ทั้งรูปดอกบัว ประจำยาม เครือเถาแบบล้านนา และเป็นภาพพระพุทธรูป โดยรอบคอสอง และปิดด้วยทองคำเปลวทั้งองค์^{๗๑}

ลายคำ ในความหมายของศิลปกรรมล้านนาลายคำ ในความหมายของศิลปกรรมล้านนา คือ ลวดลายที่ประดับตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้ อาคารสถานที่ด้วยทองคำเปลว มีลวดลายสีทองบนพื้นสีแดง

^{๖๙} Atkins, Robert. (1993). *Art Spoke, A Guide to Modern Ideas, Movement, and Buzzwords*, (New York: Abbeville Press Publishers), pp. 1848-1944.

^{๗๐} สุธี คุณาวิชยานนท์, รศ., *ศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัย : ตะวันตกและไทย Modern & Contemporary Art: the Western World & Thailand*, (กรุงเทพมหานคร: J Print 94, ๒๕๖๑), หน้า ๕๙-๑๓๗.

^{๗๑} สุรพล ดำริห์กุล, รศ., *ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย*, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗-๗๑.

หรือคำ หากดูแต่ผิวเผินแล้วจะเห็นเป็นเพียงลวดลาย ๒ มิติ คือการฉลุแบบปิดทองคำเปลว เป็นวิธีการที่พบมากที่สุด การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วตัดเส้น เป็นกระบวนการที่ทำต่อเนื่องจากวิธีแรกแต่ตัดเส้นรอบและเพิ่มรายละเอียดของลวดลาย ทำให้ผลงานมีความละเอียด ประณีต คมชัดมากยิ่งขึ้น การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วจารเส้น เป็นกระบวนการที่ทำต่อเนื่องจากวิธีการแรกเช่นเดียวกัน แต่ใช้วิธีการเติมรายละเอียดของลวดลายที่มีความละเอียดมากกว่าการเขียนตัดเส้น การเขียนลายรดน้ำลงรักปิดทอง เป็นวิธีการประดับตกแต่งที่แตกต่างไปจาก ๓ วิธีการที่กล่าวมา โดยจะต้องอาศัยช่างที่มีความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน และต้องใช้เวลาในการทำงาน เพราะต้องอาศัยความชัดเจนของการเขียนเส้นพู่กัน การเตรียมพื้น การเตรียมน้ำยาหรดาล การเตรียมรักเช็ด และการเช็ดรักปิดทอง รดน้ำที่มีระเบียบแบบแผนเป็นขั้นตอนที่จะต้องทำตามลำดับก่อนหลัง และยุ่งยากสลับซับซ้อนมากกว่าการประดับตกแต่งลายคำลำนานั้น

ลวดลายที่นำมาประดับตกแต่ง มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากช่างหลวงส่วนกลาง ลายในกลุ่มนี้ ได้แก่ ลวดลายที่เป็นลายกนกต่าง ๆ ส่วนลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เด่นชัดบ่งบอกถึงศิลปกรรมล้านนาโดยแท้ คือ เป็นลวดลายลวดลายกึ่งธรรมชาติ กึ่งประดิษฐ์ ซึ่งเป็นวิธีการของจิตรกรรมไทยแบบประเพณีผสมผสานกับแบบไทยใหญ่หรือพม่า เช่น ลวดลายดอกพุดตาน ดอกกุหลาบ ผสมคละเคล้าตัวสัตว์น้อยใหญ่ ยังมีลวดลายของภาพที่ได้รับอิทธิพลจากจีน เช่น ภาพมังกร และหงส์ เป็นต้น ส่วนภาพทวารบาลมีลักษณะ เป็นภาพทรงเครื่องแบบกษัตริย์พม่าหรือไทยใหญ่

๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art)

ศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) หมายถึง ศิลปะ ณ ปัจจุบัน เริ่มต้นขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ ๒๐ หรือช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๑ ศิลปินร่วมสมัยมักทำงานที่ได้รับอิทธิพลกว้างขวางจากความเป็นโลกาภิวัตน์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการพัฒนาอย่างก้าวไกลในด้านเทคโนโลยี งานศิลปะร่วมสมัยเป็นการรวมตัวกันอยากหลากหลายของทั้งวัสดุ วิธีการ แนวความคิด ศิลปะร่วมสมัยเป็นส่วนหนึ่งของบทสนทนาทางวัฒนธรรมที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบทของชายที่กว้างขึ้น ได้แก่ อัตลักษณ์เฉพาะตัวและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ครอบครัว สังคม รวมไปถึงประเทศชาติ

การเข้าถึงงานศิลปะร่วมสมัยนั้น คือ ความหลากหลายของตัวชิ้นงาน ทั้งในด้านวัสดุ รูปแบบ แนวความคิด และแม้กระทั่งเรื่องของระยะเวลา ศิลปะร่วมสมัยไม่ได้ถูกจำแนกประเภทได้โดยมีชุดรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง, แนวคิด, หรือลัทธิที่เป็นหลักที่สำคัญเหมือนเช่นที่เราเห็นได้ในงานศิลปะรูปแบบอื่นหรือช่วงระยะเวลาหรือการเคลื่อนไหวทางศิลปะอื่น หากจะพูดกันอย่างกว้างแล้ว การที่เรามองไปยังลัทธิสมัยใหม่เปรียบได้กับการมองไปที่หลักการของมัน หลักการซึ่งมุ่งเน้นไปที่ตัวเองศิลปะเองเช่นการพิจารณาวัสดุที่นำมาใช้ พิจารณาการใช้เส้น, รูปร่าง, สี หรือรูปทรง เช่นเดียวกับลัทธิประทับใจหรืออิมเพรสชันนิสม์ (Impressionism) ที่มักพิจารณาไปที่การรับรู้ของช่วงเวลานั้น ผ่านการใช้แสงและสี เพื่อเป็นการทำท่างานศิลปะที่มีรูปแบบตายตัวจากลัทธิสำนึก (ซึ่งเป็นอีกหนึ่งกระบวนการทางศิลปะเช่นกัน) ในทางตรงกันข้าม ศิลปะร่วมสมัยไม่มีหลักการใดหลักการหนึ่งที่สามารถนำมาพิจารณาได้ โดยมุมมองของศิลปะร่วมสมัยนั้นมักจะกำกวม และบางทีก็มักจะเป็นภาพสะท้อนของโลกปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า หลักการของศิลปะร่วมสมัยนั้นจะต้องมีความ

ขัดแย้ง สับสน และมีขอบเขตที่เปิดกว้าง อย่างไรก็ตาม เรายังสามารถเห็นขอบเขตคร่าวๆ ได้บ้าง หลักๆ คือ อัตลักษณ์ทางการเมือง, ร่างกาย, โลกาภิวัตน์และการย้ายถิ่นฐาน, เทคโนโลยี, สังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย, เวลาและความทรงจำ และการวิจารณ์ความเป็นสถาบันและการเมือง ทฤษฎีจากลัทธิต่างๆ ได้แก่ ลัทธิหลังสมัยใหม่ (Post-modern), ลัทธิหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralist), เฟมินิสต์ (Feminist), และลัทธิมาร์กซ์ (Marxist) ถูกนำมาใช้เป็นบทบาทหลักในการพัฒนาทฤษฎีร่วมสมัยในโลกศิลปะ

ทฤษฎีทางสังคมวิทยาแสดงถึงบริบทและสภาพการณ์ทางสังคม มานุษยวิทยาที่ส่งผลต่อศิลปกรรม ยุคของบริโภคนิยม ที่ฮาร์วีย์ เดวิด มองว่าเป็นการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า (Commodity) และมีการผลิตจำหน่ายแจกและบริโภคแบบการค้า (Commercialization) ฮาร์วีย์ได้ตั้งข้อสงสัยไว้ว่า การลบเส้นแบ่งระหว่างศิลปะชั้นสูง และศิลปะมวลชนของแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่อาจจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะทำให้ศิลปะเพื่อการค้ากลายเป็นสิ่งที่ยอมรับได้อย่างเปิดเผย แนวคิดแบบสภาวะหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) หมายถึงรูปแบบและลีลา (Form and Style) ทางศิลปะในความหมายนี้ทัศนภาพ แนวหลังสมัยใหม่ถูกใช้เรียกรูปแบบทางศิลปะที่เกิดขึ้นในช่วงจุดเปลี่ยนของศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งรูปแบบทางศิลปะแนวสมัยใหม่จะให้ความสำคัญกับความก้าวหน้า (Avant-Garde) และแปลกใหม่ (Novelty) การกล่าวถึงหลังสมัยใหม่เป็นคำใช้เรียกรวม ๆ แต่ถ้าพิจารณาถึงการนิยามอธิบายความหมายแล้วยังมีคำว่า Post Modernism Post Modernity อยู่ด้วย โครเกอร์ อาร์เธอร์ (Koker Arthur) ระบุว่าคำที่ใช้ในการอธิบายงานทางด้านสุนทรียศาสตร์ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานวิชาการในด้านมนุษยศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปะ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมของการปัจจัยที่ส่งเสริมในการสร้างสรรค์งานศิลปะอย่างมีประสิทธิภาพ^{๗๒}

นักทฤษฎีกลุ่มนี้มีหลายคน เช่น มีดด์ บลูมเมอร์ และกอฟฟ์แมน แนวคิดที่สำคัญคือ การกระทำระหว่างกัน ระหว่างมนุษย์กับสังคม เนื่องจากสัญลักษณ์โดยเฉพาะภาษาเป็นสื่อสำคัญในการติดต่อ ทำให้มีความผูกพันและสัมพันธ์กันจนสร้างเป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมขึ้น

ยอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีดด์ (George Herbert Mead) ได้เสนอว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในสังคมนั้นอยู่ที่การมีและการใช้ความหมายร่วมกัน การกระทำดังกล่าว เป็นการใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน ทั้งมนุษย์และสังคม มีดด์อธิบายต่อไปว่า การกระทำร่วมกันต้องมีความตั้งใจด้วยในตัวบุคคลหนึ่งจะประกอบด้วย I กับ Me เพื่อแก้ไขปัญหาและกระทำต่อคนอื่น

I เป็นความต้องการเฉพาะตัวปลูกฝังอยู่ในลักษณะทางชีวภาพของบุคคล มีอิสระในตนเองเช่น เสรีภาพ การสร้างสรรค์ พฤติกรรมความรู้สึกภายในที่ขัดแย้งกับประเพณีของสังคม และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้

^{๗๒} Harvey David, *The Condition of Postmodernity: An Inquiry into the Origins of Cultural Change*, (Cambridge: England Blackwell, 1990), pp. 60-63.

Me เป็นความคิดส่วนบุคคลว่ามีพฤติกรรมอย่างไร ประกอบด้วยทัศนคติ ทั้งของตนเอง และผู้อื่น ความเข้าใจ และค่านิยมในสังคม

บุคคลจะตัดสินใจขึ้นอยู่กับ I กับ Me ว่าฝ่ายใดจะมีมากกว่ากัน สรุปได้ว่าทฤษฎีของมิตต์ ได้เน้นเน้นถึงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้ร่วมกันด้วยความตั้งใจ จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้บุคคลหนึ่งแสดงโต้ตอบความหมายนั้นจนเกิดความสัมพันธ์กันขึ้น^{๗๓}

นักสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาได้ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ ดังนี้ แชนท์กับเกรท (Hans and Gerth) และ มิลล์ ซี ไรท์ (Mill C. Wright) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับบทบาทสถาบันหรือระเบียบต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมซึ่งคล้ายกับทัศนะของ มอร์ริส กินเบอร์ก (Morris Ginberg) ที่กล่าวว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับโครงสร้างสังคมซึ่งได้กระเียบแผนต่าง ๆ^{๗๔} ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การที่สังคมจะเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่น ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางวัฒนธรรม ปัจจัยทางเทคโนโลยีและวิทยาการ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ทฤษฎีทางศิลปะเป็นการศึกษารูปแบบการสร้างงานศิลปะ ความเกี่ยวข้องของศาสตร์ต่าง ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ Jameson Fredric ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเปลี่ยนแปลง ในทางศิลปะวิชาการกับปริณทลทางวัฒนธรรมที่กว้างกว่า จะนำไปสู่การขยายตัวทางวัฒนธรรมเข้าไปสู่ทุก ๆ ปริณทลของชีวิตทางสังคม จนกล่าวได้ว่าทุกสิ่งในชีวิตทางสังคมของเราล้วนมีลักษณะเชิงวัฒนธรรมทั้งสิ้น^{๗๕}

ความสำคัญของการออกแบบ การออกแบบเป็นการให้คุณค่าต่อพื้นที่ว่างและความ เป็นอยู่ของมนุษย์ การออกแบบที่มีคุณค่ามิได้อยู่ที่เพียงความงามและประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น แต่ผู้ออกแบบยังต้องตระหนักถึงผลลัพธ์และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมในกายภาพหน้า งานออกแบบที่ดีจะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของโลกเป็นสำคัญ รวมทั้งควรใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในโลกอย่างมีประสิทธิภาพ คำนึงเหมาะสมและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ควบคู่ไปกับการคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและความสวยงาม งานออกแบบที่ดีจะต้องใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสวยงามสามารถตอบสนองอารมณ์ ความรู้สึกและความต้องการของมนุษย์ได้ จุดมุ่งหมายของการ ออกแบบ คือ เพื่อสื่อสารกับผู้บริโภค เพื่อตอบสนองพฤติกรรมของผู้บริโภค และเพื่อสร้างสรรค์ แนวคิดใหม่ ประเภทของการออกแบบ สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

^{๗๓} นัยพรรณ (พลวัฒน์) วรณศิริ, มนุษยวิทยา สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๗-๑๕๒.

^{๗๔} บรรเทิง พรพิจิตร, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

^{๗๕} Jameson Fredric, *Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism*, (United States of America: Duke university Press, 1992), pp. 11-16.

๑. การออกแบบโครงสร้าง เป็นการออกแบบที่มีความเกี่ยวข้องกับขนาด รูปร่าง รูปทรงของวัตถุชิ้นหนึ่งคุณลักษณะที่มีความจำเป็นสำหรับงานออกแบบโครงสร้างได้แก่ ความมั่นคงแข็งแรง สัดส่วนที่ดี และความเหมาะสมของวัสดุที่นำมาใช้ในการออกแบบ

๒. การออกแบบตกแต่ง เป็นการออกแบบที่มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างลายวิจิตร ซึ่งเป็นลวดลายที่ใช้ตกแต่งเป็นส่วนลายละเอียดขององค์ประกอบทางศิลปะอันงดงาม ให้กับโครงสร้างหลักที่อาจสัมผัสผลผ่านการเลือกสรรและการวางตำแหน่งสี เส้นและพื้นผิว การเพิ่มเติมใด ๆ ให้กับโครงสร้าง เช่น การแกะสลัก การตกแต่งด้วยผ้าและหนัง การเพ้นท์ การปัก เป็นต้น

แนวโน้มของศิลปกรรมแบบนีโอคลาสสิก (Neo Classic) เป็นการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมล้านนาในยุคพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีการสร้างสรรค์วัดที่สวยงามขึ้นมามากมาย การจัดการที่ดีก่อให้เกิดพุทธศิลปกรรมเชิงนวัตกรรมที่มีความงดงาม แนวทางการผสมผสานระหว่างอิทธิพลทางศิลปกรรมแบบตะวันตกส่งผลอย่างมากต่อการสร้างสรรค์งาน แต่อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์ที่ดีนั้น เราไม่สามารถยืนหยัดอยู่ได้หากปราศจากความคงอยู่ในรูปแบบของงานพุทธศิลปกรรมแบบประเพณีดั้งเดิมที่เป็นรากฐานและตัวตนที่แท้จริงของเราเอง^{๗๖}

๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับบริบทของสังคมชุมชน

๒.๘.๑ ที่ตั้งและจำนวนประชากร

ในพื้นที่วิจัย พบว่า ชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีประวัติการก่อตั้งชุมชน เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๗๒^{๗๗} มีเรื่องราวที่เนื่องด้วยภูมิศาสตร์ที่ตั้งกับนครผู้กล้าแห่งล้านนา “ดื่บปาละ” ที่ร่วมกันกับเจ้าหนานทิพช้าง วีรบุรุษของเมืองลำปางที่ต่อสู้เพื่อเอกราชของอาณาจักรล้านนาจากการถูกพม่ายึดครอง^{๗๘} ซึ่งนับเป็นประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับยุคอาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชขึ้นตรงกับรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๑๗-ปัจจุบัน) ที่ตั้งของชุมชนหมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากเขตตัวเมืองลำปางไปทางทิศใต้ประมาณ ๓๙ กิโลเมตร ติดกับพื้นที่อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ปัจจุบันมีบ้านจำนวน ๑๖๗ หลังคาเรือน รวม ๒๒๒ ครอบครั้ว แบ่งเป็นเพศชายจำนวน ๓๒๘ คน เพศหญิงจำนวน ๓๓๐ คน ในด้านของประวัติศาสตร์ชุมชนนี้ส่งผลให้เกิดความสำนึกในสมาชิกของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอาณาจักรล้านนา บุคคลตัวอย่างต้นแบบที่เป็นความภาคภูมิใจของชุมชนบ้านสามขาที่ส่งผลทั้งทำให้เกิดความสามัคคี ภาคภูมิใจ และสร้างสำนึกของสังคมชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สังคมชุมชนในภาพรวมหรือความความเป็นอาณาจักร

^{๗๖} Nithi Sthapitanonda, Brian Mertens, *Architecture of Thailand A Guide to Traditional and Contemporary Forms*, (Bangkok: Asia Books Co.,Ltd., 2005), p. 7.

^{๗๗} สัมภาษณ์ นายบุญเรือน เฒ่าคำ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

^{๗๘} จากการให้ข้อมูลของ นายบุญเรือน เฒ่าคำ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขาตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บุญธรรม วงษาแก่น, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

ล้านนา^{๗๙} ทำให้ในการออกแบบและก่อสร้างพุทธวิหารของวัดสามขาในครั้งนี้จึงมีการนำทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของสังคมชุมชน รวมทั้งการนำลวดลายที่สอดคล้องกับทั้งประวัติศาสตร์ชุมชน มาสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอัตลักษณ์ของล้านนานำมาใช้ในอาคารพระวิหารนี้ เพราะสะท้อนและแสดงถึงความสำคัญ และการส่งเสริมการให้คุณค่าต่อประวัติศาสตร์สังคมชุมชนผ่านการแสดงออกทางงานพุทธศิลปกรรม

๒.๘.๒ ด้านสภาพภูมิศาสตร์

สภาพทางกายภาพทั่วไปของหมู่บ้านสามขาที่ตั้งอยู่ในที่ราบระหว่างเชิงเขา เป็นหมู่บ้านสุดท้ายที่ติดกับพื้นที่ป่าเขา หรือป่าชุมชนลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งชุมชนบ้านสามขา พื้นที่ตั้งอยู่ติดกับผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่จาง ฝั่งซ้ายที่ ๑ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒๐๐-๑,๐๐๐ เมตร อยู่ทางตะวันออกของชุมชน พื้นที่ป่ามีลักษณะเป็นที่ราบสูงและกึ่งภูเขา มีลักษณะเป็นป่าต้นน้ำ เพื่อให้เกิดการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมทั่วถึงทุกบริเวณพื้นที่ ชุมชนบ้านสามขา จึงได้ออกไปช่วยเหลือเพื่อนบ้านหมู่บ้านอื่น จนเกิดการดูแลทรัพยากรน้ำในรูปแบบของ “เครือข่ายลุ่มน้ำจาง” มีสมาชิก ๑๒ หมู่บ้านใน ๔ ตำบล ใน อ.แม่ทะ ได้แก่ ต.หัวเสือ ต.ดอนไฟ ต.บ้านกึ่ง และ ต.สันดอนแก้ว และสร้างกลุ่มเยาวชน “รวมพลคนรักน้ำจาง” ซึ่งมีสมาชิกกว่า ๑๐๐ คน เพื่อสืบทอดงาน เวลานี้ กำลังขยายเครือข่ายไปใน อ.แม่เมะ กับ อ.เกาะคา รวมถึงการเข้าไปประสานเพื่อช่วยเหลือชุมชนในจังหวัดน่าน ซึ่งมีสภาพเป็นเขาหัวโล้นจากการขยายพื้นที่ไร่ข้าวโพด ชุมชนบ้านสามขา มีผืนกว่า ๓,๐๐๐ แห่ง รอบบริเวณป่า มีน้ำใช้ตลอดปี มีสัตว์ป่ากลับมาอาศัย มีอาหารจากป่า มีรายได้เสริมจากการหาของป่า เยาวชนออกไปสร้างเครือข่าย เผยแพร่การทำงานไปสู่ชุมชนรอบนอก และนำหลายคนกลับมาในฐานะของผู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดูงาน ทั้งเรื่องการทำฝาย การเกษตรปลอดสารเคมี และการทำปุ๋ยอินทรีย์ ระบบการใช้ประปาภูเขา ที่ผู้ใช้น้ำจ่ายปีละ ๖๐ บาท/ครัวเรือน การทำนาตามเหมืองแรกก่อน แล้วจึงเปิดน้ำให้เหมืองที่อยู่ตามลำดับจากต้นน้ำลงไป การสร้างคลองไส้ไก่ นำน้ำลงที่ทำกิน หากใครไม่ยอมลอกคูคลองจะไม่ส่งน้ำให้ และเสียค่าปรับ ๕๐๐ บาท เป็นต้น นอกจากนี้ ทางชุมชนบ้านสามขา ยังได้มีการจัดการสิ่งแวดล้อมในด้านอื่นๆ เช่น การจัดการขยะทั้ง ๔ ประเภทตามหลักสามอาร์ (๓R) มีการรณรงค์ลด ละ เลิก การใช้ถุงพลาสติกและโฟม อันถือเป็นของแปลกปลอมของหมู่บ้านอีกด้วย

๒.๘.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ

สภาพทางกายภาพทั่วไปของหมู่บ้านสามขาที่ตั้งอยู่ในที่ราบระหว่างเชิงเขา เป็นหมู่บ้านสุดท้ายที่ติดกับพื้นที่ป่าเขา หรือป่าชุมชนลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งชุมชนบ้านสามขา พื้นที่ตั้งอยู่ติดกับผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่จาง ฝั่งซ้ายที่ ๑ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๒๐๐-๑,๐๐๐ เมตร อยู่ทางตะวันออกของชุมชน พื้นที่ป่ามีลักษณะเป็นที่ราบสูงและกึ่งภูเขา มี

^{๗๙} จากการให้ข้อมูลของ ผอ.เทพฤทธิ์ อินทราประสิทธิ์ และพนม ใจใส ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

ลักษณะเป็นป่าต้นน้ำ มีตอยสูง ๓ ยอดอยู่รวมกัน มีชนิดและพืชพันธุ์ไม้ที่หลากหลาย ลักษณะพันธุ์พืชประกอบด้วย ป่าเต็งรัง ป่าไม้สนเขา ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าดิบเขา มีความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุ์ไม้ที่มีค่าและมีความสำคัญ ได้แก่ สัก แดง ประดู่ ตะแบก รัง เหียง พลวง รักชใหญ่ ตาลเหลือง สนสามใบ ที่เป็นต้นทุนพื้นฐานของสังคม สภาพโดยทั่วไปเป็นสังคมแบบชนบท ส่งผลให้เป็นส่วนสำคัญของต้นทุนในสังคมชุมชน เพราะชาวบ้านได้นำทรัพยากรส่วนนี้มาใช้เป็นเครื่องอุปโภคและบริโภคในวิถีชีวิตประจำวัน เช่นการเก็บวัตถุดิบจากป่าเช่น เห็ด พืชผัก และพืชพันธุ์อื่นๆเพื่อการบริโภค รวมทั้งยังมีส่วนสำคัญในการพิจารณานำวัตถุดิบเช่นไม้ยืนต้นที่ชาวบ้านนิยมปลูกไว้ในพื้นที่เช่นตามไร่นา เพื่อมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างพุทธวิหาร เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าเป็นการพึ่งพาตนเองของสังคมชุมชน และทำให้เกิดการอนุรักษ์และให้ความสำคัญต่อทรัพยากรที่เป็นต้นทุนนำมาใช้เป็นประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมต่อตนเองและสังคมชุมชนจึงเกิดความสำนึกในการอนุรักษ์ และปกป้องรวมทั้งปลูกทรัพยากรป่าไม้พวกนี้ให้อยู่กับสังคมชุมชนตลอดไป^{๔๐} ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นรูปแบบของความเป็นสังคมแบบจารีต แบบวัฒนธรรมท้องถิ่นในการนำและใช้พัฒนาสังคมชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพราะสมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญในการร่วมมือในกิจกรรมของส่วนรวมและยังสำนึกถึงความ เป็นเจ้าของต่อสิ่งสำคัญของระบบทางสถาบันพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน

๒.๘.๔ อาชีพหลักของประชากร

สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำไร่ และแลกเปลี่ยนผลผลิตในกลุ่มสมาชิก แบบพึ่งพาตนเอง สมาชิกในชุมชนมีความสนิทสนมและรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง โดย การมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในกิจกรรมสาธารณะต่างๆของชุมชน ชุมชนบ้านสามขา มีได้มีการ ส่งเสริมและพัฒนาเพียงแค่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น หากแต่ยังมีการ มองเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขจัดปัญหา เรื่องหนี้สิน และเพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชน โดยการจัดทำบัญชีครัวเรือนตามแนวทางพระราชดำริ ของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ซึ่งหลังจากที่ชาวชุมชนได้เห็นตัวเองในบัญชีครัวเรือนก็เกิดการปรับตัวครั้ง ใหญ่ของคนบ้านสามขา เกิดการหันกลับไปมองวิถีแบบเก่า วิถีชีวิตที่พอเพียง ชาวบ้านหลายคนเริ่มถือ กระบุงและตะกร้าเข้าป่าอีกครั้งเพื่อหาอาหาร บางบ้านขุดบ่อเพื่อเลี้ยงปลา เอาเฉพาะแค่นี้ หาก เหลือก็เผื่อแผ่เพื่อนบ้านหรือไม่ก็ขาย รวมกลุ่มกันผลิตของใช้ประจำวันจำพวกแชมพู น้ำยาล้างจาน ยาสระผม เกิดกลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพ สำหรับใช้และซื้อขายกันเองภายในหมู่บ้าน จากหนังก่อนโต มีการ ปรับเปลี่ยนกติกา และรูปแบบการผ่อนชำระเพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มมีอิสระในการชำระหนี้ มากขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดกลุ่มออมทรัพย์ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านนำเงินมาออม เพราะเมื่อถึงวันชำระ

^{๔๐} จากการให้ข้อมูลของ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สังเวียน ยะโส คณะกรรมการจัดสร้างบูรณะพระวิหารผู้มี ส่วนร่วมในการพิจารณาจัดหาวัสดุอุปกรณ์ เช่นไม้ยืนต้นที่มีอยู่ในชุมชน มาเป็นวัสดุสำคัญในการก่อสร้างพุทธวิหาร วัดสามขา ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง

หนี้จะได้ไม่ต้องวิ่งไปกู้เงินจากคนอื่น ส่วนพฤติกรรมกรรมการบริโภคเหล้า บุหรี่ และหวย ก็เชื่อเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะมาอบรมชาวบ้าน และชี้ให้เห็นถึงพิษภัยของสิ่งเหล่านี้^{๘๑}

จากบริบทชุมชนด้านพื้นที่และภูมิศาสตร์ที่ตั้งด้านกายภาพอันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านสามขาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งส่งผลให้การพิจารณาของคณะกรรมการและสมาชิกของชุมชนในการใช้วัสดุที่จะนำมาก่อสร้างพระวิหารหลังใหม่แทนหลังเดิมที่แตกพังเพราะการเกิดแผ่นดินไหวเมื่อปี ๒๕๕๗ ซึ่งอาคารเดิมเป็นอาคารลักษณะก่ออิฐถือปูนและก่อสร้างมาประมาณ ๖๐ ปี^{๘๒} วัสดุที่ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างโครงสร้างด้านบนจึงเป็นไม้ที่อยู่ในชุมชนทั้งหมด เพราะจะทำให้เกิดความสะดวกในการจัดหาวัสดุ เป็นการประหยัดต้นทุนด้านวัสดุ เพราะไม่เป็นวัสดุที่หายากในชุมชนและไม่ส่วนใหญ่ปลูกขึ้นเองในพื้นที่สวน หรือไร่ของสมาชิก ทั้งงานสร้างวิหารด้วยไม้จะทำให้เกิดความสวยงามตามรูปแบบของพุทธสถาปัตยกรรมของล้านนาและเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายในงานสร้างพุทธวิหารของสกุลช่างลำปาง เช่นงานสร้างพุทธวิหารวัดพระธาตุลำปางหลวงทั้ง ๕ อาคาร คือ วิหารหลวง วิหารพระพุทธรูป วิหารน้ำแต้ม วิหารต้นแก้ว วิหารละโว้ พระอุโบสถ รวมทั้งอาคารมณฑปพระพุทธรูปบาท ตลอดจนศาลาบาตรหรือระเบียงคตโดยรอบก็ล้วนก่อสร้างขึ้นด้วยลักษณะทางพุทธศิลปกรรมยุคทองของล้านนา วัดพระธาตุลำปางหลวงแห่งนี้ นับเป็นแหล่งรวมงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมล้านนาที่มีคุณค่ายิ่ง เพราะหลักฐานที่ปรากฏในวัดแห่งนี้เป็นพุทธศิลปกรรมที่มีคุณค่าของช่างล้านนายุคทองที่เหลืออยู่เพียงแห่งเดียว^{๘๓} รูปแบบทางสถาปัตยกรรมคือฐานอาคารนิยมก่อสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนเพื่อความแข็งแรงรองรับน้ำหนักอาคารทั้งหมด โครงสร้างหลังคาและส่วนตกแต่งจะใช้ไม้เป็นวัสดุสำคัญ เพราะจะมีน้ำหนักเบากว่าโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก รวมทั้งยังก่อให้เกิดคุณค่าความงามในเชิงลักษณะทางสุนทรียศาสตร์ เหมาะสมในการสร้างความสวยงามต่อองค์พระพุทธรูปประธาน ของวัดสามขาที่ได้รับการบูรณะใหม่และปิดทองคำเปลวสีสุกอร่ามทั้งองค์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ภายในวิหาร ก่อให้เกิดบรรยากาศที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ก่อให้เกิดความสงบและสร้างศรัทธาต่อพุทธศาสนิกชน เหมาะแก่การประกอบกิจกรรมหรือศาสนพิธีต่างๆตามประเพณีและมีความเป็นอัตลักษณ์ของงานพุทธศิลปกรรมที่ได้รับการยกย่องทางวิชาการรวมทั้งเป็นต้นแบบในการก่อสร้างศาสนสถานในยุคต่อมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้การนำต้นทุนทางสังคมด้านวิทยาศาสตร์มาใช้ส่งผลให้อาคารพุทธวิหารหลังใหม่ของวัดสามขาเกิดความมั่นคงแข็งแรง ตามหลักการสร้างเพราะอาคารลักษณะดังกล่าวมีรูปแบบการก่อสร้างที่มั่นคงแข็งแรงทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศทนต่อแรงแผ่นดินไหว และยังทำให้ภายในอาคารสามารถถ่ายเทหรือหมุนเวียนอากาศ ก่อให้เกิดความเย็นภายในอาคารเหมาะกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่เป็นอย่างดี

^{๘๑} จากการให้ข้อมูลของ นายณรงค์ วงศ์ปัญญา, นาย สมยศ วรรณสูงค์, สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนกิจ (ขันแก้ว สิริมงคล โน.เอก, พธ.บ.), รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะ เจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

^{๘๓} สุรพล ดำริห์กุล, รศ.ดร., ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๑.

๒.๘.๕ วิถีชีวิต

สมาชิกในชุมชนโดยมากดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรกรรมพื้นบ้านพึ่งพาตนเอง โดยมีลักษณะเป็นสังคมแบบจารีต ทำการเกษตร การทำนาข้าว ปลูกถั่วลิสง ปลูกหอม แตงกวา ปลูกพืชผักสวนครัว สวนลำไย สวนมะม่วง มะขาม เลี้ยงสัตว์ รวมทั้งพืชผักสวนครัวต่างๆ ทั้งนี้การตั้งบ้านเรือนรวมกันแบบกลุ่มเครือญาติ ลักษณะการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของสังคมแบบดั้งเดิม พึ่งพาตนเอง และสังคมของชุมชนแบบเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยในเขตชุมชนบ้านสามขามีลำน้ำและลำห้วยสำคัญที่เกิดจากป่าแม่จางฝั่งซ้าย คือ ลำห้วยหาด ลำห้วยจรูญ ลำห้วยสามขา ลำห้วยแม่อิง ลำห้วยป่ากุด ลำห้วยกาดัว ลำห้วยแม่ป่วง ลำห้วยแม่ละอัย ลำห้วยเขมม้น ลำห้วยหนองเมา ลำห้วยแม่มอน และลำห้วยกุด (และยังมีลำห้วยเล็กๆ อีกหลายสาขา) แหล่งน้ำจากลำห้วยหลักนี้ไหลไปสู่ชุมชนรอบป่าแม่จางฝั่งซ้าย ทั้ง ๔ หมู่บ้าน คือ บ้านสามขา บ้านทุ่ง บ้านนายาบ และบ้านผาแมว ลักษณะพื้นที่ของหมู่บ้านที่อยู่ตอนล่าง มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเหมาะกับการทำไร่นา ซึ่งอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้านบริเวณทุ่งนามีดินตลิ่งดินจำนวนมาก ก่อเกิด ภาพทิวทัศน์ที่สวยงาม และเป็นจุดขายของการท่องเที่ยววิถีชุมชน ป่าแม่จางฝั่งซ้ายอยู่ในลุ่มน้ำวัง ความมีประสบการณ์ในเรื่องความร่วมมือแก้ไขปัญหาวิกฤต ชุมชนบ้านสามขา หมู่ที่ ๖ ตำบลห้วยเสือ อำเภอมะเทะ จังหวัดลำปาง ชุมชนเล็กๆ ที่ตั้งอยู่ท่ามกลางหุบเขาและห่างไกลจากความเจริญ ที่แต่เดิมชาวบ้านพึ่งพิงป่า และพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตล้วนเอื้อต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ปลูกข้าว ปลูกผักเพื่อกิน หาปลาในหนองน้ำหลังหมู่บ้าน หาเห็ด หาหน่อไม้จากป่าซึ่งได้รับการดูแลรักษาจากคนรุ่นต่อรุ่นมาเป็นอย่างดีทำให้สมาชิกในชุมชนตระหนักและเรียนรู้ในการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรต่างๆโดยการรักษาแหล่งต้นน้ำที่มีในชุมชนโดยการสร้างฝายไม้ไผ่ จึงสามารถชะลอน้ำไว้ให้ประชาชนได้ใช้เป็นผลสำเร็จ นอกจากนี้ยังมีการนำน้ำเข้าสู่ระบบ “ประปาไม้ไผ่” ให้ประชาชนในหมู่บ้านได้ใช้อย่างทั่วถึง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชุมชนบ้านสามขา จึงได้รับการยกย่องให้เป็น “หมู่บ้านต้นแบบการสร้างฝายแห่งแรกของประเทศไทย” รวมทั้งนวัตกรรม “ประปาไม้ไผ่” กลายเป็นต้นแบบงานประเพณีธรรมชาติให้กับหลายชุมชน รวมทั้งรูปแบบการบริหารจัดการ แต่ปัญหาไฟป่าที่เกิดจากธรรมชาติและ การบุกรุกผืนป่า ทำให้น้ำไม่พอใช้ ลำห้วยแห้ง จนในปี พ.ศ.๒๕๓๖ น้ำในลำห้วยแม่อิงก็แห้งอีกครั้ง คราวนี้ชาวบ้านสามขาต้องอาศัยน้ำจากห้วยสามขาเข้ามาเสริม แต่ก็ยังไม่สามารถบรรเทาปัญหาความแห้งแล้งที่เกิดขึ้นได้ ชาวบ้านพยายามหาทางแก้ไข โดยการเริ่มสำรวจสภาพป่า ตาน้ำ ทางน้ำ และได้ข้อสรุปร่วมกันว่า จะต้องทำ “ฝายไส้ไก่” ซึ่งเป็นฝายธรรมชาติขนาดเล็กๆ ตามเส้นทางน้ำตั้งแต่บนยอดเขา ดักทางน้ำเส้นต่างๆ ที่ไหลในป่า แล้วค่อยมาทำฝายใหญ่ที่ทางล่งก่อนจะถึงอ่าง แนวคิดดังกล่าวคือการชะลอแรงน้ำและดักตะกอนตามจุดต่างๆ แทนที่จะจากข้างล่าง ไหลขึ้นไปข้างบน อย่างที่เคยทำแล้วไม่ได้ผล ซึ่งปรากฏว่าขั้นตอนดังกล่าวได้ผล ฝายไส้ไก่ที่อยู่สูงแต่ในละชั้นๆ ช่วยดักตะกอนและชะลอแรงน้ำ ทำให้ฝายด้านล่างไม่พัง ฝายไส้ไก่เหล่านี้ยังช่วยทำให้ดินในป่าชุ่มชื้น และยังถือเป็นการป้องกันไฟป่าได้อีกทางหนึ่งด้วย และเมื่อจำนวนการเกิดไฟป่าได้เริ่มลดลง ทำให้ตะกอนจากการเผาไหม้ลดลง การตื้นเขินลดลง และน้ำในอ่างก็เต็ม พอแก่การใช้งานทั้งปี ความสำเร็จนี้ขจรไปไกล และเริ่มมีผู้เข้ามาขอแลกเปลี่ยนเรียนรู้ บางรายก็นำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาฝาก อย่างเช่น อินเทอร์เน็ต ทำให้นักเรียนบ้านสามขาเป็นโรงเรียนประถมแห่งแรกๆ ในภาคเหนือที่มีคอมพิวเตอร์ไว้ฝึกใช้ในการเรียนการสอน และการเชื่อมต่อกับโลกไซเบอร์ก็ช่วยนำบ้านสามขาออกไปสู่โลกกว้างด้วย นอกจากนี้ โดยชาวชุมชนได้

ร่วมกับภาครัฐในการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยสามขาที่บรรจุได้ถึง ๑๘๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ที่เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวต่างๆ ที่ทางชาวชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์และรักษาไว้ จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงได้ทำการเปิดหมู่บ้านทำเป็นโฮมสเตย์ (Homestay) ซึ่งมีกิจกรรมที่น่าสนใจมากมาย เช่น กิจกรรมเดินป่า กิจกรรมชมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ เป็นต้น

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) มนัส ภาควงศ์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน” พบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสทุกรูปมีกระบวนการหรือรูปแบบ “แบบประชาธิปไตย” คือ เป็นการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งและปัจจัยที่ส่งผลความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนแบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ หลักหรือปัจจัยตรงประกอบด้วยความสามารถพิเศษหรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัย กระบวนการบริหารและการทำงานอย่างมีระบบ อาทิ การจัดองค์กรการบริหารบุคลากร การติดตามงาน การบริหารการเงินและปัจจัยเสริม เช่น สภาพแวดล้อม ท่าเล ที่ตั้ง บรรยากาศในวัดและการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น เป็นโบราณสถานที่มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมและอื่นๆ^{๔๔}

๒) พระครูธีรสุตพจน์ (สง่า ไชยวงศ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมในล้านนา” พบว่า ผู้วิจัยพบว่าศรัทธาในรูปแบบของชาวล้านนา มีเอกลักษณ์เฉพาะ เนื่องจากผสมผสานศรัทธาความเชื่อแบบดั้งเดิม มาสู่ความเชื่อในพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดเป็นวิถีแห่งวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ที่มีรูปแบบเฉพาะของล้านนาพัฒนาการการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมในล้านนา งานพุทธศิลป์กรรมแขนงต่างๆ นั้น ต่างสามารถรวมกันอยู่ในงานสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะการสร้างวัดและเจดีย์ในล้านนาในมิติของพระพุทธศาสนาที่ก้าวข้ามพรมแดนทางการเมือง ทำให้กษัตริย์มีสิทธิธรรมในการปกครองเหนือเมืองทั้งหลาย เกิดระเบียบทางจริยธรรมเชื่อมโยงหัวเมืองให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ด้วยความเคารพศรัทธาเป็นเครือข่ายการบูชาพระธาตุ โดยที่เป็นอัตลักษณ์ศรัทธาเฉพาะถิ่น ก็คือ การสร้างวรรณกรรมสถาปนาพระธาตุประจำเมือง ให้เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของพลเมืองที่เรียกว่า พระธาตุ ๑๒ ราศี อัตลักษณ์ศรัทธาเป็นศาสตร์และศิลป์เฉพาะถิ่นที่ไม่ปรากฏว่ามีที่ใดมาก่อน แม้จะมีการกล่าวถึงว่าเป็น “มายาภาพ” แห่งศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา เป็นเพียงการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม (Cultural Network) แต่ผู้วิจัยกลับพบประเด็นที่น่าสนใจว่า วิถีแห่งการไหว้พระธาตุปีเกิด ก่อให้เกิดคุณค่าขึ้นในสังคมอย่างน้อย ๓ ประการ คือ ๑. สลายความเหลื่อมล้ำทางเชื้อชาติ ๒. ไม่มีความแตกต่างทาง

^{๔๔} มนัส ภาควงศ์และคณะ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน,” รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐).

วัฒนธรรม และ ๓. ลดความขัดแย้งทางการเมือง เพราะตั้งแต่ประชาชนธรรมดาถึงเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน หากเกิดปีเดียวกันแล้ว ก็ไปไหว้พระธาตุมีเป็นศูนย์รวมดวงจิตดวงเดียวกัน

ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา พบว่า การสร้างงานพุทธศิลปกรรมแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ ด้วยการหลอมรวมกับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น ก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ศรัทธาเฉพาะถิ่น มั่นคงในภูมิปัญญาดั้งเดิม ส่งเสริมศรัทธาภูมิปัญญาใหม่ สร้างงานพุทธศิลปกรรมให้เป็นสื่อผลงาน นำจิตวิญญาณเข้าถึงพระรัตนตรัยด้วยการไหว้พระธาตุประจำปีเกิด จนกว่าจะเข้าถึงพระนิพพานและอัตลักษณ์ศรัทธาตัวเอง ส่งผลให้เกิดการสร้างงานพุทธศิลป์ขึ้นมากมาย กลายเป็นต้นน้ำสายธารแห่งสติปัญญาสร้างความชุ่มเย็นให้กับผู้คน ทั้งก่อเกิดวัฒนธรรมทั้งดงามหลากหลายในแผ่นดินล้านนามาถึงปัจจุบัน^{๘๕}

๓) แก่น อคฺควณโณ ได้ศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย” พบว่า การให้จัดเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะรองรับการทำความดีอื่นๆ ที่จะตามมา เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งยังทรงสร้างบารมีนั้น พระองค์ได้ทรงอาศัยการบำเพ็ญทานบารมีเป็นจุดเริ่มต้นของการบำเพ็ญบารมีขั้นสูง และในที่สุดพระองค์ก็ทรงบรรลุความสำเร็จขั้นสูงสุดในชีวิต รูปแบบของการให้มีหลักอยู่ ๓ ประการ ๑) เขตสมบัติ บุญเขตถึงพร้อม ๒) ไทยธรรมสมบัติ ไทยธรรมถึงพร้อม ๓) จิตตสมบัติ เจตนาถึงพร้อม ลักษณะของการให้ ก็จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักของการให้มีเจตนาบริสุทธิ์หรือไม่ เพราะบุคคลแม้จะให้ทานด้วยวัตถุมากมาย และมีราคาแพงแค่ไหนก็ตาม ทานนั้นไม่จัดว่าให้ผลมากกว่าทานที่ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา พระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับสังคมไทยและมีคุณค่าทางด้านสังคมไทยเป็นพื้นฐาน การหยั่งรากของการให้ในทางพระพุทธศาสนาสู่จิตใจคน ทำให้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยมีความอ่อนน้อมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเห็นอกเห็นใจกัน และการให้ในสังคมไทยนั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมส่วนรวม แม้วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเองก็สะท้อนให้เห็นภาพของสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยตลอดจนท้องถิ่นนั้น จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยและยึดปฏิบัติมาจนปัจจุบันนี้ ชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน ยังมีความเข้าใจเรื่องการให้ทานในพระพุทธศาสนาคลาดเคลื่อนอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า การให้ทานนั้นเป็นเพียงการถวายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่พระสงฆ์หรือให้ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่คนอื่น และบุคคลโดยส่วนมากชอบถวายทานด้วยการเจาะจง ซึ่งถือว่าเป็นการให้ทานที่ไม่ถูกต้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในทางพระพุทธศาสนานั้น การให้ทานที่ประเสริฐและควรยกย่อง คือ การให้เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ส่วนรวม เพราะถือว่าเป็นธรรมขั้นแรกที่ควรบำเพ็ญ ดังเช่น พระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ที่ปรารถนาพระสัพพัญญู ต้องอาศัยการบำเพ็ญทานบารมีเป็นขั้นต้น ก่อนจะบำเพ็ญบารมีขั้นสูงต่อไป ดังนั้น ถ้าชาวพุทธในสังคมไทยได้ศึกษาเรื่องการให้ทานในพระไตรปิฎกและทำความเข้าใจให้ถูกต้องใน เรื่องของการให้ทานตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้ชาวพุทธนั้นเข้าใจเรื่อง

^{๘๕} พระครูธีรสุตพจน์ (สง่า ไชยวงศ์), “วิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา”, คุชฌินีพนธ์ปริญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

การให้ทาน เห็นความสำคัญของการบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งถือว่าเป็นการกำจัดกิเลสคือความตระหนี่ และความโลภภายในจิตใจของตนให้หมดไปเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำตนไปสู่การบำเพ็ญทานขั้นสูงสุดได้ในที่สุด

การให้และลักษณะของการให้ เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาวพุทธในสังคมไทย เป็นพื้นฐานสำคัญในการรับการทำความดีอื่นๆ เนื่องจากการให้ทานนั้น ผู้ให้ย่อมมีจิตเมตตา มีความอ่อนน้อม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจ เป็นการกำจัดกิเลส ความตระหนี่ และความโลภในจิตใจ ทำให้สังคมไทยมีคุณค่า หลักพุทธศาสนานี้ จะเป็นพื้นฐานการหยั่งรากของวิถีปฏิบัติของคนไทย และเป็นเอกลักษณ์มาจนถึงทุกวันนี้^{๘๖}

๔) เฉียบ เจริญยิ่ง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน” พบว่า กระบวนการการบริหารของเจ้าอาวาสทุกรูปมีกระบวนการแบบ “ธรรมาธิปไตย” กล่าวคือ เป็นการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันในลักษณะของการปรึกษาหารือโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมและสังคมเป็นที่ตั้งและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้เป็นอย่างดี มี ๒ กลุ่มปัจจัยคือ

๑.๑ กลุ่มปัจจัยเสริม แบ่งย่อยออกเป็น ๓ ปัจจัย ได้แก่ (๑) ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (๒) สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีคุณสมบัติเฉพาะของบุคคลที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้นจากการอบรมสั่งสอนการเลี้ยงดูตั้งแต่เล็ก (๓) ปัจจัยด้านทำเลที่ตั้งของวัด

๑.๒ กลุ่มปัจจัยหลักหรือปัจจัยด้านการบริหาร ปัจจัยด้านนี้เกิดจากการเรียนรู้ฝึกฝนและลงมือปฏิบัติของกรณีศึกษาแต่ละรูปจำแนกได้ ๗ ปัจจัยย่อย คือ

(๑) ปัจจัยความชัดเจนในด้านวัตถุประสงค์ พบว่า กรณีศึกษาทุกรูปมีความชัดเจนในการปฏิบัติงานของตนเองและรู้ทิศทางการดำเนินงานของตนเอง

(๒) ปัจจัยด้านความเข้าใจในการทำงานทำให้การมอบหมายงานเป็นไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ

(๓) ปัจจัยด้านการวางแผนและการปฏิบัติงานอย่างมีระบบแม้กรณีศึกษาเกือบทุกรูปไม่มีระบบการวางแผนที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ทุกรูปก็มีความสามารถในการทำงานอย่างเป็นระบบโดยอาศัยพระธรรมวินัย

(๔) ปัจจัยด้านความสามารถในการใช้คน เจ้าอาวาสทุกรูปที่เป็นกรณีศึกษามีหลักและวิธีการใช้คนให้ถูกกับงานได้ทั้งคนและได้ทั้งงาน

(๕) ปัจจัยด้านความเป็นผู้นำ เจ้าอาวาสทุกรูปมีภาวะผู้นำสูงมาก ภาวะผู้นำนี้เป็นผลมาจากศรัทธาเลื่อมใส

(๖) ปัจจัยด้านความสามารถในการติดตามและการควบคุมงาน คือ การใช้หลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสาจึงทำให้งานดำเนินไปตามเป้าหมาย

^{๘๖} แก่น อศุควณโณ, “ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

(๗) ปัจจัยการเอาใจใส่ด้านจารีตประเพณีมารยาทและกิจกรรมของสงฆ์ เจ้าอาวาสทุกรูปเป็นผู้ที่รักษากฎระเบียบตามพระธรรมวินัยและกฎหมายตราสามดวงเคร่งครัดมากทุกรูปจึงเป็นพระสุปฏิปันโนปฏิบัติดีปฏิบัติงามและปฏิบัติชอบ^{๘๗}

๕) ฐิติพร สะสม ได้ศึกษาวิจัยแล้ว พบว่า มูลเหตุการสร้างวัดก็เนื่องมาจากการเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิของพระเถระชาวอินเดียจนศาสนาเจริญรุ่งเรือง เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย ประชาชนชาวไทยก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติตามคำสอน เมื่อจำนวนพุทธศาสนิกชนเพิ่มมากขึ้น พระเถระก็ได้ไปขอพระบรมธาตุและสร้างพุทธเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมธาตุจึงเกิดมีการสร้างวัดและสังฆมณฑลขึ้นเพื่อใช้ในกิจการพระศาสนาและวัดในเมืองไทย ได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ ฟังธรรม และกิจกรรมทางสังคม ทั้งยังเป็นปูชนียสถานอันมีความสำคัญแก่การสักการบูชา คือ พระสถูปเจดีย์ พระปรางค์ พระพุทธปฏิมากร พระอุโบสถ และ หอพระไตรปิฎก สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุจำเป็นที่จะต้องก่อสร้างภายในวัด นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่พำนักแห่งคณะสงฆ์และเป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมต่างๆ อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่อบรมศีลธรรมจรรยาแก่ประชาชนทั้งหลาย ดังนั้น พุทธสถานจะคงอยู่ถาวรได้หรือไม่ขึ้นไม่สิ่งใดสำคัญไปกว่าการบริหารและการจัดการพุทธสถานภายในวัดเพราะงานทางด้านการบริหารและการจัดการเป็นงานสำคัญต่อการอนุรักษ์และรักษาให้พุทธสถานคงอยู่นานเท่านาน^{๘๘}

๖) เกรียงไกร เกิดศิริ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วัดพุ มรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งเมืองจำปาสัก สปป.ลาว : คุณค่า และแนวความคิดในการจัดการทางพื้นที่ “วัดพุ”” พบว่า วัดพุ ๑) เป็นศาสนสถานที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของอารยธรรมบนที่ราบลุ่มริมน้ำโขงในเขตจำปาสัก และถือเป็นรากฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นการก่อร่างสร้างตัวมีพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม และรูปแบบศิลปกรรมที่เป็นเอกลักษณ์แห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากสังคมบุพกาลที่ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายสู่สังคมแห่งอารยธรรมที่มีโครงสร้างสลับซับซ้อนในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๕ – ๑๘ นักวางผังในสมัยโบราณได้ปรับใช้ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ให้ตอบสนองต่อแนวความคิดทางศาสนา โดยเปรียบให้ยอดภูเข่าที่เรียกว่า ลิงคปรวต (Lingaparvata) อันเป็นที่สถิตแห่งองค์คิเวเทพหรือสัญลักษณ์แห่งบุรุษเพศ แม่น้ำโขงก็เปรียบได้กับแม่น้ำคงคา (Ganges River) ส่วนศาสนสถานทางฝั่งซ้ายตรงตำแหน่งปลายอีกด้านของแกน เป็นศาสนสถานแห่งพระรุทรานันเป็นศักดิ์ของพระอิศวรก็เปรียบเป็นศาสนสถานแห่งอิตถีเพศ ที่ราบลุ่มระหว่างภูเข่าและน้ำโขงอันเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณจึงเปรียบได้กับทุ่งกุรุเกษตรรา (Kurukshetra) ๒) ลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งนี้ จึงเป็นการแสดงออกให้เห็นอัจฉริยภาพของการวางผังเมืองที่ตอบสนองต่อจักรวาลทัศน์และตำนานความเชื่อใน

^{๘๗} เติบ ไทยยิ่ง, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนกรณีศึกษา: ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๕๑).

^{๘๘} ฐิติพร สะสม, “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ลัทธิไสวนิกายแห่งศาสนาฮินดู รวมไปถึงการประยุกต์เอาแนวคิดดั้งเดิมของภูมิภาคที่เคารพต่อภูเขา และแม่น้ำด้วย นอกจากการวางผังเมืองแล้ว การวางผังกลุ่มอาคารศาสนสถานวัดพุทไธยาก็มีความสำคัญ เนื่องจากการวางผังศาสนสถานในลักษณะศาสนบรรพตที่เป็นแม่แบบให้แก่ศาสนสถานแห่งอื่น

คุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมอีกประการหนึ่ง คือ ร่องรอยของมรดกทางวัฒนธรรมหลาย ประเภทที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทั้งศาสนสถาน ร่องรอยการตั้งถิ่นฐานชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม เหมืองตัดหิน เตเผา คันดิน เส้นทางคมนาคม แหล่งน้ำ และการชลประทาน สิ่งเหล่านี้ล้วนประกอบ ขึ้นเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังปรากฏอยู่ในพื้นที่มานับพันปี แสดงถึงอัจฉริยภาพในการสร้างสรรค์ ของมนุษยชาติ และแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของโครงสร้างสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต เศรษฐกิจ การปกครอง และการศาสนาของบรรพบุรุษและต้นธารวัฒนธรรมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ศูนย์มรดกโลก องค์การยูเนสโก ได้ประกาศรับรองว่าพื้นที่มรดกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม จำปาสักเป็นมรดก ๓, ๔ และ ๕ ตามบรรทัดฐาน ๖๔ ข้อว่าด้วยการพิจารณาการขึ้นบัญชีมรดกทาง วัฒนธรรมโลก (Criteria for the Inclusion of Cultural Properties in World Heritage List) คุณค่าดังที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เกิดแนวความคิดในการจัดการ และการอนุรักษ์มรดกทางภูมิทัศน์ วัฒนธรรมของพื้นที่ โดยหัวใจหลักของการจัดการต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของภูมิทัศน์และการดำเนิน ต่อไปของประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบันของชุมชนเจ้าของพื้นที่ โดยมีอิสระในการดำเนินชีวิตเพื่อการ พัฒนายกระดับคุณค่า และความมั่นคงแห่งชีวิต ด้วยการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและ วัฒนธรรมของตนอย่างยั่งยืน การจัดการและการพัฒนาที่ปราศจากการมีส่วนร่วมของชุมชนมีอาจ เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ รวมไปถึงการท่องเที่ยวที่ปราศจากการจัดการที่ดีและละเอียดลึกซึ้งเพียงพอ จะกลายเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่องูมิตทัศน์วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม รวมไปถึงการ สร้างความอ่อนแอให้กับชุมชนในระยะยาวด้วย^{๘๙}

๗) ขวพร ศักดิ์ศรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนของ ชาวลาวโซ่งในบริบทใหม่: กรณีศึกษา ป่าแหว่” พบว่า ปัจจุบัน ป่าแหว่มีขนาดพื้นที่เล็กลง มีการใช้ สอยพื้นที่หลากหลายประโยชน์มากขึ้น และมีบทบาทในการเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาลดลง โดยที่การเปลี่ยนแปลงคตินิยมเชื่อ สภาพแวดล้อม และโครงสร้างของชุมชนของชาวลาวโซ่ง เป็น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลร่วมกันต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของป่าแหว่ ทั้งในด้านลักษณะทางกายภาพ รูปแบบ และบทบาทการใช้งาน^{๙๐}

๘) อิสระ อินทรีย์ และ เค็น เทย์เลอร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับภูมิ ปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวภูไท” พบว่า ๑) ชาวภูไทมีคตินิยม

^{๘๙} เกรียงไกร เกิดศิริ, “วัดพุ มรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งเมืองจำปาสัก สปป. ลาว: คุณค่า และแนวความคิดในการจัดการทางพื้นที่ “วัดพุ,”” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (หลักสูตรนานาชาติ สาขาวิชาการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมและการท่องเที่ยว, บัณฑิตวิทยาลัย: คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ม.ป.ป.).

^{๙๐} ขวพร ศักดิ์ศรี, “การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนของชาวลาวโซ่งในบริบทใหม่: กรณีศึกษา ป่าแหว่,” JARS ๙(๑). ๒๐๑๒): ๔๔.

เชื่อในการตั้งถิ่นฐานว่าชุมชนต้องประกอบด้วยเขตพื้นที่สำคัญ ๔ เขต คือ บ้าน-นา-ป่า-น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนอันได้แก่ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรดินและที่ดิน ทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรน้ำ ๒) ชาวภูไทมีภูมิปัญญาในการจัดการเขตพื้นที่ทั้ง ๔ เขต และทรัพยากรสำคัญทั้ง ๔ ประการ เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยยึดหลักความสมดุลระหว่างการบริโภคกับการบำรุงรักษา ภายใต้ค่านิยมของ “ความเคารพรัก” อันได้แก่ความเคารพต่อกติกาสากลของความเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น เคารพธรรมชาติ และความเคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ และเคารพต่อสากลคือสิ่งที่เป็กลางที่ยอมรับได้จากทุกฝ่าย ๓) เอกลักษณ์ของทำเลการตั้งถิ่นฐานและภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ก่อเกิดเป็นคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวภูไท อันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคมมนุษย์ที่สอดคล้องประสานกับข้อจำกัดแห่งสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ^{๙๑}

๙) อำภา บัวระภา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์พื้นถิ่นของชุมชนบ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม” พบว่า ประเพณีการสงฆ์ที่สืบทอดมากว่า ๑๐๐ ปี เป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ “ภูบ้านห้วยนาไทย” ซึ่งเป็นพื้นที่รวมคติความเชื่อของพราหมณ์ ผี และพุทธ ส่วนภูมิทัศน์พื้นถิ่นที่สำคัญของบ้านห้วยนาไทย คือ (๑) รูปแบบการวางผังของหมู่บ้านการกระจายตัวเป็นวงกลม ล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรม และภูบ้านห้วยนาไทย (๒) การจัดสรรพื้นที่รอบชุมชนและภายในบริเวณที่อยู่อาศัยโดยการใช้ไม้พื้นถิ่น ไม้ผล การปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์สลับกัน (๓) รูปแบบ “บ้านเรือนที่อยู่อาศัย” เป็นเรือนไม้ยกสูงมีความโดดเด่นของรายละเอียดและการตกแต่งอาคาร เช่น ช่องลมวาระเปียง และ (๔) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกับการดำรงชีวิต เช่น “โรงสีข้าว” สร้างจากไม้ไผ่ทั้งหลัง เกิดขึ้นจากการพัฒนาของสังคมเกษตรกรรม และการประยุกต์ใช้ไถล่อน “ยุงข้าว” เพื่อเป็นพื้นที่พักผ่อน เลี้ยงสัตว์ ทั้งหมด คือ รูปแบบอัตลักษณ์พื้นถิ่นของบ้านห้วยนาไทย^{๙๒}

๑๐) ธนากร อนุรักษ์ และชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” พบว่า การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ สภาพความเป็นอยู่ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย การขยายตัวของพื้นที่อยู่อาศัยของประชากร รูปแบบการคมนาคมขนส่งที่เปลี่ยนแปลงและการปรับตัวเข้าสู่สังคมเมืองในยุคสมัยใหม่ ทำให้พื้นที่สำคัญของเมืองในอดีตมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานของพื้นที่สำคัญไปบ้าง แต่ก็ยังคงภาพลักษณ์โดยรวมของเมืองไว้ ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษามีลักษณะพึ่งพาอาศัยกันโดยแสดงออกผ่านกิจกรรมของชุมชน มีการส่งเสริมและเห็นคุณค่าความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน วัฒนธรรมศิลปกรรม ศาสนา

^{๙๑} อิศระ อินทร์ยา และ เค็น เทย์เลอร์, “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวภูไท,” วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘): ๕๘.

^{๙๒} อำภา บัวระภา, “ภูมิทัศน์พื้นถิ่นของชุมชนบ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม,” วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐): ๕๕.

ประเพณี สถาปัตยกรรมและภูมิปัญญาทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม ช่วยกันดูแลปกป้องรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้อยู่ต่อไป อีกทั้งผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งโบราณสถาน ศิลปกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิเคราะห์ปัญหาที่พบจากการเก็บข้อมูล เพื่อรักษาให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมอยู่คู่เมือง นครศรีธรรมราชสืบไป^{๙๓}

๑๑) ปัญหา เทพสิงห์ และเก็ดถวา บุญปรากฏ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการแหล่งศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชายแดนไทย - มาเลเซีย” พบว่า สภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแหล่งศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชายแดนไทย มาเลเซียมีสภาพทางติดเพิงผาหน้าถ้ำเนินเขา ลำน้ำ และในเมือง โดยที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม ศาลเจ้ามีลักษณะเด่นวัฒนธรรมน้ำ ภูมิทัศน์ใช้ศิลปกรรมเข้ามาเสริมความงามร่วมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพก่อเกิดคุณค่าด้านพลังศรัทธาจริยธรรม สุนทรียภาพ การเรียนรู้ และความท้าทาย การจัดการด้านกายภาพมีแผนงานเชิงอนุรักษ์มากกว่าการพัฒนา แผนงานทางสังคมเน้นการพัฒนาคน โดยมีการจ้างคนงานประจำคอยช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว แสงบุญ จัดสรรคนทำหน้าที่ฝ่ายต่างได้อย่างยืดหยุ่นรวมซ่อมช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่า แบ่งสายงานชัดเจน การอำนวยความสะดวกของเจ้าอาวาสหรือฝ่ายบริหารจะสอดคล้องตรงกับความเป็นนักบริหารแบบครอบครัว ไม่มีการลงโทษ แต่ว่ากล่าวตักเตือนชวนให้คิด สร้างแรงจูงใจ การประสานงานภายในมีปัญหาน้อยกว่าภายนอก การประสานงานนอกเน้นนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียโดยการประชาสัมพันธ์ข้ามแดน แนวทางพัฒนาแหล่งศิลปวัฒนธรรมด้านจิตใจควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งการศึกษาอบรมธรรมะระดับนานาชาติ ด้านชุมชนควรสร้างความรู้แก่คนในชุมชน ให้คนในชุมชนเป็นผู้นำการท่องเที่ยวและเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม ด้านสังคมและวัฒนธรรมควรจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมและเปิดทางการเข้ามีส่วนร่วมของคนหลากหลายวัฒนธรรม เพื่อให้ทุกคนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น^{๙๔}

๑๒) อัจจิมา หนูคง และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต” พบว่า การจัดการพิพิธภัณฑ์ก่อให้เกิดกระบวนการคิดใหม่ในการส่งเสริม พิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต โดยการประชุมกลุ่มร่วมกันได้กำหนดนโยบายแผนงานระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาชน ชุมชนทั้งมีการวางแผนงานในการประชาสัมพันธ์ และการตลาดผ่านสื่อทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้พิจารณาร่วมกันในประเด็นให้ความสำคัญแก่นักท่องเที่ยวด้านสถานที่พัก ความสะดวก ความสะอาด โดยเฉพาะความปลอดภัยจากเหตุการณ์ภัยคุกคามโจรกรรมจากมนุษย์ ภัยทางธรรมชาติ รวมทั้งการเดินทางสะดวกสบาย โดยจัดบริการรถรับส่งจากที่พัก สนามบิน สถานีขนส่งและแหล่งท่องเที่ยว โดยร่วมมือ

^{๙๓} ธนากร อนุรักษ์ และชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล, “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช,” Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๐): ๒๑๕๖-๒๑๕๗.

^{๙๔} ปัญหา เทพสิงห์ และเก็ดถวา บุญปรากฏ, “การจัดการแหล่งศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชายแดนไทย-มาเลเซีย,” รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๘), หน้า ข.

กับภาคีเครือข่ายระหว่างรัฐบาลกลาง ภูมิภาค เอกชน ประชาชน ชุมชน และในต่างประเทศ การดำเนินกิจการการท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการฟื้นฟู การอนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา สร้างสรรค์ และ ส่งเสริมมรดกศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏจากหลักฐานแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรมศาสนสถาน ภูมิปัญญา จิตรกรรม ประเพณีวัฒนธรรม และอื่นๆ ที่ทรงคุณค่า คงความงดงามให้มั่นคง มั่นคง และยั่งยืน เป็นอัตลักษณ์ของชาติ นอกจากนี้การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้สมสมัยบุคลากรจะต้องมีความพร้อมทั้ง สุขภาพกายและใจ อยู่ดี กินดี มีความสุข สามารถรังสรรค์กิจกรรมดีๆ แก่นักท่องเที่ยวให้เกิดความ สนใจกลับมาเที่ยวซ้ำอีก อย่างไรก็ตามยุคทองแห่งการท่องเที่ยวในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย พัฒนาเศรษฐกิจให้มีความแข็งแกร่งจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นเศรษฐกิจหลัก ซึ่งสร้าง รายได้สูงสุดในสังคมโลกปัจจุบัน ทั้งนี้แนวทางการส่งเสริมพิพิธภัณฑ์ เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในจังหวัดภูเก็ต มีแนวทางในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ให้มีความสมสมัยเหมาะสมแก่สถานการณ์ ปัจจุบัน การสร้างสิ่งกระตุ้นในด้านการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ การจัดบริการในช่วงเทศกาลต่างๆ การ สร้างอัตลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกตามลักษณะเด่นของพิพิธภัณฑ์ และ กำหนดแนวทางของพิพิธภัณฑ์ให้เหมาะสมโดยร่วมมือในระหว่างประเทศ เพื่อยกระดับการพัฒนาการ ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เกิดความมั่นคง มั่นคง และยั่งยืนต่อไป^{๙๕}

๑๓) วุฒิชัย สันธิ และวรลัญจ์ บุญยสุรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเส้นทางเรียนรู้ ทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำกก จังหวัดเชียงราย” พบว่า บริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม และ สิ่งแวดล้อมของชุมชน ลุ่มน้ำกก รูปแบบการสร้างเมือง จัดวางตำแหน่งของเขตเมือง ทั้ง ๘ ทิศ ประกอบด้วย ๑๒ ประตุ โดยมีสายสะดือเมืองเป็นจุดแกนกลาง มีกำแพงรอบรอบเวียง มีลักษณะ คล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วยกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่ถูกกว้านต้อนมาในยุคการบูรณะเมืองเชียงราย ไทญวน เป็นชนชั้นการปกครองอยู่ในเวียง ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทจีน นอกเวียง โดยมีการนำเอาวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเชื่อ มาผสมผสานผสานโดยผ่านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบ ของตำนาน จารึก ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ พุทธศิลป์ สถาปัตยกรรม ภูมิปัญญา การแสดง ซึ่ง มรดกวัฒนธรรมเหล่านี้ ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีศักยภาพ โดยสามารถจัดเป็นรูปแบบเส้นทางเรียนรู้วัฒนธรรม มีรูปแบบสำคัญในการนำเสนอได้ ๕ รูปแบบ คือ เส้นทางที่ ๑ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน การบูรณะเมืองเชียงราย เส้นทางที่ ๒ ความเชื่อศาสน สถานตามทักขิเกตุเมืองเชียงราย เส้นทางที่ ๓ ศิลปะและหัตถกรรม ชชาติพันธุ์ลุ่มน้ำกก เส้นทางที่ ๔ สถาปัตยกรรมเก่าเวียงเชียงราย เส้นทางที่ ๕ พิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้อารยธรรมลุ่มน้ำกก โดยเส้นทาง มรดกทางวัฒนธรรมทั้ง ๕ เส้นทางนี้ ได้แสดงออกมาในรูปแบบการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม เพื่อ กระตุ้นให้คนในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เห็นความสำคัญและเกิดความสนใจที่จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้

^{๙๕} อัจจิมา หนูคง และคณะ, “การจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต,” วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๘-มีนาคม ๒๕๕๙): ๑๗๙ – ๑๘๐.

มรดกทางวัฒนธรรมตามเส้นทางลุ่มน้ำกกในท้องถิ่นของตนเอง รวมไปถึงส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงรายต่อไป^{๙๖}

๑๔) ณัฏชา สกุลงาม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนชาวแพ : กรณีศึกษาชุมชนชาวแพบริเวณสะพานรัตนีหมู่ ๒ ต.โลโว อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี” พบว่าลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชนชาวแพแห่งนี้ ก่อตัวขึ้นมาจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมอันประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ศาสนา ความเชื่อ การเมืองการปกครอง และระบบเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยจำกัด ก่อให้เกิดการตั้งรับปรับเปลี่ยน สร้างสรรค์ของมนุษย์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตภายใต้สภาพแวดล้อมเหล่านี้ อย่างสอดคล้อง และสมดุล อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของคนในชุมชนได้อย่างชัดเจน

แต่ในสภาวะการณ์ปัจจุบันภายใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต (Dynamic) ผลกระทบซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและผิดปกติ เศรษฐกิจแบบทุนนิยม การปกครองแบบรัฐชาติพยายามรวมอำนาจไว้ในส่วนกลางและรวมชาติให้เป็นชาติเดียวกัน รวมทั้งวัฒนธรรมกระแสหลักจากภายนอก ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยคุกคามทำให้อัตลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมบนถนนของชุมชนชาวแพแห่งนี้ กำลังค่อยๆ สูญหายไปสู่ความล่มสลาย ดังนั้นในฐานะที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง จึงสมควรที่จะมีการศึกษาอย่างลึกซึ้งและเป็นองค์รวมอันนำไปสู่แนวทางในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยให้มีความยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีชีวิต รวมทั้งสามารถรักษาอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมให้ดำรงคงอยู่ต่อไป^{๙๗}

๑๕) วุฒินันท์ กันทะเตียน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิสถาปัตยกรรมของวัดไทยกับการเรียนรู้และการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อการศึกษาแนวคิด โครงสร้าง และลักษณะของวัดในสมัยพุทธกาล ๒) เพื่อการศึกษาโครงสร้างและลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมของวัดไทย และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ภูมิสถาปัตยกรรมของวัดไทยกับการเรียนรู้และการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ ๑) ทบทวนวิเคราะห์เอกสาร ๒) สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม พร้อมกับสัมภาษณ์ และ ๓) สัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group) ผลการศึกษาพบว่า

๑) แนวคิด โครงสร้าง และลักษณะของวัดในสมัยพุทธกาล ตรงตามหลัก “สัปปายะ” และมีความเป็น “พื้นที่รมณีย์” ซึ่งตรงกับคำว่า “อาราม” คือเป็นสถานที่น่าชื่นชม รมรื่น และน่ายินดี วัดในสมัยพุทธกาลไม่เพียงแต่มีพื้นที่ที่สมบูรณ์ทางกายภาพ แต่ยังคงขึ้นอยู่กับบุคคลผู้อยู่อาศัยที่มี

^{๙๖} วุฒิชัย สันธิ และวรลัญจ์ บุญยสุรัตน์, การจัดการเส้นทางเรียนรู้ทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำกก จังหวัดเชียงราย, การประชุมมหาดไทยวิชาการ ครั้งที่ ๔, เรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย”, หน้า ๗๔.

^{๙๗} ณัฏชา สกุลงาม, ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนชาวแพ : กรณีศึกษาชุมชนชาวแพบริเวณสะพานรัตนีหมู่ ๒ ต.โลโว อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี, การประชุมวิชาการบัณฑิตศึกษาศิลปการระดับชาติครั้งที่ ๑, หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

คุณสมบัติเฉพาะ อันจะทำให้พื้นที่สปปายะนั้นมีความสมบูรณ์ และเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการสร้างวัดที่มีนัย ๒ ประการ ได้แก่ (๑) วัดเป็นพื้นที่มุ่งละกิเลส (ปหานาราม) (๒) วัดเป็นเขตพัฒนากุศล (ภาวนาราม)

๒) โครงสร้างและลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมของวัดไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดหลัก ๓ ประการ ได้แก่ (๑) จักรวาลวิทยาและไตรภูมิ (๒) หลักสปปายะ และ (๓) ผสมผสานระหว่างแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาและไตรภูมิ กับหลักสปปายะ ปัจจุบันพื้นที่ของวัดไทยได้ถูกปรับแต่งให้เป็นประโยชน์เพื่อการใช้สอยมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากโครงการต่างๆ อาทิ วัดบันดาลใจ และวัดสร้างสุข

๓) ภูมิสถาปัตยกรรมกับการเรียนรู้และการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการของกรณีศึกษา ๕ แห่ง ได้แก่ (๑) วัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (๒) วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (๓) วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม (๔) วัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม (๕) เสถียรธรรมสถาน จังหวัดกรุงเทพมหานคร ต่างมุ่งเน้นเพื่อส่งเสริมให้ภิกษุ สามเณร แม่ชี และพุทธศาสนิกชนเกิดการเรียนรู้และเสริมสร้างสุขภาวะ ในด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ กรณีศึกษาได้จัดพื้นที่ไปตามศักยภาพและความเหมาะสม ส่วนในด้านการเสริมสร้างสุขภาวะพบว่าทั้ง ๕ แห่งล้วนจัดพื้นที่ให้เกื้อหนุนกันระหว่างทางกายภาพ สังคม และจิตวิญญาณหรือปัญญา^{๔๘}

๑๖) บรรยวัธ ฝางคำ และ นฤมล ดวงแสง ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบัน ครอบครัว และชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีมีการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๕๑ ผู้นำชุมชนระดับอำเภอมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและ ชุมชนตามนโยบายการ ป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๙.๘ ผู้นำชุมชนระดับ ตำบลมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและ ชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๗.๗๙ ผู้นำครอบครัวระดับอำเภอ มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ให้แก่สถาบันครอบครัวและ ชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัด อุบลราชธานีโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๖.๘๕ ผู้นำครอบครัวระดับตำบลมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธ ธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและ ชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหา สารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๘.๗๒ เยาวชนมีการประยุกต์ใช้หลัก พุทธธรรม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและ

^{๔๘} วุฒินันท์ กันทะเตียน, “ภูมิสถาปัตยกรรมของวัดไทยกับการเรียนรู้และการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ,” รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร), สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๖๐).

ชุมชนตามนโยบายการป้องกัน ปัญหา สารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๒.๐ พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๑๐๐^{๙๙}

๑๗) พระครูอนุรักษ์บุรณันท์ (บุญชื่น จิตธมฺโม) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษาระบบการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทราย: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี)” พบว่า

ก) ประการที่ ๑ การสร้างประติมากรรมหินทรายที่เกิดจากภูมิปัญญาของช่างพะเยาทำให้เกิดมีสกุลช่างพะเยาที่มีลักษณะความโดดเด่นในด้านศิลปะซึ่งโบราณวัตถุพุทธประติมากรรมหินทรายมีอายุเก่าแก่ประมาณราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ เพราะเวียงพายวเป็นแหล่งหินทรายมากมาย ประกอบการใช้หินทรายแกะเป็นพุทธประติมากรรมแสดงถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้าของช่างและผู้สร้างถาวร

ข) ประการที่ ๒ แนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี) จุดเริ่มต้นจากพระครูอนุรักษ์บุรณันท์เจ้าอาวาสวัดลีเจ้าคณะอำเภอเมืองพะเยา เป็นผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์เมืองพะเยาและได้เก็บสะสมอนุรักษ์โบราณวัตถุศิลปวัตถุที่ถูกทอดทิ้งตามวัดร้างต่างๆ ที่ถูกทอดทิ้งและถูกทำลายจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของประชาชน โดยพระครูอนุรักษ์บุรณันท์ได้เริ่มเก็บรวบรวมโบราณวัตถุพุทธประติมากรรมหินทรายไว้ในวัดลีกองรวมกันเอาไว้มากมาย เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา นายธนเศก อัสวานวัตร ได้มาเห็นโบราณวัตถุและพุทธประติมากรรมหินทรายจึงปรารถนาว่าควรหางบประมาณจัดเก็บโบราณวัตถุพุทธประติมากรรมหินทรายนี้ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาจึงอนุมัติงบประมาณสนับสนุนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานเวียงพายวขึ้น

ค) ประการที่ ๓ การเริ่มเก็บสะสมโบราณวัตถุพุทธประติมากรรมหินทรายชิ้นแรกก็ถือว่าเป็นการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทรายระดับหนึ่งที่ไม่ได้ถูกทิ้งและถูกขโมยไปเมื่อทางวัดลีได้รับการสนับสนุนงบประมาณในส่วนภาคเอกชนและรัฐบาลจึงได้มีการจัดเก็บอย่างเป็นหมวดหมู่รักษาอย่างถูกวิธีตามหลักวิชาการ นอกจากนั้น ยังได้จัดให้มีการแสดงนิทรรศการเพื่อให้มีการศึกษาเรียนรู้แก่ผู้สนใจและมีการอบรมให้ชาวบ้านวัดลีได้เป็นมัคคุเทศก์และให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการดูแลรักษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี)^{๑๐๐}

๑๘) ประทีป ชุมพล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง: ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม” พบว่า ชาดกมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ต่อมานิยมนำเอาเรื่องราวในชาดกมาวาดเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยเฉพาะ ทศชาติ ชาดกเรื่องเวสสันดร ชาดกคนไทยนิยมฟังกันมาก ส่วนสุวรรณสามชาดกแม้จะมีผู้เรียบเรียงออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนแต่

^{๙๙} บรรยวัธ ฝางคำ และ นฤมล ดวงแสง, การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๒๕๕๐).

^{๑๐๐} พระครูอนุรักษ์บุรณันท์ (บุญชื่น จิตธมฺโม), “ศึกษาระบบการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทราย : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ยังไม่มีใครทำการศึกษาวิจัยในแง่มุมต่างๆ ทั้งที่เป็นชาดกที่สอนคนให้มีความกตัญญูทเวทีและมีเมตตาต่อกัน ฉะนั้นการศึกษาเรื่องราวชาดกนี้จะทำให้เราเข้าใจในเรื่องราวนี้มากยิ่งขึ้นทำให้มองเห็นคุณค่าของหลักธรรมและอิทธิพลที่มีต่อสังคมไทยได้เป็นอย่างดี^{๑๐๑}

๑๙) พงศ์ศักดิ์ อัครพิทยาอำพน^{๑๐๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรค์ปฏิมากรรม ร่วมสมัย โดยใช้แรงบันดาลใจจากรูปแบบ และคติความเชื่อของพระประธานที่ปรากฏในสิม จังหวัดกาฬสินธุ์” พบว่า พระประธานที่ปรากฏในสิมพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นพระพุทธรูปแบบลาว หรือล้านช้างส่วนใหญ่จะเป็นฝีมือช่างเวียงจันทน์ หรือเป็นฝีมือช่างท้องถิ่น มีลักษณะเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ในด้านรูปร่างรูปทรงและเทคนิคมีเอกลักษณ์พบได้เฉพาะท้องถิ่นภาคอีสาน พระพุทธรูปที่พบทั้งหมดเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ใช้เทคนิคปูนปั้นเหมือนกัน ทุกวัดเป็นพระพุทธรูปรูปแบบดั้งเดิม มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป สิ่งที่แตกต่างในสิมแต่ละหลังคือ พระประธานในสิมแต่ละหลังมีจำนวนไม่เท่ากัน การศึกษารูปแบบพระประธานที่ปรากฏในสิม ใช้กรอบแนวคิดทางด้านความงามทางทัศนธาตุ อันได้แก่ จุด เส้น สี พื้นผิว ปริมาตรรูปร่าง รูปทรง และความง่ายในการสร้าง และรายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ ผลที่ได้คือ มีลักษณะเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ในด้านรูปร่างรูปทรงรายละเอียดค่อนข้างหยาบ รูปร่างหน้าตาไม่ได้สัดส่วน ใช้วัสดุที่หาง่ายตามท้องถิ่นนำเสนอในรูปแบบของการรายงานเชิงพรรณนา วิเคราะห์ นำมาผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยจากองค์พระ โดยใช้แนวคิด ๒ แนวทางคือ ๑) จากรูปทรง ๒) จากสัญลักษณ์ที่ ปรากฏโดยร่างเป็นภาพต้นแบบเพื่อให้เกิดความชัดเจนเหมาะสมเป็นการสร้างภาพสมมุติของ ผลงานก่อนที่จะ ขยายเป็นผลงานประติมากรรมจริงจำนวน ๓ ชิ้น เพื่อให้ได้ประติมากรรมที่สวยงามและน่าสนใจตามหลักสุนทรียภาพ ที่สะท้อนคุณค่าทางความงามและคุณค่าทางเนื้อหา

๒๐) นายจุมพล เอี่ยมสะอาด^{๑๐๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพุทธศิลป์” พบว่า พุทธศิลป์ในยุคแรกเกิดจากพุทธดำรัสเรื่องบุคคลผู้ควรสร้างสถูปถวายก่อสร้างด้วยวัสดุอย่างง่าย เช่น ไม้ ดิน อิฐ หิน ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอชาตศัตรูจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศิลป์ยุคแรกๆที่ปรากฏมาถึงปัจจุบันเป็นสถูปสาญจี และในยุคต่อมาคือ พุทธศิลป์จากสถูปอมราวดี ภาพหินสลักและเสาหินสลักการประสูติ กับอักษรจารึกที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนา และที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน สมัยพระเจ้าอโศกไม่ปรากฏว่ามีการสร้างพระพุทธรูป เป็นการ

^{๑๐๑} ประทีป ชุมพล, “จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง: ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม,” รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙).

^{๑๐๒} พงศ์ศักดิ์ อัครพิทยาอำพน, “การสร้างสรรค์ปฏิมากรรมร่วมสมัยโดยใช้แรงบันดาลใจจากรูปแบบ และคติความเชื่อของพระประธานที่ปรากฏในสิมจังหวัดกาฬสินธุ์,” วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒).

^{๑๐๓} จุมพล เอี่ยมสะอาด, “การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพุทธศิลป์,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

สร้างภาพพระพุทธรองค์เป็นสัญลักษณ์ตามเหตุการณ์ที่สำคัญของพุทธประวัติ เพื่อสักการบูชา เช่น ใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แห่งการประสูติ ใช้รูปมามีฉัตรกันเป็นสัญลักษณ์แห่งมหาภิเนษกรรม ใช้รูปบัลลังก์และโพธิพฤกษ์ เป็นสัญลักษณ์แห่งการตรัสรู้ ใช้ธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์แทนปฐมเทศนา ใช้สถูปเป็นสัญลักษณ์ของมหาปรินิพพาน

ภาพหินสลัก ๕๔ ภาพที่ท่านพุทธทาสภิกขุถ่ายแบบนำจากอินเดีย มาประดับรอบอาคารโรงมหรสพทางวิญญานที่สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ล้วนทำภาพพระพุทธรองค์เป็นสัญลักษณ์ทั้งสิ้น ท่านพุทธทาสภิกขุให้คำอธิบายไว้เป็นเบื้องต้น และผู้วิจัยได้ศึกษาตีความหมายเพิ่มเติม บางข้อมีความเห็นแตกต่างออกไปบ้าง ภาพพุทธศิลป์แฝงหลักธรรมหมวดต่างๆ เช่น จุดเกสร ๗ จุด หมายถึง โพชฌงค์ ๗ ดอกบัวบาน ๘ กลีบหมายถึง มรรคมรรค ๘ เลข ๙ หมายถึง โลกุตตรธรรม ๙ ภาพพุทธประวัติในหินสลักบ่งชี้ว่า “พุทธ” เป็นนามธรรม แทนพระธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่ใช่แทนองค์พระศาสดา การใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แทนการประสูติหมายถึงจุดเริ่มต้นของจิตที่จะเจริญไปสู่พุทธะนั้น ต้องมีธรรมชาติเหมือนดอกบัว ที่แม้จะเกิดในโคลนตมก็จะต้องสามารถที่จะแยกออกมาจากโคลนตมโดยไม่ให้แปดเปื้อน จิตใจที่เบิกบานด้วยความบริสุทธิ์ย่อมได้ภาวะที่เรียกว่า “ประสูติเป็นพุทธะ”

เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้น แต่เดิมนั้นมีเจตนาสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธรเจ้า พระพุทธรูปที่เผยแพร่มาในสุวรรณภูมิเป็นแบบอมราวดี มีคติการสร้างว่าพระพุทธรูปภูมิต้องประกอบด้วยมหาบุรุษลักษณะ แสดงสัญลักษณ์ พุทธะ ในคตินิยมต่อมาในปัจจุบันจึงเปลี่ยนแปลง มาเป็นสัจนิยม รูปกายวิภาคของปุถุชนสามัญ

๒๑) ฉลองเดช คุณานูมาต^{๑๐๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดมหาบุรุษลักษณะพุทธภูมิติลปะไทลื้อ เมืองน่าน” พบว่า แนวคิดมหาบุรุษลักษณะ คือ แนวคิดสำคัญที่เป็นปทัฏฐานในการสร้างและการกำหนดรูปแบบของพระพุทธรูป ซึ่งมีการถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และพุทธลักษณะของพระพุทธรูป มหาบุรุษลักษณะ หมายถึง ลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งมีเนื้อหาปรากฏในคัมภีร์โบราณก่อนสมัยพุทธกาล กล่าวถึง บุคคลผู้ประกอบด้วยลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่อันเป็นคติของบุคคลเพียง ๒ ประเภท คือ พระเจ้าจักรพรรดิราชผู้ทรงธรรมประการหนึ่ง และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สิ้นอาสวะกิเลสแล้วประการหนึ่ง สาเหตุของการได้ลักษณะมหาบุรุษเกิดจากการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาติปางก่อน ด้วยอานิสงค์แห่งการสร้างกุศลกรรมจนถึงพร้อมส่งผลให้ได้รับลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการ และองค์ประกอบย่อยเรียกว่า อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการซึ่งเป็นกระบวนการของเหตุและผลสืบเนื่องตามลำดับ เป็นการแสดงธรรมเรื่องกุศลกรรมส่งผลให้เกิดกุศลวิบาก โดยมีมหาบุรุษลักษณะเป็นสักขีพยานทางกายภาพ

^{๑๐๔} ฉลองเดช คุณานูมาต, “แนวคิดมหาบุรุษลักษณะพุทธภูมิติลปะไทลื้อ เมืองน่าน,” รายงานวิจัย, (คณะวิจิตรศิลป์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

๒๒) กิตติยา อุทวิ^{๑๐๕} วิทยานิพนธ์เรื่องความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสำริดในล้านนา ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและการสร้าง พระพุทธรูปปฏิมาสำริดในล้านนาว่า พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชแล้วโดยแผ่เข้ามาในยุคสมัยของอาณาจักรทวารวดี ถ้าพิจารณาแล้วการแผ่ขยายเข้ามาของพระพุทธศาสนาที่มาร่วมกับชาวอินเดียได้นำเอาแบบแผนวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติทั้งพระพุทธศาสนานิกายมหายานและเถรวาท รวมทั้งอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ด้วยการผสมผสานนี้อาจจะดำเนินต่อมาจนในสมัยที่นิกายเถรวาทมั่นคงขึ้น ในพ.ศ. ๑๖๙๖ เมื่อพระเจ้าปรีกรมพาหุมหาราชแห่งลังกา จัดการทำสังคายนาพระไตรปิฎกเพื่อชำระพระธรรมวินัยทำให้พระพุทธศาสนาเฟื่องฟูขึ้น พระสงฆ์ของไทย มอญ พม่า ได้พากันไปศึกษาแล้วนำมาเผยแผ่ในประเทศของตน ต่อมาในพ.ศ. ๑๘๐๐ พระสงฆ์ไทยได้นำลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาตั้งที่เมืองนครศรีธรรมราชแล้วได้แผ่ขึ้นมาสู่กรุงสุโขทัยจนได้ประดิษฐานตั้งมั่นอยู่ในแผ่นดินไทยนับตั้งแต่นั้นมา ในด้านของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมานั้นในยุคของสมัยศิลปะทวารวดีนั้นก็ได้แบ่งเป็นสองช่วงคือศิลปะสมัยทวารวดีและสมัยหลังทวารวดีประมาณ คริสต์ศตวรรษที่ ๖ -๑๑ และ ๑๑ -๑๓ ศาสตราจารย์หลวงบริบาลปรีภักดิ์ ให้ทัศนะและความเห็นว่า พระพักตร์ทำไว้ ๒ แบบ รุ่นแรกคล้ายอินเดียมาก เข้าใจว่าครูช่างของอินเดียทำเอง จึงใกล้เคียงกับคุปตะมาก รุ่นหลังพระพักตร์เป็นของพวกละโว้ คือมีส่วนกว้างมากและพระโอษฐ์แบะเข้าใจว่าคนพื้นเมืองเป็นผู้ทำขึ้น ต่อมาอิทธิพลทางพุทธศิลป์ได้ผสมผสานกับศิลปะของเขมรสูงชาวพุทธที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันได้กำเนิดพุทธศิลป์ลพบุรีขึ้น ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๗ -๑๔ เข้ามาสู่สมัยศิลปะหริภุญไชยก่อนสมัยล้านนา ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๗ -๑๓ และศิลปะสมัยศรีวิชัย ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๗ -๑๔ ต่อมาจึงเริ่มต้นศิลปะสกุลช่างก่อนล้านนา (เชียงใหม่) และเข้าสู่ศิลปะแบบล้านนา (เชียงใหม่) ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๙ -๑๓ และ ๑๓ -๑๙ ประกอบด้วย

ศิลปะสมัยล้านนา (เชียงใหม่) ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๙ -๑๓

ศิลปะล้านนา (เชียงใหม่ - เชียงใหม่) ประมาณคริสต์ศักราชที่ ๑๒๖๑ -๑๓๕๕

ศิลปะยุคหัวเลี้ยวหัวต่อ (อิทธิพลศรีลังกา) ประมาณคริสต์ศักราชที่ ๑๓๕๕ -๑๓๘๕

ศิลปะสมัยรุ่งเรือง (ศิลปะเชียงใหม่แบบบริสุทธิ์) ประมาณคริสต์ศักราชที่ ๑๓๘๕ -๑๔๕๐

ศิลปะสมัยตกอยู่ใต้การปกครองของพม่า ประมาณคริสต์ศักราชที่ ๑๔๕๐ -๑๗๗๔

ศิลปะสมัยตกอยู่ภายใต้การปกครองของไทยประมาณคริสต์ศักราชที่ ๑๗๗๔ -๑๘๘๔

๒๓) พรศิลป์ รัตนชูเดช^{๑๐๖} ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์ ได้กล่าวถึงอาณาจักรล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย ก่อตั้งขึ้นเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยได้รับอิทธิพลความเจริญหลายด้าน รวมทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาทจากอาณาจักรหริภุญชัยที่รุ่งเรืองอยู่ในดินแดนนี้มาก่อน คติการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาด้วยดินเหนียวจึงได้รับการสืบทอดมาด้วย

^{๑๐๕} กิตติยา อุทวิ, “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสำริดในล้านนา,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๐๖} พรศิลป์ รัตนชูเดช, “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

และมีการจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรตัวธรรมล้านนาลงบนคัมภีร์ใบลานปรากฏเป็นหลักฐานมาถึงยุคปัจจุบันนี้ โดยเป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงพิธีกรรมการสร้างโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานประกอบคดีการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาดินเหนียวแทรกอยู่ในตำนานและวรรณคดีของล้านนากับของไทยลื้อและไทใหญ่ที่เป็นเพื่อนบ้านและความเจริญอยู่ร่วมยุคสมัยเดียวกัน ทำให้ทราบว่ากลุ่มคนเผ่าไทในยุคนั้นมีความเชื่อในอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาดินเหนียว และมีการลงรัก ทาชาด ปิดทอง ที่พระพุทธรูปปฏิมาดินเหนียวเมื่อสร้างเสร็จแล้วด้วย ซึ่งก็คล้ายกับตำราสร้างพระดินเหนียวของอินเดียที่ระบุว่ามีการลงสี ตกแต่งประติมากรรมที่สร้างเสร็จแล้วเพื่อความงดงามอันสมบูรณ์ ตำนานประวัติศาสตร์ไทยลื้อถึงกับระบุว่า พระพุทธเจ้าได้มีพุทธดำรัสแก่พุทธบริษัทโดยตรงให้สร้างพระพุทธรูปปฏิมาดินเหนียวไว้กราบไหว้แทนพระองค์เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว

คัมภีร์ล้านนาที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาดินเหนียวเหล่านี้จัดอยู่ในกลุ่มพิธีกรรม วรรณคดีชาดก และตำนานที่แต่งด้วยภาษาล้านนา (ที่คู่กันอีกกลุ่มหนึ่งก็คือคัมภีร์ล้านนาที่แต่งด้วยภาษาบาลี) คัมภีร์เหล่านี้ถูกบันทึกโดยนักปราชญ์ล้านนาซึ่งส่วนมากจะเป็นพระภิกษุ รองลงมาจะเป็นฆราวาสที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ยุคที่มีการบันทึกคัมภีร์เป็นหลักฐานแพร่หลายมากที่สุดคือ พุทธศตวรรษที่ ๒๐ ช่วงรัชกาลพระเจ้าติโลกราชถึงพระเมืองแก้วซึ่งเป็นยุคทองของอาณาจักรล้านนาที่มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ผลงานวรรณกรรมจำนวนมากยังมีชื่อเสียงเป็นอมตะมาจนกระทั่งทุกวันนี้ หลายเรื่องได้รับการแปลถ่ายทอดเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา เพื่อนำไปเป็นแนวทางจรรโลงสังคมของตนและศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ

หลังจากรัชกาลพระเมืองแก้วแล้ว อาณาจักรล้านนาได้เริ่มเสื่อมลงจนตกอยู่ภายใต้การยึดครองของพม่ากว่า ๒๐๐ ปี บ้านเมืองมีแต่ภัยสงคราม ทำให้การศึกษาและศิลปวิทยาการต้องหยุดชะงักรอบด้าน ชาวล้านนาได้พยายามอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาของบรรพชนเอาไว้ให้ดับสูญด้วยการคัดลอกคัมภีร์เหล่านั้น แล้วถวายเป็นใบลานที่หอธรรมตามวัดต่าง ๆ โดยไม่มีแรงบันดาลใจให้เกิดสติปัญญาแต่งคัมภีร์ใหม่ ๆ เพิ่มเติมขุมคลังทางปัญญาที่มีอยู่เดิมเลยแม้แต่น้อย

ต่อมาถึงยุครัตนโกสินทร์ อาณาจักรล้านนาได้ฟื้นฟูความเจริญขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งโดยขับไล่อำนาจพม่าที่ปกครองอย่างกดขี่ออกไปได้สำเร็จ และมีเอกราชอยู่ในระดับประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นเผ่าไทยเช่นเดียวกัน ทำให้ศิลปะและวัฒนธรรมของตนได้รับการทำนุบำรุงจนเจริญขึ้นมาในระดับหนึ่ง การคัดลอกคัมภีร์และศิลปวิทยาการเริ่มแผ่ขยายเบิกบานไปทั่วทุกแห่งหน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งความรู้เช่นเดียวกับอดีต แต่แล้วถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงมีนโยบายปฏิรูปการปกครองเพื่อให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการยึดครองของมหาอำนาจตะวันตก อำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ จึงถูกลดทอนลงไปเพื่อให้รวมศูนย์เข้าเป็นเอกภาพที่ภาคกลาง การศึกษาของล้านนาซึ่งเป็นระบบท้องถิ่นต้องได้รับผลกระทบให้เสื่อมลงเพราะรัฐบาลสนับสนุนการศึกษาระบบภาคกลางเข้ามาแทนที่ เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบบประชาธิปไตยถึงสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายรวมชาติไทย ได้ประกาศให้ชาวล้านนาเลิกเรียนภาษาล้านนาและรับเอาคัมภีร์ล้านนามาทำลายให้หมด จึงเป็นผลซ้ำเติมให้การศึกษาภาษาล้านนาและระบบการศึกษาที่มีวัดเป็นศูนย์กลางต้องยุติลงอย่างเด็ดขาดทันที เมื่อถึงรัชกาลปัจจุบันได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขึ้นมาเป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคแห่งแรก และรัฐบาลได้เริ่มตระหนักเห็นถึงคุณค่า

ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงให้การสนับสนุนการศึกษาและอนุรักษ์ ฟื้นฟู ด้านนี้อย่างจริงจัง ทำให้อักษร ศาสตร์และวรรณกรรมล้านนาได้รับการสนใจศึกษาในวงสังคมล้านนาอีกครั้งหนึ่ง

๒๔) ไตรภพ สุทธเขต^{๑๐๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสืบทอดพุทธศิลป์ล้านนา : กรณีศึกษา วัดแสนเมืองมาหลวง(หัวข่วง) จ.เชียงใหม่” พบว่า ประวัติและพัฒนาการพุทธศิลป์ตั้งแต่จากอินเดีย พุทธศิลป์ที่พบคือ การสร้างพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และสังเวชนียสถาน หลังพุทธกาล สมัยพระเจ้าเมณินเดอร์ ทรงสร้างพระพุทธรูปแทนรูปเคารพของเทพเจ้า ในสมัยพระเจ้ากนิชกะ การสร้างพระพุทธรูปในเขตคันธาระและอาฟกานิสถาน เรียกพุทธรูปสมัยนี้ว่า “คันธาระ” ต่อมาพุทธศิลป์ได้ ขยายการสร้างมาถึงภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

ประวัติและพัฒนาการพุทธศิลป์ในประเทศไทย สมัย “ทวารวดี” พุทธศิลป์ที่พบเป็นหิน แกะสลักเป็นเสมาธรรมจักร ได้รับอิทธิพลจากอินเดียสมัยคุปตะ ต่อมาพุทธศิลป์ได้แบ่งออกเป็นสมัย ต่างๆ คือ ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อุทอง อโยธยา และรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัตนโกสินทร์พุทธ ศิลป์มีความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นศิลปะแบบจีน และได้รับศิลปะจากตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับ พุทธศิลป์ประวัติและพัฒนาการพุทธศิลป์ในล้านนา เริ่มจากการก่อตั้งอาณาจักรล้านนาพบพุทธศิลป์ เชียงแสนคือ พระสิงห์ ต่อมาแคว้นหริภุญชัยพระนางจามเทวีได้กลุ่มช่างฝีมือจากเมืองลพบุรีเป็นอิทธิพล การสร้างงานช่างพุทธศิลป์แบบทวารวดี เมืองเชียงใหม่สมัยพญากือนาพุทธศิลป์ได้รับอิทธิพลจากเมือง สุโขทัย และได้สร้างวัดวาอารามเป็นจำนวนมาก พุทธศิลป์คงมีการก่อสร้างเพิ่มขึ้นอีกจำนวนมาก โดย ได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์และเจ้าขุนมูลนายก่อนอาณาจักรล้านนาตกอยู่ใต้อำนาจของ พม่า

การศึกษาการสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ในวัดแสนเมืองมาหลวง เป็นการสืบทอดงานช่าง พุทธศิลป์ คือ งานช่างไม้ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนา เรียกว่า “งานช่างพุทธศิลป์” งานช่างพุทธ ศิลป์ในวัดแสนเมืองมาหลวง การสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ ภายในวัดแสนเมืองมาหลวง ได้มีความมุ่ง หมาย ในการเรียนรู้และฝึกหัดงานช่างพุทธศิลป์ให้กับพระภิกษุ – สามเณร คือ

๑. เพื่อเป็นพุทธบูชา โดยอาศัยงาน “พุทธศิลป์” เป็นสื่อกลางระหว่างบุคคลในการเข้าถึง แก่นพุทธธรรม โดยมีศรัทธา เป็นตัวเชื่อมของการสร้างงานช่างพุทธศิลป์

๒. เพื่อการศึกษาพุทธศิลป์งานช่างพุทธศิลป์ที่สร้างสรรค์ขึ้น มีหลายรูปแบบ หลายขนาด และสร้างขึ้นตามประโยชน์การใช้สอย

๓. เพื่อเอาพุทธศิลป์กลับเข้ามาสู่วัด “ต้องการเอางานช่างพุทธศิลป์” กลับเข้ามาสู่การ เรียนรู้ภายในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นครูสั่งสอน

^{๑๐๗} ไตรภพ สุทธเขต, “การสืบทอดพุทธศิลป์ล้านนา : กรณีศึกษาวัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) จ.เชียงใหม่,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

๒๕) กิตติยา อุทวิ^{๑๐๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในดินแดนล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า

๑. การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในดินแดนไทย มีความต่อเนื่องยาวนานภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนา มีรูปแบบเฉพาะของแต่ละช่วงสมัย แม้จะส่งอิทธิพลทางศิลปะต่อกันแต่ก็พัฒนาจนมีรูปแบบเฉพาะตนจนเป็นเอกลักษณ์ ดังมีรูปแบบการสร้างตามช่วงสมัย โดยเริ่มต้นประวัติศาสตร์ด้วยยุคก่อนสมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๑ (สุวรรณภูมิ) สมัยทวารวดี ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ ศิลปะศรีวิชัย อิทธิพลศิลปะปาละและศิลปะชวาภาคกลาง (พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕) ศิลปะลพบุรี (กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘-ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙) ศิลปะหริภุญชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘) ศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๙-ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐) ศิลปะล้านนา (ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙-ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒) ศิลปะสมัยอยุธยา (ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐-ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔) ศิลปะรัตนโกสินทร์ (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕ ลงมา) ตามลำดับ

๒. ในด้านคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในดินแดนล้านนา ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาที่แผ่เข้ามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ทำให้เกิดรูปแบบของพระพุทธศาสนาประจำท้องถิ่น ที่มีการผสมผสาน ระหว่าง พุทธศาสนาที่เป็นหลักการดำเนินชีวิต อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในด้านของโหราศาสตร์ที่กำหนดวันเดือนปีในการสร้าง พิธีกรรม วิธีการ ตลอดจนความเชื่อเรื่อง การลงยันต์ คาถาอาคมต่างๆ และความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ จากการผสมผสานดังกล่าวทำให้มโนทัศน์ของคนล้านนามีรูปแบบเฉพาะตัวตามคติความเชื่อนั้น ดังนั้นเมื่อชาวล้านนามีการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาจึงมีขบวนการสร้างที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อและโลกทัศน์ของคนล้านนา ดังที่ปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน

๓. ในด้านลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมกับคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในดินแดนล้านนานั้นจะปรากฏออกมาในรูปแบบของวัตถุประสงคในการสร้างที่มีผลต่อการปฏิบัติตลอดกระบวนการสร้างพระพุทธรูปปฏิมา ทั้งในด้าน รูปแบบ พิธีกรรม และวิธีการ จนเกิดลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมตลอดไปจนถึงจารีตประเพณีที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตน แตกต่างไปต่างภูมิภาคอื่นๆ อย่างชัดเจน เช่น ความเชื่อเรื่องการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปปฏิมาเหมือนกับปฏิบัติต่อพระพุทธรูเจ้า ทำให้เกิดวัฒนธรรม การถวายข้าวพระเจ้า การล้างหน้า สีฟันพระเจ้า การถวายข้าพระเจ้า และการสรงน้ำพระเจ้า ตลอดไปจนถึงการตั้งชื่อและพุทธคุณของพระพุทธรูปปฏิมาตามคติความเชื่อของชาวล้านนาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๒๖) สุวิภา จำปาวัลย์และคณะ^{๑๐๙} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา” พบว่า มีการรวบรวมเนื้อหาของงานพุทธสัญลักษณ์ไว้หลากหลายประเด็น ทั้งเรื่องราวของพุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิจักรวาล ป่าหิมพานต์ พระศรีอาริย์เมตตรัย โดยเรื่องราวศาสนาทั้งหมด

^{๑๐๘} กิตติยา อุทวิ, “ศึกษาคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในดินแดนล้านนา,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๐๙} สุวิภา จำปาวัลย์และคณะ, “การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา,” รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

ถ่ายทอดเหตุการณ์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เพื่อการหลอมรวมโลกแห่งการรับรู้ และโลกเหนือประสบการณ์ไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงถึงจุดสูงสุดในเชิงสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา คือ การอยู่เหนือกาลเวลา การแสดงพื้นที่เหนือประสบการณ์สู่จินตนาการ การรับรู้ ด้วยความจริงสูงสุด ซึ่งอยู่เหนือสรรพสิ่ง พระพุทธองค์และพระธรรมคำสอนจึงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นศูนย์กลางจักรวาลทั้งปวง

ส่วนปัญหาของงานวิจัย ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดการบันทึกความหมายเชิงสัญลักษณ์เหล่านี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การดำเนินการวิจัยจึงอาศัยการค้นคว้าจากเอกสาร จากสถานที่จริง จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ และได้ข้อมูลที่แสดงถึงความหลากหลายของรูปแบบ และการให้ความหมายแก่งานพุทธสัญลักษณ์ การเปิดประเด็นความหลากหลายเหล่านี้ เพื่อให้ผู้ชมผลงานพุทธสัญลักษณ์เกิดการรับรู้ และจินตนาการ สามารถเข้าใจในความหมายเหล่านั้นด้วยตนเอง และไม่จำกัดด้วยความหมายที่ตายตัว การรับรู้และความเข้าใจนั้น อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามพื้นที่และเวลาอันเป็นพลวัตร ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่พบการบันทึกความหมายที่ตายตัวในการสร้างผลงานพุทธสัญลักษณ์ล้านนา

แต่ทว่าปัญหาจากการไม่มีเอกสารหลักฐาน กลับส่งผลต่อการสืบทอดความรู้ในปัจจุบันที่อาศัยการเรียนรู้ผ่านการศึกษา เอกสารตำราเรียน การสอนตามหลักสูตร โดยมีเรื่องของการพิสูจน์ด้วยเหตุผลเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ ทำให้ระบบการศึกษาโดยการถ่ายทอดผ่านการอบรมสั่งสอนจากรุ่นสู่รุ่นเกี่ยวกับเรื่องงานพุทธสัญลักษณ์ศาสนาขาดหายไป ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนาเกี่ยวกับการนำผลงานพุทธสัญลักษณ์ไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม ก่อให้เกิดความเห็นและมุมมองที่แตกต่าง จากผลงานที่เป็นสื่อถ่ายทอดความรู้ในเชิงอุดมคติ กลายเป็นเพียงวัตถุโบราณที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าในเชิงธุรกิจได้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการศึกษา สังคม วัฒนธรรมในปัจจุบัน

การนำเสนอพัฒนาการของงานพุทธสัญลักษณ์ในส่วนสุดท้ายของงานวิจัย เป็นประเด็นรูปแบบของผลงานพุทธสัญลักษณ์ที่สร้างสรรค์และพัฒนาเพื่อรับใช้พุทธศาสนา และประเด็นการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ที่มีต่องานพุทธสัญลักษณ์ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในล้านนาผ่านรัฐบาลสยาม ทั้งการปฏิรูปการปกครอง ศาสนา การศึกษา สังคม วัฒนธรรม ภายใต้ระบบคิดและการยอมรับวัฒนธรรมที่สูงกว่าเพื่อความอยู่รอด

การรับวัฒนธรรมที่แตกต่างมาผสมผสานกับวัฒนธรรมล้านนา แสดงออกอย่างชัดเจนในงานพุทธศิลป์ด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และหัตถกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบนั้นไม่มีผลต่อการสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ แต่การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และการปรับตัว เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ ของโลกปัจจุบันได้ ส่งผลให้การรับรู้และความเข้าใจคุณค่าและความหมายของงานพุทธสัญลักษณ์ล้านนาลดลง

๒๗) Nithi Sthapitanonda^{๑๑๐} เขียนใน “ Architecture of Lanna to Commemorate the 720th Anniversary of Chiang Mai City ” สรุปเนื้อหาพระพุทธรูปล้านนาในด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและสถาปัตยกรรมของล้านนา สังคมวัฒนธรรมยุคสมัยต่างๆ โดยคัดเลือกผลงานทางสถาปัตยกรรมในพุทธศาสนาที่เป็นชั้นยอดเยี่ยมในแต่ละยุคสมัย และท้องถิ่นเสนอในรูปแบบที่เป็นข้อมูลเชิงวิชาการชั้นสูง รวบรวมข้อมูลทางสถาปัตยกรรมที่โบราณสถาน โบราณวัตถุ แต่ละภาคส่วนในเมืองสำคัญต่างๆ ของอาณาจักรล้านนา ที่หลงเหลือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า รวมถึงการนำเสนอรูปแบบของพุทธศิลปะล้านนาที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้และการปรับปรุงและใช้งานในรูปแบบอื่นๆ นอกเหนือจากอาคารทางศาสนา และแสดงรูปแบบหรือตัวอย่างแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นกับศิลปะแบบล้านนาที่จะดำรงอยู่ในกระแสโลกในอนาคต

๒๘) ปฐม บัญศรีตัน^{๑๑๑} ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท” พบว่า แนวคิดรวมทั้งทฤษฎีการตีความทางตะวันตก และการตีความตามหลักทางพระพุทธศาสนาล้วนมีเป้าหมายเพื่อให้เข้าถึงความจริง ความถูกต้องตลอดจนความดีงาม โดยผ่านวิธีการใช้ภาษาเป็นตัวกลางหรือเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ทำให้วิธีการตีความทั้งทางตะวันตกและตะวันออกล้วนมีการพัฒนาการทั้งในด้านทฤษฎีรวมทั้งแนวคิดของวิธีการตีความมาเป็นลำดับ คล้ายคลึงกัน โดยมีความแตกต่างในด้านรายละเอียด คือ ทฤษฎีด้านการตีความของตะวันตกมี ๓ ทฤษฎีหลักที่มีจุดกำหนดความสำคัญที่แตกต่างกันในการใช้ค้นหาความหมายที่สมบูรณ์ มีองค์ประกอบที่ต้องอาศัยหลายประการ ได้แก่ การให้ความสำคัญตั้งแต่ผู้สื่อสาร ตัวคัมภีร์ ผู้อ่านสารตลอดจนบริบทของผู้สื่อสาร สาร (คัมภีร์) และผู้อ่านสารหรือคัมภีร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันและอ้างอิงอาศัยกันและกัน ด้วยการเสนอรูปแบบหรือนัยดังกล่าวนั้นเป็นการสร้างและเสนอรูปแบบของการตีความในพระพุทธรูปศาสนาแบบเถรวาท กรณีการนำหลักการดังกล่าวมาวิเคราะห์ตีความเรื่องอาหารมังสวิรัต ในสำนักสันตติโศก และการตีความเรื่องพระนิพพานของสำนักพระธรรมกาย พบว่าสำนักสันตติโศกใช้การตีความแบบยึดผู้อ่านเป็นหลักและบางแห่งยึดผู้สื่อความเป็นหลัก ส่วนสำนักพระธรรมกายใช้วิธีการตีความแบบยึดผู้อ่านเป็นหลักและอ้างอิงคัมภีร์ต่างๆ มาสนับสนุนการตีความของตน ในขณะที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ใช้การตีความแบบยึดคัมภีร์เป็นหลักและบางแห่งในการตีความยังใช้องค์ประกอบของแบบยึดผู้สื่อความเป็นหลัก

๒๙) ทรงวิทย์ แก้วศรี^{๑๑๒} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า” โดยการใช้กรอบแนวคิดการบริหารสมัยใหม่แบบตะวันตกเข้าไปเทียบเคียง ผลการศึกษาพบว่า หลักการบริหารสมัยใหม่ตามทฤษฎีตะวันตกนั้นสอดคล้องกับ

^{๑๑๐} Nithi Sthapitanonda, *Architecture of Lanna to Commemorate the 720th Anniversary of Chiang Mai City*, (Bangkok: Li-Zenn Publishing, 2016).

^{๑๑๑} ปฐม บัญศรีตัน, “รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท,” ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๑๒} ทรงวิทย์ แก้วศรี, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

วิธีการของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้มาก่อนแล้วทั้งสิ้น โดยมีหลักฐานปรากฏอยู่ในคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา กล่าวคือพระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนา ด้วยพระปรีชาสามารถและพระกุศโลบายอันแยบยลลึกซึ้ง วิธีการของพระองค์ เป็นวิธีการปฏิบัติจริง เรียบง่าย กระชับรัดกุม ตรงประเด็น สามารถจัดการแก้ปัญหาการบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดทุกกรณี ทั้งนี้เพราะทุกกระบวนการความคิดของพระองค์เป็นระบบและสมเหตุสมผลจึงสามารถนำพระพุทธศาสนาเข้าแรกแทรกขึ้นในหมู่ประชาชนชาวชมพูทวีป จนประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้มั่นคงภายในเวลาเพียง ๔ ปี พระพุทธองค์ทรงใช้หลักการประเมินและตรวจสอบบุคคลและสถานการณ์ด้วยการพิจารณาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและภัยอันตรายดังที่ทฤษฎีตะวันตกเรียกว่า SWOT แต่กระนั้นก็พบว่าหลักการของพระพุทธเจ้าเป็นการใช้ปัญญาระดับภวานามัย ปัญญาซึ่งเป็นปัญญาสูงสุดเหนือกว่าปัญญาระดับสุดตามัยปัญญาและจินตามัยปัญญาอันเป็นปัญญาเกิดจากการคิดคาดคะเนตามข้อสมมุติฐานที่นักทฤษฎีตะวันตกใช้กัน ซึ่งในที่สุดทำให้ผู้วิจัยพบว่าองค์ความรู้เชิงทฤษฎีของพระพุทธเจ้าจึงจัดอยู่ในระดับ “ทฤษฎีบท”(Theorem) ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ได้อย่างกว้างขวาง ต่างจากตะวันตกที่เป็นได้เพียงความรู้ระดับ “ทฤษฎี”(Theory) ขณะเดียวกัน กระบวนการนี้ก็ได้กลายเป็นวิถีชีวิต การพัฒนาตัวตนและจิตใจของผู้สร้างสรรค์พุทธศิลป์ หล่อ หลอมให้ดำเนินชีวิตอยู่บนวิถีที่มุ่งสู่ปัญญาเป็นเป้าหมายระดับสูง และแนวทางการธำรงและ สืบต่อวัฒนธรรมการเรียนรู้การสร้างสรรคพุทธศิลป์ ประกอบด้วย การใช้กลไกทางสังคมสำหรับ ดำเนินการธำรงและสืบต่อวัฒนธรรมการเรียนรู้การสร้างสรรคพุทธศิลป์ ประกอบด้วย สถาบัน ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันรัฐ สถาบันศาสนา สถาบันวิชาชีพ สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันสื่อมวลชน ซึ่งกลไกสังคมต่างๆ นั้นต้องมีแนวทางการสร้างความศรัทธา การถ่ายทอด ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เอื้อต่อวัฒนธรรมการสร้างสรรคพุทธศิลป์ มีการสร้างแรงบันดาลใจ ทางศิลปะ และการถ่ายทอดความรู้ทางศิลปะที่เอื้อต่อการสร้างสรรคพุทธศิลป์

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา ๒) เพื่อศึกษาคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ๓) เพื่อบูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน โดยมีรายละเอียดและขั้นตอนของวิธีดำเนินการวิจัย โดยแบ่งเป็นขั้นตอนที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป็น ๖ ขั้นตอนสำคัญดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย และประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มเป้าหมาย

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖ สรุปกระบวนการการวิจัย

โดยมีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนในกระบวนการของวิธีในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานในรูปแบบคือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยภาคสนาม (Qualitative Research and Field Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจาก

ก.เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙

ข.เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสส ตลอดจน วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา จารึก พับสา ใบลาน คัมภีร์ บทความทางวิชาการ และรายงานการวิจัย นิตยสาร อินเทอร์เน็ตสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนาทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ

การวิจัยเชิงเอกสารเพื่อให้ได้ข้อมูลและเนื้อหาที่สำคัญและเกี่ยวข้องเชิงเอกสารวิชาการในการสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยภาคสนาม (Qualitative Research and Field Research) เป็นวิธีการลงพื้นที่ภาคสนามเขตพื้นที่การวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสำรวจงานพุทธศิลปกรรมทั้งในพื้นที่เป้าหมายและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ใช้แบบสัมภาษณ์ สังเกตการแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยการสำรวจชุมชนนี้ใช้วิธีพูดคุย/สอบถามจาก ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั่วไปในเขตพื้นที่การวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานและสภาพทั่วไปของชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลลักษณะทางกายภาพพื้นฐานของชุมชนในเขตพื้นที่การวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลและเนื้อหาเชิงกายภาพและข้อมูลทั่วไปของพื้นที่การวิจัยด้านต่าง ๆ เพื่อให้ได้ฐานข้อมูลในการสนับสนุนและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด

๓) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) คือลงพื้นที่ภาคสนามเขตพื้นที่การวิจัย รวมทั้งการสนทนากลุ่มกับประชากรตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๗ รูป/คน รวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญอันเป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับงานพุทธศิลปกรรมล้านนา เพื่อวิเคราะห์รวมทั้งเพื่อให้เกิดข้อสรุปการทำงานในการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขากับการบำบัด ตามลำดับของวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยนี้

๓.๒ พื้นที่วิจัย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/กลุ่มเป้าหมาย

๓.๒.๑ พื้นที่วิจัย

ทีมงานวิจัยได้กำหนดพื้นที่การวิจัยครั้งนี้ คือ ชุมชนวัดสามขา บ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีประเด็นที่ได้วิเคราะห์แล้วว่ามีเหมาะสมดังนี้

๑) เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ชายขอบหมายถึงเป็นพื้นที่ชนบทห่างไกลของพื้นที่จังหวัดลำปางซึ่งเป็นสถานที่เหมาะสมในช่วงการแพร่กระจายของโรคระบาดโควิด ๑๙ ทำให้เป็นสถานที่ปลอดภัยจากการแพร่ระบาด

๒) มีลักษณะพื้นฐานและบริบททางวัฒนธรรมที่เฉพาะ คือเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของอาณาจักรล้านนาแต่เดิม มีระบบสังคมชุมชนแบบจารีต มีความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มของสมาชิกภายในสังคมแบบเครือญาติ

๓) มีลักษณะของพื้นที่ด้านวัฒนธรรมแบบสังคมชนบทล้านนา มีความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาทั้งหมด

๔) มีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพึ่งพาตนเองแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

๕) มีระบบพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมและประเพณีของล้านนาที่เกี่ยวข้องและเหมาะสมกับการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรม เพราะมีวัดศูนย์กลางชุมชนกำลังได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่จากการเกิดแผ่นดินไหว

๖) มีบริบทของพื้นที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับงานพุทธศิลปกรรมยุคทองของล้านนารวมทั้งมีประวัติศาสตร์ของบุคคลากร ชุมชนสังคมที่เกี่ยวข้องกัน

๓.๒.๒ กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ขั้นตอนที่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๗ ราย ซึ่งมีความสัมพันธ์ของกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัยโดยตรง มีรายชื่อแบ่งเป็น ๕ กลุ่ม ๑) เจ้าอาวาส และพระสงฆ์ผู้มีประสบการณ์การสร้างงานพุทธศิลป์กรรมล้านนา จำนวน ๓ รูป ๒) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนและคณะศรัทธาที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๘ คน ๓) นักวิชาการด้านงานพุทธศิลป์กรรมล้านนา ๒ คน ๔) ช่างฝีมือด้านการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมล้านนาจำนวน ๔ คน ๕) กลุ่มประชาชนและผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนร่วมการทำงานด้านการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมจำนวน ๑๐ รูป/คน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. กลุ่มพระสงฆ์

๑) พระครูสิริรัตนกิจ (ขันแก้ว สิริมงคล นธ.เอก, พธ.บ.) รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะเจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒) พระเทพปริยัติ (สะอาด ขันติโก ป.ธ.๗) เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองเชียงใหม่ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

๓) พระครูโสภณศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.เชียงราย ผู้มีส่วนร่วมในการสร้างพุทธศิลป์กรรมแบบล้านนาในเขตพื้นที่การวิจัย (พระพุทธรูปหมายเมือง วัดฟ้าเวียงอินทร์ อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่)

ข. กลุ่มผู้นำชุมชน และคณะกรรมการ

๔) นายบุญเรือน เฒ่าคำ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๕) ผอ. เทพฤทธิ์ อินทราประสิทธิ์ คณะกรรมการด้านจัดหาทุนและจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๖) ผอ. สันทัศน์ จันทรจอม คณะกรรมการด้านจัดหาทุนและประสานงานจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๗) ผอ. สมสิน จันทรจอม คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านวิศวกรรมงานสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๘) ครูสถิตย์ ยะโส คณะกรรมการด้านจัดหาทุนและจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๙) ผชบ. สักเวียน ยะโส คณะกรรมการด้านจัดหาวัสดุและจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๑๐) ผชบ. บุญธรรม วงศ์ชากัน คณะกรรมการด้านจัดหาวัสดุและจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๑๑) ผชบ. พนม ใจใส คณะกรรมการด้านจัดหาทุนและจัดสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ค. นักวิชาการด้านพุทธศิลป์กรรมล้านนา

๑๒) ศาสตราจารย์เกรียงศักดิ์คุณ ดร. สุรพล ดำริห์กุล นักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑๓) ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช นักวิชาการด้านพุทธศิลป์ล้านนาและอาจารย์ประจำ สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ง. ช่างฝีมือ

๑๔) อาจารย์ กนก วิศวกุล ศิลปินผู้สร้างงานคุณโลหะ และสร้างผลงานประติมากรรมทางพุทธศิลป์ล้านนา ในเขตพื้นที่การวิจัย (การสร้างพระพุทธรูปล้านนาต่อ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย)

๑๕) นาย นริศ วงศ์จินา ช่างก่อสร้างพุทธวิหารวัดสามขา คณะกรรมการวัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๑๖) นายวรวัฒน์ เขียวดีบ ศิลปินผู้สร้างผลงานประติมากรรมทางพุทธศิลป์ล้านนา ในเขตพื้นที่การวิจัย การสร้างพระพุทธรูป และเจดีย์ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่

๑๗) นายชัยยุทธ ประยูรศร สถาปนิกผู้ออกแบบร่วมงานสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ล้านนา ในเขตพื้นที่การวิจัย (การสร้างพระพุทธรูป และเจดีย์ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่)

จ. กลุ่มประชาชน

๑๘) แม่ชี ดร.รัชดา อมาตยกุล เป็นผู้บริจาคเพื่อสร้างศาสนาสถานทางพระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่งานวิจัย การสร้างพระพุทธรูป และเจดีย์ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่ ประเทศเมียนมา)

๑๙) สมาชิก อบต. พัลลภ อุทัยยะ สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒๐) นาย ศักดิ์ชาย แก้วแปง สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ผู้ศรัทธาหลักในการบริจาคทรัพย์เพื่อการบูรณะพระพุทธรูปพระประธาน วัดสามขา

๒๑) นาย ทา จันทรจอม สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒๒) นาย สนิท วงศ์ปัญญา สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒๓) นาย สมยศ วรรณสูงค์ สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒๔) นาย บุญส่ง บุญเจริญ สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒๕) นาย ทองสุข ปุค้ำ สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒๖) นาย ณรงค์ วงศ์ปัญญา สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒๗) นาย พ่อบั่น ไชยป้อม สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยภาคสนาม (Qualitative Research and Field Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑) ชนิดของเครื่องมือวิจัย การวิจัยนี้แบ่งเครื่องมือวิจัยออกเป็น ๓ ชนิด คือ ๑) เอกสารขอความอนุเคราะห์การให้ข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย ๒) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ๓) เอกสารกำหนดการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลและอบรมเชิงปฏิบัติการ

๒) การสร้างเครื่องมือวิจัย มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๒.๑) สืบหาข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่เป้าหมายและเกี่ยวข้อง รายงานการศึกษาวิจัยที่สัมพันธ์และเกี่ยวข้อง ข้อมูลที่สอดคล้องว่าด้วยกระบวนการสร้างเครื่องมือวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา บ้านสามขา ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง

๒.๒) การวิเคราะห์ข้อมูล นำองค์ความรู้ที่รวบรวมไว้มากำหนดประเด็นที่สำคัญและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และสร้างเป็นเครื่องมือการวิจัยทั้งแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และประเด็นการวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวกับการทำกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) คือ เอกสารขอความอนุเคราะห์และกำหนดการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลและอบรมเชิงปฏิบัติการ

๒.๓) การตรวจสอบความเที่ยงตรง และเนื้อหาของเครื่องมือ และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคณะผู้วิจัย

๒.๔) ดำเนินการออกแบบเครื่องมือการวิจัยที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยพิจารณาจากการอธิบายตามทัศนะของผู้ให้ข้อมูล

๒.๕) การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๖) การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๗) การวิเคราะห์เครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๒.๘) การนำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนดไว้

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัยมีรายละเอียดของขั้นตอนการดำเนินการแบ่งเป็น ๖ ขั้นตอนที่สัมพันธ์กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ (การเก็บข้อมูลเชิงเอกสารและพื้นที่เกี่ยวข้อง)

๑) การศึกษาองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์ แนวคิด ความเชื่อศรัทธา หลักปรัชญา ด้านชนิดรูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างงานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่เป็นศิลปะประเพณีและศิลปะร่วมสมัย ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมและอื่นๆ

๒) การศึกษาจากเอกสารวิชาการทางประวัติศาสตร์ของงานพุทธศิลปกรรมล้านนา และข้อมูลเกี่ยวกับ คติความเชื่อ รูปแบบและเทคนิควิธีการ และประเด็นอื่นๆ ที่สัมพันธ์และสอดคล้อง

๓) การวิจัยเชิงสำรวจเพื่อบันทึกภาพล้านนาที่งานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่ยังปรากฏหลักฐานทั้งในศาสนสถาน ในพื้นที่ศาสนสถานของวัดในเขตพื้นที่จังหวัดภาคเหนือ โดยการบันทึกถ่ายภาพ สัมภาษณ์เจ้าอาวาส ผู้รู้ ช่างฝีมือที่มีประสบการณ์สร้างงานด้านโลหะวิทยา ในประเด็นสำคัญ คือประวัติความเป็นมาของงานโลหะวิทยาของพุทธศิลปกรรม รูปแบบและลักษณะที่สำคัญ รวมถึงประเภทและชนิดของงานโลหะวิทยา

โดยกำหนดพื้นที่สำคัญ ได้แก่ วัดบ้านสามขา ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เพื่อสำรวจข้อมูลด้านศิลปวัตถุในพื้นที่เป้าหมายการวิจัย และ วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง วัดพระธาตุดอยสุเทพ ชุมชนบ้านดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ วัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เพื่อสำรวจ กลุ่มตัวอย่างวัดที่มีงานโลหะวิทยาของลวดลายพุทธศิลปกรรม ที่มีเอกลักษณ์และทรงคุณค่าของล้านนาที่ถูกสร้างขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบันที่กำหนดไว้

๔) เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล คือ แบบบันทึกข้อมูล แบบบันทึกการสัมภาษณ์ โดยใช้เครื่องมือดังกล่าวลงสำรวจเก็บข้อมูลของลวดลายทางพุทธศิลปกรรมในรูปแบบของงานโลหะวิทยาแบบต่างๆ รวมทั้งลวดลายที่มีลักษณะโดดเด่นมีเอกลักษณ์แบบพุทธศิลปกรรมล้านนาในพื้นที่ ๑๑ วัด และพิพิธภัณฑ์แห่งชาติของภาคเหนือตอนบนรวมถึงแหล่งข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงานโลหะวิทยาของลวดลายพุทธศิลปกรรม

ขั้นตอนที่ ๒ (การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์)

๔) การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านงานพุทธศิลปกรรม ได้แก่พระภิกษุ สงฆ์ ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ราษฎรชาวบ้าน ศิลปิน นายช่างหรือสล่า รวมทั้งผู้มีประสบการณ์ในการสร้างหรือมีส่วนร่วมในงานพุทธศิลปกรรมล้านนา จำนวน ๒๗ รูป/คน เพื่อสอบถามเกี่ยวกับองค์ความรู้ รูปแบบและเทคนิควิธีการสร้างงาน คติความเชื่อ อิทธิพลทางงานศิลปกรรมที่ส่งอิทธิพลต่อสังคมชุมชน

ขั้นตอนที่ ๓ (การเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม และประชุมเชิงปฏิบัติการ)

๕) การเข้าร่วมประชุม สนทนากลุ่มกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมล้านนาของพื้นที่ชุมชนบ้านสามขา เพื่อการออกแบบลวดลายงานพุทธศิลปกรรมล้านนาล้านนาสู่ชุมชนเพื่อการบำบัด โดยการประชุมและการสนทนากลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของชุมชนและงานวิจัยดังนี้

๖) ทีมงานเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อรับทราบข้อมูลและความต้องการของชุมชน เป้าหมาย ทีมงานวิจัยนำเสนอข้อมูลเชิงวิชาการด้านงานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้เห็นภาพรวมของการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนเพื่อการบำบัดอย่างเหมาะสม

๗) จากข้อมูลการประชุมเชิงปฏิบัติ การสรุปการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เกิดแนวทางการทำงานสร้างลวดลายพุทธศิลปกรรม ปรับปรุง ทำให้ชิ้นงานให้เป็นงานพุทธศิลปกรรมร่วมสมัยโดยการ

ประยุกต์ใช้เทคนิคการออกแบบ งานด้านวัสดุศาสตร์ เพื่อใช้สื่อความหมายของข้อมูลต่าง ๆ ให้น่าสนใจเป็นงานเชิงนวัตกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในทุกด้าน

ขั้นตอนที่ ๔ (การเก็บข้อมูลจากการออกแบบและสร้างชิ้นงาน และตรวจสอบ)

๘) การนำชิ้นงานลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาที่ออกแบบและสร้างสรรค์ชิ้นงานแล้วเสร็จ นำชิ้นงานต้นแบบไปตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ทดลองติดตั้งชิ้นงานจริง กำหนดปรับแก้ไขเพิ่มเติม กำหนดจำนวนและขนาดที่สอดคล้องสัมพันธ์กับพื้นที่จริงใน แล้วตรวจสอบข้อมูลของชิ้นงานจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งด้าน วัสดุ รูปแบบ หลักทางทัศนธาตุทางงานศิลปะ และความเป็นงานพุทธศิลป์กรรมล้านนาที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้ได้ผลงานที่นำไปสู่ชุมชนที่เกิดประโยชน์ด้านพุทธศิลป์กรรมบำบัด

๙) การจัดทำชิ้นงานทั้งหมด ตามข้อสรุปการสร้างที่ได้ทดลอง กำหนดขนาด รูปแบบ จำนวน วิธีการ ชนิดทางวัสดุศาสตร์และข้อแก้ไขอื่น ๆ ของชิ้นงานลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาที่มีความถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของทุกฝ่ายที่สำคัญคือเป็นชิ้นงานในรูปแบบพุทธศิลป์กรรมล้านนาเชิงบำบัดชุมชนอย่างแท้จริง

ขั้นตอนที่ ๕ (การเก็บข้อมูลจากการผลิตชิ้นงาน และตรวจสอบพร้อมการติดตั้งชิ้นงานจริง)

๑๐) การผลิตและจัดทำชิ้นงานทั้งหมด ด้วยขนาด จำนวนและรูปแบบที่ถูกต้องและติดตั้งชิ้นงานทั้งหมดด้วยรูปแบบและวิธีการเชิงนวัตกรรมที่เป็นรูปแบบเฉพาะเพื่อความสวยงามแบบพุทธศิลป์กรรมล้านนา ที่เป็นข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๑๑) การสร้างองค์ความรู้ความเหมาะสมของชิ้นงานเชิงคุณสมบัติ รูปแบบและความเป็นงานพุทธศิลป์กรรมล้านนาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมชุมชนผ่านชิ้นงานจริง โดยการให้ข้อมูลแก่สมาชิกสังคมชุมชนโดยผู้นำชุมชนและผ่านทางคณะสงฆ์ ในโอกาสการจัดทำกิจกรรมทางศาสนา เพื่อให้สังคมชุมชนได้แสดงการวิพากษ์และผลตอบรับในการมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ ๖ (การเก็บข้อมูลจากการสำรวจและประเมินผลชิ้นจริงกับพื้นที่งานวิจัย)

๑๒) การประเมินผล เพื่อเก็บรายละเอียดของผลที่ปรากฏขึ้นต่อชิ้นงาน ในขั้นตอนการประเมินผล คณะผู้วิจัยได้แบ่งการประเมินผลออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้ ๑) การติดตามข้อเสนอที่นำเสนอโดยนำรูปแบบเสนอต่อสมาชิกชุมชนทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านการสนทนากลุ่ม และกำหนดตัวชี้วัดจากข้อวิพากษ์ และข้อเสนอแนะโดยตรงจากสมาชิกชุมชนเป้าหมาย ๒) การการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม มีการกำหนดตัวชี้วัด คือ วัดความรู้ของผู้และวัดความสนใจโดย สังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยของผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการแบบกิจกรรมจริงในการใช้งาน มีตัวชี้วัดจากผลของความพึงประสงค์ พึงพอใจ และการยอมรับผ่านกิจกรรมเชิงกรรมวิธีใช้งาน ภาพลักษณ์และจัดเก็บรวบรวมรายละเอียดของข้อมูลเชิงปฏิบัติการวิจัยเพื่อเป็นการนำไปใช้เพื่อการวิเคราะห์และรายงานผลการวิจัยต่อไป

ตารางที่ ๑ ตารางการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย

ที่	กิจกรรมการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล	ระยะเวลา ๑๒ เดือน											
		พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.
๑	ประชุมคณะผู้วิจัย วางแผนการทำงานวิจัย ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	X											
๒	การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชน, ประมวลและวิเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมในบ้านสามขาบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง		X	X									
๓	การสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ตรวจสอบเครื่องมือ เก็บข้อมูลภาคสนามจำนวน ๔ ครั้ง				X	X							
๔	กิจกรรมที่ ๔ การสรุปผลการประชุมของผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อกำหนดการสร้างงานพุทธศิลปกรรม				X	X							
๕	กิจกรรมที่ ๕ การการลงมือสร้างงานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่กำหนดคุณสมบัติไว้ ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน				X	X							
๖	กิจกรรมที่ ๖ การขนย้ายชิ้นงานจากแหล่งผลิตเพื่อติดตั้งชิ้นงานในพื้นที่					X							
๗	กิจกรรมที่ ๗ การตรวจสอบคุณสมบัติชิ้นงานและร่วมกิจกรรมงานพุทธาภิเษกของวัดสามขา					X							
๘	กิจกรรมที่ ๘ การเข้าสำรวจพื้นที่งานวิจัยเพื่อทวนสัมฤทธิ์ผล ของชิ้นงานพุทธศิลปกรรมที่ส่งผลเชิงบำบัดต่อชุมชน						X	X					
๙	กิจกรรมที่ ๙ เตรียมการทำข้อมูล							X	X				

ที่	กิจกรรมการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล	ระยะเวลา ๑๒ เดือน											
		พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.
	เชิงวิชาการ												
๑๐	กิจกรรมที่ ๑๐ เรียบเรียงข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์								X				
๑๑	กิจกรรมที่ ๑๑ จัดทำรายงาน									X	X		
๑๒	เผยแพร่งานวิจัยและนำไปใช้ประโยชน์										X		

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะทำให้ได้ข้อมูลหลักที่สำคัญแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ที่จะนำไปสู่กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัยคือ

- ๑) ข้อมูลเชิงเอกสาร
- ๒) ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม
- ๓) ข้อมูลเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory operational information)

การวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นจะทำให้ได้ข้อมูลเป็นลักษณะของเนื้อหาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Content Analysis) เพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลเชิงวิชาการด้านข้อค้นพบ องค์ความรู้และพัฒนาเป็นบทความวิจัยในลำดับต่อไป

ขั้นตอนและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

จากวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงวิชาการที่เป็นข้อค้นพบ องค์ความรู้ และผลสรุปของงานวิจัย จึงมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentation) โดยศึกษาข้อมูลจาก

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสส ตลอดจน วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา จารึก พับสา ใบลาน คัมภีร์ บทความทางวิชาการ และรายงานการวิจัย นิตยสาร อินเทอร์เน็ตสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมในล้านนาทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ

การวิจัยเชิงเอกสารข้อมูลและเนื้อหาที่สำคัญและเกี่ยวข้องที่ได้จาก การเก็บรวบรวมเชิงเอกสารวิชาการในการสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดคือ ข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงเนื้อหาที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์แบบตีความเพื่อนำไปผสม วิพากษ์ และแยกแยะกับข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือการวิจัย ทั้งแบบสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์การวิจัย

๒) ข้อมูลเชิงการวิจัยภาคสนาม (field research data) เป็นวิธีการลงพื้นที่ภาคสนาม เขตพื้นที่การวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสำรวจงานพุทธศิลปกรรมทั้งในพื้นที่ เป้าหมายและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ใช้แบบสัมภาษณ์ สังเกตการแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยการสำรวจชุมชนนี้ใช้วิธีพูดคุย/สอบถามจาก ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั่วไปในเขตพื้นที่การวิจัยเพื่อเก็บข้อมูล พื้นฐานและสภาพทั่วไปของชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลลักษณะทางกายภาพพื้นฐานของชุมชนในเขต พื้นที่การวิจัย

ข้อมูลภาคสนามเป็นข้อมูลที่ต้องใช้จากการจดบันทึก (Note) การบันทึกเสียง (record) ความจำ (memory) ซึ่งจะมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ อันเป็นตัวแปรสำคัญและเป็นเนื้อหา สำคัญสำคัญของการวิจัยที่ต้องใช้การวิเคราะห์กับเอกสารและแนวคิดเทียบเคียงกับทฤษฎี อันเป็น ระเบียบวิธีที่กำหนดไว้ใน การวิจัยครั้งนี้ โดยใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดทฤษฎี เพื่อให้ได้ทราบถึงรายละเอียดของ รูปแบบ แนวทาง ประเด็นปัจจัย อันเป็นข้อมูลเชิงสังเคราะห์ที่ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ ข้อมูลการวิจัยภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลและเนื้อหาเชิง กายภาพและข้อมูลทั่วไปของพื้นที่การวิจัยเพื่อให้ได้ฐานข้อมูลในการสนับสนุนและวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งหมด

๓) ข้อมูลเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory operational information) คือ ลงพื้นที่ภาคสนามเขตพื้นที่การวิจัย รวมทั้งการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบ เจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๓ รูป/คน รวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญอันเป็น องค์ประกอบเกี่ยวกับงานพุทธศิลปกรรมล้านนา เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ตรงประเด็น และเป็นเนื้อหาหลัก ที่สำคัญ ในการนำมาเชื่อมโยงประสานกับข้อมูลด้านอื่นๆที่จะทำให้เกิดมิติที่ลึกซึ้งของฐานข้อมูล เพราะ เป็นข้อมูลที่ได้จากกลุ่มประชากรแบบเจาะจง ทั้งด้านวิชาการแนวคิด คติความเชื่อหลักปรัชญาในการ สร้างสรรค์ รวมทั้งเป็นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลในสถานที่วิจัยจากสมาชิกกลุ่มชุมชนโดยตรง โดยนำ ข้อมูลทั้งหมดมาปฏิบัติเชิงวิเคราะห์ผสมข้อมูลรวมทั้งหมด เพื่อให้เกิดข้อสรุปการทำงานในการ สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขากับการบำบัด ตามลำดับของวัตถุประสงค์ ในการศึกษาวิจัยนี้

เมื่อได้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์อันเกิดจากฐานข้อมูลทั้ง ๓ ส่วนที่สำคัญข้างต้นแล้ว จะนำมาสู่ กระบวนการรวบรวมเรียบเรียง เพื่อให้นำไปสู่การทำข้อมูลเข้าสู่กระบวนการของการทำระเบียบวิธี วิจัยที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ

๑) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analytic) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมา ตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมกับการ เก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้ว ไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นเหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบ ความเพียงพอของข้อมูล ข้อมูลที่ได้สามารถตอบปัญหาของการวิจัยหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลอีกครั้ง โดยการสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป

เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยต่าง ๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

๒) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มุ่งเน้นการวิเคราะห์จากแบบประเมินผล ใน ๒ ช่องทาง คือ การประเมินผลเทียบกับฐานข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านงานพุทธศิลปกรรม กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มศิลปินและช่างผู้สร้างสรรค์ กลุ่มสมาชิกชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย และผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เพื่อประเมินความถูกต้องของเนื้อหา ประโยชน์ในการใช้และประเมินผลจากความสัมฤทธิ์ผลจากการติดตามผลภายหลังการปฏิบัติการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา เพื่อวิเคราะห์ผลเป็นองค์ความรู้เชิงวิชาการโดยการแบบการสนทนาแบบกลุ่มรวมทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยการเข้าไปร่วมทำกิจกรรมการก่อสร้างงานพุทธศิลป์ล้านนาในเขตพื้นที่การวิจัย และไม่มีส่วนร่วมคือการติดตามข้อมูลข่าวสารจากการสื่อสารในด้านต่างๆ เช่น ข่าวจากการประชาสัมพันธ์หน่วยงานราชการ การออกอากาศ ทางสื่อโทรทัศน์ วิทยุ การแสดงงานพุทธศิลป์หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์ล้านนา เช่น การประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูลเน้นการศึกษาวเคราะห์ทั้ง ข้อมูลด้านเอกสาร (Documentation) ข้อมูลเชิงการวิจัยภาคสนาม (field research data) และข้อมูลเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory operational information) ในการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้ข้อมูลหลักที่สำคัญ เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอผลการศึกษาและการวิเคราะห์ตามประเด็นวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ ๓ ประเด็น คือ

- (๑) เพื่อศึกษาวเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา
- (๒) เพื่อศึกษาคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
- (๓) เพื่อบูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน

๓.๖ การสรุปผลการวิจัย

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ ข้อมูลเอกสาร (Documentation) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) นำมาวิเคราะห์ผสมผสานกับข้อมูลเชิงการวิจัยภาคสนาม (field research data) และข้อมูลเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory operational information) ที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) สนทนา (Focus Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม (Participant Observation and non-participant Observation) อันเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อผ่านกระบวนการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นที่สำคัญดังกล่าวข้างต้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยจะทำให้ได้ข้อมูลสรุปของการศึกษาวจัย และจะเรียบเรียงให้เป็นเนื้อหาเชิงวิชาการ เป็นลักษณะของเนื้อหาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Content Analysis) เพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลการวิจัยที่มีลักษณะเป็นรูปแบบเชิงวิชาการด้านข้อค้นพบ องค์ความรู้และพัฒนาเป็นบทความวิจัยในลำดับต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

โครงการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด : บูรณาการศาสตร์และศิลป์สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน มีวัตถุประสงค์ของโครงการ ๓ ข้อ คือ

๔.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา

๔.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๔.๓ เพื่อบูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบมุ่งเน้นให้ผลของการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ของทั้งทีมงานวิจัยและสมาชิกชุมชนบ้านสามขา โดยมีการทำงานลงพื้นที่เพื่อให้เกิดการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ทั้งการสำรวจข้อมูลวิเคราะห์และนำเสนอแนวคิดและหลักการสำคัญทางด้านการพุทธศิลปกรรมล้านนาที่มีความสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ทางพุทธศิลปกรรมที่ชุมชนตั้งอยู่ รวมทั้งการวิเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมที่มีอยู่ในวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทางรูปแบบของงานพุทธศิลปกรรมล้านนาและให้เกิดผลงานที่เป็นการสร้างสรรคงานลวดลายทางพุทธศิลปกรรมของล้านนาเชิงนวัตกรรมซึ่งส่งผลด้านการบำบัดเพื่อการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา^{๑๑๓} สู่สมาชิกของสังคมชุมชนบ้านสามขาที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ โดยมีข้อมูลและผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า พื้นที่เป้าหมายของงานวิจัย คือ บ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เป็นสถานที่ตั้งอยู่และเกี่ยวข้องกับภูมิภาคล้านนาโดยตรง ในการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมที่มีอยู่เดิมภายในวัดสามขา จะใช้รูปแบบของงานศิลปกรรมท้องถิ่น เช่นการสร้างพระพุทธรูป และการสร้างพระวิหารองค์เดิม ทั้งยังมีประวัติศาสตร์ชุมชนเกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลปกรรมของล้านนา (ยุคทอง) ที่มีคุณค่าและเหมาะสมกับการนำมาใช้เป็นแนวทางและงานต้นแบบในการสร้างสรรค์ลวดลายที่จะนำไปสู่การสร้างสรรคลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาเพื่อให้ส่งผลกับการบำบัดชุมชนโดยตรง จึงได้

^{๑๑๓} ๐๖.๖๖๖. (ไทย) ๒๒/๓๐๘/๔๐๘.

วิเคราะห์ข้อมูลองค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาในเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมชุมชนพื้นที่เป้าหมายการวิจัย พุทธศิลปกรรมล้านนาได้มีพัฒนาการขึ้นมาควบคู่กับการสร้างอาณาจักรล้านนาขึ้นมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ โดยมีพญามังรายมหาราชปฐมกษัตริย์สถาปนาขึ้นมีนครเชียงใหม่เป็นราชธานี ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง น้ำแม่กก น้ำแม่อิง และแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน ตั้งแต่สิบสองปันนาลงมาจนถึงรัฐทหิรัญชัย (ลำพูน)^{๑๑๔} ภายหลังจากได้รับอิทธิพลทางพุทธศิลปกรรมจาก ๓ แหล่งอารยธรรมทางพุทธศาสนายุคโบราณ คือ จากอาณาจักรทหิรัญชัย อาณาจักรพุกาม ที่สำคัญอีกด้านหนึ่งคือการรับอิทธิพลผ่านอาณาจักรสุโขทัย จากนั้นได้เริ่มมีพัฒนาการขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ช่วงรัชกาล พญากือนา (พ.ศ. ๑๘๘๘-๑๙๒๙) ครองราชย์ ๓๐ ปี พระโอรสในพญาผายุกษัตริย์ลำดับที่ ๖ ภายหลังจากการประดิษฐานพระพุทธรูปแบบลังกาวงศ์ที่มาจากอาณาจักรสุโขทัยขึ้นบนแผ่นดินล้านนา จนถึง พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ หรือพญาแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘) ครองราชย์ ๓๐ ปี พระโอรสในพญาอดเชียงรายกับมหาเทวีสิริยศดี (บางเอกสารระบุ พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๖๘) ของราชวงศ์มังราย^{๑๑๕} การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งประเด็นการศึกษาวิเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมของล้านนายุคทอง ซึ่งสะท้อนออกมาในงานพุทธศิลป์ที่โดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของอาณาจักรล้านนาอย่างชัดเจน ๒ ประเภท คือ

๑. อัตลักษณ์ด้านประติมากรรม (ด้านพระพุทธรูป)

พระพุทธรูปที่สำคัญอันเป็นอัตลักษณ์ของศิลปกรรมล้านนายุคทอง สามารถแบ่งหมวดหมู่ใหญ่ๆ ได้เป็น ๒ กลุ่มที่สำคัญตามลักษณะของพระพุทธรูปและอิทธิพลรวมทั้งการวิวัฒนาการทางศิลปกรรม พระพุทธรูปในตระกูลพระสิงห์ คือ

ก) พระล้านนายุคแรก

พระสิงห์ ๑ หรือพระเชียงแสนรุ่นแรก พระในลักษณะนี้เป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจนที่สุดของล้านนาเพราะรับอิทธิพลการสร้างมาจากพระพุทธรูปในพุทธศิลป์สกุลช่างแสน หรือล้านนายุคต้นซึ่งเป็นการสืบทอดและได้รับอิทธิพลและลักษณะการสร้างจาก พุทธศิลปกรรมของอินเดียสกุลช่างปาละ-เสนะโดยส่งผ่านมาทางอาณาจักรพุกาม เพราะมีลักษณะสำคัญทางคติวิธีการสร้างคล้ายคลึงกัน (โดยการเทียบเคียงทางการประติมากรรมด้านรูปลักษณะ และ ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์) ลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปในแบบสิงห์ ๑ นี้คือ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชร แลเห็นฝ่าพระบาททั้ง ๒ ข้าง แสดงปางมารวิชัย พระพักตร์กลม พระหนุ (คาง) เป็นปม พระรัศมีเป็นดอก

^{๑๑๔} ธเนศวร เจริญเมือง, พระญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งล้านนา (พ.ศ. ๑๗๘๒-๑๘๕๔), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมืองเชียงใหม่, ๒๕๕๘), หน้า ๗-๑๕.

^{๑๑๕} สุรัสวดี อ่องสกุล, ศ.เกรียงดิคุณ, กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่, (เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

บัวตูมหรือต่อมกลม พระวรกายอวบอ้วน พระอุระนูน พระสังฆาฏิสั้นเหนือพระอังสาซ้าย^{๑๑๖}
 พระพุทธรูปที่สำคัญคือ พระพุทธสิหิงค์ หรือ พระสิงห์ ของวัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
 อัตลักษณ์ที่สำคัญที่แสดงความเป็นตัวตนของพุทธศิลปกรรมล้านนาในด้านประติมากรรม
 คือลักษณะใบหน้าของพระพุทธรูปในรูปแบบของพระสิงห์ ๑ ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมของเชียง
 แแสน คือ ภาพของใบหน้า หรือพระเศียรของพระพุทธรูปแบบสำริด ตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
 หริภุญชัย จ.ลำพูน ซึ่งพุทธศิลปกรรมของล้านนายุคทองนี้ได้รับการยอมรับในความงดงามเชิงช่าง
 ประติมากรรมอย่างสูง

ข) พระพุทธรูปล้านนายุคหลัง (รับอิทธิพลแบบพุทธศิลปะลังกา-สุโขทัย)

พระพุทธรูปในลักษณะนี้เป็นพระพุทธรูปที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะอีกรูปแบบหนึ่งของ
 ล้านนา เพราะเป็นการผสมผสานของพุทธศิลป์แบบเชียงแสนหรือล้านนายุคต้น กับพระพุทธรูปใน
 สกุลช่างลังกาที่ส่งผ่านทางอาณาจักรสุโขทัย เพราะในช่วงเริ่มต้นของล้านนา ยุคทอง พระพุทธรูปทั้ง
 สองสกุลช่างนี้มีอิทธิพลทางศิลปะที่แพร่หลายอย่างชัดเจนในอาณาจักรล้านนา ในที่สุดก็พัฒนาเป็น
 พระพุทธรูปสิงห์ ๒ ที่เกิดจากการผสมผสานพุทธศิลปกรรมของพระพุทธรูป การสร้างพระพุทธรูปที่มี
 แบบของลัทธิลังกาวงศ์ จากสุโขทัย เข้ามาปะปนรูปลักษณะ โดยส่วนรวมสะอิดสะเอียน ไม่อวบอ้วน
 บึกบึน พระพักตร์ยาวเป็นรูปไข่มากขึ้น พระรัศมีทำเป็นรูปเปลว พระศกทำเป็นเส้นละเอียด และมีไร
 พระศกเป็นเส้นบาง ชายสังฆาฏิยาวลงมาจรดพระนาภี พระพุทธรูปโดยส่วนรวมนั่งขัดสมาธิราบ
 พระพุทธรูปที่นับว่าสวยที่สุด และถือเป็นแบบอย่างของพระพุทธรูปยุคนี้ คือ พระพุทธรูปปางมารวิชัย
 ประทับแบบสมาธิราบ ผสมพุทธลักษณะแบบพระพุทธรูปสิงห์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญ
 ชัย^{๑๑๗}

การผสมผสานของพุทธศิลปกรรมของเชียงแสน หรือล้านนายุคต้น มีพัฒนาการไปอีกใน
 ขั้นตอนหนึ่ง คือ พัฒนาไปเป็นแบบพระพุทธรูปแบบอิทธิพลศิลปะลังกา-สุโขทัยอย่างสมบูรณ์ ซึ่ง
 พระพุทธรูปในลักษณะนี้เรียกว่า พระสิงห์ ๓ หรือ พระพุทธรูปแบบเชียงแสนสิงห์ ๓ เป็นพระพุทธรูป
 กลุ่มอิทธิพลสุโขทัย ซึ่งพัฒนาต่อเนื่องมาจากสิงห์ ๑ และสิงห์ ๒ สันนิษฐานว่าเริ่มปรากฏตั้งแต่ปลาย
 พุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมา (พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ เป็นยุคเสื่อมของล้านนา) พระพุทธรูปใน
 ลักษณะสิงห์ ๓ นี้มีการสร้างขึ้นอย่างหลากหลายและแสดงลักษณะเฉพาะแต่ละท้องถิ่น มีความ
 แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ แต่ลักษณะโดยรวมคือ นิยมสร้างองค์พระแบบผอมเพรียวคล้ายศิลปะ

^{๑๑๖} ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, สำนักงานศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่, เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน,
 (กรุงเทพมหานคร: การรถไฟการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๗.

^{๑๑๗} สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, รศ.ม.ล., ฮันส์ เพ็นธ์, ดร., พุทธศิลปะในนิยายสี่ทศวรรษ พ.ศ. ๑๙๐๐-๒๕๐๐
 ศึกษาจากพระพุทธรูปและพระพุทธรูปที่มีจารึกในประเทศไทย (เน้นล้านนา), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 เดือนตุลา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖.

สุโขทัย ประทับนั่งสมาธิราบ นิยมทำฐานสูง ฐานทำลายบัวคว่ำและบัวหงาย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก พระเพลาค่อนข้างแคบ นิยมทำพระหัตถ์เรียวยาวและปลายนิ้วยาวเสมอกัน^{๑๑๘}

จากข้อมูลเบื้องต้นทำให้ทราบว่าการพุทธศิลป์กรรมล้านนาที่สำคัญในส่วนของประติมากรรมนั้นรูปแบบของพระพุทธรูปศิลปกรรมล้านนาคู่หลังที่ได้รับรูปแบบอิทธิพลจากศิลปะลังกา-สุโขทัย นั้นสอดคล้องกับองค์พระพุทธรูปพระประธานปูนปั้น ขนาด หน้าตักกว้าง ๓.๗๐ เมตรของพุทธวิหารวัดสามขา ที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ไม่บุบทำลายหรือแตกหักพังทลายไปกับพระวิหารหลังเดิมที่เกิดจากแผ่นดินไหวใหญ่ทั้ง ๒ ครั้งที่ผ่านมา คณะกรรมการทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส ตลอดจนสมาชิกชุมชนมีความเห็นเป็นฉันทมติว่าจะให้คงอนุรักษ์องค์พระพุทธรูปนี้ไว้ให้ยังคงเป็นพระประธานองค์เดิมของวัดต่อไป^{๑๑๙} ทีมงานวิจัยจึงนำเสนอข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของพุทธศิลป์กรรมล้านนาเกี่ยวกับองค์พระพุทธรูปของล้านนาที่สำคัญ สวยงามและมีคุณค่ารวมทั้งสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ของสังคมชุมชนคือ พระเจ้าแก้วต่อพระประธานของอุโบสถวัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ที่นับว่าเป็นงานพุทธศิลป์กรรมชิ้นงดงาม เหมาะสมที่จะนำมาเป็นงานต้นแบบในการบูรณะองค์พระประธานของวัดสามขาต่อไป

๒. อัตลักษณ์ด้านงานสถาปัตยกรรม (องค์พระธาตุเจดีย์ และสถาปัตยกรรมแบบพุทธวิหารของวัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง)

พระธาตุลำปางหลวง เป็นพระธาตุที่สำคัญของเมืองลำปาง ซึ่งมีอัตลักษณ์อีกแห่งหนึ่งของหัวเมืองสำคัญของล้านนา ด้วยลักษณะทางพุทธศิลป์กรรมที่สอดคล้องกับพระธาตุแบบล้านนาคู่ทองจะเห็นได้ว่ามีรูปแบบและประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับพระธาตุหริภุญชัย

ตำนานจามเทวีวงศ์ระบุถึง “เจ้าอนันตยศ ได้อัญเชิญพระนางจามเทวี พระราชมารดา มาประทับยังเมืองเขลางค์ เมืองลำปางนี้เป็นคนละแห่งกับตัวจังหวัดลำปางในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่ทิศใต้ของนครลำปางประมาณ ๑๘ กิโลเมตร เขตหมู่บ้านลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ใกล้ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง ตำนานพระธาตุลำปางหลวงกล่าวว่า พื้นที่บริเวณนี้เป็นที่อยู่ของชุมชน ชาวละโว้ มาแต่โบราณ ได้มีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ ต่อมาพระยาจันทเทวราช เจ้าเมืองสุพรรณภูมิ ฯ ได้สร้างพระเจดีย์ครอบพระบรมธาตุไว้ อย่างไรก็ตามความชัดเจนเกี่ยวกับคุณค่าโบราณวัตถุโบราณสถานของที่แห่งนี้ปรากฏขึ้นในยุคที่ล้านนา^{๑๒๐} พระธาตุลำปางหลวงนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระบรมธาตุลัมภะกะปะเจดีย์ แห่งคอยม่อนน้อย” ในครั้งอดีตมีได้มีรูปแบบเป็นพระธาตุเจดีย์อย่างที่เราเห็นในปัจจุบันนี้ ในยุคพระเจ้าติโลกราช (พุทธศักราช ๑๙๘๔-๒๐๓๐) กษัตริย์แห่งเมืองเชียงใหม่ ได้โปรดให้ “เจ้าหาญแต่ทอง” ไปรักษาเมืองเขลางค์นคร และได้พระราชทาน

^{๑๑๘} สุรพล ดำริห์กุล, ศ.เกียรติคุณ, **ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา**, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๒๑๖.

^{๑๑๙} ข้อมูลจากการแจ้งให้ทราบในที่ประชุมเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ ณ วัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดยร่วมจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับทั้งฝ่ายภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชน และคณะกรรมการของวัดสามขาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

^{๑๒๐} อ้างแล้ว, สุรพล ดำริห์กุล, รศ., **ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย**, หน้า ๑๑๗-๑๓๑.

อนุญาตให้บูรณะตัดต้นชะจาว และขุดเอากระดูกของคนทั้ง ๔ ที่พญาพลเมืองแพร่มาฝังเอาไว้ ทำดินให้สะอาดเอาดินที่อื่นมาถม และสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นไว้เหนือพระบรมสารีริกธาตุที่ฝังอยู่ใต้ลัมภะกับปะเจดีย์องค์เดิม (ตามข้อความในจารึกหลักที่ ๑ พ.ศ. ๑๙๙๒) โดยสร้างฐานเจดีย์ มีความกว้าง ๙ วา สูง ๑๕ วา และสร้างรอยพระพุทธรูปขึ้นไว้ เรียกว่า “พระธาตุลำปางหลวง” มาจนบัดนี้^{๑๒๑}

จากรูปแบบที่ปรากฏในทางศิลปกรรมจะเห็นได้ว่า พระธาตุลำปางหลวงนี้มีรูปแบบการก่อสร้างเหมือนกับพระธาตุหริภุญไชย เกือบทุกประการ คือสร้างบนฐานย่อมุมไม้ ๒๐ หรือ ย่อเก็จ ถัดขึ้นมามีฐานเชิง ๓ ชั้น และทำเป็นฐานปัทม์รับองค์ระฆัง ๓ ชั้น เป็นทรงกลม และบนองค์ระฆังมีการจัดเรียงเหมือนกับพระบรมธาตุหริภุญไชย ทุกประการ กล่าวคือบนองค์ระฆังเป็นบัลลังก์และมี คอสอง หรือคองน้ำเป็นทรงกลมซ้อนกันหลายชั้น เพื่อรับปล้องไฉน และปลียอด ส่วนยอดเป็นเม็दन้าค้ำ และฉัตรทรงกระบอกแบบล้านนา องค์พระบรมธาตุทั้งหมด บู่มด้วยทองจังโก หรือ จังโกฏี ดุนลวดลาย ทั้งรูปดอกบัว ประจำยาม เครือเถาแบบล้านนาและปิดด้วยทองคำเปลวทั้งองค์ ตามแบบประเพณีนิยม หรือแบบพื้นเมืองเชียงใหม่แบบศิลปะล้านนาคหอง

ภาพที่ ๖ พระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง

พระธาตุสำคัญแบบพุทธศิลปกรรมล้านนาคหอง ที่สะท้อนถึงความสำนึกต่อประวัติศาสตร์ชุมชนที่เป็นต้นแบบด้านพุทธศิลปกรรมล้านนา พระธาตุลำปางหลวงได้รับการบูรณะในยุคต่อมาอีกหลายครั้ง จารึกหลักที่ ๒ ระบุปี พ.ศ. ๒๐๓๙ เจ้าหมื่นคำเป็ก ครองนครลำปางได้ฟื้นฟูบูรณะพระธาตุหลวงลำปางโดยการสร้างกำแพงล้อมรอบ และสร้างพระพุทธรูปน้ำหนัก สิบแสนสอง

^{๑๒๑} สมัย สุทธิธรรม, พระบรมธาตุสำคัญและประเพณีขึ้นพระธาตุล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๔๙-๕๗.

หมื่นทอง จารึกหลักที่ ๓ ระบุปี พ.ศ. ๒๐๓๙ เจ้าหาญศรีทตตะมหาสุรมนตรี ได้บูรณะพระธาตุให้กว้าง ๑๒ วา สูง ๒๑ วา เอาทองคำใส่บนยอดเจดีย์ แล้วหล่อพระเจ้าลานทอง ประดิษฐานไว้ในวิหารด้านทิศเหนือ ล่วงมาถึงพุทธศักราช ๒๒๗๒-๒๒๗๕ ยุคล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า บ้านเมืองเกิดจลาจลทั่วทุกหนแห่ง ครั้นนั้นทำวมหายศ จากเมืองลำพูนยกทัพมาปราบเมื่อเชลียงค์ที่แข็งเมืองได้มาตั้งกองทัพที่วัดพระธาตุลำปางหลวงแห่งนี้ ชาวเมืองลำปางได้รวบรวมกำลังเข้าต่อสู้ โดยมีผู้นำคือ “หนานทิพย์ช้าง หรือ เจ้าทิพเทพบุณยเรือน” กับพรรคพวก ๓๐๐ คนสามารถตีกองทัพเมืองลำพูนจนแตกฝ่าย และทำวมหายศ ถูกหนานทิพย์ช้างยิงตาย ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง ทำการกอบกู้อิสรภาพสำเร็จ ได้รับการสถาปนาเป็น “เจ้าพระยาสุละวภาไชยสงคราม ปกครองเมืองลำปาง และเป็นต้นตระกูล ณ ลำปาง ณ ลำพูน และเชื้อเจ็ดตน สืบมา”^{๑๒๒} นับเป็นประวัติศาสตร์ของชุมชนเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับยุคอาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชขึ้นตรงกับรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๑๗-ปัจจุบัน) ซึ่งเป็นการปกครองโดย “เจ้าเชื้อเจ็ดตน” ในครั้งโบราณนับแต่สมัยเป็นเมืองขึ้นของพม่า ได้แต่งตั้งคนพื้นเมืองที่สำคัญผู้หนึ่งชื่อว่า “ชายแก้ว” ให้เป็นตำแหน่งเจ้าฟ้าครองนครลำปาง จึงได้เรียกว่า “เจ้าฟ้าชายแก้ว” ซึ่งมีบุตรชาย ๗ คน ชื่อ กาวิละ คำโสม น้อยธรรม ดวงทิพ หมูล่า คำพัน และ บุญมา บุตรชายทั้ง ๗ คนของเจ้าฟ้าแก้วนี้เป็นที่มาของต้นสกุล “เจ้าเชื้อเจ็ดตน”^{๑๒๓} หรือเป็นต้นสกุลของ สกุล ณ เชียงใหม่ ณ ลำปาง ณ ลำพูน สืบมาจนถึงปัจจุบัน และยังสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านสามขา มีประวัติการก่อตั้งชุมชนตั้งแต่มราว พ.ศ. ๒๓๐๐ เนื่องด้วยเป็นชุมชนที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับ “ตีบปาละ” ซึ่งเป็น ๑ ใน ๔ นักรบผู้กล้าแห่งล้านนาที่ร่วมรบกับเจ้าหนานทิพย์ช้าง วีรบุรุษของเมืองลำปางที่ต่อสู้เพื่อเอกราชของอาณาจักรล้านนาจากการถูกพม่ายึดครอง^{๑๒๔}

พระธาตุลำปางหลวงเป็นพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญของล้านนาที่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดลำปาง เป็นสถานที่ตั้งของงานพุทธศิลป์กรรมที่ทรงคุณค่าของล้านนาหรือเรียกอีกอย่างว่า “เป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่ยังคงมีชีวิต”^{๑๒๕} เพราะมีงานพุทธศิลป์กรรมที่มีคุณค่าอย่างสูงรวมทั้งมีงานทั้ง สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมอย่างมากมาย และเป็นต้นแบบที่ถูกนำไปก่อสร้างในลักษณะเชิงงานอนุรักษ์พุทธศิลป์กรรมล้านนาอย่างกว้างขวาง และเป็นพระธาตุประจำปีนักษัตรว (ฉลู) มีประเพณีนมัสการประจำปีทุกปี ปีละ ๒ ครั้ง ในลอยกระทงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ (เหนือ) และวันปากปี (วันสงกรานต์) คือ ๑๖ เมษายน อีกด้วย

^{๑๒๒} สมัย สุทธิธรรม, พระบรมธาตุสำคัญและประเพณีขึ้นพระธาตุล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: ไสภณการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๔๙-๕๗.

^{๑๒๓} วราชาติ มีชูบท, เจ้านายฝ่ายเหนือ และตำนานรักมะเมียะ, (กรุงเทพมหานคร: เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๒-๔.

^{๑๒๔} จากการให้ข้อมูลของ นายบุญเรือน เฒ่าคำ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขาตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และ นายบุญธรรม วงษาถิ่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

^{๑๒๕} จากการสนทนากลุ่มกับ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล คำรหัสกุล และ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช, เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

ในด้านของประวัติศาสตร์ของชุมชนนี้ส่งผลให้เกิดความสำนึกในสมาชิกของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอาณาจักรล้านนา มีการสร้างอนุสาวรีย์ของ “ตีบปาละ” ขนาดเท่าคนจริงแต่งกายด้วยรูปแบบของชาวบ้านแบบพื้นถิ่น ถือนดาพร้อมต่อสู้แสดงถึงความกล้าหาญ และนับเป็นบุคคลตัวอย่างต้นแบบที่เป็นความภาคภูมิใจของชุมชนบ้านสามขาที่ส่งผลทั้งทำให้เกิดความสามัคคีภาคภูมิใจ และสร้างสำนึกของสังคมชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สังคมชุมชนในภาพรวมหรือความเป็นอาณาจักรล้านนา^{๑๒๖} ทำให้ในการออกแบบและก่อสร้างพุทธวิหารของวัดสามขาในครั้งนี้จึงมีการนำทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของสังคมชุมชน รวมทั้งการนำลวดลายที่สอดคล้องกับทั้งประวัติศาสตร์ชุมชน มาสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอัตลักษณ์ของล้านนานำมาใช้ในอาคารพระวิหารนี้ เพราะสะท้อนและแสดงถึงความสำคัญ และการส่งเสริมการให้คุณค่าต่อประวัติศาสตร์สังคมชุมชนผ่านการแสดงออกทางงานพุทธศิลปกรรม

ภาพที่ ๗ อนุสาวรีย์ของ “ตีบปาละ”

“ตีบปาละ” คือ วีรบุรุษที่เป็นบรรพชนของบ้านสามขาตั้งอยู่ภายในวัดสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง ที่แสดงถึงความภาคภูมิใจของชุมชนต่อแผ่นดินล้านนา

ในด้านพุทธประติมากรรมให้น้องค์พระพุทธรูปพระเจ้าเก้าตื้อ พระประธานอุโบสถ วัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่มาเป็นต้นแบบในการปั้นบุรณะอนุรักษ้องค์พระประธาน วัดสามขา เพราะมีความสอดคล้องและนับเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะเดียวกันทุกประการคือเป็น

^{๑๒๖} จากการให้ข้อมูลของ ผอ. เทพฤทธิ์ อินทราประสิทธิ์ และ นายพนม ใจใส ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

พระพุทธรูปแบบเชียงแสนสิงห์ ๓ ที่มีลักษณะลวดลายงานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่งดงามที่สุดที่ได้รับการยอมรับในทางวิชาการและนับเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับความนิยมนำไปทำเป็นต้นแบบของพระพุทธรูปอย่างมากมายในเขตภูมิภาคล้านนา^{๑๒๗}

ภาพแสดงการเปรียบเทียบของงานพุทธประติมากรรมขององค์พระประธานวัดสามขา ก่อนการบูรณะ ภายหลังได้ยกย้ายขึ้นประดิษฐานบนแท่นฐานใหม่ของพระวิหารที่ได้รับการบูรณะให้แข็งแรงสวยงามแล้ว กับองค์พระเจ้าแก้วต้อ พระประธานอุโบสถ วัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่มาเป็นต้นแบบในการปั้นบูรณะพระเจ้าแก้วต้อ วัดสวนดอกเชียงใหม่เพื่อเปรียบเทียบด้านความสอดคล้องทางพุทธศิลปกรรมล้านนา

๒) การบูรณะองค์พระพุทธรูปพระประธาน วัดสามขา

จากข้อมูลวิเคราะห์ด้านการบูรณะองค์พระพุทธรูปพระประธานของวัดสามขา ทำให้เกิดแนวทางที่ชัดเจนในการนำรูปแบบของงานพุทธศิลปกรรมล้านนายุคทองประสานกับงานพุทธศิลปกรรมของวัดสามขาในความสอดคล้องในทุกๆด้าน ทั้งประวัติศาสตร์ รูปแบบทางงานพุทธศิลปกรรมล้านนา และบริบทของสังคมชุมชนจึงได้สรุปเป็นการบูรณะพระพุทธรูปให้เป็นงานพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบสิงห์ ๓ ของศิลปกรรมยุคทองโดยนำต้นแบบมาจากองค์พระพุทธรูปต้นแบบของพระเจ้าแก้วต้อ พระประธานของอุโบสถวัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ และใช้วัสดุที่เป็นปูนซีเมนต์ขาวพอร์ตแลนด์ (Portland Cement) ที่มีคุณสมบัติด้านความแข็งแรงเป็นพิเศษใช้ในการอนุรักษ์ผิวขององค์พระพุทธรูปทั้งหมด

อย่างไรก็ตาม ในการบูรณะองค์พระประธานครั้งนี้ จะไม่ทำการบูรณะแบบรื้อองค์พระพุทธรูปทั้งหมดเพราะยังต้องการให้วัสดุอันเป็นมวลสารของพระองค์เดิมยังคงเป็นพระประธาน ดังนั้น การบูรณะ หมายถึงการทำงานเฉพาะส่วนพื้นผิวหลังจากเมื่อบูรณะแล้วเสร็จจะทำการปิดทองคำเปลวที่ผิวองค์พระพุทธรูปทั้งองค์เพื่อให้มีความสวยงามและถูกต้องตามหลักปฏิบัติของการสร้างงานพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบประเพณีนิยม

๓) ผลที่เกิดขึ้นและการนำมาใช้ที่เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านองค์ประกอบของงานพุทธศิลปกรรมล้านนา

จากการนำข้อมูลเชิงวิเคราะห์องค์ประกอบของงานพุทธศิลปกรรมล้านนาตาม ที่ได้นำเสนอเป็นข้อมูลให้คณะกรรมการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อการพิจารณาทำให้เห็นถึงรูปแบบและความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชน ทั้งด้านคุณค่าความงดงามเชิงทัศนธาตุในงานศิลปะ ความสอดคล้องต่อระบบทางสังคมวัฒนธรรมแบบล้านนาของชุมชนบ้านสามขา ในการนำศิลปกรรมล้านนายุคทองมาใช้ปรับเปลี่ยนรูปแบบของงานศิลปกรรมภายในวัดสามขาอย่างเป็นรูปธรรมทั้งส่วนงาน

^{๑๒๗} จากการให้ข้อมูลของ นายวรวัฒน์ เขียวดีป, เจ้าของโรงหล่อกุลวัฒนา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่, เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖. ระบุว่า มีวัดทางภาคเหนือนิยมในการนำองค์พระเจ้าแก้วต้อเป็นต้นแบบ ทั้งปั้นปูนและหล่อโลหะ ทั้งขนาดเล็กและใหญ่กว่าองค์จริงในหลากหลายพื้นที่ของภาคเหนือ เปรียบเสมือนองค์พระพุทธรูปชินราช จ.พิษณุโลก

สถาปัตยกรรม และการใช้ในงานประติมากรรมของวัดสามขา โดยมีรายละเอียดของการสร้างสรรค์งานทางพุทธศิลปกรรมดังนี้

งานสถาปัตยกรรม

- พระวิหารหลังเดิม ในวัดสามขามีลักษณะเป็นงานพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบประยุกต์ได้ก่อสร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ใช้วิธีการก่อสร้างขึ้นด้วยวัสดุปูนซีเมนต์และต่อมาได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวถึง ๒ ครั้งส่งผลให้อาคารแตกร้าวและพังทลายลงเพราะคุณสมบัติเชิงวัสดุที่ไม่มีความแข็งแรงและเหมาะสมกับสถานที่ก่อสร้างและรูปแบบทางงานพุทธศิลปกรรม ส่งผลให้ทางวัดต้องพิจารณารื้ออาคารวิหารหลังเดิมลงทั้งหมดและพิจารณาสร้างพระวิหารขึ้นมาใหม่

- พระวิหารหลังใหม่ ภายหลังจากได้พิจารณาจากเหตุผลและองค์ประกอบที่สำคัญทั้งด้านรูปแบบงานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่งดงาม ความเกี่ยวข้องกับวีรชนประวัติศาสตร์ของสังคมชุมชนบ้านสามขา ภูมิศาสตร์ที่ตั้งที่มีความเชื่อมโยงกับงานพุทธศิลปกรรมล้านนาของวัดพระธาตุลำปางหลวง ความสอดคล้องด้านระบบสังคมวัฒนธรรมและวิถีดำเนินชีวิตในรูปแบบของสังคมจารีตแบบล้านนารวมทั้งรูปแบบของวัสดุที่เหมาะสมในการนำมาใช้เป็นพื้นฐานและต้นทุนทางสังคมของบ้านสามขาที่สมาชิกของชุมชนบ้านสามขาจะมีส่วนร่วมในการบริจาคและให้ความร่วมมือในด้านที่เกี่ยวข้อง เช่นการใช้แรงงานในการสร้างทำให้เกิดการพิจารณาปรับเปลี่ยนวัสดุเป็นอาคารให้เป็นวิหารแบบล้านนาสกุลช่างลำปางที่ได้ต้นแบบมาจากวัดพระธาตุลำปางหลวงและใช้ไม้เป็นวัสดุหลักในการสร้างเพื่อให้ถูกต้องสวยงามและสอดคล้องกับเหตุผลปัจจัยในทุกด้านดังกล่าว

งานพุทธประติมากรรม

- พระพุทธรูปพระประธานของวัดสามขามีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๓ เมตร ๗๐ เซนติเมตร สร้างด้วยวัสดุปูนซีเมนต์ที่ได้ก่อสร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ร่วมกับการสร้างพระวิหารหลังเดิม ลักษณะเป็นงานพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบสิงห์ ๓ เป็นการสร้างด้วยลักษณะฝีมือช่างพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลการสร้างจากพระพุทธรูปจากพระพุทธรูป ของล้านนาในรูปแบบอิทธิพลสุโขทัย ที่เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของงานพุทธศิลปกรรมแล้วจะมีความสอดคล้องกับพระพุทธรูปพระเจ้าแก้วต้อ ของวัดสวนดอก จ.เชียงใหม่ และพระประธานในอุโบสถของวิหารพระพุทธรูปวัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง ผลกระทบที่เกิดจากแผ่นดินไหวทำให้พระพุทธรูปพระประธานของวัดสามขามีลักษณะแตกร้าวเล็กน้อยรวมทั้งผิวด้านหลังองค์พระพุทธรูปมีลักษณะก่อสร้างติดกับผนังจึงไม่มีการทำผิวนูนนี้ให้สมบูรณ์ อย่างไรก็ตามพระพุทธรูปพระประธานวัดสามขาองค์นี้ได้รับการพิจารณาอนุรักษ์และคงไว้เพื่อเป็นพระประธานในการสร้างวิหารใหม่ต่อไป

- พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขาได้รับการพิจารณาร่วมกันทั้งฝ่ายคณะกรรมการของวัดสามขาและทีมงานวิจัย ว่าองค์พระพุทธรูปพระประธานเป็นงานพุทธศิลปกรรมที่มีคุณค่าในที่สุดสอดคล้องกับศิลปกรรมยุคทองของล้านนา รวมทั้งการที่องค์พระพุทธรูปไม่แตกสลายไปกับการเกิดแผ่นดินไหวใหญ่ทั้ง ๒ ครั้งนับเป็นการแสดงปาฏิหาริย์ขององค์พระ ที่สมาชิกของชุมชนบ้านสามขามีความเชื่อ จากข้อวิเคราะห์ในด้านต่างๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกันส่งผลให้เป็นข้อสรุปในการทำงานบูรณะผิวนูนองค์พระประธานที่ชำรุดและสร้างเสริมให้มีพุทธลักษณะแบบพระเจ้าแก้วต้อพุทธศิลปกรรมล้านนาคู่ทองต้นแบบจากวัดสวนดอกเชียงใหม่ และปิดทองคำเปลวตามรูปแบบของงานพุทธ

ศิลปกรรมล้านนาแบบประเพณีนิยม รวมทั้งมีการสร้างเสริมบัวแท่นฐานขององค์พระพุทธรูปด้วยงานโลหะสแตนเลส ด้วยเหตุผลด้านความแข็งแรง สวยงามและเป็นงานพุทธศิลปกรรมเชิงนวัตกรรมที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายในเรื่องการที่แสดงถึงงานที่สะท้อนถึงพุทธศิลปกรรมล้านนาที่เป็นยุคทอง และความหมายด้านคติความเชื่อยังสะท้อนการโอบอุ้ม คำบูชาหรือรองรับพระพุทธรูปศาสนา รวมทั้งสมาชิกทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการทำงานที่ทำให้เกิดความเชื่อในอานิสงส์ที่จะทำให้สังคมชุมชนบ้านสามขา มีความเจริญรุ่งเรืองและเกิดความสุขบรรเทาทุกข์เพื่อการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา^{๑๒๘} ที่เกิดขึ้นที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

๔.๒ วิเคราะห์คติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๑) บริบทชุมชน

ชุมชนบ้านสามขา เป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการวิจัยในครั้งนี้ ทีมงานวิจัยได้วิเคราะห์ถึงข้อมูลที่สำคัญและจะนำไปสู่ความสำเร็จของงานวิจัยนี้คือข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ที่เป็นที่มาของระบบทางสังคมชุมชน และกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ประวัติศาสตร์ชุมชน ที่ตั้งชุมชน จำนวนประชากร ขนาดพื้นที่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนคติความเชื่อความศรัทธาทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และระบบกลไกต่างๆเชิงลึกในการสร้างความสัมพันธ์ต่อสมาชิกในสังคมชุมชน อันเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่จะนำมาใช้เป็นหลักการและพื้นฐานแนวคิดเพื่อนำไปพัฒนาและบูรณาการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมที่จะส่งผลหรือช่วยให้สมาชิก มีส่วนร่วมในด้านต่างและเป้าหมายที่จะทำให้สังคมชุมชนได้รับการบำบัดในด้านต่างๆที่เกิดจากผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโลกโควิด ๑๙ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างรุนแรงและเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นในทุกภาคส่วนของสังคมในทุกระดับชั้น ดังนั้นโครงการวิจัยนี้จึงมุ่งหวังที่จะนำพื้นที่เป้าหมายเพื่อนำผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นแบบอย่างเพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือสังคมชุมชนอื่นๆต่อไป โดยทีมงานวิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ผลการวิจัยในด้านบริบทของชุมชนบ้านสามขา เป็นประเด็นต่างๆที่สำคัญดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า ประวัติศาสตร์ชุมชน ที่ตั้งและจำนวนประชากร ในพื้นที่วิจัย ชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีประวัติการก่อตั้งชุมชน เกี่ยวข้องที่เนื่องด้วยภูมิศาสตร์ที่ตั้งกับนครบผู้กล้าแห่งล้านนา “ดื่บปาละ” ที่ร่วมกันกับเจ้าหนานทิพช้าง วีรบุรุษของเมืองลำปางที่ต่อสู้เพื่อเอกราชของอาณาจักรล้านนาจากการถูกพม่ายึดครอง^{๑๒๙} ซึ่งนับเป็นประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับยุคอาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราช บุคคลตัวอย่างต้นแบบที่เป็นความภาคภูมิใจของ

^{๑๒๘} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๒/๓๐๘/๔๐๙.

^{๑๒๙} จากการให้ข้อมูลของ นายบุญเรือน เฒ่าคำ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขาตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และ นายบุญธรรม วงษาขัน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

ชุมชนบ้านสามขาที่ส่งผลทั้งทำให้เกิดความสามัคคี ภาคภูมิใจ และสร้างสำนึกของสังคมชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สังคมชุมชนในภาพรวมหรือความเป็นอาณาจักรล้านนา^{๑๓๐} ส่งผลให้ในการออกแบบและก่อสร้างพุทธวิหารของวัดสามขาในครั้งนี้จึงมีการนำทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของสังคมชุมชน รวมทั้งการนำลวดลายที่สอดคล้องกับทั้งประวัติศาสตร์ชุมชน มาสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอัตลักษณ์ของล้านนานำมาใช้ในอาคารพระวิหารนี้ เพราะสะท้อนและแสดงถึงความสำคัญ และการส่งเสริมการให้คุณค่าต่อประวัติศาสตร์สังคมชุมชนผ่านการแสดงออกทางงานพุทธศิลปกรรม

ผลการวิจัยพบว่า ด้านสภาพภูมิศาสตร์สภาพทางกายภาพทั่วไปของหมู่บ้านสามขาที่ตั้งอยู่ในที่ราบระหว่างเชิงเขา เป็นหมู่บ้านสุดท้ายที่ติดกับพื้นที่ป่าเขา หรือป่าชุมชนลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งชุมชนบ้านสามขา พื้นที่ตั้งอยู่ติดกับผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่อยู่ทางตะวันออกของชุมชน พื้นที่ป่ามีลักษณะเป็นที่ราบสูงและกึ่งภูเขา มีลักษณะเป็นป่าต้นน้ำ เพื่อให้เกิดการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมทั่วถึงทุกบริเวณพื้นที่ ชุมชนบ้านสามขาส่งผลให้เกิดความเชื่อในด้านการสำนึกการอนุรักษ์ป่าชุมชน และนำผลผลิตบางส่วนมาใช้เป็นวัสดุในการสร้างงานพุทธศิลปกรรมภายในวัดสามขาอีกด้วย เช่น ไม้ยืนต้นที่โคนลงตามธรรมชาติและมีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับการใช้งานด้านต่างคือเป็นโครงสร้าง เพราะด้านทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ สภาพทางกายภาพทั่วไปของหมู่บ้านสามขาที่ตั้งอยู่ในที่ราบระหว่างเชิงเขา เป็นหมู่บ้านสุดท้ายที่ติดกับพื้นที่ป่าเขา หรือป่าชุมชนลักษณะทางกายภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งชุมชนบ้านสามขา พื้นที่ตั้งอยู่ติดกับผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่จาง มีชนิดและพืชพันธุ์ไม้ที่หลากหลายลักษณะพันธุ์พืชประกอบด้วย ป่าเต็งรัง ป่าไม้สนเขา ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าดิบเขา มีความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุ์ไม้ที่มีค่าและมี ความสำคัญ ได้แก่ สัก แดง ประดู่ ตะแบก รัง เหียง พลวง รักขี้ใหญ่ ตาลเหลือง สนสามใบ ที่เป็นต้นทุนพื้นฐานของสังคม สภาพโดยทั่วไปเป็นสังคมแบบชนบท ส่งผลให้เป็นส่วนสำคัญของต้นทุนในสังคมชุมชน เพราะชาวบ้านได้นำทรัพยากรส่วนนี้มาใช้เป็นเครื่องอุปโภคและบริโภคในวิถีชีวิตประจำวัน เช่นการเก็บวัตถุดิบจากป่าเช่น เห็ด พืชผัก และพืชพันธุ์อื่นๆเพื่อการบริโภค รวมทั้งยังมีส่วนสำคัญในการพิจารณานำวัตถุดิบเช่นไม้ยืนต้นที่ชาวบ้านนิยมปลูกไว้ในพื้นที่เช่นตามไร่นา เพื่อมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างพุทธวิหาร เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าเป็นการพึ่งพาตนเองของสังคมชุมชน และทำให้เกิดการอนุรักษ์และให้ความสำคัญต่อทรัพยากรที่เป็นต้นทุนนำมาใช้เป็นประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมต่อตนเองและสังคมชุมชนจึงเกิดความสำนึกในการอนุรักษ์และปกป้องรวมทั้งปลูกทรัพยากรป่าไม้พวกนี้ให้อยู่กับสังคมชุมชนตลอดไป^{๑๓๑} ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นรูปแบบของความเป็นสังคมแบบจารีต แบบวัฒนธรรมท้องถิ่นในการนำและใช้พัฒนาสังคม

^{๑๓๐} จากการให้ข้อมูลของ ผอ. เทพฤทธิ์ อินทราประสิทธิ์ และนายพนม ใจใส ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, เมื่อครั้งที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

^{๑๓๑} จากการให้ข้อมูลของ นายสังเวียน ยะโส, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการจัดสร้างบูรณะพระวิหารผู้มีส่วนร่วมในการพิจารณาจัดหาวัสดุอุปกรณ์ เช่นไม้ยืนต้นที่มีอยู่ในชุมชน มาเป็นวัสดุสำคัญในการก่อสร้างพุทธวิหาร วัดสามขา ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

ชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพราะสมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญในการร่วมมือในกิจกรรมของส่วนรวมและยังสำนึกถึงความเป็นเจ้าของต่อสิ่งสำคัญของระบบทางสถาบันพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า อาชีพหลักของสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำไร่ และแลกเปลี่ยนผลผลิตในกลุ่มสมาชิก แบบพึ่งพาตนเอง สมาชิกในชุมชนมีความสนิทสนมและรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง โดยการมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในกิจกรรมสาธารณะต่างๆของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขจัดปัญหาเรื่องหนี้สิน และเพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชน โดยการจัดทำบัญชีครัวเรือนตามแนวทางพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ซึ่งหลังจากที่ชาวชุมชนได้เห็นตัวเองในบัญชีครัวเรือนก็เกิดการปรับตัวครั้งใหญ่ของคนบ้านสามขา เกิดการหันกลับไปมองวิถีแบบเก่า วิถีชีวิตที่พอเพียง มีการปรับเปลี่ยนนิตินา นอกจากนี้ยังเกิดกลุ่มออมทรัพย์ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านนำเงินมาออม^{๑๓๒} ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีคติความเชื่อในเรื่องการรักษาระเบียบวินัยในด้านการเงิน ทำให้สามารถนำทรัพย์ที่มีมาร่วมในการบริจาคและสร้างบุญกุศลที่มีอานิสงส์ทำให้ตนเองและครอบครัวจะสามารถได้รับการบำบัดบรรเทาความทุกข์ที่เกิดขึ้นตามหลักพระ ๕^{๑๓๓}

จะเห็นได้ว่า จากบริบทชุมชนด้านพื้นที่และภูมิศาสตร์ที่ตั้งด้านกายภาพอันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านสามขาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่สะท้อนคติความเชื่อของคนในชุมชนซึ่งส่งผลให้การพิจารณาของคณะกรรมการและสมาชิกของชุมชนในการใช้วัสดุที่จะนำมาก่อสร้างพระวิหารหลังใหม่แทนหลังเดิมที่แตกพังเพราะการเกิดแผ่นดินไหวเมื่อปี ๒๕๕๗ ซึ่งอาคารเดิมเป็นอาคารลักษณะก่ออิฐถือปูนและก่อสร้างมาประมาณ ๖๐ ปี^{๑๓๔} วัสดุที่ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างโครงสร้างด้านบนจึงเป็นไม้ที่อยู่ในชุมชนทั้งหมด เพราะจะทำให้เกิดความสะดวกในการจัดหาวัสดุ เป็นการประหยัดต้นทุนด้านวัสดุ เพราะไม้เป็นวัสดุที่หาง่ายในชุมชนและไม่ส่วนใหญ่ปลูกขึ้นเองในพื้นที่สวน หรือไร่นาของสมาชิก ทั้งงานสร้างวิหารด้วยไม้จะทำให้เกิดความสวยงามตามรูปแบบของพุทธสถาปัตยกรรมของล้านนาและเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายในงานสร้างพุทธวิหารของสกุลช่างลำปาง เช่นงานสร้างพุทธวิหารวัดพระธาตุลำปางหลวงทั้ง ๕ อาคาร คือ วิหารหลวง วิหารพระพุทธ วิหารน้ำแต้ม วิหารต้นแก้ว วิหารละโว้ พระอุโบสถ รวมทั้งอาคารมณฑปพระพุทธบาท ตลอดจนศาลาบาตรหรือระเบียงคตโดยรอบก็ล้วนก่อสร้างขึ้นด้วยลักษณะทางพุทธศิลปกรรมยุคทองของล้านนา วัดพระธาตุลำปางหลวงแห่งนี้ นับเป็นแหล่งรวมงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมล้านนาที่มีคุณค่ายิ่ง เพราะหลักฐานที่ปรากฏในวัดแห่งนี้เป็นพุทธศิลปกรรมที่มีคุณค่าของช่างล้านนายุคทองที่เหลืออยู่เพียงแห่งเดียว^{๑๓๕}

^{๑๓๒} จากการให้ข้อมูลของ นายณรงค์ วงศ์ปัญญา และนายสมยศ วรรณสูงค์, สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

^{๑๓๓} อ้างแล้ว.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนกิจ (ขันแก้ว สิริมงคล นธ.เอก, พธ.บ.), รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะเจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

^{๑๓๕} สุรพล ดำริห์กุล, รศ.ดร., ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๑.

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมคือฐานอาคารนิยมก่อสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนเพื่อความแข็งแรงรองรับน้ำหนักอาคารทั้งหมด โครงสร้างหลังคาและส่วนตกแต่งจะใช้ไม้เป็นวัสดุสำคัญ เพราะจะมีน้ำหนักเบาว่าโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก รวมทั้งยังก่อให้เกิดคุณค่าความงามในเชิงลักษณะทางสุนทรียศาสตร์ เหมาะสมในการสร้างความสวยงามต่อองค์พระพุทธรูปประธาน ของวัดสามขาที่ได้รับ การบูรณะใหม่และปิดทองคำเปลวสีสุกอร่ามทั้งองค์ตั้งอยู่ในพื้นที่ภายในวิหาร ก่อให้เกิดบรรยากาศที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ก่อให้เกิดความสงบและสร้างศรัทธาต่อพุทธศาสนิกชน เหมาะแก่การประกอบกิจกรรมหรือศาสนพิธีต่างๆตามประเพณีและมีความเป็นอัตลักษณ์ของงานพุทธศิลปกรรมที่ได้รับการยกย่องทางวิชาการรวมทั้งเป็นต้นแบบในการก่อสร้างศาสนสถานในยุคต่อมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้การนำต้นทุนทางสังคมด้านวัสดุศาสตร์มาใช้ส่งผลให้อาคารพุทธวิหารหลังใหม่ของวัดสามขาเกิดความมั่นคงแข็งแรง ตามหลักการสร้างเพราะอาคารลักษณะดังกล่าวมีรูปแบบการก่อสร้างที่มั่นคงแข็งแรงทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศทนต่อแรงแผ่นดินไหว และยังทำให้ภายในอาคารสามารถถ่ายเทหรือหมุนเวียนอากาศ ก่อให้เกิดความเย็นภายในอาคารเหมาะกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่เป็นอย่างดี

ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกในชุมชนโดยมากดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรกรรมพื้นบ้านพึ่งพาตนเอง โดยมีลักษณะเป็นสังคมแบบจารีต ทำการเกษตร การทำนาข้าว ปลูกพืชผักสวนครัว สวนลำไย สวนมะม่วง มะขาม เลี้ยงสัตว์ รวมทั้งพืชผักสวนครัวต่างๆ ทั้งนี้การตั้งบ้านเรือนรวมกันแบบกลุ่มเครือญาติ ลักษณะการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของสังคมแบบดั้งเดิม พึ่งพาตนเองและสังคมของชุมชนแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยชาวชุมชนได้ร่วมกับภาครัฐในการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยสามขาที่บรรจุได้ถึง ๑๘๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ที่เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน กิจกรรมที่ส่งเสริมและให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ป่านี้สะท้อนถึงกิจกรรมที่แสดงถึงความสำคัญของการสร้างความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมที่สมาชิกทุกคนจะมีส่วนร่วม และกิจกรรมนี้ยังแสดงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสังคมชุมชนอย่างทั่วถึง กิจกรรมนี้แสดงถึงการให้ความร่วมมือความมีสามัคคี ของสมาชิกในชุมชนในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับ เป็นแบบอย่างที่ดีในการให้ความสำคัญที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆร่วมกัน ดังกรณีการเกิดผลกระทบจากโรคโควิด ๑๙ ที่สมาชิกในชุมชนจะให้ความร่วมมือในมาตรการป้องกันต่างๆ รวมทั้งยังมีส่วนร่วมในการสร้างพุทธวิหารและส่วนอื่นๆเช่นการสร้างบูรณะพระพุทธรูป รวมทั้งการสร้างดอกบัวและแท่นฐานโลหะเพื่อรองรับองค์พระประธานจึงทำให้สมาชิกส่วนใหญ่แสดงความร่วมมือ ทั้งการบริจาคทรัพย์ ให้ความคิดเห็น รวมทั้งการให้ความร่วมมือด้านอื่นๆ เพื่อให้งานที่เกี่ยวข้องบรรลุตามวัตถุประสงค์ ที่เป็นทั้งความเชื่อความศรัทธาต่อสถาบันพระพุทธศาสนา ความมีสำนึกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อกิจกรรมอันเป็นสาธารณะของชุมชน

ด้วยลักษณะของวิถีการดำเนินชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมพึ่งพาตนเอง หรือแบบเศรษฐกิจพอเพียง จึงก่อให้เกิดความสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมของชุมชน โดยจัดให้มีกิจกรรมอันเป็นลักษณะของการแสดงถึงร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน คือ “การทำพิธีสืบชะตาป่า” เป็นการทำบุญเพื่อแสดงความสำนึกต่อธรรมชาติหรือระบบทางนิเวศวิทยา ต่ออายุให้ป่าโดยพิธีนี้จะทำให้เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมพื้นที่ป่าเขา อันเป็นต้นทุนทางสังคมที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชน โดยเป็นการประยุกต์จากพิธีสืบชะตาของผู้คนตามความเชื่อ ของคน

ล้านนา โดยจัดขึ้นในวันวิสาขบูชา หรือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี และ อีกกิจกรรมหนึ่ง คือ “พิธีเลี้ยงผีอารักษ์อาเก่า หรือการเลี้ยงผีขุนน้ำ” จัดขึ้นเพื่อเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพตามความเชื่อที่สืบทอดกัน มาว่าสถานที่ทุกแห่งในป่าอันเป็นต้นน้ำลำธารผีคุ้มครองรักษา จึงทำพิธีเพื่อขอขมาที่ได้ล่วงเกิน ขอขอบคุณที่ได้อาศัยใช้ประโยชน์ และขอพรให้ปกปักรักษาคนในหมู่บ้าน โดยจัดในช่วงเดือน ๙ ของภาคเหนือ (มิถุนายน) กิจกรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นแนวทางที่สำคัญประการหนึ่งในการส่งเสริมความเชื่อต่อสังคมชุมชน

ภาพที่ ๘ ประเพณีเลี้ยงผีต้นน้ำ

ประเพณีเลี้ยงผีต้นน้ำ สะท้อนคติความเชื่อของสังคมชุมชนชนบทของล้านนาที่จัดทำพิธีสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน แสดงถึงคติความเชื่อเรื่องการเคารพรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน

๒) ความเชื่อและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา

ชุมชนบ้านสามขามีความเชื่อและศรัทธาต่อชนบประเพณีที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญ สมาชิกชุมชนบ้านสามขาเป็นสังคมแบบมีคติความเชื่อและนับถือพระพุทธศาสนา ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์^{๑๓๖} ส่งผลให้งานประเพณีหรือกิจกรรมสาธารณะของชุมชนที่สำคัญ จะมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันทางศาสนาพุทธเป็นหลัก เช่น

^{๑๓๖} จากการให้ข้อมูลโดย พระครูสิริรัตนกิจ (ขันแก้ว สิริมงคล โฉน.เอก, พธ.บ.), รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะเจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง, นายบุญเรือน เฒ่าคำ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขา

ประเพณีการทานหัวหิงไฟพระเจ้า (การถวายพินก่อไฟเพื่อบรรเทาความหนาวแก่องค์พระพุทธรูปพระประธานของวัด) คือ พินที่นำมาเป็นเชื้อก่อไฟ “หิง” คือ การผิง ล้านนาไทยเรียกการผิงไฟว่า “หิงไฟ” ซึ่งวิธีการทำหัวหิงไฟพระเจ้า คือ เมื่อถึงเทศกาล เจ้าอาวาสของวัดจะสั่งให้พระภิกษุสามเณรลูกศิษย์ของท่านไปหาหัวหรือพินตามป่า เลือกเอาไม้ที่มีสีขาวให้ถ่านดี ทนทาน ไม่แตกเวลาก่อไฟ และหาได้ง่ายในท้องถิ่น ไม้ที่นิยมเอามาทำเป็นพินสำหรับผิงพระพุทธรูปเจ้านั้น คือ ไม้คนทา หรือไม้ชิงชี ไม้โมกมัน หรือมูกมัน ไม้โชค หรือสะคร้อ ไม้มะขาม โดยมีกรรมวิธีทำหัว คือ ตัดไม้ลงมากองไว้ในลานกว้าง ถ้าหากเอาเปลือกไม้ออกทุกส่วน ตัดทอนให้ได้ขนาดยาว ๑ วา ไม้ขนาดเล็กยาว ๑ ศอก นับไม้เท่าพระชนม์ของพระพุทธรูปเจ้า ๘๐ ดุ้น ผูกไว้เป็นมัด ๆ ตามขนาด จากนั้นช่วยกันแบกหามเข้าสู่วัดนำมาไว้ที่ลานข้างวิหาร หรือที่ล้านนาเรียกว่า “ช่วงแก้วทั้งสาม” “ช่วงแก้วอาราม”

ภาพที่ ๙ ประเพณีการทานหัวหิงไฟพระเจ้า

ประเพณีการทานหัวหิงไฟพระเจ้า คือ การถวายพินก่อไฟเพื่อบรรเทาความหนาวแก่องค์พระพุทธรูปพระประธานของวัดที่เป็นธรรมเนียมของวัดในล้านนา) แสดงถึงคติด้านความศรัทธาต่อศาสนวัตถุในพระพุทธศาสนา

ประเพณีตานไม้คำสะหลี หรือถวายทานไม้คำตันพระศรีมหาโพธิ์ ตามความเชื่อของชาวพุทธไม้โพธิ์ถือเป็นไม้สำคัญเป็นต้นไม้ในพุทธประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ประทับใต้ต้น

โพธิ์เมื่อทรงตรัสรู้ และเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่จะมีเทวดารักษาหรือรุกขเทวดาสงสถิตอยู่ โดยเฉพาะต้นโพธิ์ ซึ่งนอกจากจะเป็นต้นไม้ใหญ่ที่ส่วนมากจะปลูกไว้ในวัด ต้นโพธิ์เมื่อเจริญเติบโตจะมีกิ่งก้านสาขาทอดยาว บางกิ่งโน้มเอียงจนเกรงว่าจะหักโค่นยามลมพัดแรง จึงมีคนนำไม้ง่ามมาค้ำยันกิ่งไว้ ไม้ง่ามนั้นเรียกว่า “ไม้ค้ำโพธิ์” หรือ “ไม้ค้ำสะหลี” นอกจากจะเป็นการค้ำยันกิ่งไม้ให้ล้มแล้ว ยังมีความหมายไปถึงการค้ำชูพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวสืบต่อไป อีกทั้งเชื่อกันว่ากุศลในการถวายไม้ค้ำโพธิ์จะช่วยคุ้มครองดวงชะตาให้เจริญขึ้น ไม่ตกต่ำ มีคนช่วยเหลือค้ำชูไปตลอด ความเชื่อดังกล่าวเป็นที่ศรัทธาเชื่อถือโดยทั่วไปในกลุ่มชาวล้านนาทางภาคเหนือของไทย วัดต่างๆ ในภาคเหนือหากมีต้นโพธิ์ใหญ่ก็มักจะมีผู้นำไม้ค้ำสะหลีไปค้ำยันไว้ จัดขึ้นในวันที่ ๑๔ เมษายนของทุกปี ช่วงจัดงานสงกรานต์ นับเป็นประเพณีดั้งเดิมของหมู่บ้าน แต่เดิมทุกครัวเรือนจะนำไม้ค้ำต้นพระศรีมหาโพธิ์มาถวายวัดครัวเรือนละ ๑ ต้น แต่ปัจจุบันปรับเปลี่ยนให้นำมาถวายหมวดละ ๑ ต้น เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชน

ภาพที่ ๑๐ สัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช

สัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช เกี่ยวกับทัศนคติความเชื่อด้านการใช้ไม้ค้ำสะหลี หรือถวายนไม้ค้ำต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่เป็นทัศนคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาของชาวล้านนาที่แสดงถึงคติความเชื่อในเรื่องการค้ำชูพระพุทธศาสนา

พิธีฟังธรรมปล้ำจ่อน (พิธีฟังธรรมมัจฉาพญาปลาช่อน) เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อของชุมชน จัดขึ้นในวันแรม ๙ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ (ช่วงประมาณเดือนมิถุนายน) ที่ใช้หลักพิธีทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เป็นพิธีกรรมเก่าแก่ของคนล้านนา ที่เชื่อว่าพิธีฟังธรรมนี้จะประทานความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์ นอกจากขอฝนแล้วยังเป็นการแสดงความกตัญญูต่อแหล่งน้ำที่เป็นเส้นชีวิตหล่อเลี้ยงสังคมชุมชน^{๑๓๗} พิธีนี้จะมีการสวดพระ

^{๑๓๗} จากการให้ข้อมูลโดย พระครูสิริรัตนกิจ (ขันแก้ว สิริมงคล โน.เอก, พธ.บ.), รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะ เจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

ปริตร คาถาขอฝน และคาถามหาเมฆ ตามด้วยการแสดงพระธรรมเทศนา เรื่องพญาปลาช่อน หรือ มัจฉาพญาปลาช่อน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดของงานพิธีพื้งธรรมนี้

๓) ผลกระทบด้านต่าง ๆ อันเกิดจากการแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ ที่ส่งผลต่อคติความเชื่อของชุมชนบ้านสามขา

การวิเคราะห์ทุนวัฒนธรรมที่ปรากฏในบริบทชุมชนบ้านสามขาภายใต้ภาวะการแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ ประสบกับการแพร่ระบาดของโควิด๑๙ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ถึง ๒๕๖๔ กลุ่มเปราะบางจึงได้รับผลกระทบแล้วมีการฟื้นตัวที่ช้าลงมากกว่ากลุ่มอื่น อัตราการจ้างงานโดยรวมของประเทศยังคงตัวอยู่ที่ร้อยละ ๖๘ นับตั้งแต่เริ่มมีการระบาด แม้อัตรานี้จะแตกต่างไปบ้างตามกลุ่มประชากรและภูมิภาคต่างๆ แม้การจ้างงานในเมืองจะลดลง การจ้างงานในแถบชนบทกลับเพิ่มขึ้นเนื่องจากผู้คนที่ต้องออกจากงานในตัวเมืองหวนคืนสู่ภาคการเกษตร ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ ๕๐ กล่าวว่างานของตนได้รับผลกระทบจากโควิด๑๙ บางคนต้องออกจากงาน

สังคมในโลกยุคโควิด ๑๙ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของเราอย่างมาก การใช้เศรษฐกิจพอเพียง สร้างความอดทน ให้ประชากร อดทนอยู่บ้านได้ อดทนต่อความยากลำบาก ลดความฟุ้งเฟ้อ การทำให้ครอบครัวอบอุ่น เพราะทุกคนต้องอยู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การจับมือ การทักทายด้วยการถอด จะมาเป็นยกมือไหว้ สร้างความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจต่อสู้กับโรคร้าย จับมือหันหน้าเข้าหากัน เพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน

- **ผลกระทบด้านสังคม** สำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบรุนแรงมากที่สุดในการระบาดของโรคโควิด ๑๙ ตั้งแต่เดือนมีนาคม ๒๕๖๓ เป็นต้นมา คือ กลุ่มประชาชนที่มีรายได้น้อย รวมถึงกลุ่มเปราะบางอื่น ได้แก่ เด็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ และคนเจ็บป่วย ซึ่งเป็นผลมาจากการสูญเสียรายได้ ทั้งจากการถูกเลิกจ้างงานน้อยลง รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของ “ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจและสังคมจากการระบาดของโรคโควิด ๑๙ ในระดับโลก และในประเทศไทย ผลกระทบลูกโซ่ ไปถึงการลดลงของคุณภาพชีวิต การไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง หรือการไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้ ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงผลจากการมีต้นทุนทางสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่างกันกลุ่มคนเปราะบาง เป็นกลุ่มที่มีโอกาสได้รับผลกระทบทางด้านสุขภาพและเศรษฐกิจมาก เช่น คนไร้ บ้าน ไม่มีที่พักอาศัยเป็นหลักแหล่งจึงมีความเสี่ยงสูงต่อโรคระบาด คนรายได้ต่ำ หรือคนที่ไม่มียาน ได้รับผลกระทบจากการจำกัดการเดินทาง และการเว้นระยะห่างทางสังคม ทำให้โอกาสในการจ้างงานน้อยลง เกิดความหวาดกลัว วิตกกังวลถึงรายได้

- **ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ** ความรุนแรงของผลกระทบทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับสองปัจจัย ได้แก่ ๑) ระยะเวลาของการ จำกัดการเคลื่อนย้ายของผู้คน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจในประเทศและ ๒) ประสิทธิภาพของการตอบสนอง ทางการเงินในช่วงวิกฤตการณ์

- **ผลกระทบต่อสถานะการจ้างงาน** การระบาดใหญ่ของโควิด ๑๙ ส่งผลต่อการจ้างงานและรายได้ที่แตกต่างกัน แม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว หลักฐานแสดงให้เห็นว่าผู้ที่อยู่ระดับล่างสุดของการกระจายรายได้จะได้รับผลกระทบมากที่สุด คนงานที่มี รายได้น้อยมักจะได้รับการคุ้มครองจากตลาดแรงงานน้อยกว่า หลายคนได้รับเงินเป็นรายชั่วโมงโดยปกติ การลาป่วยจะได้รับค่าจ้างเพียงเล็กน้อยหรือไม่ได้รับเลย

- **ผลกระทบต่อระบบสุขภาพ** การระบาดของโรคโควิด ๑๙ ไม่เพียงแต่จะกีดการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังส่งผลกระทบต่อ การพัฒนาระบบสุขภาพที่ยั่งยืนในระยะสั้นอีกด้วย ความเปราะบางของระบบการดูแลสุขภาพของประเทศที่มีอยู่เดิม หลายประเทศกำลังเผชิญกับความท้าทายด้านสาธารณสุขที่สำคัญ

ข้อมูลด้านผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ เมื่อวิเคราะห์เข้ากับบริบทชุมชนของบ้านสามขา เพื่อนำมาเป็นข้อมูลเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ของโครงการพุทธศิลป์กรรมเพื่อการบำบัด คณะทำงานวิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลในด้านต่างๆ ที่ได้รับการเข้าไปศึกษาและเก็บข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์ การเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการร่วมกิจกรรมการทำงานของทีมงานวิจัยและสมาชิกของชุมชนวัดสามขา ทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลที่เป็นหลักสำคัญที่เป็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ที่เป็นหลักการสำคัญดังนี้

ความเป็นสังคมแบบจารีตนิยมแบบมีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมแบบพระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนาเป็นรากฐานทางอารยธรรม ก่อให้เกิดสังคมแบบจารีตอันมีความงามและลงตัวในทุกๆ ด้าน สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นและมีพัฒนาการควบคู่กับอาณาจักรและพระพุทธศาสนา คือ “พุทธศิลป์ของล้านนา” มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุถึงความเป็นมาของพุทธศิลป์ล้านนาได้รับอิทธิพลตลอดจนแนวคิดและปรัชญาในการสร้างสรรค์และถูกหล่อหลอมขึ้นมา จากศิลปกรรมที่หลากหลายสกุลช่างอันงดงามและมีคุณค่า แสดงถึงความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จนตกผลึกและลงตัวมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ก่อเกิดเป็นแหล่งอารยธรรมที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งสร้างสำนึกของสังคมชุมชนในระดับอาณาจักร สังคมชุมชน วัฒนธรรมนิยมประเพณีและเป็นรากฐานทางอารยธรรมที่ภาคภูมิใจอย่างสูงสุดของคนล้านนาและชาวไทย การสร้างงานทางพุทธศิลป์กรรมเหล่านี้เกิดจากพลังความเชื่อมั่นและพลังศรัทธาอย่างสูงของพุทธศาสนิกชนชาวล้านนาในทุกกระชั้นของชนในสังคมตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านสามัญชนทั่วไป^{๑๓๘} ถึงแม้ว่าอาณาจักรล้านนาที่ก่อตั้งหรือสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นในราว พ.ศ. ๑๘๓๙ ตั้งแต่สมัยพญามังรายและล่มสลายในราว พ.ศ. ๒๑๐๑ จากการบุกเข้ายึดครองโดยพม่าและตกเป็นเมืองขึ้นของพม่านานนับร้อยปี ในช่วงเวลาตอนกลางของอาณาจักรล้านนาคือเป็นยุครุ่งเรือง (ยุคทอง) ของอาณาจักรล้านนา (พ.ศ. ๑๙๑๔-๒๐๖๘) ตั้งแต่พระสุมนะเถระมาเมืองเชียงใหม่ จนถึง พญาแก้วทิวังคต รวมระยะเวลาประมาณ ๑๐๕ ปี^{๑๓๙} งานพุทธศิลป์กรรมยุคนี้ได้รับการยอมรับในทางวิชาการให้เป็นศิลปะที่เป็นความภาคภูมิใจของคนล้านนาและได้รับการสืบทอดมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบันนี้

ความเกี่ยวข้องเชิงประวัติศาสตร์ของบริบททางชุมชนทั้ง อาณาจักร ศาสนจักร และสังคม ก่อให้เกิดความสำนึกและความภาคภูมิใจหนึ่งของคนบ้านสามขา คือ การสืบเชื้อสายเป็นลูกหลาน

^{๑๓๘} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (เชียงใหม่: โครงการขอสันทะล้านนาคติศึกษา : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๙), หน้า ๒๕.

^{๑๓๙} สุรพล ดำริห์กุล, เจดีย์วัดช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาในภาคเหนือในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๙.

ของ “ตีปาละ” (เกิดปี พ.ศ.๒๒๔๐) ผู้เป็นนักรบผู้กล้าหาญแห่งล้านนาที่ร่วมกันปลดแอกจากการถูกพม่ายึดครองในครั้งโบราณ (ราวปี พ.ศ. ๒๒๗๒-๒๒๗๕ ตรงกับรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระแห่งกรุงศรีอยุธยา) ปัจจุบันนี้ยังส่งผลถึงสมาชิกในชุมชนด้านความเข้มแข็งเรื่องการมีวัฒนธรรมทางสังคมแบบเครือญาติ^{๑๔๐} ก่อให้เกิดความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนบ้านสามขาเพราะประวัติศาสตร์ของสังคมชุมชนมีความเกี่ยวเนื่องทางเครือญาติที่พึ่งพากันมาโดยตลอด จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกด้านหนึ่งในการนำมาสู่การวิเคราะห์และพิจารณางานพุทธศิลปกรรมและบริบทที่ปรากฏในสังคมชุมชนเป็นข้อมูลสำคัญในการสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลปกรรมเพื่อชุมชนวัดสามขา ที่จะเกิดความสัมพันธ์ผลเชิงบ่าบัดในการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา^{๑๔๑} ได้อย่างแท้จริง

ความมีรากฐานของคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในด้านการสร้างศาสนวัตถุ หมายถึง สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ตามหลักทางศาสนาในที่นี้ คือ งานพุทธศิลปกรรม เพราะศิลปกรรมต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นตามหลักทางพระพุทธศาสนานั้น นอกเหนือจากเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยองค์ประกอบตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว งานพุทธศิลป์เป็นอีกรูปแบบของการแสดงหลักธรรมต่างๆ เพราะในงานศิลปกรรมเหล่านั้น จะแฝงไปด้วยหลักธรรม ปรัชญา และแนวคิดหรืออธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมเหล่านั้นยังประกอบด้วยคติความเชื่อ ความศรัทธาที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อมนุษย์และสังคมอย่างมากมายส่งผลให้กิจกรรมต่างของผู้ที่มีส่วนร่วมได้รับการบ่าบัดเชิงกายภาพที่ส่งผลต่อองค์รวมและเกิดการยอมรับ ภาคภูมิใจ มีความสุขและยังทำให้รู้สึกถึงคุณค่าอันปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม การมีส่วนร่วมและเข้าร่วมกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา นี้ นับเป็นกิจกรรมที่จะส่งผลต่อสมาชิกในสังคมชุมชนบ้านสามขาเชิงบ่าบัด ตามที่ระบุในหนังสือ Making sense of ecotherapy โดยมูลนิธิ Mind UK ได้สรุปประโยชน์ของ Ecotherapy ไว้ดังนี้ ๑) ช่วยพัฒนาสุขภาพจิตใจ โดยเฉพาะ เรื่องภาวะซึมเศร้า ๒) ช่วยพัฒนาสุขภาพร่างกาย ๓) ช่วยพัฒนาชีวิตทางสังคม การเข้าร่วมกิจกรรม ๔) ช่วยสร้างความเชื่อมั่น ๕) ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และ ๖) ช่วยฝึกสติ Mindfulness^{๑๔๒}

กิจกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การบรรจุแผ่นยันต์หินอ่อนขนาด กว้าง ๑๐ เซนติเมตร ยาว ๑๐ เซนติเมตร ซึ่งได้รับการสำรวจและพบว่าใช้ในการบรรจุในตำแหน่งต่างๆขององค์พระพุทธรูป คือ ในส่วนพระเศียร ๑ หัวใจ ๑ ท้องทั้ง ๔ ทิศ ๘ รวมทั้งกลางพุทธบังลังก์ ๔ และตำแหน่งหัวเข่า ซ้าย ๑ ขวา ๑ รวมทั้งหมด จำนวนทั้งหมด ๑๖ แผ่น จากแนวทางปฏิบัติ คือ ได้บรรจุรวมแผ่นยันต์ทั้งทั้งหมดลงในส่วนฐานขององค์พระประธาน จากการให้ข้อมูลของ ดร.พรศิลป์ รัตนชู

^{๑๔๐} จากการให้ข้อมูลของ นายบุญเรือน เต๋าคำ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขาดำบลหัวเสือ อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง และ ผอ.สันทัศน์ จันทรจอม และ ผอ.เทพฤทธิ์ อินทราประสิทธิ์, คณะกรรมการวัดสามขา เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

^{๑๔๑} อิง.จตุกก. (ไทย) ๒๒/๓๐๘/๔๐๙.

^{๑๔๒} Mind for better mental health, Making sense of ecotherapy, (United Kingdom: Mind, 2015), pp.12-16.

เดช ระบุว่า การใส่แผ่นยันต์ทั้งหมดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ค้นพบของนักวิชาการของล้านนาด้านพุทธศิลปกรรมที่ไดรรวบรวมและต่อมาได้นำมาปริยัติให้ข้อความในอักขระ มีความสอดคล้องและมีความหมายที่ถูกต้องตรงกันเพื่อให้ส่งผลต่อการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ต่อองค์พระพุทธรูปในการสร้างของพุทธศิลปกรรมล้านนา ประเด็นดังกล่าวนี้ได้สะท้อนคติความเชื่อในบริบททางสังคมของล้านนาและได้นำรูปแบบและวิธีการดังกล่าวมาใช้ในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมครั้งนี้ด้วย ซึ่งส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นต่อสมาชิกในชุมชนบ้านสามขามากยิ่งขึ้น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องประวัติศาสตร์ชุมชน ที่ตั้งชุมชน จำนวนประชากร ขนาดพื้นที่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนคติความเชื่อความศรัทธาทางศาสนา โดยหลักการดังกล่าวสัมพันธ์กับแนวคิด เรื่อง “Ecotherapy” โดย Howard Clinebell ผู้เขียนหนังสือเรื่อง “Ecotherapy” ในปี ค.ศ.๑๙๙๖ ได้อธิบายไว้ว่า Ecoteraphy หมายถึง “การรักษาและการเจริญเติบโตที่ได้รับการหล่อเลี้ยงจากการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับโลก”^{๑๔๓}

Ecoteraphy อาจครอบคลุมถึงวิธีการทั้งหมดทุกข้อนี้ หรือเน้นเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ซึ่งจะทำให้ผู้รับการบำบัดเริ่มเกิดการตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์ของตนเองกับโลก โดยกระบวนการจะแบ่งเป็น ๔ ขั้นตอนต่อไปนี้

- ๑) กระตระหนักรู้ (awareness)
- ๒) การตอบสนองทางอารมณ์ (emotional responsiveness)
- ๓) ความเข้าใจ (understanding)
- ๔) การกระทำ (action)^{๑๔๔}

๔) ผลที่เกิดขึ้นจากการนำมาใช้ที่เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

จากการวิเคราะห์คติความเชื่อต่อพระพุทธรูปศาสนาของชุมชนบ้านสามขา ส่งผลให้ทุกฝ่ายต้องการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมที่สะท้อนความถูกต้อง ทั้งในด้านปรัชญาการสร้าง หลักธรรมคำสอนต่างๆที่แฝงอยู่ในงานสร้าง ความเป็นตัวตนเชิงอัตลักษณ์ในรูปแบบของงานพุทธศิลปกรรมที่เป็นรากฐานของสังคมชุมชนล้านนาแบบสังคมจารีตประเพณี ที่สอดคล้องกับกิจกรรมต่างๆในทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นและเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของสังคมชุมชนบ้านสามขาโดยตลอด ส่งผลด้านงานพุทธศิลปกรรม คือ

ที่ตั้งและจำนวนประชากรและประวัติศาสตร์ชุมชนนี้ส่งผลให้เกิดความสำนึกในสมาชิกของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอาณาจักรล้านนา บุคคลตัวอย่างต้นแบบที่เป็นความภาคภูมิใจ

^{๑๔๓} Howard Clinebell, *Ecoteraphy: Healing Ourselves, Healing the Earth*, (New York: Routledge, 2016), p. xxi.

^{๑๔๔} S.A., "Protest and thrive: The relationship between global responsibility and personal empowerment," *The New England Journal of Public Policy*, Special issue (April, 1990): 163-177.

และสร้างสำนึกในภาพรวมหรือความเป็นอาณาจักรล้านนาในการนำพุทธศิลปกรรมล้านนามาสร้างสรรค์งานในวัดสามขา ด้านสภาพภูมิศาสตร์มีทรัพยากรที่เป็นต้นทุนนำมาใช้เป็นประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมต่อตนเองและสังคมชุมชนจึงเกิดความสำนึกในการอนุรักษ์ และปกป้องรวมทั้งปลูกทรัพยากรป่าไม้พวกนี้ให้อยู่กับสังคมชุมชนตลอดไป ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นรูปแบบของความเป็นสังคมแบบจารีต แบบวัฒนธรรมท้องถิ่นในการนำและใช้พัฒนาสังคมชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพราะสมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญในการร่วมมือในกิจกรรมของส่วนรวมและยังสำนึกถึงความเป็นเจ้าของต่อสิ่งสำคัญของระบบทางสถาบันพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนการสำนึกถึงความเข้มแข็งของชุมชนในการให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่เป็นสาธารณะประโยชน์ของชุมชนทุกด้าน

อาชีพหลักของประชากรสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำไร่ และแลกเปลี่ยนผลผลิตในกลุ่มสมาชิก แบบพึ่งพาตนเอง สมาชิกในชุมชนมีความสนิทสนมและรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง โดยการมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในกิจกรรมสาธารณะต่างๆของชุมชนเกิดการหันกลับไปมองวิถีแบบเก่า วิถีชีวิตที่พอเพียงเกิดการเรียนรู้เพื่อจะพัฒนาสังคมชุมชนตามขนาดและรูปแบบที่ลงตัวกับรายได้และรายได้ที่สมาชิกจะให้ความร่วมมือได้

วิถีชีวิตและระบบทางวัฒนธรรมเป็นลักษณะการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของสังคมแบบดั้งเดิม พึ่งพาตนเองและสังคม สภาพแวดล้อมและพึ่งพาเครือญาติการร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชนเป็นการให้ความร่วมมือโดยเฉพาะการทำบุญเพื่อแสดงความสำนึกต่อธรรมชาติหรือระบบทางนิเวศวิทยาและเป็นการผ산ความเชื่อทางวิถีชีวิตและค่านึงถึงความกลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องประวัติศาสตร์ ที่ตั้ง จำนวนประชากร ขนาดพื้นที่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนคติความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาก่อให้เกิดผลต่างๆที่ชุมชน กระตระหนักรู้ (awareness) และทำให้เกิดการตอบสนองทางอารมณ์ (emotional responsiveness) นำไปสู่ความเข้าใจ (understanding) ที่ส่งผลต่อการกระทำ (action) โดยนำสภาพปัญหาและแนวทางข้างต้นมาเป็นหลักวิธีที่จะสร้างสรรค์โดยการผ산งานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่สร้างสรรค์เพื่อส่งผลด้านการบำบัดสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชน โดยสังคมมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและบริบทของสังคมชุมชนเพื่อการสร้างเสริมความสุข (Hapleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา^{๑๔๕}

๔.๓ บุรณการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน

จากการที่คณะทีมงานวิจัยได้เข้าไปประสานงานเพื่อขออนุญาตการทำข้อมูลโครงการวิจัย และร่วมการวางแผนงานกับผู้นำสังคมชุมชนบ้านสามขา เพื่อร่วมหาแนวทางในการนำงานพุทธศิลปกรรมของล้านนาสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา เพื่อการบำบัดต่อ

^{๑๔๕} อ้างแล้ว.

สังคมชุมชนจากผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ เพื่อการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา^{๑๔๖} ที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกของชุมชนในด้านต่างๆ ตามวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัย เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ ณ วัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดยร่วมจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับทั้งฝ่ายภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชน และคณะกรรมการของวัดสามขาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มและวางแผนร่วมกันคือ

๑) พระครูสิริรัตนกิจ (ขันแก้ว สิริมงคล โน.เอก, พธ.บ.) รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะเจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๒) นายบุญเรือน เต๋าคำ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๓) ผอ. เทพฤทธิ์ อินทราประสิทธิ์ คณะกรรมการวัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๔) ผอ. สันทัศน์ จันทร์จอม คณะกรรมการวัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๕) นายนริศ วงศ์จินา นายช่างก่อสร้างพุทธวิหารวัดสามขา คณะกรรมการวัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๖) คุณศักดิ์ชาย แก้วแปง ผู้ศรัทธาหลักในการบริจาคทรัพย์ เพื่อการบูรณะพระพุทธรูปพระประธาน วัดสามขา

๗) ผอ.สมสิน จันทร์จอม คณะกรรมการวัดสามขาผู้รับผิดชอบงานด้านวิศวกรรมเพื่อการสร้างและบูรณะพุทธวิหารและพระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๘) ดร.สุชัย สิริวิกุล^{๑๔๗} หัวหน้าโครงการวิจัย พุทธศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลดทลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (มีฐานะวิทยากรผู้ให้ข้อมูลด้านพุทธศิลปกรรมล้านนา)

๙) ดร.กตัญญู เรือนต้น^{๑๔๘} ผู้ร่วมวิจัย และเป็นผู้ร่วมบันทึกข้อมูลสำคัญการวิจัย

๔.๓.๑ แนวทางและหลักการวิเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมในวัดสามขา

การประมวลงานพุทธศิลปกรรมในวัดสามขา เพื่อการสร้างสรรค์เชิงลดทลายบำบัดที่เกิดจากสถานการณ์การแพร่ระบาดอย่างรุนแรงของเชื้อโควิด ๑๙ ในประเทศไทยและในชุมชนบ้านสาม

^{๑๔๖} อ้างแล้ว.

^{๑๔๗} อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต พุทธศาสตร์ ,ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาเขตเชียงใหม่.

^{๑๔๘} อาจารย์ประจำหลักสูตรคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำปาง.

ชา อ.แม่ทะ จ.ลำปางอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ช่วงต้นปี พ.ศ.๒๕๖๓ จนถึงปัจจุบันซึ่งส่งผลกระทบอย่างรุนแรงเป็นวงกว้างในทุกๆ ด้านต่อสังคมชุมชนในทุกระดับชั้นที่สามารถรับรู้กันได้โดยทั่วไป ส่งผลให้สมาชิกในทุกภาคส่วนของสังคมแสวงหาแนวทางด้านความปลอดภัยต่อชีวิตด้วยการเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนาเพื่อป้องกันทั้งตนเองและสมาชิกของครอบครัว ด้วยลักษณะทางกายภาพของชุมชนบ้านสามขา มีลักษณะเป็นสังคมที่ค่อนข้างปลอดภัยจากการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด ๑๙ เพราะเป็นชนบทห่างไกลและมีลักษณะแบบเป็นสังคมจารีตแบบเครือญาติพึ่งพาตนเองในการดำรงชีพด้านเกษตรกรรม ทำให้เป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัยอย่างสูงในสถานการณ์นั้น และสมาชิกของชุมชนมีความยินดีและเป็นสำนึกรับรู้ที่ดีในการกลับมาสู่สังคมชุมชนอันเป็นถิ่นฐานภูมิลำเนาบ้านเกิด

ในช่วงเวลาการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ ดังกล่าวทางชุมชนบ้านสามขากำลังทำการก่อสร้างอาคารพุทธวิหารที่เป็นศาสนวัตถุสำคัญที่สุดของวัดสามขาแทนอาคารเดิมที่แตกพังชำรุดเสียหายจากการเกิดแผ่นดินไหวเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๗ โดยได้มีการประเมินจากวิศวกรว่าลักษณะทางกายภาพของอาคารมีความอันตรายเกินกว่าที่จะใช้งานต่อไป^{๑๔๙} จึงทำให้มีมติของทั้งฝ่ายสงฆ์และคณะกรรมการของวัดในการรื้อถอนและสร้างพุทธวิหารขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์สวยงามแข็งแรงรวมทั้งจะนำสมาชิกของชุมชนบ้านสามขามีส่วนร่วมเพราะจะเป็นการใช้ความเชื่อในหลักการและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบำบัดสังคมชุมชนเพื่อการสร้างเสริมความสุข (Hapleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา^{๑๕๐} ที่เนื่องด้วยการร่วมทำบุญทางพระพุทธศาสนาจะส่งผลต่อจิตใจของผู้กระทำ อาณิสสและความเชื่อความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาที่เป็นสถาบันหลักของชุมชนเป็นแนวทางในการสร้างงานพุทธศิลปกรรมเพื่อให้สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ในด้านใดด้านหนึ่ง เพราะสถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในการจะช่วยบรรเทาความทุกข์ของคนในสังคมในช่วงเวลาที่สถานการณ์แพร่ระบาดโควิด ๑๙ นี้

การสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมในวัดสามขานั้น เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ทั้งหมด เพราะอาคารพระวิหารหลังเดิมได้ชำรุดและรื้อถอนออกไปทั้งหลังยังคงเหลือพระพุทธรูปพระประธานมีลักษณะเป็นพระปูนปั้นขนาดหน้าตัก ๓.๗๐ เมตร เป็นงานพุทธศิลปกรรมแบบช่างพื้นบ้านล้านนาแบบเชียงแสนสิงห์ ๓ เพียงองค์เดียวที่ยังคงเหลืออยู่และไม่แตกหักชำรุดซึ่งนับเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญที่ชาวบ้านเชื่อในเรื่องของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขององค์พระพุทธรูปพระประธาน

^{๑๔๙} จากการให้ข้อมูลของ นายช่าง สมสิน จันทรจอม, (ส.ยธ.) นายช่างวิศวกรระดับสามัญโยธา ผอ. กองช่างเทศบาลตำบล จันจว้า อ.แม่จัน จ.เชียงราย เป็นกรรมการผู้รับผิดชอบการออกแบบงานด้านวิศวกรรมของอาคารพุทธวิหารวัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

^{๑๕๐} อ้างแล้ว.

ภาพที่ ๑๑ พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา

พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา ที่เหลือจากการรื้อถอนวิหารหลังเดิมที่ชำรุดเพราะการเกิดแผ่นดินไหวปี พ.ศ. ๒๕๕๗ การก่อสร้างอาคารพุทธวิหารวัดสามขา ทางคณะกรรมการวัดสามขาและผู้นำชุมชน ได้มีการเชิญผู้มีความรู้ความชำนาญในด้านต่าง ๆ มาให้ความเห็นและออกแบบก่อสร้างอาคารพุทธวิหารที่เหมาะสมทั้งด้านรูปแบบทางพุทธศิลปกรรมที่สอดคล้องกับสังคมชุมชนในทุกๆด้าน ทีมงานวิจัยโดย ดร.สุชัย สิริวิกุล เป็นผู้นำซึ่งได้รับเชิญเพื่อร่วมการให้คำแนะนำและปรึกษาในการก่อสร้างนี้ จึงมีการประชุมปรึกษาหารือกำหนดรูปแบบและแนวทางการออกแบบพุทธวิหารนี้ขึ้นมา มีข้อสรุปเบื้องต้นในการจะนำองค์พระพุทธรูปเดิมนี้นี้มาเป็นพระประธานของพระวิหารหลังใหม่เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และจะช่วยทำให้เกิดการยอมรับของสังคมชุมชนเนื่องด้วยความคุ้นเคยและเห็นว่าการนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองมารักษาคำไว้จะเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชุมชนอีกด้วย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาตามวัดคู่ประสงค์ข้อที่ ๑ ของการวิจัยครั้งนี้ คือ ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา จึงมีข้อสรุปร่วมกันของทีมงานวิจัยและคณะกรรมการทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสเรื่องการนำงานพุทธศิลปกรรมแบบล้านนายุคทองมาเป็นแนวทางในการสร้างพุทธวิหาร ตามรูปแบบพุทธวิหารล้านนาสกุลช่างลำปางที่ปรากฏในวัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง มาเป็นต้นแบบรวมทั้งการใช้วัสดุประเภทไม้มาเป็นวัสดุหลักในการสร้างพุทธวิหารหลังใหม่ของวัดสามขา

ภาพแสดงการเปรียบเทียบของงานพุทธสถาปัตยกรรมขององค์พระวิหารวัดสามขา ก่อนการบูรณะและแตกชำรุดจากแผ่นดินไหวทั้ง ๒ ครั้ง กับพุทธวิหารสกุลช่างลำปางภายในวัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง มาเป็นต้นแบบในการสร้างบูรณะ

ภาพที่ ๑๒ พุทธสถาปัตยกรรมต้นแบบของวิหารน้ำแต้มในวัดพระธาตุลำปางหลวง

การเปรียบเทียบการนำพุทธสถาปัตยกรรมต้นแบบของวิหารน้ำแต้มในวัดพระธาตุลำปางหลวงมาเป็นต้นแบบในการสร้างพระวิหารของวัดสามขาที่สอดคล้องเชิงประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนบ้านสามขาเป็นสังคมที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแบบวิถีพุทธ มีวัดประจำหมู่บ้าน ๑ แห่งคือวัดสามขา ประชากรทั้งหมดของบ้านสามขาเป็นสังคมแบบพุทธศาสนา ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์^{๑๕๑} มีประวัติการก่อสร้างวิหารและพระพุทธรูปพระประธานขึ้นเมื่อพ.ศ.๒๕๐๓ เป็นสถานที่สำคัญอันเป็นศูนย์กลางที่สำคัญและเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของสังคมชุมชนอย่างยาวนาน ทั้งด้านประเพณี วัฒนธรรม กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การท่องเที่ยวและกิจกรรมอื่นๆ องค์พระพุทธรูปนับเป็นศูนย์กลางของสังคมชุมชนมาโดยตลอด การออกแบบศาสนวัตถุทั้งหมดทั้งอาคารพุทธวิหาร และการจัดการสถานที่รวมทั้งสิ่งปลูกสร้างอื่นๆล้วนถูกกำหนดขนาดและพื้นที่รูปแบบให้สอดคล้องกับองค์พระพุทธรูปพระประธานภายในพุทธวิหารทั้งสิ้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า พระพุทธรูปพระประธานภายในพุทธวิหารวัดสามขานับเป็นงานพุทธศิลปกรรมที่มีคุณค่าทั้งด้านความเป็นศาสนวัตถุ งานพุทธศิลปกรรม มรดกทางวัฒนธรรม^{๑๕๒}

ในด้านพุทธประติมากรรมให้น้องค์พระพุทธรูปพระเจ้าเก้าตื้อ พระประธานอุโบสถ วัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่มาเป็นต้นแบบในการปั้นบูรณะอนุรักษ้องค์พระประธาน วัดสามขา เพราะมีความสอดคล้องและนับเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะเดียวกันทุกประการคือเป็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสนสิงห์ ๓ ที่มีลักษณะลดทอนงานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่งดงามที่สุดที่ได้รับการยอมรับในทางวิชาการและนับเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับความนิยมนำไปทำเป็นต้นแบบของพระพุทธรูปอย่างมากมายในเขตภูมิภาคล้านนา^{๑๕๓}

ภาพแสดงการเปรียบเทียบของงานพุทธประติมากรรมขององค์พระประธานวัดสามขา ก่อนการบูรณะ ภายหลังได้ยกย้ายขึ้นประดิษฐานบนแท่นฐานใหม่ของพระวิหารที่ได้รับการบูรณะให้แข็งแรงสวยงามแล้ว กับองค์พระเจ้าเก้าตื้อ พระประธานอุโบสถ วัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่มาเป็นต้นแบบในการปั้นบูรณะ

^{๑๕๑} จากการให้ข้อมูลของ นายบุญเรือน เฒ่าคำ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และ ผอ.สันทัศน์ จันทรจอม คณะกรรมการวัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

^{๑๕๒} มติที่ประชุมของการสนทนากลุ่มวันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ ณ.วัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

^{๑๕๓} จากการให้ข้อมูลของ นายวรวัฒน์ เขียวดีบ, เจ้าของโรงหล่อกุลวัฒนา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่, เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖. ระบุว่า มีวัดทางภาคเหนือนิยมในการนำองค์พระเจ้าเก้าตื้อเป็นต้นแบบ ทั้งปั้นปูนและหล่อโลหะ ทั้งขนาดเล็กและใหญ่กว่าองค์จริงในหลากหลายพื้นที่ของภาคเหนือ เปรียบเสมือนองค์พระพุทธรูปชินราช จ.พิษณุโลก

ภาพที่ ๑๓ พระประธานวัดสามขา ก่อนการบูรณะเปรียบเทียบกับภาพพระเจ้าแก้วตอวัดสวนดอก

พระประธานวัดสามขา ก่อนการบูรณะเปรียบเทียบกับภาพพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเปรียบเทียบด้านความสอดคล้องทางพุทธศิลปกรรมล้านนา

๔.๓.๒ การบูรณะองค์พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา

จากข้อมูลวิเคราะห์ด้านการบูรณะองค์พระพุทธรูปพระประธานของวัดสามขา ทำให้เกิดแนวทางที่ชัดเจนในการนำรูปแบบของงานพุทธศิลปกรรมล้านนาคู่ทองประสานกับงานพุทธศิลปกรรมของวัดสามขาในความสอดคล้องในทุกๆด้าน ทั้งประวัติศาสตร์ รูปแบบทางงานพุทธศิลปกรรมล้านนา และบริบทของสังคมชุมชนจึงได้สรุปเป็นการบูรณะพระพุทธรูปให้เป็นงานพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบสิงห์ ๓ ของศิลปกรรมยุคทองโดยนำต้นแบบมาจากองค์พระพุทธรูปต้นแบบของพระเจ้าแก้วตอ พระประธานของอุโบสถวัดสวนดอก ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ และใช้วัสดุที่เป็นปูนซีเมนต์ขาวพอร์ตแลนด์ (Portland Cement) ที่มีคุณสมบัติด้านความแข็งแรงเป็นพิเศษใช้ในการอนุรักษ์ผิวขององค์พระพุทธรูปทั้งหมด

อย่างไรก็ตาม ในการบูรณะองค์พระประธานครั้งนี้ จะไม่ทำการบูรณะแบบรื้อองค์พระพุทธรูปทั้งหมดเพราะยังต้องการให้วัสดุอันเป็นมรดกของพระองค์เดิมยังคงเป็นพระประธาน ดังนั้น การบูรณะ หมายถึงการทำงานเฉพาะส่วนพื้นผิวหลังจากเมื่อบูรณะแล้วเสร็จจะทำการปิดทองคำเปลวที่ผิวองค์พระพุทธรูปทั้งองค์เพื่อให้มีความสวยงามและถูกต้องตามหลักปฏิบัติของการสร้างงานพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบประเพณีนิยม

การออกแบบอาคารพุทธวิหารนี้จึงมีความเห็นร่วมกันทุกฝ่ายว่า ควรกำหนดขนาดและรูปแบบรวมทั้งการใช้ประโยชน์จากอาคารและรูปแบบทางพุทธศิลปกรรมขึ้นมาจากองค์พระพุทธรูปพระประธานนี้เป็นหลัก โดยสามารถสรุปแนวคิดในการทำงานได้ดังนี้

๑. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมควรเป็นงานพุทธศิลปกรรมในรูปแบบของงานล้านนา โดยเฉพาะสกุลช่างลำปาง โดยดูรูปแบบจากพุทธวิหารวัดพระธาตุลำปางหลวง^{๑๕๔} ที่เกี่ยวข้อง ประวัติศาสตร์ของสังคมชุมชนในบริบทที่ใกล้เคียงกัน

๒. ให้ขนาดของอาคารมีความสอดคล้องหรือกำหนดขนาดที่เหมาะสมกับองค์พระประธานรวมทั้งแนวทางการตกแต่งควรเป็นงานพุทธศิลปกรรมแบบล้านนา เพราะเป็นที่ตั้งของวัด และชุมชนที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวเนื่องกัน

๓. อาคารควรนำวัสดุก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีในชุมชน เช่น ไม้มาเป็นส่วนสำคัญเพราะเป็นวัสดุ ที่มีในชุมชนรวมทั้งจะทำให้สมาชิกในชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดหา ร่วมสร้าง รวมคงเอกลักษณ์ ของงานพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบประเพณีนิยมที่สร้างกันมาตั้งแต่ครั้งอดีต

๔. ให้สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างในทุกมิติของงาน เพื่อผลด้านความสำเร็จ ความรู้สึกเป็นความรับผิดชอบ ความสามัคคี รวมทั้งความเชื่ออาณิสสในการสร้างเพื่อบำบัติตามหลัก พละ ๕ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙^{๑๕๕}

จากแนวคิดการนำพระพุทธรูปพระประธานปูนปั้นองค์เดิมมาบูรณะซ่อมแซมส่วนที่เสียหายต่าง ๆ และปิดทองคำเปลวทั้งองค์ เพื่อการทำงานและนำไปสู่การออกแบบลวดลายทางพุทธ ศิลปกรรมเชิงบำบัติตามหลักพละ ๕ ที่จะทำให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด ๑๙ ที่เป็นสมาชิกในชุมชนบ้านสามขา ได้มีส่วนร่วม

^{๑๕๔} จากการสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์เกรียงศักดิ์ สรพล ดำริห์กุล, เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖. ระบุว่า งานทางโลหะวิทยาที่ปรากฏในงานพุทธศิลปกรรมล้านนาคับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในทางศิลปกรรมอย่างสูง เช่น งานตุนโลหะประดับองค์พระบรมธาตุลำปางหลวงนับเป็นผลงานที่ทรงคุณค่าสะท้อนความเป็นศิลปกรรมยุคทองของ ล้านนาได้เป็นอย่างดี

^{๑๕๕} จากการสัมภาษณ์ แม่ชี ดร. รัชดา อมาตยกุล, ณ สำนักแม่ชีรัชดา อมาตยกุล (รัชตะธรรมสถาน) สาขาวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร ต.นครเจดีย์ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน, เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๖. ระบุว่า การทำบุญด้วยการทำทานแบบมีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์เป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนนิยมทำอย่างมากและเชื่อว่าจะ ส่งผลให้ผู้กระทำได้รับผลอาณิสสในทางด้านที่ดีต่อชีวิตทั้งตนเองและครอบครัวเป็นอย่างมาก

ภาพที่ ๑๔ ทีมงานวิจัยลงพื้นที่ร่วมการประชุมปรึกษาสนทนากลุ่ม

ทีมงานวิจัยลงพื้นที่ร่วมการประชุมปรึกษาสนทนากลุ่ม เมื่อวันที่เสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ ณ วัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เพื่อหาแนวทางในการสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลป์กรรมในการประดับและตกแต่งองค์พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา

ภาพที่ ๑๕ การทำงานบูรณะผิวองค์พระประธานที่ชำรุดและสร้างเสริมให้มีพุทธลักษณะแบบพระเจ้าแก้วตื้อ

การทำงานบูรณะผิวงค์พระประธานที่ชำรุดและสร้างเสริมให้มีพุทธลักษณะแบบพระเจ้าแก้วตอพุทธศิลป์กรรมล้านนายุคทองที่นำมาเป็นต้นแบบจากวัดสวนดอกเชียงใหม่

๑) การออกแบบลวดลายพุทธศิลป์กรรม

การวางแผนการออกแบบตกแต่งอาคารพุทธวิหารด้วยงานพุทธศิลป์กรรมล้านนาตามที่เป็นมติของสังคมชุมชนบ้านสามขา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้คณะกรรมการและทีมงานที่ปรึกษาพิจารณาถึงความสำคัญของศาสนวัตถุที่เป็นงานพุทธศิลป์กรรมล้านนาอันสำคัญยิ่งของวัดสามขา คือ องค์พระประธานจึงพิจารณาร่วมกัน และมีข้อตกลงว่า เนื่องจากการพังชำรุดแตกหักของอาคารวิหารหลังเดิม อาจส่งผลกระทบต่อองค์พระพุทธรูปปูนปั้นพระประธานของวัดสามขาด้วยเพราะชนิดของวัสดุที่ใช้เพื่อก่อสร้างองค์พระเป็นปูนซีเมนต์ที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีที่ส่งผลให้คุณสมบัติเชิงวัสดุขององค์พระพุทธรูปอาจจะเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ในการอนุรักษ์องค์พระพุทธรูปคณะกรรมการชุมชนวัดสามขาทุกฝ่ายมีความเห็นว่าการบูรณะองค์พระพุทธรูปให้สมบูรณ์สวยงามตามหลักงานสร้างพุทธศิลป์กรรมล้านนา และให้เพิ่มวัสดุที่จะทำให้องค์พระพุทธรูปมีความแข็งแรง

๒) แนวคิดการใช้หลักพุทธศิลป์กรรมบำบัด

ขั้นตอนการอนุรักษ์และบูรณะองค์พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา ภายหลังจากการรื้ออาคารวิหารเดิมของวัดสามขาแล้วศาสนวัตถุที่เหลืออยู่คงมีเพียงองค์พระพุทธรูปพระประธานปูนปั้นขนาดหน้าตักกว้าง ๓ เมตร ๗๐ เซนติเมตร มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปแบบงานพุทธศิลป์กรรมแบบล้านนาสิงห์ ๓ ปางมารวิชัย มีเปลวยอดพระโมฬีแบบเปลวเพลิง ผ้าสังฆาฏิยาวถึงพระนาภี (สะดือ) ประทับนั่งสมาธิราบ ปลายนิ้วยาวเสมอกัน จากการให้ข้อมูลโดยพระครูสิริรัตนกิจ เจ้าอาวาสวัดสามขา ว่าองค์พระพุทธรูปนี้ได้มีการก่อสร้างและปั้นขึ้นในประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๓ โดยในครั้งนั้นได้ไปจ้างช่างปั้นพระมาจากจังหวัดเชียงราย โดยใช้วัสดุสำคัญคือหินที่ได้จากถ้ำธารต่างๆในบริเวณบ้านสามขามาผสมปูนซีเมนต์ขึ้นรูปเป็นโครงสร้างขององค์พระและปั้นแต่งเป็นพระพุทธรูปองค์พระพุทธรูปนับเป็นงานพุทธศิลป์กรรมที่ทุกฝ่ายใช้เป็นหลักสำคัญในการนำมาสู่การสร้างสรรคงานพุทธศิลป์กรรมที่จะสร้างขึ้นใหม่ในการบูรณะและสร้างพุทธวิหารในครั้งนี้ คือ

๑. นำรูปแบบขององค์พระพุทธรูปเดิม (พระสิงห์ ๓) มาเป็นต้นแบบในการปั้นบูรณะปรับปรุงให้สวยงามสมบูรณ์ตามหลักพุทธศิลป์กรรมล้านนายุคทอง

๒. นำขนาดหน้าตักขององค์พระพุทธรูปคือขนาดกว้าง ๓ เมตร ๗๐ เซนติเมตรมากำหนดขนาดและสัดส่วนในการสร้างพุทธวิหาร เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสมดุลและงดงาม

๓. องค์พระพุทธรูปจะนับเป็นจุดสำคัญที่สุดในการอนุรักษ์ เพราะยังเป็นพระพุทธรูปองค์เดิม จึงเป็นวัตถุประสงคหลักในการที่จะทำให้สมาชิกของชุมชนวัดสามขามีส่วนร่วมในด้านใดด้านหนึ่งในการร่วมกันบูรณะ เพื่อให้เกิดสำนึกความมีส่วนร่วม ความมีกตัญญูต่ออดีตธรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้แต่ครั้งอดีต และเป็นมิ่งขวัญบ้านเมืองมาอย่างยาวนาน ความเชื่อในอาณิสสของการสร้างเพื่อบรรเทาและบำบัดความทุกข์ในช่วงที่เกิดโรคระบาดโควิด ๑๙ เพื่อการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมานธิ ปัญญา

๔. การพิจารณาถึงรูปแบบของลวดลายที่เป็นพุทธศิลป์กรรมของล้านนา ชนิดของวัสดุที่เหมาะสม และการมีส่วนร่วมของสังคมชุมชนเพื่อให้เกิดความเชื่อเรื่องอานิสงส์ในการสร้างและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่ส่งผลให้เกิดการบำบัดแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙^{๑๕๖} เพื่อการสร้างเสริมความสุข(Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

๕. ที่ประชุมคณะกรรมการวัดสามขา มีมติการมอบหมายให้ ดร.สุชัย สิริวิบูล หัวหน้าโครงการวิจัยครั้งนี้ได้พิจารณาออกแบบดอกบัวโลหะแสดนเลสโดยรอบฐานพระพุทธรูปพระประธาน โดยให้สอดคล้องกับรูปแบบทางพุทธศิลป์กรรมล้านนายุคทอง และให้ทำขนาดสัดส่วน เพราะดอกบัวแสดนเลสฐานพระพุทธรูปจะมีจำนวนมาก ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมได้^{๑๕๗}

๓) แนวทางการปฏิบัติการทำงานอนุรักษ์องค์พระพุทธรูป

องค์พระพุทธรูปพระประธานที่ประดิษฐานในวิหารหลังเดิม เมื่อทำการรื้อถอนอาคารแล้ว และได้มีการออกแบบอาคารพุทธวิหารหลังใหม่นั้น จะมีการทำให้อาคารมีลักษณะสูงขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้สามารถใช้งานส่วนด้านล่างอาคารให้เป็นเอนกประสงค์ เพราะพื้นที่ภายในบริเวณวัดมีค่อนข้างจำกัด การได้พื้นที่เพิ่มขึ้นจึงนับมีความสำคัญ เพราะชุมชนบ้านสามขามีกิจกรรมที่เป็นสาธารณะประโยชน์ต่างๆจะจัดขึ้นในบริเวณวัดเป็นหลัก ส่งผลให้องค์พระพุทธรูปต้องมีการเคลื่อนย้ายและยกระดับองค์พระให้สูงขึ้น จึงมีการวางแผนการทำงานร่วมกันทั้งคณะกรรมการวัด ฝ่ายช่างและทีมวิศวกรได้ทำการห่อหุ้มองค์พระด้วยโครงเหล็กและตัดออกจากฐานเดิมยกขึ้นประดิษฐานบนแท่นปูนชั่วคราว โดยใช้รถเครนขนาดใหญ่ชนิด ๕๐ เมตริกตันในการยกย้ายองค์พระพุทธรูปไปยังตำแหน่งที่จะไม่รบกวนงานก่อสร้าง เพราะอาคารพุทธวิหารหลังใหม่นี้เมื่อมีการออกแบบแล้วทีมงานวิศวกรได้คำนวณการออกแบบโครงสร้างให้มีการใช้เสาเข็มแบบเจาะลึกประมาณ ๙ เมตรเป็นระบบฐานรากสำคัญเพื่อรองรับน้ำหนักของอาคารพระวิหารหลังใหม่นี้ทั้งหมดรวมถึงตำแหน่งที่จะประดิษฐานองค์พระพุทธรูปได้ออกแบบเสาเข็มมากถึง ๘ ต้นเพื่อรองรับน้ำหนัก เพื่อให้เกิดความมั่นคงแข็งแรงทนทานไม่ให้เกิดปัญหาการแตกร้าวของทั้งอาคารและองค์พระพุทธรูปจากเหตุปัจจัยต่างๆ เช่น แผ่นดินไหวหรือจากสาเหตุอื่นๆ มนการยกองค์พระพุทธรูปครั้งนั้นจึงทำให้ทราบจากเข็มวัดของรถเครนยกว่าองค์พระพุทธรูปมีน้ำหนักมากถึง ๑๓.๕ เมตริกตัน (ประมาณ ๑๓,๕๐๐ กิโลกรัม)

การใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือหลักในการเยียวยารักษาอาการเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ศิลปะบำบัด (art therapy) ตามแนวทางพุทธวิธีมุ่งเน้นให้ผู้รับการบำบัดเพื่อการสร้างเสริม

^{๑๕๖} จากการสนทนากลุ่มกับ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล ดำริห์กุล และ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖. ระบุว่า งานทางโลหะวิทยานับเป็นวัสดุที่มีคุณค่าในทางศิลปกรรม เพราะมีคุณสมบัติแข็งแรงสวยงาม และต้องใช้ช่างฝีมือที่มีความชำนาญและสามารถในการประดิษฐ์ขึ้นงาน เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งในการใช้ทำลวดลายเพื่อประดับตกแต่งทางพุทธศิลป์กรรม

^{๑๕๗} การประชุมสนทนากลุ่มกับคณะทีมงานวิจัยและคณะกรรมการหมู่บ้านสามขา, ณ.วัดสามขา ต.หัวเสือ อ.เมือง จ.ลำปาง, เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖.

ความสุข(Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แสดงออกผ่านสื่อศิลปะอย่างสร้างสรรค์ บางแนวทางนำความรู้ด้านจิตวิทยาเข้ามาผสมผสาน เช่นการเชื่อและศรัทธาต่อหลักธรรมคำสอน บางแนวทางใช้การวิเคราะห์สิ่งที่ปรากฏในภาพของผู้รับการบำบัดมีส่วนร่วมด้วยในการรังสรรค์หรือเป็นส่วนหนึ่งต่อการกระทำสิ่งดีงามอันเป็นที่ยอมรับ ทั้งในความเป็นปัจเจกบุคคล และการเป็นองค์กรรวมทางสังคม ส่งผลให้เกิดการผ่อนคลายทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้ ศิลปะบำบัดทุกแนวทางช่วยให้ผู้รับการบำบัดได้สำรวจภายในจิตใจของตนเอง เปิดเผยตัวตนและสื่อสารผ่านงานศิลปะอย่างเป็นอิสระ

จากหลักการด้านการบำบัดและข้อสรุปการทำงานเพื่อออกแบบลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง จึงนำไปสู่ข้อสรุปสำคัญที่จะ

๑) ให้ออกแบบลวดลายพุทธศิลปกรรมให้สอดคล้องหรือเป็นส่วนหนึ่งขององค์พระพุทธรูปพระประธาน

๒) ใช้ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาที่เป็นศิลปกรรมในยุคทองและมีบริบทที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของพุทธศิลปกรรมพื้นถิ่นที่ปรากฏในจังหวัดลำปาง

๓) ใช้วัสดุประเภทโลหะสแตนเลส (Stainless steel) ในการออกแบบลวดลายในส่วนของงานแท่นฐานพระพุทธรูปและฐานดอกบัวรวมเกสรที่รองรับองค์พระพุทธรูปพระประธานเพราะเป็นวัสดุที่มีความแข็งแรงทนทาน^{๑๕๘} และเป็นการสร้างสรรค์ที่เป็นวิธีการแบบร่วมสมัยที่จะช่วยส่งเสริมให้งานพุทธศิลปกรรมที่ปรากฏขึ้นดูสวยงาม มีเอกลักษณ์และเป็นรูปแบบที่ไม่ซ้ำซ้อนกับงานศิลปกรรมที่เหมือนกับที่อื่นๆ

ข้อมูลที่ได้จากการประชุมแบบสนทนากลุ่มคือแนวทางสำคัญที่จะนำมาพิจารณาเพื่อนำไปสู่การออกแบบลวดลายดังนี้

๑) เนื่องจากโบราณวัตถุที่เป็นงานพุทธศิลปกรรมแบบยุคทองของล้านนาไม่ปรากฏอยู่ในวัดสามขา ทีมงานวิจัยจึงนำข้อมูลของโบราณวัตถุที่สำคัญในบริบททางชุมชนที่ใกล้เคียงและมีประวัติศาสตร์ของสังคมชุมชนร่วมกันคือ โบราณสถานและวัตถุของ วัดพระธาตุลำปางหลวง ต.ลำปางหลวง อ.เกาะคา จังหวัดลำปาง โดยได้เข้าไปศึกษาในพิพิธภัณฑ์ (ภูมิจิตใจ) มีพระพุทธรูปที่เป็นโบราณวัตถุอยู่อย่างมากมายและได้เลือกรูปแบบบัวฐานรองพระพุทธรูปจากโบราณวัตถุที่เป็นพุทธศิลปกรรมแบบล้านนาสกุลช่างเชียงแสนที่จะมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับองค์พระพุทธรูปวัดสามขาที่ได้บูรณะขึ้นมาใหม่ให้เป็นงานแบบพระพุทธรูปแบบเชียงแสนสิ่ง ๓

๒) งานดุนโลหะที่ปรากฏโดยรอบขององค์พระบรมธาตุลำปางหลวง เป็นงานพุทธศิลปกรรมล้านนายุคทองที่มีคุณค่าและความสวยงามรวมทั้งเป็นต้นแบบของงานใช้โลหะเป็นส่วนตกแต่งศาสนสถานที่ได้รับความนิยมมาโดยตลอด

^{๑๕๘} จากการให้ข้อมูลของ อาจารย์กนก วิศวกุล, ศิลปินผู้สร้างงานดุนโลหะ และสร้างผลงานประติมากรรมทางพุทธศิลป์ล้านนา ในเขตพื้นที่การวิจัย (การสร้างพระพุทธรูปล้านนา คือ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย), เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๖. ระบุว่า การใช้งานโลหะในทางพุทธศิลปกรรมจะส่งผลในเรื่องของการมีคุณค่าต่อชิ้นงานและสามารถรวมความศรัทธาของผู้คนได้เป็นอย่างดี

๓) ในวัดพระธาตุลำปางหลวง มีประเพณีแห่ไม้ค้ำสะหรี (ไม้ค้ำต้นพระศรีมหาโพธิ์ ประจำวัดพระธาตุลำปางหลวง) จะมีการกระทำพุทธประเพณีเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ด้วยความเชื่อในอานิสงส์ว่าการค้ำไม้พระศรีมหาโพธิ์เป็นกระทำการเพื่อการค้ำจุนพระพุทธศาสนาในลักษณะหนึ่ง^{๑๕๙} เป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำมาใช้ประกอบการออกแบบดอกบัวรองรับฐานพระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา เพราะมีความเชื่อเรื่องอานิสงส์การได้เป็นผู้ที่ช่วยค้ำจุนพระพุทธศาสนา

การประชุมปรึกษาวางแผนงานแบบสนทนากลุ่มของทีมงานวิจัยและคณะกรรมการและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของวัดสามขา เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ ได้มีข้อสรุปเรื่องการทำงานตามโครงการวิจัย เรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ให้ดำเนินการเริ่มการทำงานตามขั้นตอนคือ การออกแบบตรวจสอบและทดลองเพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดต่างๆ ทั้งข้อดีข้อเสียและปัญหาอุปสรรคต่างๆ โดยมอบหมายให้ ดร.สุชัย สิริวิกุล เป็นผู้รับผิดชอบและออกแบบชิ้นงาน ผลิตชิ้นงานต้นแบบ รวมทั้งการผลิตชิ้นงานจริงและติดตั้งชิ้นงานทั้งหมดในบริเวณโดยรอบฐานพระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา

๔) ปฏิบัติการขั้นตอนการออกแบบชิ้นงานต้นแบบ

ทีมงานวิจัยได้นำข้อสรุปจากการประชุมร่วมวางแผนงาน นำมาเริ่มขั้นตอนสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาเป็นดอกบัวและเกสรด้วยโลหะสแตนเลสสีเงิน (เกรด ๓๐๔) รองรับฐานองค์พระพุทธรูปพระประธานของวัดสามขา โดยมีลำดับขั้นตอนคือดังนี้

๑) การออกแบบดอกบัวและเกสรเป็นชิ้นงานต้นแบบ มีการกำหนดรูปแบบเป็นดอกบัวแบบ พันยักษ์ หรือบัวเล็บช้าง ที่เป็นงานพุทธศิลปกรรมแบบล้านนายุคทองเพราะเป็นที่นิยมในการสร้างร่วมกับพระพุทธรูปในพุทธศิลปกรรมสกุลช่างเชียงใหม่ และปรากฏในงานตกแต่งฐานพระพุทธรูปที่มีสวยงามโดยทั่วไปของล้านนาค้นตั้งแต่อดีต โดยกำหนดขนาดให้มีความสอดคล้องกับขนาดขององค์พระพุทธรูป ด้วยการออกแบบด้วยคอมพิวเตอร์เพื่อทำให้การคำนวณขนาดและรูปแบบได้อย่างถูกต้องสัมพันธ์กับองค์พระพุทธรูป

๒) การทำต้นแบบดอกบัวพันยักษ์หรือบัวเล็บช้างและนำไปทำลงบนกระดาษ เพื่อคัดลอกลวดลาย และนำไปทาบตัดชิ้นงานกับโลหะสแตนเลส (เกรด ๓๐๔) เพื่อตั้งต้นทำชิ้นงานจริง เพื่อประมวลผลและสร้างชิ้นงานขึ้นให้เป็นมิติตามรูปแบบที่ถูกต้อง

๓) การนำชิ้นงานทั้งหมดที่ขึ้นรูปแบบและมีทีมงานที่ถูกต้องแล้วมาเชื่อมประกอบให้เป็นชิ้นงานที่สมบูรณ์

๔) การประเมินชิ้นงานและนำมาจัดเรียงเพื่อให้เห็นรูปแบบและการปรับสัดส่วนเพื่อความเข้ากันได้อย่างกลมกลืนรวมทั้งสามารถติดตั้งชิ้นงานในสถานที่จริงและสวยงามถูกต้องตามลักษณะที่เป็นงานพุทธศิลปกรรมแบบล้านนา

^{๑๕๙} จากการให้ข้อมูลของ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช, เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๖. ระบุว่า ปัจจุบันไม้ค้ำได้ปรับเปลี่ยนเป็นท่อนโลหะที่มีความแข็งแรงกว่าเพราะไม้จะมีอายุการใช้งาน จึงมีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมและคุณสมบัติเชิงวัสดุ

๕) การกำหนดจำนวนและขนาดชิ้นงานทั้งหมดเพื่อสร้าง ประมาณการในส่วนของการใช้วัสดุเพื่อสร้างงานที่สมบูรณ์และนำไปติดตั้งในสถานที่จริง

๕) การบูรณาการพุทธศิลปกรรมสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนเชิงบำบัด

การสร้างบัวรดลายพุทธศิลปกรรมสู่ชุมชนวัดสามขาด้วยการออกแบบต้นแบบบัวรองรับฐานพระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา ทีมงานวิจัยที่ได้รับมอบหมายจากการร่วมประชุมและสนทนากลุ่มเป็นข้อสรุปได้พิจารณาสร้างงานโดยใช้งานออกแบบด้วยคอมพิวเตอร์เพื่อกำหนด รูปแบบ ขนาด ที่สัมพันธ์ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ของโครงการวิจัยโครงการพุทธศิลปกรรมบำบัดด้วยการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีขั้นตอนที่สำคัญคือ

แนวทางบูรณาการพุทธศิลปกรรมสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนเชิงบำบัด มีกระบวนการคิดสร้างสรรค์งานโลหะวิทยาการออกแบบลวดลายพุทธศิลปกรรมดอกบัวและแท่นฐานพระพุทธรูปด้วยงานโลหะวิทยาเพื่อรับฐานพระประธานวัดสามขา มีสาเหตุและปัจจัยหลักจากการวิเคราะห์และปรึกษาวางแผนร่วมกันของทั้งทีมงานวิจัย คณะกรรมการวัด ผู้นำชุมชนและสมาชิกของชุมชนบ้านสามขามีความเห็นเป็นมติร่วมกันในการใช้วัสดุที่เป็นโลหะสแตนเลส (Stainless steel) เพื่อมาทำเป็นแท่นฐานขององค์พระพุทธรูปพระประธาน รวมทั้งเมื่อปั้นบุรณะพระพุทธรูปให้สมบูรณ์แข็งแรงสวยงามแล้ว จะออกแบบส่วนบัวรับฐานพระพุทธรูปให้เป็นงานโลหะสแตนเลสสีเงิน ทั้งนี้ด้วยการพิจารณาจากเหตุผลที่สำคัญหลายประการดังนี้คือ

๑. เพื่อความแข็งแรงสวยงาม เพราะวัสดุโลหะสแตนเลส (Stainless steel) นั้นจะมีความแข็งแรงสวยงามด้วยเนื้อวัสดุ ไม่ต้องทาสีตกแต่งและยังไม่มีสนิมตลอดอายุการใช้งาน

๒. เพื่อลดน้ำหนักของแท่นฐานพระพุทธรูปเพราะถ้าก่อสร้างด้วยงานคอนกรีตหรือก่ออิฐถือปูนปั้นลวดลายจะทำให้มีน้ำหนักมา อีกทั้งยังแตกหักและเสียหายได้ง่าย

๓. เป็นวัสดุที่เหมาะสมในการมาทำงานประเภทลวดลายตกแต่งศาสนสถาน เพราะสามารถปรับแต่งขึ้นรูปได้อย่างหลากหลาย และได้นำแนวคิดในการตกแต่งในลักษณะเดียวกันที่ปรากฏในงานพุทธศิลปกรรมที่สำคัญ เช่น การดุนลายโลหะทองเหลือง ทองจังโกฏิปิดทองคำเปลวประดับตกแต่งรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์วัดพระธาตุลำปางหลวง ของเมืองลำปาง ซึ่งนับเป็นงานพุทธศิลปกรรมล้านนาชูเรื่องที่สวยงาม

๔. การทำบัวรับฐานองค์พระพุทธรูปจะมีจำนวนใบกลีบบัวและเกสรดอกบัวเป็นจำนวนมากทำให้สมาชิกในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างชิ้นงาน

๕. เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมทำบุญตามหลักความเชื่อและศรัทธาว่าการสร้างฐานดอกบัวเพื่อรองรับองค์พระหมายถึงการได้ส่งเสริมพระพุทธศาสนา รวมทั้งยังเป็นโอกาสที่ดีในการแสดงความกตัญญูต่อบรรพชนที่ได้สร้างสรรค์องค์พระพุทธรูปนี้ไว้ทำให้พุทธศาสนิกชนในยุคต่อมาได้ร่วมพัฒนาบุญกุศลต่อไป

๖. ส่งผลให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับความสุขเพราะความเชื่อความศรัทธาที่มีอันส่งผลจากการสร้างบุญกุศลในทางพระพุทธศาสนาโดยหลักการความเชื่อเรื่องการมีส่วนร่วมในการสร้างองค์พระ เพื่อบำบัดความทุกข์ที่เกิดจากการได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ เพื่อการ

สร้างเสริมความสุข(Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

จากหลักการทางทัศนธาตุเชิงศิลปะ หมายถึง งานฝีมือ งานช่างที่ประดิษฐ์และมีความฉลาดในการสร้างสรรค์ฝีมือทางการช่างที่แสดงออกมาเป็นผลงานให้ปรากฏอย่างงดงามน่าชมและยังมีความหมายเชื่อมโยงถึงประวัติศาสตร์ของสังคมชุมชน และสะท้อนบริบททางยุคสมัยผ่านชิ้นงานตามที่นักวิชาการทางศิลปะกล่าวถึง

“ศิลปกรรมเป็นส่วนหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศิลปกรรมอันเนื่องกับพระพุทธศาสนา โดยใช้พุทธศิลป์ในยุคสมัยตั้งแต่เริ่มต้นก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ และแสดงลำดับขั้นต่าง ๆ ของแนวทางศิลปะตามยุคสมัย ที่ปรับเปลี่ยนและพัฒนาไปตามแนวคิดของช่างในแต่ละยุคสมัย ตั้งแต่เริ่มยุคสมัยงานศิลปะ “แบบประเพณีนิยม” และปรับเปลี่ยนไปเป็น “แบบราชานิยม” และเมื่อกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มมีบทบาทมากขึ้นทำให้มีอิทธิพลต่องานศิลปะเปลี่ยนไปเป็นแนว “สัจนิยม” ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญที่ส่งผลต่องานศิลปกรรมปรับเปลี่ยนเป็น “ศิลปะร่วมสมัยและศิลปะสมัยใหม่” จากการศึกษาทำให้เห็นทำให้เห็นลำดับขั้นของพัฒนาการของพุทธศิลป์ที่แสดงคติแนวคิด ผ่านผลงานที่คัดเลือกและสื่อแสดงควมหมายของแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี”^{๑๖๐}

๖) การวางแผนการออกแบบ

การออกแบบทางศิลปกรรมในวัดสามขาครั้งนี้เกิดขึ้นโดยวิธีการที่นอกเหนือจากการวิเคราะห์องค์ประกอบและปัจจัยในด้านต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์แล้ว การทำงานศิลปะยังต้องการใช้ความรู้ทางแนวคิดทฤษฎีทางศิลปกรรม ทัศนธาตุต่าง ๆ ตลอดจนประสบการณ์องค์ความรู้ความสามารถทางฝีมือในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าทางศิลปะ และอารมณ์ของมนุษย์ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นก็จะมีส่วนที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลักษณะสภาพสิ่งแวดล้อม และความเชื่อทางประเพณี วัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญ “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน” หากชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับประวัติศาสตร์และความรู้ดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของตน ก่อให้เกิดความเข้าใจ การตัดสินใจได้เอง ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวก และหากชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคม ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับการปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้ ความพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมาก^{๑๖๑} แนวทางและหลักการอีกหลายประเด็นที่สัมพันธ์และสอดคล้องคือ

^{๑๖๐} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศ.ดร., พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๖).

^{๑๖๑} ศักดิ์ชัย เกียรติธนาสินทร์ “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน,” คุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (พัฒนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

- แนวคิดของลวดลายพุทธศิลปกรรมที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนทางด้านความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และทุนทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ
- แนวคิดของลวดลายพุทธศิลปกรรมที่เหมาะสมกับการใช้ในเชิงบำบัด
- แนวคิดการออกแบบลวดลายเพื่อให้สังคมชุมชนมีส่วนร่วม
- การสรุปแนวทางการออกแบบลวดลายพุทธศิลปกรรมที่เหมาะสมกับงานสร้างพุทธศิลปกรรมของวัดสามขา

๔.๓.๓ การวางลวดลายพุทธศิลปกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิด

๑) แนวทางการวางลวดลายพุทธศิลปกรรมการวางลวดลาย

ลวดลายทางงานพุทธศิลปกรรมล้านนาโดยลักษณะทางกายภาพศิลปะไทยได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย มีลักษณะเด่น คือ ความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของคนไทยที่ได้สอดแทรกไว้ในผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยเฉพาะศิลปกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำของหลายกลุ่มชาติพันธุ์ของไทย อาจกล่าวได้ว่า ศิลปะไทยสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา เป็นการเชื่อมโยงและโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา “มิติทางสังคมวัฒนธรรมของล้านนาในเชิงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา วิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง การฟ้อนรำและดนตรี ศิลปะ สถาปัตยกรรมในทางพระพุทธศาสนา วัดสำคัญในอดีต เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง ส่งอิทธิพลทางศิลปะของล้านนาต่ออาณาจักรล้านช้าง เช่นวัดเชียงทอง หลวงพระบาง และการผสมผสาน กับศิลปะของพม่า ใน อาคารทางศาสนาของล้านนาและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่นไทยใหญ่ การสร้างสรรค์งานประดิษฐ์ศิลปหัตถกรรม การทอผ้า และระบบการแพทย์สมุนไพร”^{๑๖๒}

๒) การขึ้นรูปลวดลายพุทธศิลปกรรมเพื่อการสร้างชิ้นงานพุทธศิลปกรรม

การขึ้นรูปลวดลายพุทธศิลปกรรม รูปแบบการจัดวางทางพุทธศิลปกรรมเครื่องบูชาและลายที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยมีธรรมชาติมาเป็นแรงบันดาลใจ โดยดัดแปลงธรรมชาติให้เป็นลวดลายใหม่อย่างสวยงาม “พระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา” พบว่า ศรัทธาในรูปแบบของชาวล้านนา มีเอกลักษณ์เฉพาะ เนื่องจากผสมผสานศรัทธาความเชื่อแบบดั้งเดิม มาสู่ความเชื่อในพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดเป็นวิถีแห่งวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ที่มีรูปแบบเฉพาะของล้านนา”^{๑๖๓}

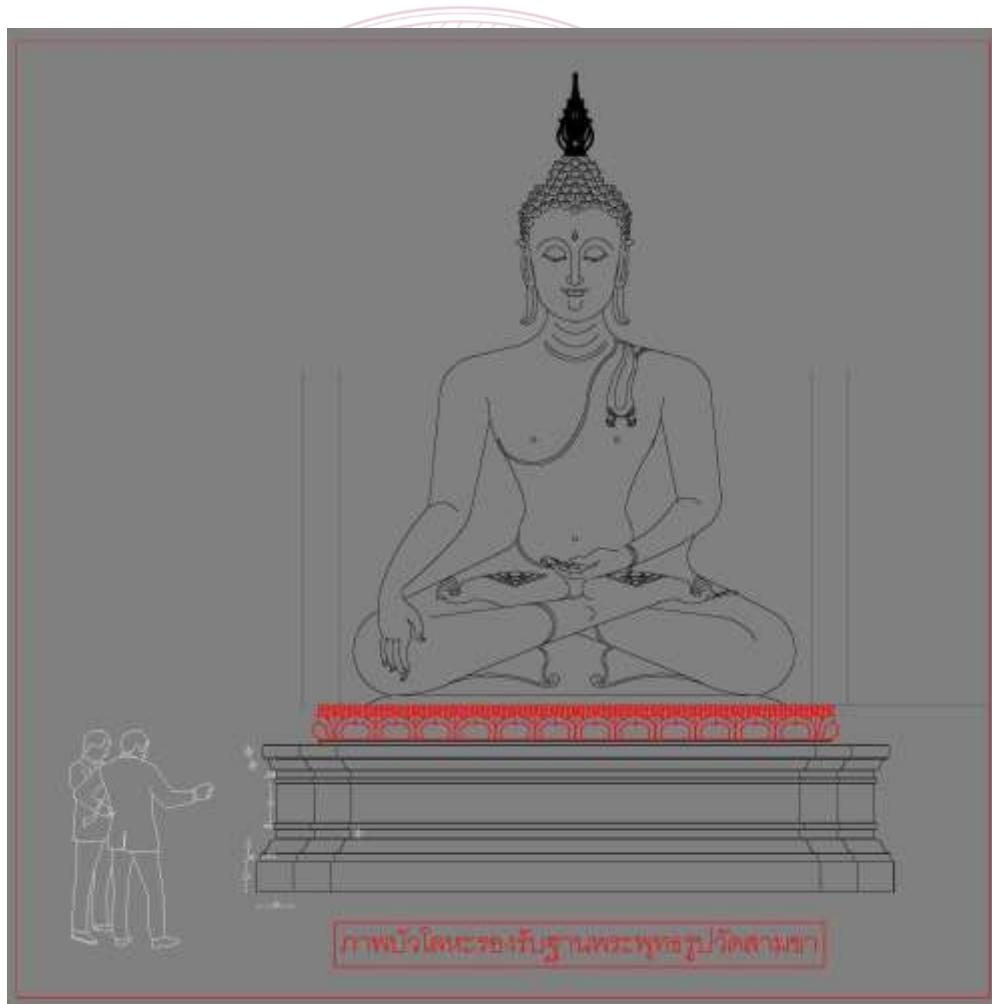
จากหลักการและเหตุผลในด้านต่างๆ ที่ระบุและเป็นข้อตกลงแล้วของทีมงานวิจัยและคณะกรรมการบ้านสามขาที่ได้สรุปการทำงานแล้ว ทีมงานได้ดำเนินการออกแบบด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อกำหนดขนาดมิติและรูปร่างที่เป็นต้นแบบของบัวพันยักซ์หรือบัวเล็บช้าง และได้

^{๑๖๒} Joe Cummings, Luca Tettoni, *Lanna Renaissance*, (Chiang Mai Thailand: Dara Dhevi hotel Co.Ltd, 2006).

^{๑๖๓} พระครูธีรสุตพจน์ (สง่า ไชยวงศ์), “วิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา,” คุชฌีนิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

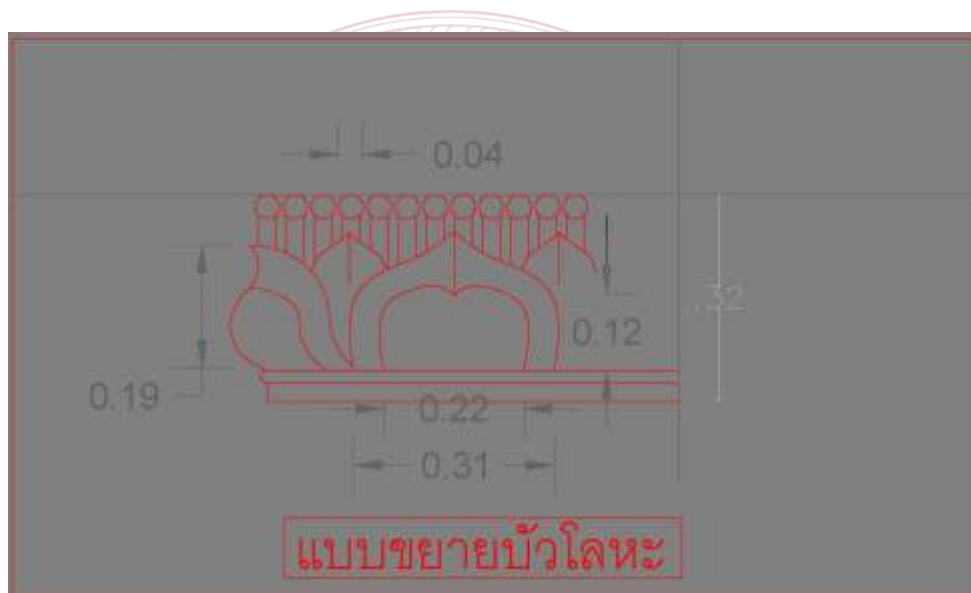
นำเสนอต่อทางคณะกรรมการวัดสามขา มีการพิจารณาร่วมกันและมอบหมายให้ทางทีมงานวิจัยได้ทำชิ้นงานจริงที่เป็นต้นแบบ เพื่อนำมาตรวจสอบและกำหนดขนาดและจำนวนชิ้นงาน ความสวยงามและเหมาะสม เพื่อให้มีความถูกต้องและสวยงามตามแนวทางของงานพุทธศิลปกรรมล้านนาให้มากที่สุด เนื่องจากบวลักษณะนี้เป็นเอกลักษณ์ที่ปรากฏในงานพุทธศิลปกรรมล้านนาคหอง ตั้งแต่สมัยอาณาจักรเชียงใหม่ และมีการใช้งานในการตกแต่งศาสนาวัดต่างๆ ของล้านนามาอย่างยาวนาน และเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนในลวดลายของงานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่โดดเด่น

ทางทีมงานวิจัยได้นำชิ้นงานไปขึ้นรูปด้วยวัสดุจริง คือ งานสแตนเลสกับทางช่างที่มีความชำนาญและมีอุปกรณ์เครื่องมือในการทำงานรวมทั้งความสามารถที่จะสร้างชิ้นงานในลักษณะพิเศษตามที่ได้ออกแบบไว้ เพราะการสร้างสร้งงานเชิงประณีตศิลปกรรมแบบนี้ต้องใช้ความรู้ความสามารถในการทำมากกว่าการทำงานศิลปะแบบพื้นฐานทั่วไป

ภาพที่ ๑๖ ออกแบบงานบัวโลหะเพื่อกำหนดรูปแบบและขนาดที่เหมาะสมในการสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลปกรรม

ทีมงานวิจัยออกแบบงานบัวโลหะเพื่อกำหนดรูปแบบและขนาดที่เหมาะสมในการสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลป์กรรมในการประดับและตกแต่งองค์พระพุทธรูป พระประธานวัดสามขา อีกทั้ง ในการสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลป์กรรมเป็นบัวรองรับฐานขององค์พระพุทธรูปนี้ยังเป็นงานที่จะต้องเป็นวัตถุประสงค์ของชิ้นงานจริงที่จะติดตั้งประกอบประดับตกแต่งองค์พระพุทธรูปต่อไปจึงไม่สามารถกระทำให้แบบการใช้ฝีมือแรงงานทั่วไป เพราะจะทำให้เกิดข้อผิดพลาดรวมทั้งผลงานที่แล้วเสร็จนั้นจะต้องมีความถูกต้องสวยงามตามลักษณะของงานพุทธศิลป์กรรมล้านนาที่เป็นต้นแบบให้มากที่สุดซึ่งเมื่อนำชิ้นงานที่ทำสำเร็จแล้วมาทดลองติดตั้งและเปรียบเทียบทั้งขนาด และความสวยงามแล้วทางคณะกรรมการได้พิจารณาและมองเห็นว่า ครอบคลุมและจำแนกงานฝีมือเพื่อทำชิ้นงานทั้งหมดให้แล้วเสร็จและนำมาติดตั้งให้เสร็จสมบูรณ์ทั้งหมด เพื่อให้ชิ้นงานที่มีคุณภาพทั้งเชิงวัสดุและเชิงคุณภาพความสวยงาม

ภาพที่ ๑๗ ออกแบบงานสร้างต้นแบบบัวโลหะรองรับฐานพระประธานพระพุทธรูปวัดสามขา

ทีมงานวิจัยออกแบบงานสร้างต้นแบบบัวโลหะรองรับฐานพระประธานพระพุทธรูปวัดสามขา เพื่อกำหนดขนาดชิ้นงานด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์

จาก ภาพประกอบที่ ๑๑ และ ๑๒ เป็นขั้นตอนการออกแบบบัวรองรับฐานพระพุทธรูปด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อให้สามารถกำหนดขนาดชิ้นงานเพื่อให้งานสามารถทำงานและการติดตั้งชิ้นงานลวดลายพุทธศิลป์กรรมที่มีขนาดชิ้นงานที่ถูกต้องขนาดสัมพันธ์กับขนาดและสัดส่วนขององค์พระพุทธรูปอย่างเหมาะสมสวยงาม ซึ่งขนาดตัวเลขที่แสดงในภาพประกอบเป็นขนาดชิ้นงานที่วัดหน่วยเป็นเซนติเมตร

ในการภาพการทำงานทางทีมช่างได้ทดลองทำงานเพื่อให้เกิดความสวยงามนั้น เนื่องจากเป็นชิ้นงานแบบสามมิติจึงมีความจำเป็นต้องผลิตชิ้นงานที่มีส่วนโค้งและเว้าให้ถูกต้องเมื่อได้ชิ้นงานที่เป็นโลหะสแตนเลสแล้วทางทีมช่าง ทีมงานวิจัยได้นำชิ้นงานมาติดตั้ง เพื่อให้ทางคณะกรรมการของวัดสามขาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตรวจสอบและประเมินผลของชิ้นงาน โดยนำมาเทียบขนาดและ

กำหนดรูปแบบขององค์ประกอบอื่นๆที่เกี่ยวข้องกันคือการกำหนดขนาดของกันและเกสรของดอกบัวตามภาพประกอบที่ ๑๓ และภาพประกอบที่ ๑๔ เพื่อให้ทุกฝ่ายประเมิณผล

จากการทดสอบและติดตั้งชิ้นงานต้นแบบแล้วทำให้ทุกฝ่ายเห็นตรงกันในรูปลักษณะที่เป็นรูปแบบที่ถูกต้องตามหลักทางพุทธศิลปกรรมและความงามเชิงทัศนธาตุของศิลปะตามที่ต้องการแล้ว จึงได้กำหนดขนาดของเกสรรวมทั้งดอกเกสรบัวแล้วจึงวัดและคำนวณจำนวนของกลีบบัวทั้งหมดเพื่อการผลิตชิ้นงานจริงให้ครบถ้วนและนำมาติดตั้งในฐานะขององค์พระพุทธรูปต่อไป

ภาพที่ ๑๔ การทดลองติดตั้งชิ้นงานลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบบัวพันยักซ์

การทดลองติดตั้งชิ้นงานลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบบัวพันยักซ์ หรือบัวเล็บช้าง ที่ทำขึ้นจากโลหะสแตนเลส เกรด ๓๐๔ เพื่อกำหนดขนาดและประเมิณผลงานในการตกแต่งองค์พระพุทธรูปเป็นบัวรองรับฐานขององค์พระ

ภาพที่ ๑๔ การติดตั้งชิ้นงานลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบบัวพินัยักษ์

การติดตั้งชิ้นงานลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาแบบบัวพินัยักษ์ หรือบัวเล็บช้าง และกลีบบัวซ้อน และการติดตั้งเกสร และดอกเกสร ที่ทำขึ้นจากโลหะสแตนเลส เกรด ๓๐๔ เพื่อตกแต่งองค์พระพุทธรูปเป็นบัวรองรับฐานขององค์พระ

ต่อมา ทีมงานวิจัยได้ประสานกับช่างฝีมือในการสร้างชิ้นงานของบัวพินัยักษ์และก้านเกสร รวมทั้งดอกเกสรทั้งหมดจนแล้วเสร็จและได้ประสานแจ้งแก่คณะกรรมการวัดเพื่อขออนุญาตในการนำชิ้นงานทั้งหมดเข้าไปติดตั้งในสถานที่จริงเพื่อให้ทันตามเวลาที่ถูกกำหนดไว้ในการทำงาน

จาก ภาพประกอบที่ ๑๕ คือภาพขั้นตอนของการติดตั้งชิ้นงานบัวรองรับฐานพระพุทธรูปพระประธานจนแล้วเสร็จทั้งหมดของทีมงานช่าง ตามรูปแบบและขนาดรวมทั้งออกแบบวิธีการติดตั้งชิ้นงานจนแล้วเสร็จทั้งหมด

ภาพที่ ๒๐ การติดตั้งชิ้นงานบัวรองรับฐานทั้งหมดรอบฐานองค์พระพุทธรูปประธานวัดสามขา

การติดตั้งชิ้นงานบัวรองรับฐานทั้งหมดรอบฐานองค์พระพุทธรูปประธานวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ที่ทำขึ้นจากโลหะสแตนเลส เกรด ๓๐๔ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้

จากการทำงานตั้งแต่ออกแบบและกำหนดขนาดรวมทั้งชนิดวัสดุ ทำชิ้นงานเพื่อการตรวจสอบและประเมินผลจนทำงานตามรูปแบบและรายการทำงานที่ได้ทำเป็นขั้นตอนต่างๆ ตามลำดับที่ได้แสดงเป็นผลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทีมงานวิจัยได้เก็บรวบรวมทั้งส่วนของข้อมูลการศึกษาและเก็บภาพของการทำงานจนแล้วเสร็จ ตลอดจนการประเมินผลการทำงานภายหลังจากการทำงานติดตั้งชิ้นงานจริงจนแล้วเสร็จทั้งหมด โดยตรวจสอบจากการลักษณะทางกายภาพของชิ้นงาน รวมทั้งการประเมินผลโดยตรงจากคณะกรรมการวัดสามขาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ประเมินผลและเรียบเรียงเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการเขียนรายงานผลการศึกษาวิจัยต่อไป

ภาพที่ ๒๑ การติดตั้งชิ้นงานบัวรองรับฐานและเกสรทั้งหมดรอบฐานองค์พระพุทธรูปและแท่นฐาน
ซุกชีของพระประธานวัดสามขา

การติดตั้งชิ้นงานบัวรองรับฐานและเกสรทั้งหมดรอบฐานองค์พระพุทธรูป และแท่นฐาน
ซุกชีของพระประธานวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ที่ทำขึ้นจากโลหะสแตนเลส
ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้

ภายหลังจากการทำงานสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาตามวัตถุประสงค์ของ
โครงการศึกษาวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงแล้ว ทางชุมชนวัดสามขาได้เปิดโอกาสให้มีการแสดงความ
คิดเห็นของสมาชิกชุมชนในทุกภาคส่วน เพื่อให้การประเมินผลงานมีความถูกต้องเที่ยงตรงตาม
วัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมเพื่อการตกแต่งพุทธวิหาร วัดสามขา รวมทั้ง
สอดคล้องกับเป้าประสงค์ของโครงการวิจัย พุทธศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรม
ล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ให้การยอมรับต่อผลงานที่เกิดขึ้น
โดยการทำการบูรณะปิดทององค์พระพุทธรูปและทำกิจกรรมในการพุทธาภิเษกหรือการบวชองค์
พระพุทธรูปใหม่ตามธรรมเนียมพิธีกรรมของล้านนา ในวันที่ ๑๒ ถึง ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๖

ภาพที่ ๒๒ องค์พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา ภายหลังการบูรณะ

องค์พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา ภายหลังการบูรณะและปิดทองคำเปลว และการติดตั้งดอกบัวพินัยักษ์และเกสรส่วนรองรับฐานพระแล้วเสร็จทั้งหมด และเริ่มเตรียมการในการฉลองพระวิหารและพระประธานวัดสามขา

ภาพที่ ๒๓ พิธีการเตรียมการบวงสรวงเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

พิธีการเตรียมการบวงสรวงเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อความเป็นสิริมงคลในการเริ่มทำการ
ฉลองพระวิหารและพระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖ เป็นการเริ่มงาน
พิธีกรรมต่อเนื่องจนถึงวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๖

ภาพที่ ๒๔ การประกอบพิธีสวดมนต์เพื่อสวดเบิกพระเนตรหรือการพุทธานิเขก

การประกอบพิธีสวดมนต์เพื่อสวดเบิกพระเนตร หรือการพุทธานิเขกองค์พระพุทธรูปพระ
ประธานวัดสามขา เมื่อวันที่ ๑๓ - ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๖ ตามแบบพิธีกรรมที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ
แบบล้านนาประเพณี

ภาพที่ ๒๕ การปิดผ้าคลุมพระพักตร์ของพระพุทธรูปในช่วงก่อนการทำพิธีพุทธาภิเษก

การปิดผ้าคลุมพระพักตร์ของพระพุทธรูปในช่วงก่อนการทำพิธีพุทธาภิเษกวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖ หมายถึงการมีอาสวะกิเลสครอบคลุมของพระพุทธรูป ก่อนการตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภาพที่ ๒๖ การจุดเทียนชัยมงคลเพื่อการเริ่มทำพิธีการสวดมนต์เบิกพระเนตร

การจุดเทียนชัยมงคลเพื่อการเริ่มทำพิธีการสวดมนต์เบิกพระเนตรขององค์พระพุทธรูป หรือการ พุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูป โดยท่านพระครูสิริรัตนกิจ (ชันแก้ว สิริมงคล นธ.เอก, พธ.บ.)

รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะเจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง วันเสาร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

ภาพที่ ๒๗ พระภิกษุสวดมนต์เบิกพระเนตร

พระเถระ ที่ได้รับการนิมนต์เพื่อสวดมนต์เบิกพระเนตร (การสวดมนต์ต้น หมายถึงการเจริญพุทธมนต์ทุกบทที่มี เพื่อความเป็นสิริมงคล) ของพระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา ตลอดทั้งคืนวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖ ตามพิธีกรรมแบบล้านนา

ภาพที่ ๒๘ พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมในการทำพิธีกรรมการพุทธาภิเษก

พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมในการทำพิธีกรรมการพุทธาภิเษก หรือการสวดมนต์เบิกพระเนตรพระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา ที่ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกชุมชนบ้านสามขาที่มีส่วนร่วมในการ

ร่วมบริจาคและเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโรคโควิด ๑๙ ที่มาร่วมงานสะท้อนความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องอานิสงส์ในการสร้างศาสนวัตถุในทางพระพุทธศาสนา

ภาพที่ ๒๙ การเปิดผ้าคลุมพระพักตร์ของพระพุทธรูป

การเปิดผ้าคลุมพระพักตร์ของพระพุทธรูปในช่วงเช้ามีดของวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๖ หมายถึงการตรัสรู้หมดสิ้นอาสวะกิเลสทั้งมวลของพระพุทธรูป เป็นการจำลองเหตุการณ์ตามพุทธประวัติของพระพุทธองค์ ที่ทรงสำเร็จในญาณทั้งสามแล้ว ที่ทำให้พระองค์เสด็จอุบัติขึ้นเป็นพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า หมายถึงการสวดมนต์เบิกพระเนตรหรือการพุทธาภิเษก องค์พระพุทธรูปวัดสามขาได้เสร็จสมบูรณ์ลงตามพิธีการของล้านนาแบบประเพณีนิยม

ภาพที่ ๓๐ การสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่มระหว่าง ผู้ใหญ่บ้านบุญเรือน เฒ่าคำและ ดร.สุชัย สิริวิกุล (หัวหน้าทีมวิจัย) และอาจารย์ ดร.จิรศักดิ์ ปันลำ ร่วมกับ ดร.กตัญญู เรือนตุ่น (ทีมงานวิจัย) อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำปาง ในวันศุกร์ที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๖ ระหว่างรอทำพิธีการบูชาผีมือช่าง (หรือการลบรอยมือช่างที่ทำการบูรณะและทำงานตกแต่งองค์พระพุทธรูป เพื่อให้องค์พระและลวดลายงานตกแต่ง

ภาพที่ ๓๑ การปลดบูชาขันครูช่าง (ปลดขันตั้ง)

การปลดบูชาขันครูช่าง (ปลดขันตั้ง) เพื่อปลดปล่อยงานพุทธศิลปกรรมทั้งหมดที่คณะกรรมการและทีมช่างพร้อมทีมงานวิจัยได้ร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธรูปและเป็นขวัญบ้านขวัญเมืองของชุมชนบ้านสามขาสืบต่อไป

การทำพิธีปลดขันตั้งหรือปลดขันครู ในวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๖ หมายถึงการทำงานทั้งหมดทั้งส่วนที่เป็นการสร้างศาสนสถานและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ **โครงการย่อยที่ ๑ เรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด:** สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ภายใต้แผนงาน **ชุดโครงการพุทธศิลปกรรมบำบัด:** บูรณาการศาสตร์และศิลป์สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน ตามโครงการวิจัย ปี ๒๕๖๖ ที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของทีมงานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์ ตามวัตถุประสงค์ของโครงการนี้ในส่วนของการลงพื้นที่เพื่อปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

๔.๔ สรุปท้ายบทผลที่เกิดขึ้นจากการนำมาใช้ที่เกิดจากการบูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน

จากการลงพื้นที่ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ของการศึกษาวิจัยในโครงการย่อยที่ ๑ เรื่องพุทธศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ภายใต้แผนงาน ชุดโครงการพุทธศิลปกรรมบำบัด: บูรณา

การศาสตร์และศิลป์สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน จากการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อคือ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา (๒) เพื่อศึกษาตีความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (๓) เพื่อบูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน เป็นลำดับเพื่อการบูรณาการในการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนบ้านสามขา ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เพื่อให้ส่งผลต่อการบรรเทาทุกข์และการบำบัดต่อสมาชิกในชุมชนเพื่อการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา จากการลงพื้นที่และทำการวิจัยและปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดข้อสรุปเป็นข้อมูลที่สัมพันธ์และสอดคล้องกันของวัตถุประสงค์เป็นบทสรุปทั้ง ๓ ประเด็นดังนี้

เมื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของงานพุทธศิลปกรรมล้านนาที่ทรงคุณค่าเกิดขึ้นในอดีตมีภาพลักษณ์ที่งดงามอันเกิดจากองค์ประกอบที่ส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคนี้มาอย่างยาวนาน ได้รับการสืบทอดและนำมาใช้ในลักษณะต่างๆรวมทั้งงานพุทธศิลปกรรมล้านนาก็เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของสังคมชุมชนบ้านสามขา สอดคล้องกับทางวัฒนธรรมของสังคมชุมชนเป้าหมายทุกด้านทำให้เกิดการยอมรับในการใช้เป็นแนวทางการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมล้านนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่สู่ชุมชนเชิงบำบัดได้อย่างดียิ่ง

นอกจากนี้ เมื่อศึกษาวิเคราะห์ตีความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พบว่าคติทางสังคมชุมชนมีพื้นฐานแบบสังคมแบบจารีตมีความเกี่ยวข้องกับสมาชิกชุมชนแบบเครือญาติและเมื่อวิถีการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีการพึ่งพิงป่าและมีรูปแบบของชาวบ้านชนบทที่ใช้แนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง

ชุมชนมีความเชื่อและศรัทธาต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งหมดและมีวัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมชุมชนและมีรากฐานทางสังคมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่ผสมผสานทั้งแบบพุทธ พราหมณ์และผีอันเป็นรูปแบบที่ส่งผลสะท้อนในการนำศาสตร์ต่าง ๆ ตามคติความเชื่อมาประสานกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีผ่านการเรียนรู้และความแข็งแกร่งด้านสายสัมพันธ์จึงเกิดการยอมรับได้เป็นอย่างดีเมื่อผลการสร้างสรรค์บรรลุตามวัตถุประสงค์ของสังคมชุมชนทุกประการ

ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัด ชุมชนที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์และสร้างสรรค์เป็นลำดับนั้นส่งผลให้การพิจารณาหลักการหลักการสำคัญต่างสามารถประสาน สอดคล้องกับมิติทางสังคมในทุกด้านทำให้การบูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ เกิดผลกระทบที่ดีและความสัมฤทธิ์ผลในด้านการยอมรับของสมาชิกของชุมชนบ้านสามขา สมาชิกชุมชนได้รับผลทั้งด้านชุมชนบำบัด งานพุทธศิลปกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เป็นศูนย์กลางของชุมชน และได้พัฒนาองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมครั้งนี้อย่างสูง

๔.๕ องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยของโครงการย่อยที่ ๑ เรื่องพุทธศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ภายใต้แผนงาน

ชุดโครงการพุทธศิลปกรรมบำบัด: บูรณาการศาสตร์และศิลป์สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน ที่มีวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา (๒) เพื่อศึกษาตีความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (๓) เพื่อบูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้

การสร้างสรรคงานพุทธศิลปกรรมด้วยวิธีการทางโลหะวิทยา แม้ว่าจะมีการสร้างสรรค์และให้คุณค่าอย่างยาวนานนับแต่อดีตครั้งพุทธกาลแล้วก็ตาม แต่งานโลหะวิทยามีวิวัฒนาการและการค้นพบองค์ความรู้มาอย่างต่อเนื่องและมีพัฒนาการที่สูงมากขึ้นเป็นลำดับ ส่งผลให้เกิดคุณสมบัติเชิงวัสดุศาสตร์ เชิงเทคนิควิธีวิทยา ที่ทำให้เกิดการสร้างสรรคงานพุทธศิลปกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เหมาะสมกับยุคสมัยและยังมีแนวโน้มที่จะถูกนำมาใช้ไปอย่างต่อเนื่องยาวนานในอนาคต ส่วนสำคัญขององค์ความรู้ใหม่ในงานโลหะวิทยากับการสร้างสรรคงานพุทธศิลปกรรมมีดังนี้

ก) ความงดงามและทรงคุณค่าของลวดลายทางพุทธศิลปกรรมล้านนาสามารถนำมาใช้งานทั้งทางอนุรักษ์และนำมาพัฒนาสร้างสรรคงานพุทธศิลปกรรมเชิงนวัตกรรมได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูง

ข) การนำคติความเชื่อของบริบททางสังคมชุมชนมาผสานกับการสร้างสรรคงานพุทธศิลปกรรมจะได้ผลดียิ่งผ่านความเชื่อและศรัทธาบนพื้นฐานของหลักการทางพระพุทธศาสนาและการได้รับองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ

ค) การนำวัสดุที่มีคุณสมบัติเชิงวัสดุศาสตร์ที่ทนทาน แข็งแรง สวยงามมากยิ่งขึ้น และมีพัฒนาการควบคู่ไปกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในกระแสวัฒนธรรมโลก สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมชุมชนแบบจารีตได้ด้วยคุณสมบัติเชิงประจักษ์ของชิ้นงาน

ง) สามารถนำงานโลหะวิทยามาสร้างงานพุทธศิลปกรรมที่เป็นเชิงนวัตกรรมได้เป็นอย่างดีคือ รวดเร็วยิ่งขึ้น มีน้ำหนักที่เหมาะสม ทนทาน ทำให้สร้างงานศิลปะได้ท้าทายในรูปแบบที่ไม่สามารถสร้างขึ้นมาในอดีต

จ) สามารถทำให้สร้างงานที่สอดคล้องกับหลักทางวิศวกรรม ที่ลดขั้นตอนการทำงาน ลดน้ำหนักและลดค่าใช้จ่ายทั้งการสร้างและบำรุงรักษาในระยะยาวมากและไม่เคยมีในอดีต

ฉ) สามารถนำวัสดุโลหะมาใช้ในการสร้างงานอย่างเหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี ทั้งด้านการจัดการด้านสภาพแวดล้อมและการจัดการเชิงสังคมวิทยาและยังเป็นวัสดุศาสตร์ที่จะยังคงใช้และมีพัฒนาการด้านรูปแบบและวิธีการต่อไปอย่างมากในอนาคต

๔.๕.๑ แผนภูมิแสดงองค์ความรู้ใหม่

จากข้อสรุปอันเกิดจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ข้อค้นพบสามารถนำเสนอในรูปแบบแผนภูมิองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยดังนี้.

ปฏิบัติการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์กรรมล้านนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action)

ผลการวิจัยและองค์ความรู้ใหม่

ก) ความงดงามและทรงคุณค่าของลวดลายทางพุทธศิลป์กรรมล้านนาสามารถนำมาใช้งานทั้งทางอนุรักษ์และนำมาพัฒนาสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์กรรมเชิงนวัตกรรมได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูง

ข) การนำคติความเชื่อของบริบททางสังคมชุมชนมาผสานกับการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์กรรมจะได้ผลดียิ่งผ่านความเชื่อและศรัทธาบนพื้นฐานของหลักการทางพระพุทธศาสนาและการได้รับองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ

ค) การนำวัสดุที่มีคุณสมบัติเชิงวัสดุศาสตร์ที่ทนทาน แข็งแรง สวยงามมากยิ่งขึ้น และมีพัฒนาการควบคู่ไปกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในกระแสวัฒนธรรมโลก สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมชุมชนแบบจารีตได้ด้วยคุณสมบัติเชิงประจักษ์ของชิ้นงาน

ง) สามารถนำงานโลหะวิทยามาสร้างงานพุทธศิลป์กรรมที่เป็นเชิงนวัตกรรมได้เป็นอย่างดี คือ รวดเร็วยิ่งขึ้น มีน้ำหนักที่เหมาะสม ทนทาน ทำให้สร้างงานศิลปะได้ท้าทายในรูปแบบที่ไม่สามารถสร้างขึ้นมาในอดีต

จ) สามารถทำให้สร้างงานที่สอดคล้องกับหลักทางวิศวกรรม ที่ลดขั้นตอนการทำงาน ลดน้ำหนักและลดค่าใช้จ่ายทั้งการสร้างและบำรุงรักษาในระยะยาวมากและไม่เคยมีในอดีต

ฉ) สามารถนำวัสดุโลหะมาใช้ในการสร้างงานอย่างเหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี ทั้งด้านการจัดการด้านสภาพแวดล้อมและการจัดการเชิงสังคมวิทยาและยังเป็นวัสดุศาสตร์ที่จะยังคงใช้และมีการพัฒนาการด้านรูปแบบและวิธีการต่อไปอย่างมากในอนาคต

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัดด้วยการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง คณะทำงานวิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลในด้านต่างๆ ทำให้ได้ข้อมูลที่น่าไปสู่การสรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของโครงการทั้ง ๓ ข้อ ดังนี้

๕.๑ ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา

๕.๒ ศึกษาคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

๕.๓ บูรณาการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน

เพื่อนำมาสู่การสร้างสรรค์ลวดลายที่จะนำไปใช้ในประกอบและตกแต่งพระวิหารของชุมชนบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางโดยจะนำไปสู่การใช้หลักการบำบัด เพื่อให้สมาชิกของชุมชนบ้านสามขาที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ จากผลการศึกษา สามารถสรุปเนื้อหาของงานวิจัยเรื่องดังกล่าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑. วิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนา

พุทธศิลปกรรมของอาณาจักรล้านนาที่เป็นเนื้อหาสำคัญที่จะนำมาใช้เป็นงานสร้างสรรค์ลวดลายเพื่อบูรณาการสู่ชุมชนบ้านสามขานั้น ภายหลังจากได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจาก ๓ พุทธอาณาจักรยุคโบราณคือ ทริภุญไชย พุกามและสุโขทัย ต่อมาได้มีพัฒนาการขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ของราชวงศ์มังราย ได้พัฒนาขึ้นไปสู่ยุคที่เจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุดด้วยปัจจัยของความเจริญทางพระพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์ในทุกด้าน คือ มีพระภิกษุนักปราชญ์ผู้ทรงพระไตรปิฎกรังสรรค์วรรณกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีความเข้มแข็งของอำนาจการปกครองและกองทัพกฎหมายและระเบียบในการควบคุมราชอาณาจักรอย่างเหมาะสม มีความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินและระบบจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ที่ส่งผลให้อาณาจักรล้านนามีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ก่อให้เกิดการสร้างงานพุทธศิลปกรรมยุคทองของล้านนา โดยมีช่างฝีมือที่มีความรู้ความชำนาญอย่างยิ่งส่งผลให้งานพุทธศิลปกรรมล้านนาเป็นงานศิลปะที่มีความเป็นเอกลักษณ์ทั้งงดงามและยังมีบทบาทที่สำคัญในด้านเป็นศาสนวัตถุในการสืบทอดพระพุทธศาสนารวมทั้งเป็นรากฐานของอารยธรรมล้านนา เป็นส่วนหนึ่งในวิถีการดำเนินชีวิตที่รวมทั้งชนบประเพณีทางวัฒนธรรมอันงดงามและทรงคุณค่าของชาติพันธุ์มาอย่างยาวนาน

ลวดลายอันงดงามทรงคุณค่าของพุทธศิลปกรรมล้านนาที่สำคัญต่อบริบทของพื้นที่คือได้ถูกสร้างขึ้นในวัดพระธาตุลำปางหลวงที่เกี่ยวข้องกับสังคมชุมชนบ้านสามขาที่เป็นพื้นที่งานวิจัยครั้งนี้ ทั้งงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมและพุทธศิลปกรรมด้านอื่น ๆ มีลักษณะเป็นลวดลายทางพันธุ์พฤกษาธรรมชาติ เช่น ลายเครือเถา ก้านขด ลายดอกบัว ซึ่งแสดงหลักการสำคัญทางสัญลักษณ์วิทยาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมและพุทธปรัชญาและประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา วัสดุที่ใช้มีทั้งงานปูนปั้นไม้แกะสลัก งานด้านโลหะวิทยาเช่นคุณโลหะและงานสร้างพระพุทธรูปด้วยโลหะสำริดที่มีเอกลักษณ์

ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนายังเกี่ยวข้องในด้านสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านสามขาโดยมีบรรพบุรุษของชุมชนวัดสามขาชื่อ “ตีบปาละ” คือ วีรบุรุษคนสำคัญเป็นนักรบผู้กล้าแห่งล้านนาที่ร่วมกับเจ้าหนานทิพช้างผู้นำของเมืองลำปางขณะนั้น ต่อสู้เพื่อเอกราชของอาณาจักรล้านนาจากการถูกพม่ายึดครอง มีการสร้างอนุสาวรีย์ไว้ในวัดสามขา นับเป็นบุคคลตัวอย่างของชุมชนบ้านสามขาที่ส่งผลทั้งทำให้เกิด ภาคภูมิใจ และสร้างสำนึกของสังคมชุมชนที่มีต่อการปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองและพระพุทธศาสนารวมทั้งสะท้อนให้เห็นความสำคัญของศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษได้ต่อสู้เพื่อนำกลับมาเป็นสมบัติอันทรงคุณค่าของชาติ

ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว ภายหลังจากร่วมกันวิเคราะห์จึงมีข้อสรุปร่วมกันของคณะกรรมการทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสและทีมงานวิจัยในการนำงานพุทธศิลปกรรมแบบล้านนายุคทอง ทั้งรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมในการสร้างพุทธวิหาร งานบูรณะองค์พระพุทธรูปพระประธานและนำลวดลายดอกบัวที่สร้างด้วยโลหะ มาสร้างสรรคงานพุทธศิลปกรรมเพราะมีความเหมาะสมและสอดคล้องและเป็นที่ยอมรับในทุก ๆ ด้านของทั้งสมาชิกผลงานลวดลายทางพุทธศิลปกรรมล้านนาที่นำไปใช้สู่ชุมชนบ้านสามขา จะเกิดประสิทธิผลสูงสุดในการใช้เป็นหลักการบำบัดบรรเทาทุกข์ในการสร้างเสริมความสุข (Hapleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แก่สมาชิกชุมชนรวมทั้งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

๕.๑.๒ ศึกษาคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

คติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขาอันเป็นพื้นฐานทางสังคมและส่งผลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมล้านนา มีองค์ประกอบหลายด้านที่สำคัญคือ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของบ้านสามขาอยู่ในพื้นที่ของอาณาจักรล้านนา มีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบของสังคมประเพณีและวัฒนธรรมแบบสังคมจารีตมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานทางคติความเชื่อของสมาชิกในชุมชนมาโดยตลอด มีวิถีชีวิตและอาชีพหลักส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำไร่ และแลกเปลี่ยนผลผลิตในกลุ่มสมาชิก แบบพึ่งพาตนเอง สมาชิกในชุมชนมีความสนิทสนมและรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง มีลักษณะแบบเครือญาติ การดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติและป่าชุมชนจึงก่อให้เกิดความสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมของชุมชน โดยจัดให้มีกิจกรรมอันเป็นลักษณะของการแสดงถึงร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนด้านต่างๆเช่น “การทำพิธีสืบชะตาป่า” “พิธีเลี้ยงผีอารักษ์อาเก้า

หรือการเลี้ยงผีขุนน้ำ” เป็นต้น สะท้อนคติความเชื่อต่อสภาพแวดล้อมของถิ่นที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดกิจกรรมเพื่อแสดงความสำนึกต่อธรรมชาติหรือระบบทางนิเวศวิทยาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าในชุมชน ซึ่งปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งเป็นแนวทางสำคัญในการพิจารณานำวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นคือไม้สักมาเป็นวัสดุสำคัญในการสร้างพุทธวิหารวัดสามขาเพราะสอดคล้องกับบริบทชุมชนที่มีป่าชุมชน อีกทั้งรูปแบบการสร้างพระวิหารด้วยไม้สักยังสอดคล้องกับรูปแบบงานพุทธศิลปกรรมของการสร้างวิหารแบบล้านนาสกุลช่างลำปางในวัดพระธาตุองค์ประกอบสำคัญในการพิจารณาที่นำไปสู่การนำประเด็นที่เป็นปัจจัยอันเกี่ยวเนื่องโดยตรงมาเป็นวิถีทางในการสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนบ้านสามขา

๕.๑.๓ บุรณการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน

ปัจจัยด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เพราะสังคมชุมชนบ้านสามขามีพระพุทธศาสนาเป็นวิถีการดำเนินชีวิตเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของคนในสังคม การสร้างลวดลายดอกบัวตามแบบพุทธศิลปกรรมล้านนามาใช้ประกอบกับองค์พระประธานจึงเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชนอย่างชอบธรรม

ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งพบว่า สถานที่ตั้งชุมชนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาคือชุมชนบ้านสามขาตั้งใกล้กับวัดพระธาตุลำปางหลวงอันเป็นศูนย์กลางของพุทธศิลปกรรมล้านนาที่สำคัญและประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษสำคัญของชุมชนบ้านสามขาเกี่ยวข้องกับการรบพุ่งขับไล่ทัพพม่าออกจากวัดพระธาตุลำปางหลวงเพื่อปกป้องอาณาจักรล้านนาและพระพุทธศาสนาจึงมีความเหมาะสมและสอดคล้องในการนำมาเป็นหลักในการออกแบบเพราะเกี่ยวข้องกันโดยตรง

ปัจจัยด้านสังคม ประเพณี ด้วยความเป็นสังคมจารีตของชุมชนบ้านสามขามีระบบทางวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานอย่างเข้มแข็งทางพระพุทธศาสนา การใช้หลักทางสังคมประเพณีประสานกับหลักการสร้างงานทางศิลปศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำมาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของงานบูรณะพระประธานองค์เดิมของวัดสามขาจึงเป็นที่เห็นชอบและได้รับการยอมรับจากสมาชิกชุมชนในทุกด้านรวมทั้งสมาชิกทุกคนต้องการมีส่วนร่วมในด้านหนึ่งอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมทั้งก่อนและหลังการสร้างลวดลายพุทธศิลปกรรมครั้งนี้

ปัจจัยด้านชาติพันธุ์วรรณาสมาชิกในชุมชนมีความภาคภูมิใจและเชื่อมั่นศรัทธาในความ เป็นชาติพันธุ์ล้านนาการนำลวดลายพุทธศิลปกรรมที่งดงามทรงคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์รวมทั้งได้รับการยกย่องในเชิงวิชาการอย่างเป็นรูปธรรมจึงเป็นความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางสังคมชุมชนในพื้นที่เป้าหมายงานวิจัย

ปัจจัยด้านเทคโนโลยี การออกแบบดอกรับรองรับฐานพระประธานด้วยงานโลหะวิทยาเป็นการบูรณาการศาสตร์ที่สังคมชุมชนได้เรียนรู้ถึงภาพลักษณ์ของความแข็งแรง ทนสมัย และสวยงามรวมทั้งมีแบบอย่างสร้างสรรค์ไว้ในงานพุทธศิลปกรรมชั้นครูของงานพุทธศิลปกรรมล้านนาในวัดพระธาตุลำปางหลวง จากกรณีการพังทลายของพุทธวิหารวัดสามขาหลังเดิม ชุมชนวัดสามขาจึง

ต้องการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่นอกจากสวยงามถูกต้องและมีคุณค่าแล้วยังต้องมีความแข็งแรงเพื่อให้คงทนและมีอายุยืนยาวที่สุด

จากปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญเหล่านี้ นับเป็นปัจจัยแวดล้อมเก่าที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนตระหนักถึงสภาพปัญหาและข้อผิดพลาด การปรับเปลี่ยนเพื่อรับองค์ความรู้ใหม่เพื่อการใช้วัสดุศาสตร์แบบใหม่ที่สามารถบูรณาการการสร้างสรรค์ลวดลายบัวโลหะได้อย่างสวยงามและแข็งแรงยังส่งผลสะท้อนถึงประสิทธิภาพของชิ้นงานที่ส่งผลให้เกิดการยอมรับด้านการบำบัดและส่งผลในการสร้างความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักผล ๕ จึงส่งผลให้เป็นข้อสรุปในการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์ที่จะตอบสนองต่อทั้งความต้องการของสังคมชุมชนและสอดคล้องสัมพันธ์กับงานวิจัย โดยทำให้เกิดขั้นตอนและกระบวนการสร้างสรรค์เป็นลำดับคือ ๑) การกำหนดรูปแบบของลวดลายเป็นลายดอกบัวรองรับฐานพระประธานเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมและสะท้อนการอุมุขหรือรองรับพระพุทธรูปของสังคมชุมชน ๒) สร้างด้วยโลหะสแตนเลส เพื่อความแข็งแรงทนทานสวยงามสะท้อนถึงสภาพปัญหาที่เคยปรากฏในศาสนวัตถุของวัดในอดีต ๓) เป็นการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางพุทธศิลป์ที่มีความทนทานและไม่ต้องดูแลรักษา ทำให้สังคมชุมชนรู้สึกได้ถึงได้สร้างสรรค์สิ่งที่เหมาะสมดีงามไว้กับพระพุทธรูปศาสนา ความเชื่อความศรัทธาในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่มีผลต่อผู้ร่วมสร้างในด้านอันส่งผลบุญที่เกิดขึ้นและยังเชื่อว่าการทำกุศลกรรมตามหลักทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญและยิ่งใหญ่ครั้งนี้จะก่อให้เกิดผลดีในทุกๆด้านของชีวิตทั้งตนเองและครอบครัวตลอดจนยังเป็นการบรรเทาบำบัดทุกข์ในการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักผล ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ด้วยหลักที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างแท้จริงและยังเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนบ้านสามขาสืบต่อไป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ วิเคราะห์องค์ประกอบของลวดลายพุทธศิลป์ล้านนา

ข้อค้นพบจากผลการศึกษาวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้ ลวดลายพุทธศิลป์ล้านนาคงมีคุณค่าอันสูงยิ่งนั้น ได้รับอิทธิพลจากแหล่งอารยธรรมของงานพุทธศิลป์ที่สำคัญของโลกในยุคโบราณคือ อาณาจักรทริภุชชัย อาณาจักรพุกาม และอาณาจักรลังกาสุกผ่านทางศิลปกรรมสุโขทัย และได้พัฒนาขึ้นเป็นงานพุทธศิลป์ยุคทองที่รุ่งเรือง ด้วยองค์ประกอบที่สำคัญทุก ๆ ด้านที่ช่วยส่งเสริมคือ การมีกองทัพปกป้องอาณาจักรที่เข้มแข็ง สถาบันพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง กฎหมายที่สร้างให้สังคมมีความสงบสุข ความมั่นคงทางด้านเกษตรกรรมและความสามารถในการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงมีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจการค้าขาย มีช่างฝีมือที่มีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมที่มีคุณค่าอย่างสูงส่งผลให้พุทธศิลป์ของล้านนามีเอกลักษณ์เฉพาะเกิดคุณค่าอันสูงยิ่งทั้งทางหลักการสร้างตามคติทางพระพุทธศาสนา และในเชิงวิชาการ ดังนี้

พุทธศิลป์ล้านนาได้รับการสืบทอดและนำมาใช้อย่างต่อเนื่องนับจากอดีต และใช้อย่างกว้างขวางในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ แม้ว่าอาณาจักรล้านนาซึ่งเป็นผู้สร้างพุทธศิลป์เหล่านั้นจะล่มสลายไปแล้วนับร้อยปี พุทธศิลปกรรมของล้านนานั้นยังคงเป็นศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนาที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยหลักการทางพุทธปรัชญาที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์ผลงานที่ปรากฏทั้งในรูปแบบของสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และอื่น ๆ ยังคงได้รับการอนุรักษ์เป็นแบบอย่างที่ดีงาม รวมทั้งผลงานหลายอย่างของพุทธศิลปกรรมล้านนากลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยยังคงความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นผลงานที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ที่น่าภาคภูมิใจเป็นเอกลักษณ์ที่งดงามของชาติพันธุ์และชาติไทย

สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างงานพุทธศิลปกรรมประเภทการก่อสร้างเจดีย์ ๔ ประเภทในพระพุทธศาสนา คือ อุเทสิกเจดีย์ คือ สิ่งอื่นๆ ที่สร้างขึ้นโดยปรารถนาจะให้ระลึกถึงพระพุทธองค์ เช่น พระพิมพ์ พระพุทธรูป พระสถูป รอยพระพุทธรูป สร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า ไม่กำหนดว่าต้องทำเป็นอย่างไร ในเบื้องต้นนั้นอุเทสิกเจดีย์ที่นิยมทำกันในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธบัลลังก์ เนื่องมาจากเป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อมต่อไปยังเหตุการณ์การตรัสรู้ของพระพุทธองค์จากพระบรมโพธิสัตว์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สอดคล้องกับงานวิจัยของ นายไตรภพ สุทธเขต ระบุว่า การสืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ภายในวัดของล้านนามีความมุ่งหมายในการเรียนรู้ในด้านต่างๆ คือ (๑) เพื่อเป็นพุทธบูชา โดยอาศัยงาน “พุทธศิลป์” เป็นสื่อกลางระหว่างบุคคลในการเข้าถึงแก่นพุทธธรรม โดยมีศรัทธา เป็นตัวเชื่อมของการสร้างงานช่างพุทธศิลป์ (๒) เพื่อการศึกษาพุทธศิลป์งานช่างพุทธศิลป์ที่สร้างสรรค์ขึ้น มีหลายรูปแบบ หลายขนาด และสร้างขึ้นตามประโยชน์การใช้สอย (๓) เพื่อเอาพุทธศิลป์กลับเข้ามาสู่วัด “ต้องการเอางานช่างพุทธศิลป์” กลับเข้ามาสู่การเรียนรู้ภายในวัด

สอดคล้องกับสอดคล้องกับแนวคิด ของนิธิ สถาปิตานนท์ (Nithi Sthapitanonda) เขียนใน “Architecture of Lanna to Commemorate the 720th Anniversary of Chiang Mai City” ระบุถึงอาณาจักรล้านนาในด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและสถาปัตยกรรมของล้านนา สังคมวัฒนธรรม ยุคสมัยต่าง ๆ โดยคัดเลือกผลงานทางสถาปัตยกรรมในพุทธศาสนาที่เป็นขึ้นยอดเยี่ยมในแต่ละยุคสมัย ที่หลงเหลือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า รวมถึงการนำเสนอรูปแบบของพุทธศิลป์ล้านนาที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้และการปรับปรุงอันเป็นลักษณะการปรับตัวของพุทธศิลปะแบบล้านนาที่จะดำรงอยู่ในกระแสโลกในอนาคต

ลวดลายอันงดงามทรงคุณค่าของพุทธศิลปกรรมล้านนาที่สำคัญต่อบริบทของพื้นที่ได้ถูกสร้างขึ้นในวัดพระธาตุลำปางหลวงที่เกี่ยวข้องกับสังคมชุมชนบ้านสามขาที่เป็นพื้นที่งานวิจัยครั้งนี้ทั้งงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมและพุทธศิลปกรรมด้านอื่นๆ มีลักษณะเป็นลวดลายทางพันธุ์พฤกษารัตนชาติ เช่นลายเครือเถา ก้านขด ลายดอกบัวซึ่งแสดงหลักการสำคัญทางสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมและพุทธปรัชญาและประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา วัสดุที่ใช้มีทั้งงานปูนปั้นไม้แกะสลัก งานด้านโลหะวิทยาเช่นดุนโลหะและงานสร้างพระพุทธรูปด้วยโลหะสำริดที่มีเอกลักษณ์ พุทธศิลป์ล้านนายังก่อให้เกิดอัตลักษณ์ที่สำคัญทางชาติพันธุ์อันเด่นชัด ในด้านคุณค่าและ

เป็นภาพลักษณ์อันงดงามของชาติที่แสดงออกในหลากหลายด้านทั้งงานพุทธศิลป์กรรมล้านนาเอง และระบบทางสังคมวัฒนธรรมชนบประเพณีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ล้านนา

สอดคล้องกับทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interactionism) ที่ระบุถึงการกระทำระหว่างกันของกลุ่มคนในสังคม ที่สื่อสารกันโดยสัญลักษณ์อันมีลักษณะร่วมกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี สร้างเป็นกฎระเบียบต่างๆขึ้นที่ทำให้สมาชิกมีความเข้าใจตรงกัน ประเด็นด้านคุณค่าเชิงสุนทรียศาสตร์ของพุทธศิลป์ล้านนานี้ สามารถนำแนวทางดังกล่าวเป็นแนวทางหลักในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ของล้านนาในลักษณะเป็นต้นแบบและแนวทางที่จะสร้างผลงานพุทธศิลป์ต่อไป เพราะมีความสมบูรณ์พร้อมในด้านคุณค่าที่จะก่อให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลในการสร้างคุณค่าทางพุทธศิลป์ได้อย่างแท้จริง พุทธศิลป์ล้านนายังก่อให้เกิดอัตลักษณ์ที่สำคัญทางชาติพันธุ์อันเด่นชัด ในด้านคุณค่าและเป็นภาพลักษณ์อันงดงามของชาติที่แสดงออกในหลากหลายด้านทั้งงานพุทธศิลป์กรรมล้านนาเอง และระบบทางสังคมวัฒนธรรมชนบประเพณีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ล้านนา

สอดคล้องกับงานวิจัยของจุมพล เอี่ยมสะอาด กล่าวถึงพัฒนาการต่างๆ ในการสร้างพุทธศิลป์ตั้งแต่การกำเนิดพุทธศิลป์กรรมในอินเดีย ได้รับรูปแบบการสร้างมาจากคติความเชื่อตามพุทธประวัติ แสดงออกเป็นสัญลักษณ์ต่างๆต่อมาพัฒนาขึ้นเป็นรูปแบบทางพุทธศิลป์ที่งดงามตามคตินิยมต่อมาในปัจจุบันจึงเปลี่ยนแปลง มาเป็นสมัยนิยม รูปกายวิภาคของปุณฺณสามัญญ

ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนายังเกี่ยวข้องกับด้านสำนักทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านสามขาโดยมีบรรพบุรุษของชุมชนวัดสามขาคือ “ตี๋ปาละ” คือวีรบุรุษคนสำคัญเป็นนักรบผู้กล้าแห่งล้านนาที่ร่วมกับเจ้าหนานทิพช้างผู้นำของเมืองลำปางขณะนั้น ต่อสู้เพื่อเอกราชของอาณาจักรล้านนาจากการถูกพม่ายึดครอง มีการสร้างอนุสาวรีย์ไว้ในวัดสามขา นับเป็นบุคคลตัวอย่างของชุมชนบ้านสามขาที่ส่งผลทั้งทำให้เกิด ภาควุมใจ และสร้างสำนักของสังคมชุมชนที่มีต่อการปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองและพระพุทธรูปศาสนารวมทั้งสะท้อนให้เห็นความสำคัญของศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษได้ต่อสู้เพื่อนำกลับมาเป็นสมบัติอันทรงคุณค่าของชาติ

สอดคล้องกับงานวิจัยของศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ กล่าวว่าชุมชนเรียนรู้คุณค่าศิลปกรรมโดยเชื่อมโยงความคิดกับประวัติศาสตร์และความรู้ดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของตน ก่อให้เกิดความเข้าใจ การตัดสินใจได้เอง ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ คุณค่าศิลปกรรมส่งผลต่อการสร้างทัศนคติต่อตนเองพร้อมกันกับความผูกพันกับชุมชนและเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีเหตุผล พุทธศิลป์ล้านนายังมีศักยภาพในการถูกนำไปใช้ในการสร้างเอกลักษณ์ต่างๆ ประจำชาติ รวมทั้งการใช้งานในลักษณะพุทธศิลป์ด้านอื่นๆ และมีแนวโน้มจะดำรงอยู่ไปกับสังคมอย่างยาวนาน และยังสามารถพัฒนาเข้ากับยุคสมัยตามกระแสโลกได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ

๕.๒.๒ ศึกษาคติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ข้อค้นพบจากผลการศึกษาวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

คติความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขาอันเป็นพื้นฐานทางสังคมและส่งผลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมล้านนา เมืองค์ประกอบหลายด้านที่สำคัญคือ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของบ้านสามขาอยู่ในพื้นที่ของอาณาจักรล้านนา มีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบของสังคมประเพณีและวัฒนธรรมแบบสังคมจารีตมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานทางคติความเชื่อของสมาชิกในชุมชนมาโดยตลอด

วิถีชีวิตและอาชีพหลักส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำไร่ และแลกเปลี่ยนผลผลิตในกลุ่มสมาชิก แบบพึ่งพาตนเอง สมาชิกในชุมชนมีความสนิทสนมและรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง มีลักษณะแบบเครือญาติ การดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติและป่าชุมชนจึงก่อให้เกิดความสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมของชุมชน โดยจัดให้มีกิจกรรมอันเป็นลักษณะของการแสดงถึงร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนด้านต่างๆ เช่น “การทำพิธีสืบชะตาป่า” “พิธีเลี้ยงผีอารักษ์อาเก้า หรือ การเลี้ยงผีขุนน้ำ” เป็นต้น สะท้อนคติความเชื่อในทั้งแบบ พุทธ พราหมณ์ และผีแบบท้องถิ่น ทำให้เกิดกิจกรรมเพื่อแสดงความสำนึกต่อธรรมชาติหรือระบบทางนิเวศวิทยาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าในชุมชน ซึ่งปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งเป็นแนวทางสำคัญในการพิจารณานำวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นคือไม้สักมาเป็นวัสดุสำคัญในการสร้างพุทธวิหารวัดสามขาเพราะสอดคล้องกับบริบทชุมชนที่มีป่าชุมชน อีกทั้งรูปแบบการสร้างพระวิหารด้วนไม้สักยังสอดคล้องกับรูปแบบงานพุทธศิลปกรรมของการสร้างวิหารแบบล้านนาสกุลช่างลำปางในวัดพระธาตุลำปางหลวงอีกด้วย และสมาชิกของชุมชนมีวัสดุคงเหลือที่สามารถจะร่วมบริจาคเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการทำบุญและทำให้ประหยัดงบประมาณอีกด้วย

ชุมชนมีความเชื่อและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา สมาชิกในชุมชนนับถือพระพุทธศาสนาทั้งหมด มีวัดสามขาเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมที่เป็นสาธารณะอันเกี่ยวข้องกับทั้งศาสนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยตรงและในด้านอื่นๆ มีประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญเช่นวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่น วิสาขบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา งานด้านความเชื่อความศรัทธาต่อศาสนาวัตถุที่สำคัญเช่น ประเพณีการทานหัวหิงไฟพระเจ้า (การถวายพื้นก่อไฟเพื่อบรรเทาความหนาวแก่องค์พระพุทธรูปพระประธานของวัด) ประเพณีตานไม้ค้ำสะหลี หรือถวายทานไม้ค้ำต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตลอดจนงานสงกรานต์และอื่นๆล้วนได้รับความยอมรับและมีการร่วมกิจกรรมอย่างพร้อมเพรียงของสมาชิกในชุมชนมาโดยตลอด

คติความเชื่อความศรัทธาต่อองค์พระประธานปูนปั้นของวัดสามขาทั้งในด้านความศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่พังแตกสลายไปกับการเกิดแผ่นดินไหวใหญ่ รวมทั้งเป็นตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกทั้งเป็นศาสนวัตถุที่สำคัญที่สุดในวัดสามขา ทำให้การพิจารณาบูรณะองค์พระประธานของคณะกรรมการวัดสามขาจึงเป็นการสะท้อนความที่สมาชิกในชุมชนต้องการแสดงออกถึงความสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งในการอุ้มชูพระพุทธศาสนาโดยตรง มีข้อสรุปในการสร้างดอกบัวฐานพระด้วยโลหะแสดนเลสที่แข็งแรงและสวยงาม มีรูปแบบของงานด้านโลหะในพุทธศิลปกรรมของวัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นต้นแบบ สะท้อนคติความเชื่อในด้านสัพพัญญูวิทยา เพราะดอกบัวถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนา รวมทั้งความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในชุมชนในอันที่ต้องการ

ร่วมกิจกรรมและทำบุญที่เกี่ยวข้องและใกล้ชิดกับศาสนวัตถุที่สำคัญที่สุดคือองค์พระประธานของวัดสามขาที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างชัดเจน

สมาชิกในชุมชนมีรากฐานของคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในด้านการสร้างศาสนวัตถุในที่นี้คืองานพุทธศิลปกรรม นอกเหนือจากเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยองค์ประกอบตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว งานพุทธศิลป์เป็นอีกรูปแบบของการแสดงหลักกรรมต่างๆ เพราะจะแฝงไปด้วยหลักกรรม ปรัชญา และแนวคิดหรืออธิบายคำสอนทางพระพุทธศาสนาตลอดจนทัศนธาตุความงดงามในเชิงศิลปะวิทยา คติความเชื่อความศรัทธาต่ออาณิสยสนีการสร้างลวดลายพุทธศิลปกรรมเหล่านี้ ผู้ร่วมกิจกรรมเชื่อว่าก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและสมาชิกของสังคมชุมชนบ้านสามขาอย่างมาก เพราะสมาชิกทั้งหมดของชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆดังกล่าว รวมทั้งความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนร่วมยังได้รับความสุขทางใจที่ส่งผลให้ความทุกข์ในด้านต่างๆได้รับการบรรเทาส่งผลด้านการบำบัดเชิงกายภาพที่ส่งผลต่อจิตใจและเกิดการยอมรับ ภาคภูมิใจ มีความสุขและยังทำให้รู้สึกถึงคุณค่าอันปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม หลักการนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูธีรสุตพจน์ (สง่า ไชยวงศ์) ที่กล่าวถึงพุทธศิลปกรรมล้านนาก่อให้เกิดคุณค่าขึ้นในสังคมอย่างน้อย ๓ ประการ คือ ๑. สลายความเหลื่อมล้ำทางเชื้อชาติ ๒. ไม่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม และ ๓. ลดความขัดแย้งทางการเมือง

สอดคล้องกับหลักตามมัชฌิมนิเทศนาหลักกรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี คือ “สาราณียธรรม ๖” ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี มาเป็นหลักปฏิบัติในการรวมกันของกลุ่มชนที่มีความแตกต่างกันในอย่างหลากหลายทั้งด้านเชื้อชาติ ภาษา สังคม วัฒนธรรม และศาสนา จะทำให้ได้รับประโยชน์อย่างยิ่งโดย

สอดคล้องกับหลักเนติปริณัย ในหาเรที่ ๑ คือเทศนาหาเร มาประกอบเพื่อการอธิบายวลีต่าง ๆ ที่สื่อออกมาทางพุทธศิลปกรรมบนพื้นฐานความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ๑. อัสสาทะ อาทินวะ นิสสรณะ ผล อุบาย และ อาณัติ เพราะพุทธศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าย่อมแสดงถึงหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ ชี้ให้เห็นถึงผลของการกระทำต่างๆที่จะเกิดขึ้นกับการประพฤติปฏิบัติตน

เมื่อถูกนำไปใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพหุวัฒนธรรมอันหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และด้วยปัจจัยด้านองค์ประกอบของการสร้างความสัมพันธ์ที่ปรากฏในการศึกษาวิจัยนี้ ทำให้พุทธศิลปกรรมของล้านนายุคทองนี้จึงสามารถใช้เพื่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงได้เป็นอย่างดี เพราะพุทธศิลปกรรมล้านนายุคทองนั้น สามารถกล่าวได้ว่ามีคุณค่าสูงกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆอย่างชัดเจน จึงเป็นคุณสมบัติอันสำคัญยิ่งที่เอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์นั่นเอง

สอดคล้องกับงานวิจัยของทรงวิทย์ แก้วศรี กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนาด้วยพระปริชาสามารถและพระกุสโลบายอันแยบยลลึกซึ้ง วิธีการของพระองค์ เป็นวิธีการปฏิบัติจริงเรียบง่าย กระซิบรดกุ่ม ตรงประเด็น สามารถจัดการแก้ปัญหาการบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดทุกกรณี ทั้งนี้เพราะทุกกระบวนการความคิดของพระองค์เป็นระบบและสมเหตุสมผล

สอดคล้องกับทฤษฎีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม (Cultural Progress Theory) หมายถึง การนำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ และเทคนิควิธีในการใช้เครื่องมือเครื่องใช้เหล่านั้น แสดงออกมาใน ลักษณะทางภาษาพูด หรือการใช้สัญลักษณ์ในรูปแบบอื่น ๆ เป็นระบบที่สำคัญมากที่สุดและถูก นำมาใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรม แบบแผนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของส่วนรวมหรือส่วนบุคคล

พุทธศิลปกรรมล้านนายุคทองนี้ยังคงได้รับการสืบทอดและใช้งานอยู่อย่างกว้างขวาง และ ด้วยคุณสมบัติที่ทรงคุณค่าดังกล่าวพุทธศิลปกรรมล้านนาจึงสามารถนำไปใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ในระบบทางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมต่อไป

๕.๒.๓ บุรณการลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนากับการบำบัดชุมชน

ข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยสามารถอภิปรายผลในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

วิธีบูรณาการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนบ้านสามขาเพื่อให้ส่งผลใน ด้านการบำบัดนั้นมีปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่เป็นข้อมูลที่ได้จากการประชุมปรึกษาสนทนากลุ่มของ คณะกรรมการวัดสามขา กับประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การใช้แบบสอบถาม การ สังเกตการณ์และร่วมปฏิบัติการทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็นองค์ประกอบสำคัญในการ พิจารณานำไปสู่การนำประเด็นที่เป็นปัจจัยอันเกี่ยวเนื่องโดยตรงมาเป็นวิถีทางในการสร้างสรรค์ ลวดลายทางพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนบ้านสามขา คือ

ปัจจัยด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เพราะสังคมชุมชนบ้านสามขามีพระพุทธศาสนา เป็นวิถีการดำเนินชีวิตเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของคนในสังคม การสร้างลวดลายดอกบัวตามแบบพุทธ ศิลปกรรมล้านนามาใช้ประกอบกับองค์พระประธานจึงเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชนอย่างชอบ ธรรม

ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งพบว่า สถานที่ตั้งชุมชนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักร ล้านนา คือชุมชนบ้านสามขาตั้งใกล้กับวัดพระธาตุลำปางหลวงอันเป็นศูนย์กลางของพุทธศิลปกรรม ล้านนาที่สำคัญและประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษสำคัญของชุมชนบ้านสามขาเกี่ยวข้องกับการรบพุ่ง ขับไล่ทัพพม่าออกจากวัดพระธาตุลำปางหลวงเพื่อปกป้องอาณาจักรล้านนาและพระพุทธศาสนาจึงมี ความเหมาะสมในการนำมาเป็นหลักในการออกแบบเพราะเกี่ยวข้องกันโดยตรง

สอดคล้องกับแนวคิดของนิธิ สถาปิตานนท์ ระบุถึงอาณาจักรล้านนาในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะและสถาปัตยกรรมของล้าน สักคมวัฒนธรรม ยุคสมัยต่างๆ โดยคัดเลือกผลงานทาง สถาปัตยกรรมในพุทธศาสนาที่เป็นขึ้นยอดเยี่ยมในแต่ละยุคสมัย ที่หลงเหลือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่ทรงคุณค่า รวมถึงการนำเสนอรูปแบบของพุทธศิลป์ล้านนาที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้และการปรับปรุง อันเป็นลักษณะการปรับตัวของพุทธศิลปะแบบล้านนาที่จะดำรงอยู่ในกระแสโลกในอนาคต

ปัจจัยด้านสังคม ประเพณี ด้วยความเป็นสังคมจารีตของชุมชนบ้านสามขามีระบบทาง วัฒนธรรมที่มีพื้นฐานอย่างเข้มแข็งทางพระพุทธศาสนา การใช้หลักทางสังคมประเพณีประสานกับ หลักการสร้างงานทางศิลปะศาสนวัตถุในทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำมาเป็น

องค์ประกอบที่สำคัญของงานบูรณะพระประธานองค์เดิมของวัดสามขาจึงเป็นที่เห็นชอบและได้รับการยอมรับจากสมาชิกชุมชนในทุกด้านรวมทั้งสมาชิกทุกคนต้องการมีส่วนร่วมในด้านหนึ่งอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมทั้งก่อนและหลังการสร้างลวดลายพุทธศิลปกรรมครั้งนี้

สอดคล้องกับงานวิจัยของวิสิทธิ์ โพธิ์วัฒน์ ได้นำเสนอ แนวทางการส่งเสริมผู้สร้างสรรค์พุทธศิลป์เพื่อการดำรง และการสืบต่อวัฒนธรรมการเรียนรู้การสร้างสรรค์พุทธศิลป์ประกอบด้วย แนวทางการเรียนรู้หลักใน ๒ ด้านสำคัญ ประกอบด้วยการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา โดยเน้นหลักธรรมคำสอน ด้านที่สอง คือ การเรียนรู้ด้านศิลปะที่เกิดจากการ ปลุกฝังโดยสภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนรู้ได้เติบโตมา

ปัจจัยด้านชาติพันธุ์วรรณนาสมาชิกในชุมชนมีความภาคภูมิใจและเชื่อมั่นศรัทธาในความ เป็นชาติพันธุ์ล้านนาการนำลวดลายพุทธศิลปกรรมที่งดงามทรงคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์รวมทั้งได้รับการยกย่องในเชิงวิชาการอย่างเป็นรูปธรรมจึงเป็นความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางสังคม ชุมชนในพื้นที่เป้าหมายงานวิจัย

สอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติยา อุทวิ กล่าวถึงลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมแบบจารีต ของล้านนาและอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงซึ่งมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน จะส่งผลให้เกิดการสร้างงานพุทธ ประติมากรรมตลอดจนกระบวนการต่างๆ ทั้งด้านคติความเชื่อ พิธีกรรม วิธีการ ที่มีลักษณะโดดเด่น เฉพาะตนเป็นเอกลักษณ์

ปัจจัยด้านเทคโนโลยี การออกแบบดอกบัวรองรับฐานพระประธานด้วยงานโลหะวิทยา เป็นการบูรณาการศาสตร์ที่สังคมชุมชนได้เรียนรู้ถึงภาพลักษณ์ของความแข็งแรง ทนสมัย และสวยงามรวมทั้งมีแบบอย่างสร้างสรรค์ไว้งานพุทธศิลปกรรมชั้นครูของงานพุทธศิลปกรรมล้านนา ในวัดพระธาตุลำปางหลวง จากกรณีการพังทลายของพุทธวิหารวัดสามขาหลังเดิม ชุมชนวัดสามขาจึง ต้องการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมที่นอกจากสวยงามถูกต้องและมีคุณค่าแล้วยังต้องมีความ แข็งแรงเพื่อให้คงทนและมีอายุยืนยาวที่สุด

สอดคล้องกับทฤษฎีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรม (Cultural Progress Theory) หมายถึง การนำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ และเทคนิควิธีในการใช้เครื่องมือเครื่องใช้เหล่านั้น แสดงออกมาใน ลักษณะทางภาษาพูด หรือการใช้สัญลักษณ์ในรูปแบบอื่น ๆ เป็นระบบที่สำคัญมากที่สุดและถูก นำมาใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรม แบบแผนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของส่วนรวมหรือส่วนบุคคล

จากปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญเหล่านี้จึงส่งผลให้เป็นข้อสรุปในการสร้างสรรค์ ลวดลายพุทธศิลปกรรมที่จะตอบสนองต่อทั้งความต้องการของสังคมชุมชนและสอดคล้องสัมพันธ์กับ งานวิจัย โดยทำให้เกิดขั้นตอนและกระบวนการสร้างสรรค์เป็นลำดับคือ การกำหนดรูปแบบของ ลวดลายเป็นลายดอกบัวรองรับฐานพระประธานเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมและสะท้อนการอุ้มชูหรือ รองรับพระพุทธศาสนาของสังคมชุมชน สร้างด้วยโลหะแสดนเลส เพื่อความแข็งแรงทนทานสวยงาม สะท้อนถึงสภาพปัญหาที่เคยปรากฏในศาสนวัตถุของวัดในอดีต และยังเป็นการสร้างสรรค์นวัตกรรม ทางพุทธศิลปกรรมที่มีความทนทานและไม่ต้องดูแลรักษา ทำให้สังคมชุมชนรู้สึกได้ถึงได้สร้างสรรค์สิ่ง

ที่เหมาะสมดั่งามไว้กับพระพุทธศาสนา ความเชื่อความศรัทธาในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมที่มีผลต่อผู้ร่วมสร้างในด้านอานิสงส์ผลบุญที่เกิดขึ้นและยังเชื่อว่าการทำกุศลกรรมตามหลักทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญและยิ่งใหญ่ครั้งนี้จะก่อให้เกิดผลดีในทุกๆด้านของชีวิตทั้งตนเองและครอบครัวตลอดจนยังเป็นการบรรเทาบำบัดทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างแท้จริงและยังเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนบ้านสามขาสืบต่อไป

สอดคล้องกับงานวิจัยของพรศิลป์ รัตนชูเดช กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปเป็นคตินิยมของชาวพุทธทั่วไป คติการสร้างพระพุทธรูปมาด้วยดินเหนียวจึงได้รับการสืบทอดมาด้วยและมีการจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรตัวธรรมล้านนาลงบนคัมภีร์ใบลานปรากฏเป็นหลักฐานมาถึงยุคปัจจุบันนี้ โดยเป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงพิธีกรรมการสร้างโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานประกอบคติการสร้างพระพุทธรูปมาดินเหนียวแทรกอยู่ในตำนานและวรรณคดีของล้านนากับของไทยลื้อและไทยใหญ่ที่เป็นเพื่อนบ้านและความเจริญอยู่ร่วมยุคสมัยเดียวกัน ทำให้ทราบว่ากลุ่มคนเผ่าไทยในยุคนั้นมีความเชื่อในอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปมาดินเหนียว และมีการลงรัก ทาชาด ปิดทอง ที่พระพุทธรูปมาดินเหนียวเมื่อสร้างเสร็จแล้วด้วย ซึ่งก็คล้ายกับตำราสร้างพระดินเหนียวของอินเดียที่ระบุว่ามีการลงสีตกแต่งประติมากรรมที่สร้างเสร็จแล้วเพื่อความงดงามอันสมบูรณ์ และจะยังคงได้รับการสืบทอดอยู่คู่สังคมไปอีกนานตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

สอดคล้องกับงานวิจัยของปรุทม์ บุญศรีตัน กล่าวถึงตามหลักทางพระพุทธศาสนาแล้วมีเป้าหมายเพื่อให้เข้าถึงความจริง ความถูกต้องตลอดจนความดั่งาม โดยผ่านวิธีการใช้ภาษาเป็นตัวกลางหรือเป็นเครื่องมือในการสื่อสารซึ่งเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันและอ้างอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ด้วยการเสนอรูปแบบหรือนัยดังกล่าวนั้นเป็นการสร้างและเสนอรูปแบบของการตีความในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท

การนำพุทธศิลป์ของล้านนาไปสร้างนั้น มีข้อค้นพบที่น่าสนใจในเรื่องของการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรม คือ ในอดีตการประสบความสำเร็จของการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของล้านนาคือทองนั้นนอกจากจะเกิดจากองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนการสร้างแล้ว สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ ช่างผู้สร้างงานนั้น ต้องเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการสร้าง เป็นทั้งนักวิชาการเป็นปราชญ์ผู้รู้ รวมทั้งเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด และเป็นผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ตลอดจนปฏิบัติตามพิธีกรรมการสร้างอย่างถูกต้อง จะส่งผลให้งานพุทธศิลปกรรมนั้น ๆ จะบังเกิดพุทธานุภาพ อันบริบูรณ์ และเกิดเป็นศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา ที่สร้างขึ้นอย่างถูกต้องและก่อให้เกิดความสำเร็จทุกประการทั้งด้านความงดงาม และความศักดิ์สิทธิ์ จึงเป็นแนวทางที่สำคัญอย่างยิ่งของการสร้างพุทธศิลปกรรม

การสร้างงานพุทธศิลป์ใด ๆ ก็ตามจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมิด้านแบบในการนำไปสร้างสรรค์ ความสำคัญคือการนำต้นแบบที่ถูกต้องและมีลักษณะของความสมบูรณ์แบบที่สุดนำไปเป็นแนวทางและแรงบันดาลใจในการสร้างผลงาน ซึ่งพุทธศิลป์ของล้านนาคือเป็นแบบอย่างหนึ่งของความสมบูรณ์ดังกล่าว ในการสร้างเสริมความสุข (Happleness) ของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้และข้อมูลเชิงวิชาการที่เป็นประโยชน์ คณะทำงานวิจัยขอแสดงทัศนะเพื่อเป็นข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ในด้านต่างๆ รวมเป็น ๔ แนวทางดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ควรให้การสร้างพุทธศิลป์ของล้านนา เป็นหลักสูตรด้านการศึกษ อันเป็นคุณสมบัติที่ช่างผู้สร้างจะต้องมีคุณวุฒิเพื่อใช้ในการประกอบการออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง

๒) ควรให้การสร้างงานพุทธศิลป์ของล้านนา ที่จะสร้าง และออกแบบขึ้นให้เป็นข้อสรุปเชิงวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม

๓) ส่งเสริมให้มีการนำข้อมูลจากการวิจัยด้านพุทธศิลป์ของล้านนา นำเสนอให้เป็นข้อมูลเชิงวิชาการในการแสดงขั้นตอนต่างอย่างเหมาะสมรวบรวมเป็นหมวดหมู่เพื่อแสดงทั้งข้อดี และข้อค้นพบที่สำคัญหรือ หมายถึงการนำข้อมูลจากการวิจัย เป็นข้อมูลสังเคราะห์เชิงปฏิบัติเพื่อความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลเพื่อการนำไปสร้างและใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔) ส่งเสริมให้มีการสร้างงานพุทธศิลป์ล้านนาอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อเป็นแบบอย่างและบรรทัดฐานของการนำไปสร้างให้ถูกต้องตามรูปแบบและหลักการต่อไป

๕) ส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยข้อมูลของพุทธศิลป์ของล้านนา เพื่อให้มีข้อมูลที่ทันสมัยและมีพัฒนาการเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การศึกษาพุทธศิลป์อย่างเป็นระบบเชิงวิชาการ โดยในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการรวบรวมและเก็บข้อมูลของพุทธศิลปกรรมล้านนาในรูปแบบต่างๆ อย่างมากมายและชัดเจน อันเป็นข้อค้นพบและข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ รวมทั้งมีการนำพุทธศิลป์ล้านนามาสร้างสรรค์ใช้งานอย่างเป็นรูปธรรมอย่างมากมายหลากหลาย จึงสามารถจะศึกษารูปแบบและวิธีการต่างๆ ในเชิงทฤษฎีได้อย่างกว้างขวาง ประกอบด้วยในปัจจุบันมีทั้ง พระภิกษุสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และภูมิธรรมความรู้ นักวิชาการผู้มีข้อมูล ประชาชนท้องถิ่นผู้เปรียบเสมือนผู้ปฏิบัติและใช้งานจริง รวมทั้งช่างผู้สร้างสรรค์ผลงานทางพุทธศิลป์ของล้านนา มีอยู่อย่างมากมาย ด้วยลักษณะความพร้อมดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจให้กับผู้ที่สนใจและต้องการศึกษา รวมทั้งต้องการสร้างสรรค์ หรือการนำพุทธศิลป์ล้านนาไปใช้เพราะการสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลป์ด้วยรูปแบบที่วิเคราะห์จากกรรมวิธีแบบโบราณของล้านนายุคทองอันเป็นข้อมูลเชิงวิชาการ และเป็นแนวทางของทฤษฎีนั้น จะส่งผลให้เกิดการประสิทธิภาพที่ดีที่สุด ตามแบบอย่างที่เราพบเห็นมาอย่างเป็นรูปธรรม อันเป็นข้อค้นพบที่สำคัญของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในระดับองค์กรปฏิบัติการ

๑) นำข้อมูลเชิงวิชาการจากผลการวิจัยนี้เป็นการสนับสนุนทั้งในด้านการพัฒนาและแก้ไข ปัญหาสังคมชุมชนขององค์กรหรือสถาบันทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

๒) นำข้อมูลเชิงวิชาการจากผลการวิจัยนี้เป็นการสนับสนุนทั้งในด้านการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมชุมชนขององค์กรทางปกครองทั้งระดับส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่นเพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติต่อสังคมชุมชน

๓) ใช้ข้อมูลที่เกิดจากผลการศึกษาวิจัยเป็นข้อมูลเพื่อกำหนดรูปแบบและหลักสูตรการศึกษาในองค์กรและสถาบันการศึกษาในระดับที่เหมาะสมเพื่อเกิดการเรียนรู้และแนวทางการปฏิบัติ

๔) ใช้ข้อมูลที่เกิดจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลสนับสนุนและอ้างอิงเพื่อการนำไปใช้ปฏิบัติการในหน่วยงานหรือองค์กรอิสระและภาคเอกชนต่างในการปฏิบัติการเพื่อเป็นต้นแบบในการทำงานในลักษณะเดียวกันหรือคล้ายคลึง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในระดับบุคคล/ ชุมชน

๑) นำรูปแบบการแก้ไขปัญหาเชิงบำบัดด้วยงานพุทธศิลป์กรรมล้านนาเข้าสู่การแก้ไขปัญหาในลักษณะอื่น ๆ ที่ลักษณะทางกายภาพและบริบทคล้ายกันที่ส่งผลต่อบุคคลและสังคมชุมชนในรูปแบบโมเดลต้นแบบ

๒) นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปใช้แก้ไขปัญหาหรือบำบัดเพื่อปรับใช้กับบุคคลและสังคมอื่น ๆ ที่มีความแตกต่างอย่างชัดเจนทางบริบททางวัฒนธรรมและวิถีทางการดำเนินชีวิตชีวิตเพื่อใช้ข้อมูลที่เป็นส่วนร่วมหรือคล้ายกัน และเพื่อเติมเต็มและหาข้อมูลที่แตกต่างกันเชิงเปรียบเทียบ

๓) นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติเชิงพัฒนาข้อมูลหรือต่อยอดองค์ความรู้เพื่อการส่งผลในด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากการแก้ไขปัญหาหรือการบำบัดต่อบุคคลและสังคม เช่นการมุ่งเน้นด้านพัฒนาบุคคลและสังคม ด้านอาชีพ วิถีชีวิต หรือการพัฒนารูปแบบที่บุคคลและสังคมจะปฏิบัติต่อกันเพื่อความมั่นคงยั่งยืน

๔) นำรูปแบบเอกลักษณ์อื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกับงานพุทธศิลป์กรรมของสังคม เช่นคติความเชื่อ ความศรัทธาในสังคมชุมชนนั้นๆ เพื่อใช้ในการเป็นแนวทางที่สอดคล้องกันในการนำไปใช้แก้ปัญหา บำบัดรวมทั้งพัฒนาบุคคลชุมชน

๕.๓.๔ เชิงปฏิบัติเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑) การศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้พุทธศิลป์กรรมเชิงปฏิบัติการกับการสร้างรูปแบบและชิ้นงาน รวมถึงวิธีการที่มีความสัมพันธ์กับบริบทกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ

๒) การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการการประยุกต์เชิงทดลองใช้ในด้านรูปแบบและเทคนิควิธีการ และวัสดุต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามยุคสมัย

๓) การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบของพุทธศิลป์ล้านนาเพื่อตอบสนองกลไกทางสังคมในด้านการแก้ไขปัญหาในลักษณะที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ

๔) การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการสร้างงานหรือพัฒนาการของพุทธศิลป์กรรมล้านนาในรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในด้านอื่น ๆ

๕) การศึกษาวิจัยเรื่องความถูกต้องและเหมาะสมกับการใช้งานพุทธศิลปกรรมเฉพาะกลุ่มให้ถูกต้องกับวัตถุประสงค์ของการสร้างและใช้งาน

๖) การศึกษาวิจัยเรื่องการใช้งานพุทธศิลป์ล้านนาในรูปแบบลักษณะอื่น เช่น การสร้างสถาปัตยกรรม ประติมากรรม หรืออื่นๆในลักษณะต่างๆ ด้วยวิธีวิทยาที่เป็นแนวทางเชิงนวัตกรรม

ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัย คือ

๑. องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัย

๑.๑ ด้านสังคมศาสตร์

จากบริบทของสังคมชุมชนพื้นที่เป้าหมายงานวิจัยครั้งนี้ คือชุมชนบ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง มีลักษณะจากพื้นที่ตั้งเป็นสังคมชนบทแบบชายขอบ หมายถึงเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบในหุบเขาเป็นชุมชนสุดท้ายของทางหลวงชนบทจะเข้าไปถึง ในช่วงเวลาของการเข้าไปศึกษาวิจัยสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นคือการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด ๑๙ ทำให้เกิดสภาพการที่ส่งผลกระทบเป็นวงกว้างต่อสังคมชุมชนโดยรวม ชุมชนบ้านสามขาแม้จะเป็นเขตพื้นที่ห่างไกลก็ได้รับผลกระทบอย่างมากในทุกด้าน คือ ผลกระทบด้านสังคม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ – ผลกระทบต่อสภาวะการจ้างงาน ผลกระทบต่อระบบสุขภาพ ในขณะนั้นผู้คนส่วนใหญ่ล้วนเดินทางกลับไปสู่ภูมิลำเนา รวมถึงสมาชิกในชุมชนบ้านสามขาส่วนหนึ่งที่ออกไปทำงานภายนอกก็ได้รับผลกระทบและเดินทางกลับภูมิลำเนาเช่นกัน เพราะถือว่าเป็นพื้นที่ปลอดภัย จากต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสามขาทำให้เกิดองค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์ที่สำคัญดังนี้

ก. สังคมชุมชนแบบชนบทจะเป็นพื้นฐานของคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย จะเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการสร้างความแข็งแกร่งให้กับระบบของคนในสังคมในกรณีที่เกิดสภาวะการณ์และสภาพปัญหาต่างๆ ผสานกับข้อมูลสำคัญด้านความร่วมมือร่วมใจ การมีหลักการที่เป็นศูนย์รวมใจของชุมชนคือสถาบันทางศาสนาและรูปแบบของศาสนวัตถุอันเป็นความเชื่อที่สามารถทำให้เกิดความเข้มแข็งในการพัฒนาและรับมือกับสภาพปัญหาต่างๆได้เป็นอย่างดี

ข. การมีสังคมชุมชนในรูปแบบที่เป็นสังคมจารีต มีพื้นฐานความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา และมีความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนแบบเครือญาติ และการพึ่งพาตนเองของชุมชน นับเป็นแบบอย่างและแนวทางที่สำคัญในการที่จะต้องตระหนักถึง รวมทั้งการเรียนรู้และพัฒนาจะทำให้ระบบทางสังคมของชาติไทยมีความมั่นคง ยั่งยืนและเป็นรูปแบบที่แท้จริงหรือรากเหง้าที่ควรจะมีแนวทางในการพัฒนาอย่างจริงจังและเป็นระบบแบบแผนในทุกมิติ เพราะสภาพทางสังคมลักษณะนี้เป็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงเป็นหน่วยของสังคมของชาติไทยที่เข้มแข็งและยั่งยืน ดำรงรูปแบบมาอย่างยาวนานและจะเป็นดัชนีชี้วัดที่ยืนยันถึงความมั่นคงของชาติไทย เพราะชุมชนลักษณะนี้มีกระจายตัวทั่วไปในทุกภูมิภาคของไทย

ค. พระพุทธศาสนาในทุกมิติ ทั้งด้านหลักธรรมคำสอน ศาสนวัตถุในรูปแบบของงานพุทธศิลปกรรม หรือบุคลากรทางศาสนา และชนบทประเพณีที่มีมาอย่างยาวนานยังคงเป็นหลักการที่สำคัญในการใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต แก้ไขสภาพปัญหาต่างๆในสังคมไทยได้อย่างเป็นระบบ

และยังยืนมีประสิทธิภาพ และมีแนวโน้มจะดำรงอยู่ไปกับสังคมอย่างยาวนาน และยังสามารถพัฒนาเข้ากับยุคสมัยตามกระแสโลกได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ

๑.๒ ด้านมนุษยศาสตร์

ความเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรมอันมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกันในปัจจุบันของไทย รวมทั้งสังคมโลก สมาชิกของสังคมที่มีความแตกต่างกันในหลายด้าน มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการต้องมีระบบและหลักการสำคัญในการยืนยันความเป็นตัวตนของชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ที่แสดงออกผ่านทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ขนบประเพณี วิถีชีวิต และในด้านคติความเชื่อมั่นศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาของสังคมชุมชน เป็นหลักการสำคัญและยังเป็นไปเพื่อการประสานสังคมชุมชนเพราะการกระทำระหว่างกันของกลุ่มคนในสังคม ที่สื่อสารกันโดยสัญลักษณ์อันมีลักษณะร่วมกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี สร้างเป็นกฎระเบียบต่างๆขึ้นที่ทำให้สมาชิกมีความเข้าใจตรงกันสิ่งที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมคืองานพุทธศิลปกรรม ซึ่งก่อให้เกิดคุณประโยชน์อันเป็นองค์ความรู้จากงานวิจัยดังนี้

ก. คุณค่าของงานพุทธศิลปกรรมที่อยู่คู่สังคมใดสังคมหนึ่งมาอย่างยาวนานย่อมจะเป็นสิ่งรับรองได้เป็นอย่างดีถึงความเป็นสากลลักษณะดังกล่าวสามารถทำให้มีอิทธิพลอยู่เหนือความเป็นชาติพันธุ์ หมายถึงการที่เป็นที่ยอมรับเพราะคุณค่า นัยยะ ความงดงามในงานพุทธศิลปกรรม จะทำให้เกิดทัศนคติหรือความชื่นชมเช่นเดียวกัน ก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงศรัทธาขึ้นในสังคมอย่างน้อย ๓ ประการ คือ ๑. สลายความเหลื่อมล้ำทางเชื้อชาติ ๒. เกิดการยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ๓. ลดความขัดแย้งในทางการเมืองการปกครอง

ข. งานพุทธศิลปกรรมยุคทองที่ทรงคุณค่าจะสะท้อนภูมิปัญญา ปรัชญาของการสร้างความจริงแท้ของวัสดุ เจตนารมณ์ และการหลอมรวมกันทางปัจจัยส่งเสริมในทุกด้านอย่างเป็นระบบตามข้อค้นพบของงานวิจัย ความเจริญรุ่งเรืองของงานพุทธศิลปกรรมที่ปรากฏขึ้นทำให้เห็นถึงคุณประโยชน์อันแท้จริงของพระพุทธศาสนาผ่านทางวัตถุธรรมที่หลายชิ้นงานกลายเป็นรากฐานในระบบทางอารยธรรมของมนุษยชาติ เป็นมรดกอันทรงคุณค่าและยังคงดำรงคุณประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างยาวนาน เป็นรูปธรรม เข้ากันได้ดีกับระบบทางวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนไปของมนุษยวิทยา

๑.๓ ด้านวิทยาศาสตร์

กล่าวได้ว่า หลักการทางพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์เป็นหลักการเดียวกันเพราะความจริงแท้ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจะแสดงถึงหลักความจริงที่ตรงไปตรงมาอันเป็นสัจจะธรรมงานพุทธศิลปกรรมล้านนายุคทองนี้สะท้อนความจริงเชิงวิทยาศาสตร์ในหลากหลายด้านที่เป็นข้อค้นพบและองค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยดังนี้

ก. การสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมในการวิจัยครั้งนี้เกิดจากข้อมูลความเป็นจริงเชิงวิทยาศาสตร์เพราะวัสดุโลหะที่นำมาใช้เป็นสิ่งที่ค้นพบใหม่จากการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันรูปแบบการสร้างสรรค์สะท้อนความจริงด้านเจตนารมณ์ของการสร้างเพื่อให้ลวดลายงานพุทธ

ศิลปกรรมอยู่ทนทาน และยืนยาวที่สุดเพราะวัสดุเสถียรจะไม่เกิดสนิมตลอดอายุการใช้งานทำให้การทำงานนี้คณะทำงานทั้งหมดได้ทำสิ่งที่ดีที่สุดไว้ในการสร้างสรรค์ลวดลายทางพุทธศิลปกรรมเท่าที่จะสามารถหาวัสดุที่ดีที่สุดและมีอยู่มาใช้ในการงานครั้งนี้

ข. ด้วยความเจริญทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ทำให้การสร้างสรรค์ลวดลายงานพุทธศิลปกรรมสู่ชุมชนครั้งนี้เป็นนวัตกรรมที่สะท้อนความเจริญของยุคสมัยได้อย่างแท้จริงเพราะไม่ปรากฏงานลักษณะนี้ในที่ไหนใด เพราะในการนำวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำงานจะทำให้งานนั้นสะท้อนความจริงเชิงวิทยาศาสตร์และสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนความจริงอันเป็นอริยสัจจะของธรรมชาติ

ค. รูปแบบการนำความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในปัจจุบันผสานกับงานพุทธศิลปกรรมยุคทองจะเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมในรูปแบบอื่นและสามารถปรับเปลี่ยนไปตามกระแสความเจริญของโลกาภิวัตน์

การพัฒนาและแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

ก. การพัฒนา

องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยจะทำให้เห็นประเด็นด้านการพัฒนาที่สำคัญคือ

- การพัฒนาสถาบันพระพุทธศาสนาจะมีประสิทธิภาพด้วยการผสมผสานและสร้างรูปแบบที่คนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง ในที่นี้รูปแบบคืองานพุทธศิลปกรรม
- การพัฒนาด้านเศรษฐกิจรูปแบบและวิธีการสร้างงานพุทธศิลปกรรมนี้สามารถสร้างงานและอาชีพเกิดทักษะกับผู้ร่วมกิจกรรมที่จะพัฒนาตนเองให้ประกอบวิชาชีพในลักษณะนี้ได้
- ด้านสังคมมีความภาคภูมิใจของความเป็นสังคมต้นแบบในการสร้างงานพุทธศิลปกรรมและมีพัฒนาการที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับบริบทร่วมสมัยทำให้เกิดรูปแบบการพัฒนาที่เป็นโมเดลเพื่อการพัฒนาสังคม
- ด้านสิ่งแวดล้อมจะมีความชัดเจนในการที่สังคมจะตระหนักและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะชุมชนบ้านสามขา นับได้ว่าเป็นพิมพ์เขียวทางวิถีทางการดำเนินชีวิตของสังคมชุมชนอีกมากมายในประเทศไทยที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

ข. การแก้ไขปัญหา

องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยจะทำให้เห็นประเด็นด้านการแก้ไขปัญหาที่สำคัญคือ

- วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชนด้วยการสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาเพื่อให้สมาชิกในสังคมได้รับการบำบัดจากสภาพปัญหาที่มีในทุกมิติตามรายงานการวิจัยรวมทั้งผลที่เกิดขึ้นแสดงถึงความสัมฤทธิ์ผลเพราะสังคมได้มีการตอบรับเป็นอย่างดีทั้งในด้านการแก้ปัญหาในระดับบุคคลและชุมชน
- แก้ปัญหาทางเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมให้บุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้สามารถพัฒนางานฝีมือเชิงช่างพุทธศิลปกรรมเพื่อทำให้เกิดอาชีพแนวทางใหม่ในการสร้างงานที่สามารถประยุกต์เข้ากับสภาพเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

- การแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทำให้ชุมชนบ้านสามขาที่มีรูปแบบด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนได้เป็นอย่างดีแล้ว เกิดความชัดเจนในการจัดการอนุรักษ์ให้มีประสิทธิภาพสูงมากยิ่งขึ้น เพราะผลที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมด้านวิทยาศาสตร์ ด้านวัตถุดิบในการดำรงชีวิตของชุมชนเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมและนิเวศวิทยาชุมชนอย่างสูง

ค. การสร้างนวัตกรรม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่า

การสร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาด้วยงานโลหะวิทยา ที่เป็นผลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ นับเป็นการสร้างสรรค์นวัตกรรมในทางพุทธศิลปกรรม เกิดความสัมฤทธิ์ผลในด้านการใช้งานอันเป็นที่ยอมรับของสังคมชุมชน รวมทั้งยังเป็นแนวทางในการสามารถนำไปพัฒนาในการสร้างสรรค์งานในลักษณะอื่น เช่น การพัฒนาชิ้นงานทางพุทธศิลปกรรมให้มีขนาดใหญ่ขึ้นคือทำให้เป็นชิ้นงานทั้งหมดด้วยการสร้างด้วยวัสดุโลหะ เช่น การสร้างเป็นองค์พระเจดีย์ทั้งองค์ สามารถแยกชิ้นส่วนและทำชิ้นงานในสถานที่เหมาะสมจากนั้นนำชิ้นงานไปประกอบในสถานที่ตั้งโดยตรง (ระบบ Precast หรือชิ้นงานสำเร็จรูป) ไม่ต้องใช้ระบบการก่อสร้างตั่งนั้งร้านแบบเดิม ทำให้มีความสะดวก การสร้าง ประหยัด ไม่เสี่ยงภัย และยังควบคุมคุณภาพชิ้นงานได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง คุณสมบัติเชิงวัสดุศาสตร์ยังทำให้ไม่ต้องการบำรุงรักษาสภาพของชิ้นงานในรูปแบบเดิมๆ ที่นับเป็นค่าใช้จ่ายด้านการบำรุงรักษาที่สูงมาก และเป็นการจัดการหรือสร้างงานศิลปกรรมที่มีพัฒนาการอย่างยั่งยืน รวมทั้งสามารถพัฒนาชิ้นงานได้หลากหลายรูปแบบตามแนวโน้มความต้องการ ตลอดจนสามารถส่งออกชิ้นงานทางพุทธศิลปกรรมไปสู่สถานที่ต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ นับเป็นการสร้างนวัตกรรมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าและพัฒนาได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดตามสภาพการณ์และบริบทของสังคมวัฒนธรรมของโลกที่ปรับเปลี่ยนไปตลอดเวลา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยศิลปากร. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐฉบับพิมพ์ ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิบูลย์, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมศิลปากร. พระพุทธรูปสำคัญ. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.

กิตติ บุญเจือ. ปรัชญาศิลปะ. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

เกรียงไกร เกิดศิริ. “พระมหาธาตุหลักกรุงศรีอยุธยา: ที่มา ความหมาย และความยอดเยี่ยมของประวัติศาสตร์ว่าด้วยการสถาปนา.” ใน วารสารหน้าจั่ว วารสารวิชาการประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ ๒๙, ๒๕๔๘.

คณะกรรมการฝ่ายรวบรวมประวัติและพัฒนาการของศาสนาในเชียงใหม่. มรดกศาสนาในเชียงใหม่ ภาค ๕ ประวัติและพัฒนาการของศาสนาในเชียงใหม่. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๐.

คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. เชียงใหม่: โรงพิมพ์เมือง, ๒๕๓๘.

โครงการล้านนาคติศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ล้านนาคติศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: สุเทพการพิมพ์, ๒๕๕๗.

- งานช่างศิลป์ไทย. จิตรกรรมไทย หุ่นและหัวโขน สลักหนังใหญ่และหนังตะลุง เครื่องไม้จำหลัก
หล่อโลหะไทย บุคูนโลหะไทย. กรุงเทพมหานคร: แสงแดดเพื่อนเด็ก จำกัด, ๒๕๕๕.
- ฉลองเดช คุภาณมาต. แนวคิดมหาปรีสลักษณะพุทธปฏิมาศิลปะไทลื้อ เมืองน่าน, เชียงใหม่: คณะ
จิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.
- จิราภรณ์ คชเสนีย์. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- เฉลิมวุฒิ ต๊ะคำมี. ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองของล้านนาและสุโขทัย ข้อคิดใหม่และ
ข้อสังเกตบางประการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๕๙.
- ชันนะ ปิ่นเงิน. จักกาวาทิปปิ : ต้นแบบทางความคิดพุทธลักษณะล้านนา. เชียงใหม่: สถาบันวิจัย
สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒). (อัดสำเนา).
- เชษฐ ติงสยชูลี, ผศ.ดร.. สัตตมหาสถาน: พุทธประวัติตอนเสวยวิมุตติสุขกับสุขกับศิลปกรรม
อินเดียและเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๕.
- _____. ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รูปแบบ พัฒนาการ
ความหมาย. กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๘.
- ชาวพร ศักดิ์ศรี. การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนของชาวลาวโซ่งในบริบทใหม่:
กรณีศึกษา ป่าแหว่. JARS ๙(๑). ๒๐๑๒.
- ถนอมจิตร ชุ่มวงศ์. Art record. กรุงเทพมหานคร: โฟล์ด อิมเมจ ฟรินดิง กรุ๊ป, ๒๕๔๐.
- ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. การจัดองค์ประกอบและที่ว่างในงานออกแบบพื้นฐาน (Composition &
space.). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานพุทธเจดีย์. กรุงเทพมหานคร.
สำนักพิมพ์ : ศิวพร, ๒๕๑๐.
- ทิว วิชัยทศะ. สมโภช ๖๐๐ ปี พระธาตุเจดีย์หลวง. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘.
- ธนธร กิตติกันต์. มหาธาตุ. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๕๗.
- ธนิต อยู่โพธิ์. สามหลวงเงินมีชื่อจาริกไปอินเดีย. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๑๒. (พิมพ์
เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายจัญญ ชื่นรุ่งโรจน์ ณ เมรุวัดธาตุทอง วันจันทร์ที่ ๒
มิถุนายน ๒๕๑๒).
- ธนศวร์ เจริญเมือง. พระญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งล้านนา (พ.ศ.๑๗๘๒-๑๘๕๔). พิมพ์ครั้งที่ ๒.
เชียงใหม่: มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมืองเชียงใหม่, ๒๕๕๘.
- นัยพรรณ (พลวัฒน์) วรรณศิริ. มนุษยวิทยา สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร ธนาเพรส,
๒๕๕๐.
- บรรเทิง พรพิจิตร. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร, โอเดียนสโตร์: ๒๕๔๗.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. ตำนานพระพุทธรูปล้านนา:พลังปัญญาทางความเชื่อและความ สัมพันธ์กับ
ท้องถิ่น. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๔.

- ภาณุพงษ์ เลหาสม. **จิตรกรรมฝาผนังล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๑.
- ผุสดี ทิพทัส. **หลักเบื้องต้นในการจัดองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐.
- พรศิลป์ รัตนชูเดช. **ภาพลายเส้นพุทธศิลป์ล้านนา**. เชียงใหม่: สุเทพการพิมพ์, ๒๕๕๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตโต). **กาลานุกรมในอารยธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการ พิมพ์, ๒๕๕๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธิธมโม). “**ทฤษฎีรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก**.” พิมพ์ครั้งที่ ๒. พะเยา: หจก.โรงพิมพ์เจริญอักษร, ๒๕๕๐.
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, ดร.. **ฮอมพญา ๓๐ ปีมาจร.วิทยาเขตเชียงใหม่ (พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา อดีตสู่ปัจจุบัน)**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๗.
- เพิ่มศักดิ์ วรรณรงค์กูร. **วิถีธรรมวิถีไทย**. กรุงเทพมหานคร: อาร์ทลิย เพรส, ๒๕๔๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๔๒, นามมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.
- วรชาติ มีชูบท. **เจ้านายฝ่ายเหนือ และตำนานรักมะเมียะ**. กรุงเทพมหานคร: เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๕๖.
- วาสนา บุญสม. **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายแสง, ๒๕๔๑.
- ศักดิ์ชาย สายสิงห์. **พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิสิษฐ์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๖.
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, สำนักงานศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่. **เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่**. กรุงเทพมหานคร: ถาวรกิจการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙.
- _____. **พุทธศิลป์ล้านนา: ศรัทธา ศิลปะ และปัญญา**. ลำพูน: โรงพิมพ์ณัฐพลการพิมพ์, ๒๕๖๕.
- สงวน โชติรัตน์. **ไทยวนคนเมือง**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒.
- สมัย สุทธิธรรม. **พระบรมธาตุสำคัญและประเพณีขึ้นพระธาตุล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๗.
- สุเทพ สุนทรเกสัช. **ทฤษฎีชาติพันธุ์สัมพันธ์**. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕).
- สุธี คุณาวิชยานนท์. **ศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัย : ตะวันตกและไทย Modern & Contemporary Art: the Western World & Thailand**. กรุงเทพมหานคร: J Print ๙๔, ๒๕๖๑.

สุรพล ดำริห์กุล. แผ่นดินล้านนา. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๔๕.

_____. ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

_____. เจดีย์วัดช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาในลุ่มน้ำกว๊านพะเยาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๔.

_____. ศ.เกรียงไกร. ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๖๑.

สร้อยดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. เชียงใหม่: โครงการข้อเสนอแนะด้านการศึกษา : โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๙.

_____. กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๗.

สุรัชย์ จงจิตงาม. ล้านนา. นนทบุรี : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕.

สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะภาคเหนือ : หริภุญไชย – ล้านนา. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๓๘.

สิริวัฒน์ คำวันสา. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์, รศ.ม.ล., ฮันส์ เพ็นธ์, ดร.. พุทธศิลปะในนิเวศวิทยา พ.ศ. ๑๙๐๐-๒๑๐๐ ศึกษาจากพระพุทธรูปและพระพุทธรูปที่มีจารึกในประเทศไทย (เน้นล้านนา).

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๐.

หม่อมหลวงดุษฎี ชุมสาย. วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๖.

อภัย นาคคง. ความรู้เบื้องต้นวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ. กรุงเทพมหานคร: ท.วัฒนาการพิมพ์, ๒๕๓๓.

ฮันส์ เพ็นธ์. คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

กิตติยา อุทวิ. “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

_____. “ศึกษาคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปในดินแดนล้านนา.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

เกรียงไกร เกิดศิริ. “วัดพุทธมณฑลโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งเมืองจำปาสัก สปป. ลาว: คุณค่าและแนวความคิดในการจัดการทางพื้นที่ “วัดพุทธ.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.

หลักสูตรนานาชาติ สาขาวิชาการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมและการท่องเที่ยว. (บัณฑิตวิทยาลัย: คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, มปป..

แก่น อุดมคุณ. “ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

- จารุณี สิริมงคล. “การศึกษาจินตภาพกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒,
- จุมพล เอี่ยมสะอาด. “การศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพุทธศิลป์.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- ฐิติพร สะสม. “ศึกษาระบบการบริหารและจัดการวัดในพระพุทธศาสนา.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- นวิยา นันทพานิช. “การพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่องการอนุรักษ์ป่าชายเลน.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.
- ปรุทม์ บุญศรีตัน. “รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท.” **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พงศ์ศักดิ์ อัครพิทยาอำพน. “การสร้างสรรค์ปฏิมากรรมร่วมสมัยโดยใช้แรงบันดาลใจจากรูปแบบและคติความเชื่อของพระประธานที่ปรากฏในสิมจังหวัดกาฬสินธุ์.” **วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะศิลปกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒.
- พระครูธีรสุตพจน์ (สง่า ไชยวงศ์). “วิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา.” **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระนิติพัฒน์ อุษจาโร (บวรโรจน์ศิริ). “คตินิยม รูปแบบ และนวัตกรรมการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีนิพนธ์**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.
- พระครูอนุรักษ์บุรณันท์ (บุญขึ้น จิตธมโม). “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทราย: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเวียงพาว (วัดลี).” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พรศิลป์ รัตนชูเดช. “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- ภาณุวัฒน์ เนียมบาง. “ศึกษาเรื่องการศึกษาศาสนาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษา : วัดร่องขุน ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย.” **สารนิพนธ์ศาสนศึกษามหาบัณฑิต**. วิทยาลัยศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓.
- ไทรภพ สุทธเขต. “การสืบทอดพุทธศิลป์ล้านนา: กรณีศึกษาวัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) จ.

เชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ทิพวรรณ ทังมั่งมี. การศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง เพื่อการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ศิลปกรรม. เชียงใหม่: คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

ศักดิ์ชัย เกียรติดิโนจันทร์. “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน.” ศุภศาสตรดุษฎีบัณฑิต. พัฒนศึกษา: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

(๓) รายงานวิจัย:

ฉลองเดช คุภาณูมาต. “แนวคิดมหาปฐักษณะพุทธปฐักษณาธิลปะไถลื้อ เมืองน่าน.” รายงานวิจัย.

คณะจิตรศิลป์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

เฉียบ ไทยยั้ง. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนกรณีศึกษา: ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.” รายงานการวิจัย.

กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

ณัชชา สกลงาม “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนชาวแพ : กรณีศึกษาชุมชนชาวแพบริเวณสะพานรัตนธิ์ หมู่ ๒ ต.ไผ่หว่อ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี.” การประชุมวิชาการบัณฑิตศึกษาศิลปการระดับชาติครั้งที่ ๑.

ปัญญา เทพสิงห์ และเก็ดถาว บุญปรการ. “การจัดการแหล่งศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชายแดนไทย-มาเลเซีย.” รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๘.

ประทีป ชุมพล. “จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง: ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม.” รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙.

มนัส ภาคภูมิและคณะ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน.” รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

สุวิภา จำปาวลัยและคณะ. “การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา.” รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

วุฒิชัย สันธิ และวรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. “การจัดการเส้นทางเรียนรู้ทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำกก จังหวัดเชียงราย.” การประชุมหาตใหญ่วิชาการ ครั้งที่ ๔. เรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย”,

วุฒินันท์ กันทะเตียน. รายงานวิจัยภูมิสถาปัตยกรรมของวัดไทยกับการเรียนรู้และการเสริมสร้างสขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างสขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสำนักสนับสนุนสขภาวะองค์กร), สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสขภาพ (สสส.), ๒๕๖๐.

(๔) บทความ:

เกรียงไกร เกิดศิริ. “พระมหาธาตุหลักกรุงศรีอยุธยา: ที่มา ความหมาย และความยกย่องของประวัติศาสตร์ว่าด้วยการสถาปนา.” วารสารหน้าจั่ว วารสารวิชาการประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ ๒๙, (๒๕๕๘).

ธนากร อนุรักษ์ และชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล. “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.” Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๐).

ปกิต บุญสุท. “แรงบันดาลใจของศิลปิน ที่มีต่อแนวคิดพุทธศิลป์เชิงสัญลักษณ์ ในงานประติมากรรมร่วมสมัย.” จดประกายให้โลกงาม. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๕).

อัจจิมา หนูคง และคณะ. “การจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต.” วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๘–มีนาคม ๒๕๕๙).

อิสระ อินทร์ยา และ เค็น เทย์เลอร์. “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวภูเก็ต.” วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘).

อำภา บัวระภา. “ภูมิทัศน์พื้นถิ่นของชุมชนบ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม.” วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวิจิตร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐).

อัจจิมา หนูคง และคณะ. “การจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต.” วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๘–มีนาคม ๒๕๕๙).

อิสระ อินทร์ยา และ เค็น เทย์เลอร์. “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวภูเก็ต.” วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘).

อำภา บัวระภา. “ภูมิทัศน์พื้นถิ่นของชุมชนบ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม.” วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวิจิตร. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐).

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ASTV ผู้จัดการออนไลน์ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๓ เวลา ๑๓.๐๗ [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<http://www.manager.co.th/Entertainment/ViewNews.aspx?NewsID=953๐๐๐๐117166> [๓๐ มีนาคม ๕๗].

พุทธทาสศึกษา. อาทินวะของศิลปะ : ส่วนเสีย ข้อเสีย โทษ หรือความเลวร้ายของศิลปะ.

[ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://](http://www.buddhadasa.org/html/articles/1_bdb/aestetic2-2.html)

www.buddhadasa.org/html/articles/1_bdb/aestetic2-2.html

[๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔].

พระไพศาล วิสาโล. ศิลปะกับพุทธศาสนา. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://www.visalo.org](http://www.visalo.org/article/PosttoDay_2553๐8.html)

[/article/PosttoDay_2553๐8.html](http://www.visalo.org/article/PosttoDay_2553๐8.html) [๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔].

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่. เอกสารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

เชียงใหม่. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.nationalmuseums.finearts.go.th> [๓๐

มีนาคม ๒๕๕๗].

Art Therapy. ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

https://www.happyhomeclinic.com/alt02-arttherapy_artandscience.htm

[๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๖].

(๗) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติ (สะอาด ขันดีโก ป.ธ.๗) เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองเชียงใหม่ เจ้า

คณะจังหวัดเชียงใหม่ วันศุกร์ที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนกิจ (ขันแก้ว สิริมงคล นธ.เอก, พธ.บ.) รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะเจ้าอาวาส

วัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง วันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ พระครูโสภณศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.เชียงราย ผู้มีส่วนร่วมในการสร้าง

พุทธศิลปกรรมแบบล้านนา วันอาทิตย์ที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ นายบุญเรือน เฒ่าคำ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

วันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ นายบุญธรรม วงษาขัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัด

ลำปาง วันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ นายเทพฤทธิ์ อินทราประสิทธิ์ คณะกรรมการจัดหาทุนสร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ

อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง วันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ ผอ.สันทัศน์ จันทรจ่อม คณะกรรมการวัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ

จังหวัดลำปาง เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ นายพนม ใจใส ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

วันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ นายสังเวียน ยะโส ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการจัดสร้างบูรณะพระวิหารผู้มีส่วนร่วม

ในการพิจารณาจัดหาวัสดุอุปกรณ์ บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง วัน

เสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ ผอ.สมสิน จันทรจ่อม คณะกรรมการวัดสามขาผู้รับผิดชอบงานด้านวิศวกรรมเพื่อการ

สร้างและบูรณะพุทธวิหารและพระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ
อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง วันจันทร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **นายนิธิต วงศ์จินา** นายช่างก่อสร้างพุทธวิหารวัดสามขา คณะกรรมการวัดสามขา บ้าน
สามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

สัมภาษณ์ **นายศักดิ์ชาย แก้วแปง** ผู้ศรัทธาหลักในการบริจาคทรัพย์ เพื่อการบูรณะพระพุทธรูปพระ
ประธาน วัดสามขา วันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **สมาชิก อบต. พัลลภ อุทัยยะ** สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ
จังหวัดลำปาง วันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **นายทา จันทรจอม** สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
วันจันทร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **นายสนธิ วงศ์ปัญญา** สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัด
ลำปาง วันจันทร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **นายณรงค์ วงศ์ปัญญา**, สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัด
ลำปาง วันจันทร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **นายสมยศ วรรณสูงค์** สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัด
ลำปาง วันจันทร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **นายณรงค์ วงศ์ปัญญา** สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัด
ลำปาง วันจันทร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **นายสมยศ วรรณสูงค์** สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัด
ลำปาง วันจันทร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **นายทองสุข ปูคำ** สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง วัน
จันทร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล ดำริห์กุล** นักวิชาการด้านพุทธศิลปกรรมล้านนา วันศุกร์ที่
๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช** นักวิชาการด้านพุทธศิลปกรรมล้านนา วันศุกร์ที่ ๙ กุมภาพันธ์
๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **แม่ชี ดร. รัชดา อมาตยกุล** ณ สำนักแม่ชีรัชดา อมาตยกุล (รัชตะธรรมสถาน) สาขาวัด
พระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร "ต.นครเจดีย์ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน วันอาทิตย์ที่ ๑๒ มีนาคม
๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **อาจารย์กนก วิศวกุล** ศิลปินผู้สร้างงานคุณโลหะ และสร้างผลงานประติมากรรมทางพุทธ
ศิลป์ล้านนา วันอาทิตย์ที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **นายวรวัฒน์ เขียวดีบ** เจ้าของโรงหล่อกุลวัฒนา อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ วันอังคารที่
๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สัมภาษณ์ **นายชัยยุทธ ประยูรศร** สถาปนิกผู้ออกแบบร่วมงานสถาปัตยกรรมพุทธศิลป์ล้านนา วัน

พฤหัสบดีที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

สนทนากลุ่ม (Focus Group)

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) วันเสาร์ที่ ๘ มกราคม ๒๕๖๖ ณ.วัดสามขา บ้านสามขา ตำบล
หัวเสือ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง **เพื่อการแจ้งประสานการทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน**

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) วันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ ณ.วัดสามขา บ้านสามขา ตำบล
หัวเสือ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง ของทีมงานวิจัย โดย ดร.สุชัยสิริวิบูล, ดร.กตัญญู
เรือนต้น กับทั้งฝ่ายภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชน และคณะกรรมการของวัดสามขาและผู้ที่มีส่วน
เกี่ยวข้อง **เพื่อกำหนดการสร้างงานพุทธศิลปกรรม**

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) วันศุกร์ที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.กับ ศาสตราจารย์เกรียงศักดิ์ สุรพล
ดำรงกุล และ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช กับ ดร.สุชัยสิริวิบูล ดร.กตัญญู เรือนต้น (ทีมงานวิจัย)
เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) วันศุกร์ที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๖ **ทำพิธีการบูชาผีมือช่าง (หรือการ
ลบรอยมือช่างที่ทำการบูรณะและทำงานตกแต่งองค์พระพุทธรูป**

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Primary Sources

2. Secondary Sources

(I) Books:

Albert Einstein. **Ideas and Opinions.** Crown, 1982.

Atkins, Robert. **Art Spoke, A Guide to Modern Ideas, Movement, and Buzzwords.**
1848-1944. New York: Abbeville Press Publishers, 1993.

Jameson Fredric. **Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism.** United
States of America: Duke university Press, 1992.

Joe Cummings, Luca Tettoni. **Lanna Renaissance.** Chiang Mai Thailand: Dara Dhevi
hotel Co.Ltd, 2006.

Harvey David. **The Condition of Postmodernity: An Inquiry into the Origins of
Cultural Change.** Cambridge, England Blackwell, 1990.

Howard Clinebell. **Ecotherapy: Healing Ourselves, Healing the Earth.** New York :
Routledge, 2016.

Mind for better mental health. **Making sense of ecotherapy.** United Kingdom: Mind,
2015.

Nithi Sthapitanonda. **Architecture of Lanna to Commemorate the 720th Anniversary of Chiang Mai City**. Bangkok: Li-Zenn Publishing, 2016.

(II) Articles:

Nithi Sthapitanonda & Brian Mertens. **Architecture of Thailand A Guide to Traditional and Contemporary Forms**. Bangkok: Asia Books Co.,Ltd. 2005.

S.A.. "Protest and thrive: The relationship between global responsibility and personal empowerment." **The New England Journal of Public Policy**. Special issue (April), 1990.

ภาคผนวก ก.
เครื่องมือวิจัย

กำหนดการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลและอบรมเชิงปฏิบัติการ
โครงการวิจัย เรื่อง “พุทธศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัว
เสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง”

ในวันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๖ เวลา ๑๐.๐๐ - ๑๖.๐๐ น.
ณ วัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

วันเสาร์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๖

- เวลา ๑๐.๐๐ - คณะและทีมงานวิจัย เดินทางลงพื้นที่ชุมชนบ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เพื่อเข้าร่วมประชุม
- เวลา ๑๒.๓๐ - นำโดย พระพุทฺธสิริวิมล (ขันธ์แก้ว สิริวิมลฺ โส.ธ.เอก, พธ.บ.) รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะ เจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
- ชี้แจงและความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์การวิจัย และวิธีดำเนินการวิจัย
 - โดย ดร.สุชัย สิริวิกุล , ดร.กตัญญู เรือนตุ่น คณะผู้วิจัย
- เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๕.๕๐ น. - การอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “พุทธศิลปกรรมบำบัด : สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง”
- การสนทนาและอภิปรายบริบทของชุมชนบ้านสามขา และผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙
 - การวิเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมที่สำคัญและส่งผลต่อสังคมชุมชน
 - แนวทางการออกแบบลวดลายพุทธศิลปกรรมเชิงบำบัด การกำหนดรูปแบบ
 - ขั้นตอนการออกแบบ กำหนดรูปแบบ ชนิดวัสดุ วิธีการ ทำงานลวดลายพุทธศิลปกรรมเชิงบำบัด
- (กลุ่มเป้าหมาย : คนในชุมชน ๓๐ รูป/คน ของชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง)
- วิทยากร ดร.สุชัย สิริวิกุล อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนคหปฏิบัติบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาเขตเชียงใหม่
- เวลา ๑๕.๕๐ - ๑๖.๐๐ น. - ปิดการกรอบรมเชิงปฏิบัติการ

พิธีกร : ดร.กตัญญู เรือนตุ่น, ดร.ประสิทธิ์ เพ็ชรแสนงาม

หมายเหตุ - กำหนดการอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ชื่อโครงการ: พุทธศิลป์กรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์ล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์:

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
2. เพื่อประมวลและวิเคราะห์งานพุทธศิลป์กรรมในบ้านสามขา
3. เพื่อบูรณาการพุทธศิลป์กรรมสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนเชิงบำบัด

นักวิจัย: ดร. สุชัย สิริวิกุล หัวหน้าโครงการ และคณะนักวิจัย

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พุทธศิลป์กรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

แบบสัมภาษณ์มี 3 ส่วนสำคัญคือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย (ตอบได้มากกว่า 1 ตัวเลือก)

ส่วนที่ 2 ประมวลและวิเคราะห์งานพุทธศิลป์กรรมในบ้านสามขา

ส่วนที่ 3 การบูรณาการพุทธศิลป์กรรมสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนเชิงบำบัด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย (ตอบได้มากกว่า 1 ตัวเลือก)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 256

ชื่อ-สกุล.....อายุ.....

1. ตำแหน่ง ☐ ครูพระสอนศีลธรรม ☐ เจ้าอาวาส ☐ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
2. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
3. อายุ ☐ ต่ำกว่า 20 ☐ 21-30 ปี ☐ 31-40 ปี ☐ 41 ปีขึ้นไป
4. วุฒิการศึกษา ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก
5. อาชีพ ☐ พระสงฆ์ นิกาย... ☐ ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักเขียน ประชาชน และกลุ่ม
ชาวบ้านในพื้นที่ ☐ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ
☐ อื่นๆ.....

ส่วนที่ 2 ประมวลและวิเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมในบ้านสามขา

๒.๑ ในชุมชนสามขามีงานพุทธศิลปกรรมในด้านใดบ้าง อะไรบ้าง

.....

.....

๒.๒ ในชุมชนบ้านสามขามีสถานที่เก็บรักษางานพุทธศิลปกรรมโดยวิธีใด มีสถานที่เก็บรวบรวมหรือไม่

อย่างไร

.....

.....

๒.๓ ในชุมชนบ้านสามขามีการประมวลงานพุทธศิลปกรรมอย่างไรบ้าง

.....

.....

๒.๔ ในชุมชนบ้านสามขามีการวิเคราะห์งานพุทธศิลปกรรมอย่างไรบ้าง

.....

.....

๒.๕ ในชุมชนบ้านสามขามีช่างที่สร้างงานพุทธศิลปกรรมจำนวนเท่าใด มีใครบ้าง

ส่วนที่ ๓ การบูรณาการพุทธศิลป์การสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนเชิงปฏิบัติ

๓.๓ ประวัติความเป็นมาของพุทธศิลป์การในชุมชนบ้านสามขา มีความเป็นมาอย่างไรบ้าง

๓.๒ ปัจจุบันมีลวดลายทางด้านพุทธศิลป์การในชุมชนบ้านสามขา มีอะไรบ้าง

๓.๔ กระบวนการการออกแบบลวดลายทางด้านพุทธศิลป์การในชุมชนบ้านสามขา มีอะไรบ้าง

๓.๕ การบูรณาการลวดลายพุทธศิลป์การสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนเชิงปฏิบัติ มีขั้นตอนอย่างไรบ้าง

๓.๖ วิธีการทำลวดลายทางด้านพุทธศิลป์การในชุมชนบ้านสามขา มีการจัดเตรียมอุปกรณ์และขั้นตอน ทำอย่างไร

๓.๗ เทคนิคการบันทึกผลวอลเลย์ทางด้านพุทธศิลปกรรมในชุมชนบ้านสามขา มีขั้นตอนทำอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๓.๘ รูปแบบการถ่ายทอดผลวอลเลย์ทางด้านพุทธศิลปกรรมในชุมชนบ้านสามขา มีรูปแบบอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๓.๙ การสร้างสรรค์ผลวอลเลย์ทางด้านพุทธศิลปกรรมในชุมชนบ้านสามขา มีแนวทางอนุรักษ์ได้อย่างไร

.....

.....

.....

๓.๑๐ ท่านคิดว่าการบูรณาการผลวอลเลย์พุทธศิลปกรรมสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนเชิงป่าปัด ทำให้เกิดความสนใจและเกิดผลให้กับคนในชุมชนบ้านสามขาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๓.๑๑ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม

คณะผู้วิจัย

ภาคผนวก ข
หนังสือเชิญ

ที่ ๘๖ ๘๐๒๔๔.๓ (๑๐) / ๖ ๐๓๓๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่๑๓๕ วัดสวนดอกพระอารามหลวง ต.สุเทพ
ก.เมือง เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๒๙ ๙๕๖๙, ๐ ๕๓๒๙ ๕๑๕๕,
๐ ๕๓๒๙ ๐๙๕๑, โทรสาร ๐ ๕๓๒๙ ๐๙๕๒
เว็บไซต์ <http://www.mju.ac.th> อีเมล cmj@cmj.ac.th

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์การให้ข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๖๖

นมัสการ/เรียน พระครูสิริวิมลกิจ เจ้าอาวาสวัดสามขา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๑ ชุด

ตามที่ ดร.สุชัย สิริวิกุล และคณะ ได้รับการสนับสนุนงานวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “พุทธศิลปกรรมน้ำบิศ: สร้างสรรค์ถวายพุทธศิลปกรรม ถิ่นนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไป ด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้นบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ จึงขอแจ้งให้ท่านทราบว่าทางคณะและทีมงานวิจัยจะขอความ อนุเคราะห์จากท่านในการเข้าไปพบปะสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังกล่าว หวังอย่างยิ่งว่า คงได้รับเมตตาความอนุเคราะห์จากท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอนมัสการ/เรียนด้วยความเคารพอย่างสูง

(ดร.พิชญ์ โคตรสุโพธิ์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้ประสานงาน เบอร์โทรศัพท์ ๐๖๒-๖๙๘๔๒๑๘๘

ที่ ยว ๘๐๒๕.๓ (๑๐) / ๖ ๐๓๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

๑๑๕ วัดสวนดอกพระอารามหลวง ต.สุเทพ
เชียงใหม่ เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๒๙ ๙๖๙๙, ๐ ๕๓๒๙ ๕๑๔๕,
๐ ๕๓๒๙ ๐๕๕๑, โทรสาร ๐ ๕๓๒๙ ๐๕๕๒
เว็บไซต์ <http://www.mju.ac.th> อีเมล cmj@mcu.ac.th

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์การให้ข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยงบประมาณ ๒๕๖๖

นมัสการ/เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๑ ชุด

ตามที่ ดร.สุชัย สิริวิภูธ และคณะ ได้รับการสนับสนุนงานวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง "พุทธศิลปกรรมบำบัด: สว่างสรรค์ลดทลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้นบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ จึงขอแจ้งให้ท่านทราบว่าทางคณะและทีมงานวิจัยจะขอความอนุเคราะห์จากท่านในการเข้าไปพบปะสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวกับงานวิจัยดังกล่าว ทั้งนี้ยังหวังว่าคงได้รับเมตตาความอนุเคราะห์จากท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ และขอขอบคุณ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอนมัสการ/เรียนด้วยความเคารพอย่างสูง

(ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโท)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้ประสานงาน เบอร์โทรศัพท์ ๐๖๒-๖๙๘๑๒๑๘

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๗๓/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: พุทธศิลป์กรรมบำบัด : สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนา
สู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
(Buddhist Art Therapy : Create Lanna Buddhist Art Patterns into
Sam Kha Temple Community Hua Suea Sub District, Mae Tha
District, Lampang Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้วิจัยหลัก: ดร.สุชัย สิริวิบูล

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๗๓/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๗ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนับน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๔๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๔๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๔๗๑๑

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ดร.สุชัย สิริวิบูล / นักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง "พุทธศิลป์กรรมบำบัด : สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอมะหะ จังหวัดลำปาง" มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเจริญพรมหาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระสุวิรัตน์บัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

แบบ สท.๐๑.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๓๗ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เจริญพร สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อาตมาพ.พระครูสิริรัตนกิจ (ชั้นแก้ว สิริมงคล โส.เอก, พธ.บ.) ตำแหน่ง.. รองเจ้าคณะ..อำเภอแม่ทะ
เจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง...

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ วัดสามขา ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....

ที่อยู่.....เลขที่ ๓๐๘ หมู่ที่ ๖ /หมู่บ้าน..บ้านสามขา ถนน แม่ทะ-หัวเสือ...ตำบล หัวเสือ อำเภอ แม่ทะ จังหวัด
ลำปาง ๕๒๑๕๐.....

โทรศัพท์.....๐๘๑-๑๑๗๕๕๗๗๗.....โทรสาร.....

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง พุทธ
ศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลป์กรรมฐานนาฏชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัด
ลำปาง โครงการย่อยที่ ๕ ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง ชุดโครงการพุทธศิลปกรรมบำบัด: บูรณาการศาสตร์และศิลป์
สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ.....ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์ และคณะ.....

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ✓ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการ
- ✓ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ✓ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ มกราคม ๒๕๖๕ จนถึง ๓๗ มีนาคม ๒๕๖๖ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. ได้นำรูปแบบการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์กรรมฐานนาฏของที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้าน
สามขามาใช้เป็นต้นแบบการสร้างศาสนวัตถุที่เป็นศูนย์กลางของสังคมชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม
๒. ได้นำรูปแบบและข้อสรุปจากการศึกษาวิจัยนี้สร้างความสีกนิกที่ติดต่อคนในชุมชนในการมีส่วนร่วมในการ
ดำรงพระพุทธศาสนาผ่านการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์และสอดคล้องกับคติความเชื่อของชุมชนที่มีต่อ
พระพุทธศาสนา
๓. ใช้เป็นรูปแบบของตัวอย่างการสร้างเสริมคุณธรรมความดีด้านคุณธรรม จริยธรรมและความภาคภูมิใจใน
เอกลักษณ์เชิงชาติพันธุ์ในการปลูกฝังสิ่งที่ดีมีคุณค่าที่จริงใจและดำรงชนบะเพณีซึ่งความเหมาะสมกับ
บริบททางสังคมวัฒนธรรมรวมทั้งยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งและจิตสำนึกอย่างดีงามและยั่งยืน
๔. ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา สร้างสรรค์จัดการและจัดระเบียบรูปแบบนาฏนาถสังคมชุมชนในการพัฒนา
สร้างสรรค์ในโอกาสต่อไป

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

(พระครูสิริรัตนกิจ (ชั้นแก้ว สิริมงคล โส.))

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ค
ภาพกิจกรรมลงพื้นที่

ภาพองค์พระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา ภายหลังจากการบูรณะและปิดทองคำเปลว และการติดตั้งคอกบัว
พื้นยักษ์และเกสรส่วนรองรับฐานพระแล้วเสร็จทั้งหมด และเริ่มเตรียมการในการฉลองพระวิหารและพระ
ประธานวัดสามขา

ภาพการจุดเทียนชัยมงคลเพื่อการเริ่มทำพิธีการสวดมนต์เบิกพระเนตรขององค์พระพุทธรูปหรือการ
พุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูป โดยท่านพระครูสิริรัตนกิจ (ชันแก้ว สิริมงคลโล นธ.เอก, พธ.บ.) รองเจ้าคณะ
อำเภอแม่ทะเจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง วันเสาร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖

ภาพการปลุกบาตรขึ้นครูช่าง (ปลุกชั้นตั้ง) เพื่อปลุกปล่องงานพุทธศิลป์กรรมทั้งหมดที่คณะกรรมการและทีมช่างพร้อมทีมงานวิจัยได้ร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธศาสนาและเป็นขวัญบ้านขวัญเมืองของชุมชนบ้านสามขาสืบต่อไป

ภาพการสนทนากลุ่มระหว่าง ผู้ใหญ่บ้านบุญเรือน เฒ่าคำและ ดร.ศุชัย สิริวิภูท (หัวหน้าทีมวิจัย) และอาจารย์ ดร.จิรศักดิ์ ปิ่นลำ ร่วมกับ ดร.กตัญญู เรือนคุ่น (ทีมงานวิจัย) อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์ลำปาง ในวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๖ ระหว่างรื้อทำพิธีการบูชาฝีมือช่าง (หรือการสบบรอยมือช่างที่ทำการบูรณะและทำงานตกแต่งองค์พระพุทธรูป เพื่อให้องค์พระและลวดลายงานตกแต่งทั้งหมดได้บริสุทธิ์ เป็นของที่จะเป็นศาสนวัตถุสำคัญเป็นองค์พระพุทธรูปปฏิมาเป็นพระประธาน และเป็นศูนย์กลางของชุมชนบ้านสามขาสืบต่อไป)

การเข้าสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์

ภาพที่ ๑ สัมภาษณ์พระครูสิริรัตนกิจ (ชั้นแก้ว สิริมงคล นธ.เอก, พธ.บ.) รองเจ้าคณะอำเภอแม่ทะ
เจ้าอาวาสวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ ๒ สัมภาษณ์ พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนดีโก ป.ธ.๗) เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด อำเภอเมือง
เชียงใหม่ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่.

ภาพที่ ๓ สัมภาษณ์พระครูโสภณศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง อ.เมือง จ.เชียงราย ผู้มีส่วนร่วมใน
การสร้างพุทธศิลป์กรรมแบบล้านนาในเขตพื้นที่การวิจัย (พระพุทธรูปหมายเมือง วัดฟ้าเวียงอินทร์
อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่)

กลุ่มผู้นำชุมชน และคณะกรรมการ

ภาพที่ ๔ สัมภาษณ์นายบุญเรือน เฒ่าคำ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ ๕ สัมภาษณ์ ผอ. เทพฤทธิ์ อินทราประสิทธิ์ คณะกรรมการด้านจัดหาทุนและจัดสร้างวิหาร วัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ ๖ สัมภาษณ์ ผอ. สันทัศน์ จันทรจอม คณะกรรมการด้านจัดหาทุนและประสานงานจัดสร้าง
วิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ ๗ สนทนากลุ่ม ดร.สุชัย สิริวิภูล หัวหน้างานวิจัย ผอ. สันทัศน์ จันทรจอม คณะกรรมการ
ด้านจัดหาทุนและประสานงานผอ. สมสิน จันทรจอม คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านวิศวกรรมงาน
สร้างวิหารวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ ๘ สัมภาษณ์ ผชบ. สังเวียน ยะโส คณะกรรมการด้านจัดหาวัสดุและจัดสร้างวิหารวัดสามขา
ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

นักวิชาการด้านพุทธศิลปกรรมล้านนา

ภาพที่ ๙ สนทนากลุ่มดร.สุชัย สิริวีกุล หัวหน้างานวิจัย ศาสตราจารย์เกรียงติคุณ ดร. สุรพล ดำริห์กุล นักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมอาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช นักวิชาการด้านพุทธศิลป์ล้านนาและอาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ ดร.กตัญญู เรือนต้น ผู้ร่วมวิจัย

ช่างฝีมือ

ภาพที่ ๑๐ สัมภาษณ์และเยี่ยมชมห้องแสดงงานศิลปะของ อาจารย์ กนก วิศวกุล ศิลปินผู้สร้างงาน ดุนโลหะ และสร้างผลงานประติมากรรมทางพุทธศิลป์ล้านนา ในเขตพื้นที่การวิจัย (การสร้างพระพุทธรูปล้านตื้อ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย)

ภาพที่ ๑๑ สัมภาษณ์ นายวรรณ เชียวติบ (เสื้อขาวกลาง) และทีมงานศิลปินผู้สร้างผลงาน
ประติมากรรมทางพุทธศิลป์ล้านนา ในเขตพื้นที่การวิจัย การสร้างพระพุทธรูป และเจดีย์ ในพื้นที่
จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่

กลุ่มประชาชน

ภาพที่ ๑๒ สัมภาษณ์ แม่ชี ดร.รัชดา อมาตยกุล เป็นผู้บริจาคเพื่อสร้างศาสนสถานทาง
พระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่งานวิจัย การสร้างพระพุทธรูป และเจดีย์ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย
เชียงใหม่ เมืองเชียงตุง ประเทศเมียนมา)

ภาพที่ ๑๓ สัมภาษณ์ นาย ทา จันทรจอม สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอมะ
แจ่ม จังหวัดลำปาง

ภาพที่ ๑๔ การเข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง เพื่อเริ่มการบูรณะพระพุทธรูปพระประธาน วัดสามขา โดยมี นายศักดิ์ชาย แก้วแปง สมาชิกชุมชนบ้านสามขา ผู้ศรัทธาหลักในการบริจาคทรัพย์ เพื่อการบูรณะพระพุทธรูปพระประธาน วัดสามขา

ภาพที่ ๑๕, ๑๖ ภาพพระพุทธรูปองค์ประธานภายในวิหารวัดสามขา ขณะการทำพิธีสวดถอนตามแบบพิธีกรรมล้านนาเพื่อการบูรณะ

ภาพที่ ๑๗ ภาพองค์พระพุทธรูปในช่วงการบูรณะปั้นปูนเพื่อให้สวยงามสมบูรณ์และแข็งแรงมากขึ้น ด้วยงานพุทธศิลปกรรมสกุลช่างล้านนาแบบเชียงใหม่สิ่งทอ ๓ ตามที่คณะกรรมการทุกฝ่ายสรุป

ภาคผนวก ง
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ☐ ต้นแบบเทคโนโลยี
- ☐ กระบวนการใหม่
- ☐ องค์ความรู้
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- ☐ การพัฒนากำลังคน
- ☐ ทรัพย์สินทางปัญญา
- ☒ บทความทางวิชาการ
- ☐ การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ
- ☐ การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ระดับอุตสาหกรรม
- ☐ ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ☐ ระดับภาคสนาม
- ☐ ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

- ๑) บทความเรื่อง "พุทธศิลปกรรมบำบัด: สร้างสรรค์ลวดลายพุทธศิลปกรรมล้านนาสู่ชุมชนวัดสามขา ตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง"
- จำนวนผลงาน : เรื่อง หน่วยนับ: ๑ เรื่อง

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์:

กิจกรรมพิธีสวดมนต์เพื่อสวดเบิกพระเนตร หรือการพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูปพระ
ประธานวัดสามขา

ประเภท:

- ☐ เชิงปริมาณ
- ☒ เชิงคุณภาพ
- ☐ เชิงเวลา
- ☐ เชิงต้นทุน

รายละเอียด:

การประกอบพิธีสวดมนต์เพื่อสวดเบิกพระเนตร หรือการพุทธาภิเษกองค์พระพุทธรูปพระ
ประธานวัดสามขา เมื่อวันที่ ๑๓ - ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๖ ตามแบบพิธีกรรมที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ
แบบล้านนาประเพณี มีพุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมในการทำพิธีกรรมการพุทธาภิเษก หรือการสวด
มนต์เบิกพระเนตรพระพุทธรูปพระประธานวัดสามขา ที่ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกชุมชนบ้านสามขาที่มี
ส่วนร่วมในการร่วมบริจาคและเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโรคโควิด ๑๙ ที่มาร่วมงานสะท้อนความ
เชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธรูปและความเชื่อเรื่องอานิสงส์ในการสร้างศาสนวัตถุในทาง
พระพุทธรูปศาสนา

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล ดร.สุชัย สิริวิกุล
 วัน เดือน ปี เกิด [REDACTED]
 ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๖๐ หมู่ ๑๓ ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง
 จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐

ที่ทำงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
 สถานที่ติดต่อ : มจร วัดสวนดอก พระอารามหลวง เลขที่ 139 ต.สุเทพ อ.เมือง
 จ.เชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ : โทร 089-8517417
 อีเมล : suchai9700@gmail.com

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พุทธศาสตร
 ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี พ.ศ. ๒๕๕๔ ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 ปริญญาโท พ.ศ. ๒๕๕๖ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 ปริญญาเอก ๒๕๖๒ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
 ผลงานด้านการสร้างพุทธศิลปกรรมและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
 ภายในประเทศ

ออกแบบก่อสร้างอุโบสถและเจดีย์ วัดกลางเวียง จ.เชียงราย ปีพ.ศ. ๒๕๓๘
 ออกแบบและปั้นพระพุทธรูปทรงเครื่องล้านนาขนาดหน้าตัก ๕ เมตร วัดดงหนองเป็ด อ.
 เมือง จ.เชียงราย ปีพ.ศ. ๒๕๕๐
 ออกแบบก่อสร้างซุ้มประตู และวิหารแก้ว วัดพระสิงห์ (ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์) จ.
 เชียงราย ปีพ.ศ. ๒๕๕๗
 ออกแบบวิหารวัดเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า ปีพ.ศ. ๒๕๕๘
 งานปั้นพระพุทธรูปหมายเมืองขนาดหน้าตัก ๖.๕๐ เมตร วัดฟ้าเวียงอินทร์ อ.เวียงแหง
 จ.เชียงใหม่ ปีพ.ศ. ๒๕๕๑ (โดยมูลนิธิการศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนาภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง)
 งานบูรณะพระพุทธรูปโบราณวัดเจ็ดยอดเชียงใหม่ ปีพ.ศ. ๒๕๕๑
 งานออกแบบและก่อสร้างพระพุทธรูปล้านนาคือ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย ปีพ.ศ. ๒๕๕๘

ออกแบบก่อสร้างพระพระมหาเจดีย์ศรีแสงธรรมวิสุทธิมงคลวัดแสงธรรม วังเขาเขียว ปี พ.ศ. ๒๕๕๖

ภายนอกประเทศ

งานปั้นพระพุทธรูปขนาดหน้าตัก ๓๖ เมตร วิหารดอยธรรมหลวง และพระมหาเจดีย์ เมืองโลहित รัฐอรุณาจัณฑประเทศ ประเทศอินเดีย ปีพ.ศ. ๒๕๕๔

ออกแบบก่อสร้างเจดีย์ วัดราชพนาวิหาร เมืองรังคมาติ ประเทศบังกลาเทศ ปี พ.ศ. ๒๕๕๖

งานออกแบบก่อสร้างพระพุทธรูปยืนสูง ๑๐๘ ฟุต พุทธสถานเมืองมานู รัฐตรีปุระ ประเทศอินเดีย (ดำเนินการโดย มหาโพธิ์สมาคม เมืองบังกอลอร์ ประเทศอินเดีย ปีพ.ศ. ๒๕๖๐

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล

รศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง

Assoc. Prof. Dr. Thepprawin Chanraeng

ประวัติการศึกษา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พธ.บ. (ศาสนา),

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๕

สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศศ.บ. (ไทยคดีศึกษา),

จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ.๒๕๔๘

M.A. (Buddhist Studies), University of Delli

ประเทศอินเดีย พ.ศ.๒๕๓๗

Ph.D. (Pali & Buddhism) Marathwada University

ประเทศอินเดีย พ.ศ.๒๕๔๐

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ (๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑
(มือถือ) ๐๙๙ ๒๓๙ ๙๔๔๗ E-mail: thepprawin.chan@mcu.ac.th

ประสบการณ์การวิจัย

- งานวิจัย เรื่อง “การศึกษาการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาเมืองเชียงใหม่” โครงการ
เกลียวไหมสายสัมพันธ์พุทธศาสนวัฒนธรรมสองแผ่นดิน แหล่งทุน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๔ (หัวหน้าผู้วิจัย)

- งานวิจัย เรื่อง “คุณภาพพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่สำเร็จการศึกษา ปีพ.ศ. ๒๕๔๓ – พ.ศ.๒๕๔๙” ปีที่จัดพิมพ์ พ.ศ.
๒๕๕๑ แหล่งทุนงบประมาณรายได้ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่ (ผู้ร่วมวิจัย)

- งานวิจัย เรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจของการทำงานของคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ มจร
วิทยาเขตเชียงใหม่” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๔๕ (ผู้ร่วม
วิจัย)

- งานวิจัย เรื่อง “ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา: การวิเคราะห์จากคัมภีร์
และหลักฐานทางโบราณคดี” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่,
๒๕๕๙ (หัวหน้าผู้วิจัย)

- งานวิจัย เรื่อง “ศึกษาสภาพและการอนุรักษ์โบราณสถานที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๙ (หัวหน้าวิจัย)

ชื่อ สกุล รศ.ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน
ตำแหน่งทางวิชาการ รองศาสตราจารย์
ภูมิลำเนาเดิม ๒๐๓ หมู่ ๑๑ บ้านสันตันตู่ ต.สันทราย อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ ๕๐๑๑๐
ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๓๙/๓๓ หมู่บ้านไผ่ล้อม ถนนห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

การศึกษา เปรียญธรรม ๙ ประโยค(๒๕๓๓)
 ประโยคพิเศษมัธยมครู (พ.ม.) กรมการฝึกหัดครูกระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๓๓)
 พุทธศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา)
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๓๖),
 ศีลศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย)
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (๒๕๓๗)
 อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (จริยศาสตร์ศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล (๒๕๔๐),
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๐)

ที่ทำงาน สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 ๒๓๙ ถ.ห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
 โทรศัพท์ ๐-๕๓๙๔-๓๒๖๓, ๐-๕๓๙๔-๓๒๘๐ ต่อ ๑๔
 E-mail: Preechar @ Yahoo.com

ผลงานวิจัย
 ๑) รศ.ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน การวิจัยเรื่อง “อิทธิพลปัจจัยนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท” ทนวิจัยจากโครงการวิจัยคณะมนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕
 ๒) วิโรจน์ อินทนนท์ และปรุทม์ บุญศรีตัน. ภูมิปัญญา ลักษณะเด่น และคุณค่าของวรรณกรรมธรรมคำว. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒. (ระยะเวลา ๒ ปี ๖ เดือน)
 ๓) พระมหาหรรษา ธมฺมาหาโส และปรุทม์ บุญศรีตัน. พระสงฆ์แนวใหม่กับการตีความและเผยแผ่พุทธธรรม. ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐. (ระยะเวลา ๒ ปี)
 ๔) ศ.ดร.สิทธิ บุตรอินทร์ ปรีชา (ปรุทม์) บุญศรีตัน และสุพัฒน์ ไตรวิจักษ์ชัยกุล. สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส : งานและพระดำริด้านการศึกษาและการปกครอง. ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖. (ระยะเวลา ๓ ปี)

๕) ปฐม บัญศรีตัน แสงว แสนบุตร แลระพี แสงสาคร. ๒๕๖๐. การพัฒนาหลักสูตรคหกรรม บัณฑิตสาขาวิชาปฐญา ของคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. โครงการวิจัยคณะ มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชื่อ - สกุล : ดร.กตัญญู เรือนตุ่น
วัน/เดือน/ปีเกิด : [REDACTED]
ภูมิลำเนา : บ้านเลขที่ ๒๒๔/๑ หมู่ที่ ๒ ตำบลศาลา อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง
ประวัติการศึกษา : ประถมศึกษา โรงเรียนชุมชน ๒ ศาลาพัฒนา ตำบลศาลา
อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง (๒๕๒๖)
มัธยมต้น-ปลาย โรงเรียนวิสุทธิวิทยากร ตำบลหัวเวียง อำเภอมือง
จังหวัดลำปาง (๒๕๓๒)
ปริญญาตรี (รปศ. รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง (๒๕๕๔)
ปริญญาโท (พร.ม พุทธศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (๒๕๕๖)
ปริญญาเอก (พร.ด พุทธศาสตรคหกรรมบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (๒๕๖๒)
ประวัติการทำงาน : เลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลศาลา อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง
(๒๕๕๒ - ๒๕๕๖)
: เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตร คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการสอน
พระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนววิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
(๒๕๖๓ - ปัจจุบัน)
: เป็นผู้บริหารสถานีวิทยุเพื่อการศึกษาพัฒนาชุมชนท้องถิ่น FM.๑๐๕.๐M Hz
ภาคธุรกิจ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง (๒๕๕๕ - ปัจจุบัน)
: เป็นผู้บริหารสถานีวิทยุ Time Smile Radio FM. ๑๐๔.๗๕ MHz.
ภาคธุรกิจ อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง (๒๕๕๒ - ปัจจุบัน)
: เป็น อสค.คุมประพฤติกระทรวงยุติธรรมจังหวัดลำปาง (๒๕๖๓ - ปัจจุบัน)
: เป็นศาสนพิธีกร (๒๕๕๒ - ปัจจุบัน)
: เป็นผู้ดำรงการสถานีวิทยุ (๒๕๕๒ - ปัจจุบัน)
: เป็นกรรมการผู้จัดการ หจก.กตัญญูกตเวทีตา (๒๕๖๐ - ปัจจุบัน)
: เป็นกรรมการผู้จัดการ หจก.ST.Radio (๒๕๕๕ - ปัจจุบัน)
: เป็นกรรมการผู้จัดการ หจก.กานต์พิชชาเรดิโอ (๒๕๕๒ - ปัจจุบัน)
ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๒๒๔/๑ หมู่ที่ ๒ ตำบลศาลา อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง
โทร ๐๙๓-๑๓๑๒๒๑๘
Email : aaaa260620@hotmail.co.th

ชื่อ - ชื่อสกุล ดร. ประสิทธิ์ เพ็ชรแสนงาม
วัน เดือน ปี เกิด ๑ กันยายน ๒๕๔๙
ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ ๑๙ หมู่ที่ ๘ ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐
ที่ทำงานปัจจุบัน เลขที่ ๑๙ หมู่ที่ ๘ ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน ประกอบอาชีพอิสระ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๑ ศิลปศาสตรบัณฑิต (การจัดการทั่วไป) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
พ.ศ. ๒๕๔๒ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยโยนก ลำปาง
พ.ศ. ๒๕๖๒ ปริญญาเอก ๒๕๖๒ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
เชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๒๒ พนักงานบัญชี ฝ่ายทำไม้ภาคเหนือ ออ.ป. ลำปาง
พ.ศ. ๒๕๔๑ อาจารย์ ระดับ ๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
พ.ศ. ๒๕๕๙ อาจารย์ ระดับ ๗ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ. ๒๕๕๗ วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตเรื่อง การรู้เท่าทันการเล่นเกมออนไลน์
พ.ศ. ๒๕๖๑ สารนิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ตามหลัก
จักร ๔
พ.ศ. ๒๕๖๑ บทความระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง การสร้างความรู้ตัวแนวพุทธในการ
ดำเนินชีวิต
พ.ศ. ๒๕๖๑ บทความหนังสือระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง ความลับของจักรวาลทาง
แห่งนิพพาน

ชื่อ – ชื่อสกุล วัน เดือน ปี เกิด ที่อยู่ปัจจุบัน ที่ทำงานปัจจุบัน ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	ดร.ภาวิณี ภาพันธ์ ๑๕๘ หมู่ ๒ ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๓๐๐ ๑๕๘ หมู่ ๒ ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๓๐๐ ประกอบอาชีพอิสระ
--	--

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๖ พ.ศ. ๒๕๔๒ พ.ศ. ๒๕๕๓	มัธยมศึกษา โรงเรียนหอพระ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปริญญาตรี สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ ปริญญาโท สาขาการสื่อสารดิจิทัล มหาวิทยาลัยแม่โจ้
--	--

ประสบการณ์ทำงานพอสังเขป

พ.ศ. ๒๕๔๘ พ.ศ. ๒๕๕๒ พ.ศ. ๒๕๕๓ พ.ศ. ๒๕๕๕ พ.ศ. ๒๕๕๙	เจ้าหน้าที่ลูกค้าสัมพันธ์ บริษัทเซ็นทรัลพัฒนาเชียงใหม่จำกัด เจ้าหน้าที่ดูแลลูกค้า บริษัทอะเคเซีย ไอ.ที.เซอร์วิสเชส (ประเทศไทย) เจ้าหน้าที่ลูกค้าสัมพันธ์ หจก.ยิ่งอะไหล่ยนต์ จังหวัดเชียงใหม่ เจ้าหน้าที่ลูกค้าสัมพันธ์ บริษัทเมญา ดีเวลอปเม้นท์ จำกัด ทำงานอิสระ
--	---

ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ. ๒๕๕๗ พ.ศ. ๒๕๖๑	วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตเรื่อง การรู้เท่าทันการเล่นเกมนอนไลน์ สารนิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ตามหลักจักร ๔
พ.ศ. ๒๕๖๑	บทความระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง การสร้างความรู้ตัวแนวพุทธในการดำเนินชีวิต
พ.ศ. ๒๕๖๑	บทวิจารณ์หนังสือระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง ความลับของจักรวาลทางแห่งนิพพาน